

Pandemia COVID-19

i inne aktualne dylematy

bezpieczeństwa

państwa

REDAKCJA NAUKOWA
Marta Pomykała
Izabela Oleksiewicz

RZESZÓW 2022

Wydano za zgodą Rektora

Recenzent
dr hab. Wojciech GONET, prof. UPH

Redaktor naczelny
Wydawnictw Politechniki Rzeszowskiej
dr hab. inż. Lesław GNIEWEK, prof. PRz

Redaktor
Piotr CYREK

Skład i łamanie
Marta POMYKAŁA

Projekt okładki
Joanna MIKUŁA

*bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo wewnętrzne, bezpieczeństwo zdrowotne,
pandemia COVID-19, zagrożenia bezpieczeństwa państwa*

*state security, internal security, health security,
COVID-19 pandemic, state security threats*

Wydrukowano z dostarczonych przez Redaktorów matryc

Copyright by Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej
Rzeszów 2022

Wszelkie prawa autorskie i wydawnicze zastrzeżone. Każda forma powielania oraz przenoszenia na inne nośniki bez pisemnej zgody Wydawcy jest traktowana jako naruszenie prawa autorskich, z konsekwencjami przewidzianymi w *Ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz.U. z 2022, poz. 655). Autor i Wydawca dołożyli wszelkich starań, aby rzetelnie podać źródło zamieszczonych ilustracji do właścicieli i dysponentów prawa autorskich. Osoby, których nie udało się ustalić są proszone o kontakt z Wydawnictwem.

ISBN 978-83-7934-592-2
e-ISBN 978-83-7934-593-9

Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej
ul. Powstańców Warszawy 12, 35-959 Rzeszów

Ark.wyd.13,82, Ark druk. 13,50
Oddano do druku w sierpniu 2022 r., wydrukowano we wrześniu 2022 r.
Nr zam. 44/22

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
Marta POMYKAŁA	
Ochrona bezpieczeństwa zdrowotnego w Polsce w obliczu pandemii COVID-19	9
Monika SADOWSKA	
Zawód medyczny w dobie COVID-19 – szansa na rozwój czy obnażenie rzeczywistego oblicza	24
Anna WĄSACZ	
Cyberprzestępczość a bezpieczeństwo obywateli RP w pandemii COVID-19	36
Daniel ODRZYWOLSKI	
Metody zdobywania i wykorzystywania ogólnodostępnych informacji w działaniach cyberprzestępczych	55
Izabela OLEKSIEWICZ	
Polski kodeks karny wobec cyberbezpieczeństwa	66
Mateusz HOŁOWIŃSKI	
Współczesne oblicza przestępczości zorganizowanej	83
Justyna WITAS	
Walka z pedofilią w przestrzeni internetowej	97
Sylwia LIS	
Zwalczanie przestępstwa handlu ludźmi w prawie polskim oraz międzyna- rodowym	111
Bartosz KOPACZYŃSKI	
Nowy taryfikator mandatowy i jego wpływ na bezpieczeństwo ruchu drogowego	126

Szymon KWOKA

Przyczyny wypadków z udziałem pojazdów jednośladowych w świetle
badań..... 141

Benedykt STEC

Straż Graniczna a świadomość Polaków w czasie pandemii COVID-19 155

Kacper ŚLĘZAK

Kompetencje i zadania polskiej i amerykańskiej Policji 165

Karol STEC

Pozyskiwanie informacji przez polskie służby specjalne w XXI wieku..... 177

Kamila KASPRZYK

Przeciwdziałanie zagrożeniom na terenach górskich..... 195

Summary 213

WPROWADZENIE

Po upadku systemu dwubiegunowego społeczność międzynarodowa stanęła przed kolejnym dylematem dotyczącym nowych struktur i ich działania. Obecnie świat wkroczył w okres radykalnych, dynamicznych i często nieskoordynowanych zmian, które J.N. Rosenau określał mianem turbulencji¹, natomiast Z. Brzeziński² już dawno dowodził i ostrzegał, że zachodzące zmiany w łaździe międzynarodowym i państwowym zaczynają wymykać się nam spod kontroli. Należy więc w tym miejscu zaznaczyć dwuwymiarową – subiektywną i obiektywną – naturę bezpieczeństwa. Oznacza ono stan świadomości, będący jednak wynikiem percepcji obiektywnie istniejących uwarunkowań środowiska międzynarodowego, decydujących o realizacji wartości istotnych dla istnienia, dobrobytu i rozwoju narodów i państwa. W tym sensie bezpieczeństwo jest zjawiskiem realnym, względnym a nie absolutnym. Jego osiągnięcie może być mniej lub bardziej skuteczne. Czym są „dylematy bezpieczeństwa państwa”? Jak możemy je zdefiniować? To swoistego rodzaju paradygmaty i pytania tworzone w warunkach radykalnej zmiany ładu międzynarodowego. Odpowiedzi na te pytania są zawsze istotne, zarówno dla teorii, jak i praktyki.

Pandemia COVID-19, wojna rosyjsko-ukraińska, a także ogromny rozwój technologiczny i informacyjny, problemy w polityce uchodźczej i migracyjnych, klimatycznej przyczyniają się do zmiany sytuacji politycznej nie tylko Europy Środkowo-Wschodniej, ale również do powstania nowego porządku i układu sił na świecie. Od wielu lat traktuje się bezpieczeństwo jako najwyższą wartość ludzką, która gwarantuje stabilność, rozwój i szczęście. Ale ta wartość nie jest niczym pewnym, danym człowiekowi raz na zawsze. Wymaga ona ogromnego wysiłku państw, sojuszy i organizacji międzynarodowych w budowaniu trwałego pokoju wobec zagrożeń i dylematów dzisiejszego świata. Mając na względzie złożoność bezpieczeństwa i jego nieprzewidywalność oraz wyzwania i zagrożenia powodowane zarówno przez naturę, jak i przez człowieka, założonym zadaniem tej monografii jest umożliwienie identyfikacji problemów wynikających z zakresu bezpieczeństwa oraz próba opracowania scenariuszy działania w obliczu aktualnych zagrożeń bezpieczeństwa państwa, w którym dominującym dylematem stały się zagrożenia spowodowane pandemią COVID-19.

¹ J.N. Rosenau, *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity*, Princeton 1990, s. 205.

² Z. Brzezinski, *Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era*, Harmondsworth 1976, s. 5.

Niniejsza publikacja jest pracą zbiorową o charakterze monograficznym, ma charakter interdyscyplinarny, sytuując się na pograniczu nauki o bezpieczeństwie, nauk prawnych i socjologii. Składa się na nią 14 rozdziałów.

Ze względu na zróżnicowaną tematykę i stopień teoretycznego zaawansowania zawartych w niej opracowań monografię otwierają dwa rozdziały poświęcone w całości problemom jakie spowodowała pandemia COVID-19. Pierwszy rozdział autorstwa Marty Pomykały, został dedykowany ukazaniu problemów polityki zdrowotnej państwa, z jakimi wiąże się zapewnienie bezpieczeństwa zdrowotnego w okresie pandemii COVID-19. Autorka charakteryzuje założenia polityki zdrowotnej państwa i omawia modyfikacje, jakie zostały wprowadzone w obliczu konieczności ograniczenia zasięgu pandemii COVID-19 i przeciwdziałania jej skutkom we wszystkich obszarach. W drugim rozdziale Monika Sadowska ukazuje walkę z wirusem SARS CoV-2 jako walkę z nieznanym wrogiem, który rozprzestrzeniając się w bardzo szybkim tempie objął swoim zasięgiem cały świat. Wykonywanie zawodów medycznych, stało się w tym okresie szczególnie pożądane. Autorka analizuje problemy systemu ochrony zdrowia, w szczególności problemy kadrowe w służbie zdrowia ukazując szczegółowo zmiany w dostępie do zawodów medycznych, jakie wprowadzone zostały w związku z pandemią COVID-19. Zwraca uwagę, jak duże w obecnym czasie znaczenie ma każdy zawód medyczny, bez wyjątku, a jak ważne jest, aby nie zatracić istoty i zasad jego wykonywania.

Kolejne trzy rozdziały poświęcone zostały wpływowi pandemii COVID-19 na cyberprzestrzeń. Ukazują one rolę państwa w procesie zapewnienia bezpieczeństwa jednostkom, społeczeństwu i samej instytucji państwa w czasie trwania pandemii COVID-19. Pierwszy z nich, autorstwa Anny Wąsacz, dotyczy cyberprzestępczości w pandemii COVID-19, którego uwagi i spostrzeżenia uzupełnia drugi rozdział Daniela Odrzywolskiego poświęcony metodom zdobywania i wykorzystywania ogólnodostępnych informacji w działaniach cyberprzestępczych. Kończy je artykuł Izabeli Oleksiewicz, akcentujący wzrost zagrożenia, jakim jest cyberprzestępczość w pandemii COVID-19 i analizujący zmiany w kodeksie karnym, które stanowią próbę walki z tym zjawiskiem. Tym samym autorzy podkreślają, że pandemia COVID-19 spowodowała wzrost znaczenia państwa jako podstawowego gwaranta w celu zapewnienia ochrony w walce z cyberprzestępczością, a w szczególności poprzez zmiany w przepisach prawnych.

Rozdziały piąty i szósty dotyczą przestępczości zorganizowanej oraz walki z pedofilią w cyberprzestrzeni. Pierwszy z nich, autorstwa Mateusza Hołowińskiego, ukazuje znaczenie instrumentów prawnych w walce z przestępczością zorganizowaną. Autor podkreśla, że przepisy w tym zakresie z jednej strony powinny odgrywać niezbędną i kluczową rolę w walce z przestępczością zorganizowaną, z drugiej strony ich zadaniem jest ochrona interesów użytkowników najnowszych technologii informatycznych, w tym różnorodnych instytucji pu-

blicznych, a także zapewnienie koniecznego do ich działań bezpieczeństwa i zaufania. Drugie opracowanie w tym obszarze tematycznym, autorstwa Justyny Witas, stanowi prawne ujęcie walki z pedofilią w cyberprzestrzeni. Autorka podkreśla, że nowoczesne technologie stanowią zagrożenie dla młodego pokolenia, a w szczególności, jeżeli chodzi o przestępstwo z art. 197 § 1 k.k., które zdecydowanie wzrosło w trakcie trwania pandemii COVID-19. Autorka twierdzi również, że najmłodsze pokolenie nie zadaje sobie trudu na dogłębną analizę zagrożeń związanych z przestrzenią internetową, co ułatwia cyberprzestępcom wykorzystywanie nadążających się okazji.

Tematem kolejnego rozdziału jest zwalczanie przestępstwa handlu ludźmi w prawie polskim oraz międzynarodowym. Zawarto w nim konkluzję, że ciągłym problemem światowym jest walka z tym zjawiskiem. Chociaż istnieje wiele dokumentów prawnych stanowiących z jednej strony podstawę do ochrony osób poszkodowanych, a z drugiej będących podstawą do walki z tym zjawiskiem to nie są one skuteczne na obecny moment.

Dalsze dwa rozdziały zostały poświęcone ważnej kwestii, jaką jest stan bezpieczeństwa ruchu drogowego, który ulega wprawdzie stopniowej poprawie, jednak państwo nadal powinno skupiać się na redukcji nieszczęśliwych następstw drogowych, których liczba utrzymuje się na wysokim poziomie w porównaniu z innymi europejskimi krajami. W swoim opracowaniu Bartosz Kopaczyński przedstawia konsekwencje wprowadzenia nowego taryfikatora mandatowego na bezpieczeństwo w ruchu drogowym, zestawiając je ze społecznym odbiorem zastosowania kar za wykroczenia drogowe, zaś Szymon Kwoka analizuje przyczyny wypadków drogowych z udziałem pojazdów jednośladowych.

Następne trzy rozdziały, których autorami są Benedykt Stec, Kacper Ślęzak, Karol Stec zawierają rozważania na temat roli i zadań Straży Granicznej, Policji oraz służb specjalnych w Polsce. Autorzy dowodzą, że to pandemia COVID-19 istotnie wpłynęła na zwiększenie ich kompetencji i zakresu zadań. Ponadto przyczyniła się do tego obecna wojna ukraińsko-rosyjska.

W ostatnim opracowaniu Kamila Kasprzyk omawia rolę TOPR i GOPR oraz sposoby przeciwdziałania zagrożeniom na terenach górskich. Wskazała ich zadania związane z przeciwdziałaniem zagrożeniom na terenach górskich. Podkreśliła, że współcześnie bezpieczeństwo górskie stanowi najważniejszy element ratownictwa górskiego, które przekłada się na szeroko rozumiane bezpieczeństwo narodowe.

Niniejsza monografia ma na celu zaprezentowanie i przeanalizowanie problemów bezpieczeństwa państwa w wymiarze militarnym jak i *quasi-militarnym*, jakimi został dotknięty dzisiejszy świat w popandemicznych skutkach. Należy zauważyć, że punktem wyjścia do tak sformułowanego tematu i głównych tez zawartych w niniejszych rozdziałach były dane pozyskane w trakcie badań przeprowadzonych przez studentów Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszow-

skiej, w szczególności z Koła Naukowego Polityki Bezpieczeństwa Państwa, prowadzonych w związku z przygotowaniem prac magisterskich i projektów dyplomowych. Należy je ujmować w znacznie szerszym kontekście ze względu na pojawianie się coraz to nowych poważnych wyzwań i zagrożeń, takich jak: kryzysy gospodarcze, klimatyczne i ekologiczne, uchodźcze, destabilizację polityczną, terroryzm, zagrożenia w cyberprzestrzeni, i ekologiczne, zagrożenia epidemiczne i inne.

Izabela Oleksiewicz³

Marta Pomykała⁴

³ Dr hab. Izabela Oleksiewicz, prof. PRz, Zakład Prawa i Administracji, Wydział Zarządzania, Politechnika Rzeszowska, ORCID: 0000-0002-1622-7467.

⁴ Dr hab. Marta Pomykała, prof. PRz, Zakład Prawa i Administracji, Wydział Zarządzania, Politechnika Rzeszowska, ORCID: 0000-0002-2557-1876.

OCHRONA BEZPIECZEŃSTWA ZDROWOTNEGO W POLSCE W OBLICZU PANDEMII COVID-19

Marta POMYKAŁA¹

Zdrowie jako wartość podlegająca ochronie

Zdrowie człowieka stanowi jedną z podstawowych wartości niezbędnych do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Zdrowie postrzegane jest jako stan pełnego fizycznego, umysłowego oraz społecznego dobrostanu, a nie jedynie jako brak choroby czy ułomności². Można również mówić o zdrowiu w kontekście sprawności do prowadzenia życia społecznego i ekonomicznego, a także w wymiarze duchowym. Zdrowie to właściwie pewien zasób życiowy, a nie sam cel życia. Jednocześnie należy podkreślić, że zdrowie to kategoria bardzo subiektywna, uzależniona od indywidualnego odczuwania przez daną jednostkę. Dobre samopoczucie może bowiem istnieć pomimo posiadania poważnych schorzeń i odwrotnie³.

Do czynników, od których zależy zdrowie człowieka należy zaliczyć: warunki biologiczne, warunki środowiskowe, styl życia oraz opiekę zdrowotną. Stale postępujący rozwój cywilizacji i polepszanie standardów życia niewątpliwie wpływają na aktualny profil zagrożeń zdrowia, a także rodzaj występujących chorób i problemów zdrowotnych. Współcześnie powszechnie uznaje się, że głównymi wyzwaniami zarówno dla całych społeczności, jak i dla poszczególnych ludzi są choroby serca i naczyń krwionośnych, choroby nowotworowe, uzależnienia od alkoholu, narkomania oraz problemy zdrowia psychicznego.

Poważnym zagrożeniem dla zdrowia ludności od zarania dziejów były choroby zakaźne, wywołujące masowe zachorowania, określane mianem epidemii. Poprzez epidemię należy rozumieć pojawienie się w określonej społeczności dużej liczby przypadków choroby, która przekracza liczbę zachorowań występujących do tej pory lub też wystąpienie zupełnie nowych chorób do tej pory niezdia-

¹ Dr hab. Marta Pomykała, prof. PRz, Zakład Prawa i Administracji, Wydział Zarządzania, Politechnika Rzeszowska, ORCID: 0000-0002-2557-1876.

² Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia z 22 lipca 1946 r. (Dz.U. z 1948 r., nr 61, poz. 477 ze zm.).

³ Zob.: B. Bober, *Bezpieczeństwo zdrowotne jako istotny komponent bezpieczeństwa państwa*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2016, nr 1, s. 35–36.

gnozowanych⁴. Epidemia, która rozszerza się na terytoria kolejnych państw lub na cały świat określana jest mianem pandemii. Zwykle wyróżnia się ona wysoką zaraźliwością, przy stosunkowo niskiej śmiertelności zakażonych osób⁵. Epidemie chorób zakaźnych wywarły duży wpływ na społeczeństwa poszczególnych krajów. Można wskazać liczne przykłady z historii, kiedy epidemie obejmowały znaczne obszary, a ich rozprzestrzenianie się i długość trwania przyczyniały się do ogromnych strat i wymierania znacznej części społeczności⁶.

Współcześnie w dobie łatwego i szybkiego przemieszczania się ludzi z jednego końca świata na drugi epidemie coraz częściej przeradzają się w pandemii⁷. W ich przypadku podstawowy problem, zwłaszcza z perspektywy zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego, stanowi błyskawiczne rozprzestrzenianie się choroby, wpływające na stosunkowo szybkie tempo powstawania nowych wariantów choroby, które zwykle są już odporniejsze na zastosowane właśnie środki przeciwdziałania, co w znacznym stopniu spowalnia opanowanie i wyeliminowanie choroby. Przykładem jest obecna pandemia choroby COVID-19, wywołana przez wirusa SARS-CoV-2, rozprzestrzeniająca się na całym świecie nieprzerwanie od grudnia 2019 r.

Zdrowie jest także prawem każdego człowieka, gwarantowanym przez normy konstytucyjne. Artykuł 68 ust. 1 Konstytucji RP⁸ stwierdza bowiem, że każdy ma prawo do ochrony zdrowia. Z wyrażonej w tym przepisie normy wynika, że prawna ochrona zdrowia przysługuje każdemu człowiekowi, niezależnie od posiadanego obywatelstwa, czy też posiadanego ubezpieczenia. W art. 68 ust. 2 zapewniono wszystkim obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Obowiązek ten spoczywa na organach władzy publicznej, zarówno szczebla centralnego, jak i lokalnego⁹. Prawo do ochrony zdrowia jest prawem podmiotowym jednostki, podobnie jak prawo obywatela do równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych¹⁰.

⁴ W. Jędrzychowski, *Epidemiologia w medycynie klinicznej i zdrowiu publicznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 29.

⁵ M. Treder, *Pandemie zagrożeniem XXI wieku*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2012, s. 29.

⁶ Epidemie dżumy, ospy prawdziwej, cholery, tyfusu płamistego w okresie średniowiecza.

⁷ Pandemia grypy Hiszpanki w latach 1918–1920, pandemia grypy Hongkong w latach 1968–1970, epidemia choroby ebola w latach 2014–2016 w Afryce, epidemia ptasiej grypy w latach 2004–2005 i świńskiej grypy w 2009 r.

⁸ Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.

⁹ Zob. M. Florczak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, LEX/el. 2021, art. 68.

¹⁰ Por. M. Florczak-Wątor [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, LEX/el. 2021, art. 68.

Należy jednak podkreślić, że państwo nie jest w stanie zapewnić każdemu człowiekowi pełnego zdrowia. Można natomiast przyjąć, że obowiązkiem władz publicznych pozostaje objęcie obywateli odpowiednią ochroną, realizowaną poprzez prowadzenie działań profilaktycznych (utrzymanie zdrowia w nie pogorszonym stanie) oraz działań leczniczych (działania podejmowane na wypadek pogorszenia stanu zdrowia). Jednakże, jak podkreślił Trybunał Konstytucyjny: „treścią prawa do ochrony zdrowia nie jest naturalnie jakiś abstrakcyjnie określony (...) stan «zdrowia» poszczególnych jednostek, ale możliwość korzystania z systemu ochrony zdrowia, funkcjonalnie ukierunkowanego na zwalczanie i zapobieganie chorobom, urazom i niepełnosprawności”¹¹. Dlatego przyjmuje się, że przepis art. 68 Konstytucji ma znaczenie gwarancyjne głównie na płaszczyźnie instytucjonalnej i proceduralnej.

Warto także zwrócić uwagę na przepis art. 68 ust. 4 Konstytucji, który obli-guje władze publiczne do zwalczania chorób epidemicznych. Zapis ten nakłada na władze publiczne obowiązek podejmowania działań o charakterze profilaktycznym i leczniczym. Wskazuje on ogólne cele działania państwa, ale nie precyzuje środków służących do ich osiągnięcia. W oparciu o ten zapis obywatel nie może żądać konkretnych form ochrony zdrowia, w tym konkretnych świadczeń opieki zdrowotnej. Obowiązkiem władzy publicznej jest stworzenie ram prawnych i instytucjonalnych oraz procedur, które mają służyć zapewnieniu efektywnej opieki zdrowotnej¹².

Bezpieczeństwo zdrowotne i jego ochrona

Sytuację, w której istnieje pewność działania organów państwa (administracji rządowej, administracji samorządowej oraz podległych jej służb) w zakresie ochrony życia i zdrowia określa się mianem bezpieczeństwa zdrowotnego¹³. B. Bober podkreśla, że jest to „stan gwarantujący brak zagrożeń mogących powodować pogorszenie lub utratę zdrowia”¹⁴. Natomiast I. Bernatek-Zagała bezpieczeństwo zdrowotne postrzega jako „realizację konstytucyjnego prawa do: ochrony zdrowia, do opieki zdrowotnej i do bezpieczeństwa ekologicznego”, podkreślając, że pojęcia te pozostają „w ścisłym ze sobą związku logicznym i należą do katalogu praw podstawowych”¹⁵. Jak podkreśla M. Borkowski, jest to również

¹¹ Zob.: wyrok TK z dnia 7 stycznia 2004 r., K 14/03, OTK-A 2004, nr 1, poz. 1.

¹² J. Trzciniński, M. Wiącek [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, wyd. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Wyd. Sejmowe, Warszawa 2016, art. 68.

¹³ M. Paplicki, *Bezpieczeństwo zdrowotne obywatela w polskim systemie ratownictwa medycznego*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa WPaiE UW, Wrocław 2020, s. 118.

¹⁴ B. Bober, *Bezpieczeństwo...*, dz. cyt., s. 38.

¹⁵ I. Bernatek-Zagała, *Bezpieczeństwo zdrowotne – prawne podstawy dbałości o stan*

„stan i proces polegający na stworzeniu, nadzorowaniu i kontrolowaniu dostępnymi środkami, przede wszystkim środkami prawnymi i technicznymi, warunków umożliwiających człowiekowi istnienie i funkcjonowanie w systemie i środowisku pozwalającym na zachowanie jego dobrostanu”¹⁶. Na brak legalnej definicji bezpieczeństwa zdrowotnego zwraca uwagę M. Paplicki, stwierdzając, że określenie granic ochrony tego pojęcia dałoby informację co do świadczeń medycznych, jakie może zagwarantować publiczna służba zdrowia, oraz zdjęłoby z administracji rządowej i samorządowej presję pacjentów żądających wszystkich dostępnych świadczeń zdrowotnych¹⁷.

Ważnym elementem bezpieczeństwa zdrowotnego jest poczucie bezpieczeństwa w tym zakresie istniejące w świadomości poszczególnych obywateli. Poczucie bezpieczeństwa zdrowotnego należy postrzegać jako przekonanie o braku albo nawet o niskim prawdopodobieństwie zaistnienia zagrożeń powodujących utratę zdrowia. Na poziom poczucia bezpieczeństwa zdrowotnego składa się kilka elementów, w tym wiara w powagę zagrożenia, zadowolenie z działań służby zdrowia, dostęp do opieki medycznej, a także obawa o własne życie i zdrowie oraz o zdrowie osób najbliższych. W przypadku takich zagrożeń jak pandemia nowego wirusa duże znaczenie należy również przypisać znajomości i zrozumieniu istoty zagrożenia, bowiem nieznanostwo zjawiska zawsze rodzić będzie lęk, panikę, frustrację, które z czasem jeszcze się pogłębiają i nasilają oraz negatywnie wpływają na wszystkie sfery życia społecznego¹⁸.

Zapewnienie bezpieczeństwa zdrowotnego jest przedmiotem działania licznej grupy podmiotów publicznych, w tym również naczelnych i centralnych organów administracji rządowej, terenowych organów administracji rządowej oraz jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli wraz z podległymi organizacyjnie strukturami¹⁹. Odbywa się to poprzez inicjowanie działań o róż-

zdrowotny społeczeństwa [w:] *Nauka o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i kierunki rozwoju. Studia i materiały*, t. 2, red. L. Grochowski, A. Letkiewicz, A. Misiuk, Wyd. WSPol w Szczytnie, Szczytno 2011, s. 388 i 389.

¹⁶ M. Borkowski, *Prawne podstawy bezpieczeństwa zdrowotnego człowieka. Wybrane zagadnienia prawa żywnościowego* [w:] *Bezpieczeństwo zdrowotne człowieka. Wybrane problemy*, red. M. Borkowski, A. Wesółwska, Wydawnictwo Gdańskiej Szkoły Wyższej, Gdańsk 2013, s. 67.

¹⁷ M. Paplicki, *Bezpieczeństwo zdrowotne...*, dz. cyt., s. 119.

¹⁸ Zob. W.C. Włodarczyk, *Uwagi o pandemii COVID-19 w Polsce. Perspektywa polityki zdrowotnej*, „Zeszyty Naukowe Ochrony Zdrowia. Zdrowie Publiczne i Zarządzanie” 2020, t. 18, nr 2, s. 127.

¹⁹ T. Holecki, *Kompetencje administracji publicznej, służb, inspekcji i straży wobec populacyjnych zagrożeń zdrowotnych* [w:] *Bezpieczeństwo zdrowotne obywateli w kontekście europeizacji zjawisk społecznych*, red. T. Holecki, Wyd. Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2013, s. 70.

nym charakterze: legislacyjnych, organizacyjnych, dystrybucyjnych oraz ochronnych. Stanowią one efekt wypełniania przez państwo jego funkcji socjalnej, która wraz z funkcją gospodarczą oraz kulturalno-oświatową jest przejawem funkcji wewnętrznej państwa. Funkcja socjalna skupia się na działaniach w sferze stosunków społecznych i jest utożsamiana z działaniami państwa w sferze polityki socjalnej, w tym również z działaniami w zakresie ochrony zdrowia obywateli²⁰.

Najistotniejszym celem państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego jest zatem zagwarantowanie odpowiedniego poziomu ochrony zdrowotnej społeczeństwa. Szczegółowe cele w tym zakresie formułowane są w ramach polityki zdrowotnej państwa, która powinna uwzględniać aktualne zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego oraz potrzeby i oczekiwania społeczne, stan wiedzy medycznej i aktualne standardy leczenia, a także dostępne zasoby. Priorytetami dla zapewniania bezpieczeństwa zdrowotnego powinny być rozwijanie infrastruktury ochrony zdrowia, wdrażanie nowych procedur i standardów medycznych, dostęp do najnowszych osiągnięć nauki i technologii medycznej, edukacja prozdrowotna, a także ograniczanie wszelkich barier we wszystkich wymienionych obszarach²¹.

Długofalowe cele w obszarze bezpieczeństwa zdrowotnego wskazane zostały w podstawowym dokumencie strategicznym obejmującym politykę bezpieczeństwa państwa, jakim jest Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej²². Zwraca ona uwagę na konieczność podejmowania działań na rzecz poprawy koordynacji, ciągłości i kompleksowości opieki nad pacjentem w systemie ochrony zdrowia, podnoszenie jakości i dostępności świadczeń zdrowotnych, m.in. poprzez zwiększenie dostępu do infrastruktury ochrony zdrowia, produktów leczniczych, a także szersze zastosowanie telemedycyny, podejmowanie działań z zakresu profilaktyki i edukacji zdrowotnej, konieczność zwiększenia liczby i poszerzenie kompetencji personelu leczniczego. Warto podkreślić, że aktualna Strategia, tworzona już po rozpoczęciu pandemii COVID-19, wyraźnie podkreśla również konieczność rozwijania zdolności przeciwdziałania zagrożeniom epidemiologicznym.

Pandemia COVID-19 ujawniła z całą ostrością, iż właściwa polityka bezpieczeństwa zdrowotnego stanowi odpowiedź na wszystkie wyzwania i zagrożenia

²⁰ Funkcja wewnętrzna jest jedną z podstawowych funkcji współczesnego państwa i polega na zapewnieniu porządku i bezpieczeństwa publicznego w państwie, ochronie mienia i zdrowia obywateli oraz zabezpieczeniu istniejącego systemu własności. Szerzej zob. M. Pomykała, *Działania planistyczne administracji w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, Oficyna Wydawnicza PRz, Rzeszów 2015, s. 106.

²¹ B. Bober, *Bezpieczeństwo...*, dz. cyt., s. 39.

²² Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 r. zatwierdzona przez Prezydenta RP postanowieniem z dnia 12 maja 2020 r. (M.P. z 2020 r., poz. 413).

w obszarze zdrowia, także te nowe i dotychczas niewystępujące w społeczeństwie. Zdrowie i życie obywateli pozostają bowiem pod szczególną ochroną, której zapewnienie należy do państwa. Ochrona taka powinna być rozumiana jako zapewnienie szybkiej identyfikacji potencjalnych zagrożeń, a także przygotowanie systemu środków umożliwiających skuteczne i efektywne działanie w warunkach rzeczywistego zagrożenia. W obliczu pandemii istotne jest więc nie tylko zapewnienie zdolności nieprzerwanego funkcjonowania skutecznej opieki zdrowotnej, ale także podejmowanie innych działań organizacyjno-prawnych, odnoszących się do różnych sfer życia społecznego, w tym do codziennego funkcjonowania społeczeństwa, mające na celu ograniczenie rozprzestrzeniania się nowego wirusa i powodowanych przez niego chorób. Szczególnie istotny wymiar, zwłaszcza w początkowym okresie rozprzestrzeniania się choroby COVID-19, miało wprowadzenie zakazu swobodnego przemieszczania się, obowiązku zachowania dystansu społecznego, limitów osób mogących przebywać w określonych miejscach czy obowiązku noszenia maseczek w miejscach publicznych. Ważnym elementem, zwłaszcza w początkowym etapie, okazały się również działania informacyjne, budujące świadomość społeczną i chęć współpracy.

Podstawy polityki zdrowotnej państwa w dobie pandemii COVID-19

W celu zagwarantowania bezpieczeństwa zdrowotnego tworzona jest polityka zdrowotna, będąca elementem polityki społecznej państwa. Polityka zdrowotna powinna być nakierowana na osiąganie celów społecznych, związanych ze zdrowiem, zwłaszcza z zapewnieniem jednolitego standardu bezpieczeństwa zdrowotnego, m.in. poprzez niwelowanie nierówności zdrowotnych, prewencję chorobową, zapobieganie przedwczesnym zgonom i niepełnosprawności oraz odpowiedniej organizacji procesu leczenia. Jak podkreśla Z. Woźniak, „polityka zdrowotna jest aktywną w formach ochroną zdrowia jednostek i populacji oraz tworzeniem podstaw bezpieczeństwa zdrowotnego we współpracy ze wszystkimi podmiotami operującymi w obszarach odpowiedzialnych pośrednio i bezpośrednio za zdrowotne warunki życia, pracy, nauki i wypoczynku oraz świadczenie usług zaspokajających potrzeby zdrowotne”²³.

Bieżące cele polityki zdrowotnej Polski zapisywane są w dokumencie strategicznym określanym jako Narodowy Program Zdrowia. Obecnie realizowany jest Narodowy Program Zdrowia na lata 2021–2025 (dalej: NPZ), opracowany zgodnie z założeniami art. 9 ustawy z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym²⁴. Został on przyjęty w drodze rozporządzenia Rady Ministrów z 31 marca

²³ Z. Woźniak, *W stronę zdrowia społeczności – socjologiczny kontekst nowej polityki zdrowotnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny” 2004, z. 4, s. 180.

²⁴ Dz.U. z 2022 r. poz. 1608.

2021 r.²⁵ i jest to już szósty program tego typu realizowany w Polsce. Poprzednie programy powstawały w latach: 1993, 1996, 2002, 2006, 2016, a ich celem była efektywna absorpcja środków z funduszy europejskich oraz harmonijny rozwój regionalny²⁶. Aktualny NPZ określa cele strategiczne i cele operacyjne w obszarze zdrowia, zadania służące ich realizacji, ustala podmioty odpowiedzialne za realizację zadań oraz realizatorów zadań, wskazuje tryb i wysokość finansowania zadań, a także wskaźniki i sposób monitorowania i ewaluacji NPZ.

Jako cele strategiczne NPZ wskazano zwiększenie liczby lat przeżytych w zdrowiu oraz zmniejszenie społecznych nierówności w zdrowiu. Za cele operacyjne NPZ uznano pięć zasadniczych elementów: profilaktykę nadwagi i otyłości, profilaktykę uzależnień, promocję zdrowia psychicznego, zdrowie środowiskowe i choroby zakaźne oraz wyzwania demograficzne. Do każdego z tych celów przyporządkowane zostały naczelne organy administracji rządowej odpowiedzialne za ich realizację. W części szczegółowej NPZ wyznaczono natomiast zadania w poszczególnych obszarach i podmioty zobowiązane do ich wykonania, określono również tryb i czas realizacji zadań²⁷. Program NPZ pozostaje jednak dokumentem strategicznym o dość dużym poziomie ogólności.

Porównując założenia aktualnego NPZ do poprzedniego dokumentu, który pochodzi z roku 2016²⁸, można zauważyć wyraźne odniesienie do bieżącej sytuacji wywołanej pandemią COVID-19. Już w pierwszym punkcie NPZ, znalazło się stwierdzenie, że przy realizacji Programu należy uwzględniać skutki dla zdrowia całej populacji spowodowane przez pandemię COVID-19, określoną jako chorobę, która przyczyniła się do największego kryzysu zdrowotnego w Rzeczypospolitej Polskiej po zakończeniu II wojny światowej. NPZ zobowiązuje więc do podejmowania kompleksowych, a także zgodnych z aktualną wiedzą naukową, interwencji w obszarze zdrowia publicznego, wszelkimi dostępnymi narzędziami. Trudno natomiast doszukiwać się bezpośrednich odniesień do pandemii COVID-19 w dalszej treści NPZ. Dotychczasowe priorytety i założenia strategiczne nie zmieniły się w zasadniczy sposób, wyznaczone zadania słusznie skupiają się działaniach polegających na monitorowaniu systemu, profilaktyce i działaniach zapobiegających, działaniach edukacyjnych, podejmowaniu działań wspierających, prowadzeniu badań naukowych. W aktualnym NPZ dość szeroko określono podmioty zobowiązane do realizacji zadań, wskazano również, czy wyznaczone zadania mają być realizowane jako własne czy powierzone.

²⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z 31 marca 2021 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021–2025 (Dz.U. z 2021 r., poz. 642).

²⁶ Zob. P. Robakowski, J. Synowec, *Polityka zdrowotna RP – co zmieniło się w dobie COVID-19?*, „Studia Polityczne” 2020, nr 3, s. 86.

²⁷ Zob. pkt V Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021–2025.

²⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020 (Dz.U. z 2016 r., poz. 1492).

Pandemia COVID-19 z pewnością wymusiła jednak pewne przewartościowanie polityki zdrowotnej państwa, uwypukliła problemy organizacji opieki zdrowotnej i podważyła niektóre z dotychczasowych założeń strategicznych. Zmusiła też do wypracowania odrębnej strategii walki z chorobą covidową, określającej szczególne środki działania. W początkowym okresie rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2 były to jednak działania tymczasowe, podejmowane dość chaotycznie, choć jednocześnie powodujące drastyczną zmianę sytuacji życiowej wielu grup społecznych²⁹. Dopiero jednak w późniejszym okresie w obliczu kolejnych fali choroby znalazły one odzwierciedlenie w rządowych dokumentach strategicznych. We wrześniu 2020 r. opracowana została „Strategia walki z pandemią COVID-19. Jesień 2020”, która w związku z dynamicznie rozwijającą się sytuacją epidemiczną była w krótkim okresie czasu kilkakrotnie poprawiana i uzupełniana, zaś w styczniu 2022 r. powstała „Strategia walki z pandemią COVID-19. Zima/wiosna 2022”.

Pierwszy etap walki z pandemią COVID-19 rozpoczął się w Polsce w marcu 2020 r. nastąpiło to dość nagle, a ponadto w krótkim okresie czasu od samego pojawiania się tej nowej choroby. Nie było więc wówczas przygotowanych żadnych scenariuszy działań na wypadek rozwoju choroby w Polsce. Można było odnieść wrażenie, że w rzeczywistości medialnej bardzo długo miało miejsce zaklinanie rzeczywistości i wyrażanie przekonania, że pandemia ominie nasz kraj. Zaskoczone władze nie miały wystraszająco dużo czasu na przygotowanie i wdrożenie jakiegokolwiek planu działania. Zaplanowane działania rozpoczęły się w styczniu 2020 r., wprowadzono specjalne procedury dla pasażerów przylatujących z Chin, rozpoczęto badania laboratoryjne osób podejrzanych o zakażenie nowym wirusem, pojawiły się ostrzeżenia przed podróżami do krajów, w których drastycznie wzrastała liczba zachorowań, ograniczono możliwość odwiedzin w szpitalach, rozpoczęto gromadzenie leków, maseczek, Polska przyłączyła też do unijnego mechanizmu wspólnych przetargów kryzysowych zakupów środków ochronnych. Wszystkie działania podejmowano na bieżąco wraz z rozwojem sytuacji epidemicznej, a także w oparciu o informacje docierające z innych państw i organów międzynarodowych, jak WHO czy OECD³⁰.

Po wykryciu w Polsce pierwszych przypadków choroby, aby zapobiec dalszemu jej rozprzestrzenianiu, wprowadzony został zakaz przemieszczania się, obowiązek noszenia maseczek w przestrzeni publicznej, praca zdalna i nauczanie zdalne wszędzie tam, gdzie tylko było to możliwe, określono zasady odbywania kwarantanny przez osoby narażone na kontakt z wirusem oraz zasady izolacji osób chorych, a także zakazano lub ograniczono możliwość prowadzenia wielu różnych form działalności. Ograniczenia te również wprowadzane były szybko,

²⁹ P. Robakowski, J. Synowec, *Polityka zdrowotna...*, dz. cyt., s. 94.

³⁰ W.C. Włodarczyk, *Uwagi o pandemii...*, dz. cyt., s. 132.

stosownie do rozwoju sytuacji, a także pod presją polityczną³¹. Wprowadzono je poprzez akty wykonawcze wydawane na podstawie ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi³², a ogłaszano w formie komunikatów rządowych. Brak dostatecznej podstawy prawnej od samego początku budził liczne zastrzeżenia i wątpliwości, co znalazło potwierdzenie w późniejszych orzeczeniach sądowych³³.

W dniu 2 marca 2020 r. uchwalono ustawę o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych³⁴ (dalej: specustawa covidowa). Ustawa ta określiła zasady, tryb zapobiegania oraz zwalczania zakażenia wirusem SARS-CoV-2 i rozprzestrzeniania się choroby COVID-19, zadania organów administracji publicznej w zakresie zapobiegania oraz zwalczania zakażenia lub choroby COVID-19, uprawnienia i obowiązki, świadczeniodawców oraz świadczeniobiorców i innych osób przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie zapobiegania oraz zwalczania zakażenia lub choroby COVID-19, zasady pokrywania kosztów realizacji tych zadań. Od momentu uchwalenia do dnia dzisiejszego zarówno ustawa o zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, jak i specustawa covidowa były wielokrotnie nowelizowane w celu właściwego rozplanowania i uporządkowania działań związanych z zapobieganiem i zwalczaniem skutków pandemii COVID-19.

Jesienią 2020 r., w oczekiwaniu na kolejny szczyt zachorowań na COVID-19, podjęto próbę wcześniejszego opracowania pierwszej systemowej strategii walki z pandemią. Została ona opublikowana jako dokument rządowy „Strategia walki z pandemią COVID-19. Jesień 2020” w dniu 3 września 2020 r.³⁵. Strategia określiła zmiany kierunkowe, jakie zostały podjęte w celu skutecznej walki z pandemią wirusa COVID-19 z uwzględnieniem długofalowych konsekwencji wprowadzania obostrzeń. Była odpowiedzią na zmianę charakteru epidemii, jakiego spodziewano się w okresie jesienno-zimowym, poprzez nałożenie się wielu dodatkowych czynników w postaci sezonowych zachorowań na grype oraz inne infekcje grypopochodne. Wobec aktualnych danych o rozwoju pandemii przyjęto zasady elastycznego zarządzania ryzykiem, konieczność bieżącego monitorowania sytuacji epidemiologicznej oraz konieczność dostosowania dzia-

³¹ Szerzej: E. Kurzępa, *Stan epidemii a stan klęski żywiołowej – rozważania w kontekście bezpieczeństwa państwa*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2021/5, z. 5–21.

³² Zob. art. 46-46b ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. z 2022, poz. 1657) oraz rozporządzenia wydane na ich podstawie.

³³ Zob. wyrok WSA w Warszawie z 26.11.2020 r., VIII SA/Wa 491/20, LEX nr 3103904.

³⁴ Dz.U. z 2021 r., poz. 2095 ze zm.

³⁵ <https://www.gov.pl/web/gis/strategia-walki-z-pandemia-covid-19> (dostęp: 16.08.2022 r.).

łań do skali regionu a nie całego kraju. W strategii zapisano konieczność dokonania zmian organizacyjnych polegających na zwiększeniu efektywności wykorzystania zasobów infrastrukturalnych i ludzkich, zwiększeniu zdolności do testowania, oraz usprawnieniu działań inspekcji sanitarnej. Zaproponowano założenia strategii testowania opierające się na koncentracji na testowaniu pacjentów z objawami charakterystycznymi dla COVID-19 oraz wzmożonej ochronie osób z grup ryzyka, mogących przechodzić chorobę najciężej. Dostrzeżono również konieczność podejmowania działań prewencyjnych w postaci ograniczenia transmisji wirusa i zmniejszenia zachorowań na grype.

Szybko jednak okazało się, że założenia te nie są wystarczające i wymagają zweryfikowania wobec gwałtownego wzrostu zachorowań na COVID-19 w październiku 2020 r. W kolejnych miesiącach powstały więc kolejne wersje dokumentu „Strategia walki z pandemią COVID-19”. Jesień 2020”³⁶. Zauważalne stało się koncentrowanie nowych zachorowań w dużych miastach i ich aglomeracjach, w efekcie czego wprowadzono częściowe zamrożenie gospodarki i ograniczenie mobilności przez zamknięcie szkół i uniwersytetów oraz powszechne zastosowanie pracy zdalnej. W drugiej wersji strategii wskazano więc dodatkowo na konieczność usprawnienia koordynacji przepływu pacjentów oraz zwiększenie udziału w opiece nad pacjentami z COVID-19.

Trzecia wersja tej strategii stała się natomiast dokumentem dość mocno rozbudowanym. Po raz pierwszy włączono do niej bowiem elementy aktualnej diagnozy sytuacji w Polsce, opracowane na podstawie danych zebranych jesienią 2020 r. Nastąpiło też dalsze doprecyzowanie celów i działań w obliczu intensywnego rozwoju pandemii. Przyjęto, że podstawą całego systemu powinna być diagnostyka i nadzór nad bezobjawowymi oraz skąpoobjawowymi pacjentami prowadzony w warunkach izolacji domowej przez lekarzy POZ, następnie instytucjonalne formy opieki w postaci izolatoriów, dostępne także dla osób hospitalizowanych, a dopiero kolejny poziom stanowić mogą oddziały szpitalne. A zatem zaprogramowano działania mające na celu skupienie obowiązku diagnozowania nowych przypadków zachorowań na lekarzach POZ, rozbudowę sieci mobilnych punktów wymazów, stworzenie systemu umożliwiającego samodzielny pomiar prostych parametrów (np. saturacji) przez pacjentów, zwiększenie dostępności do izolatoriów, zwiększanie liczby łóżek dla pacjentów z COVID-19 oraz dostępnych respiratorów. W celu zwiększenia kontroli zakażeń przez służby sanitarno-epidemiologiczne założono ich wzmocnienie kadrowe oraz infrastrukturalne (w szczególności digitalizację). W zakresie transportu pacjenta z COVID-19 położono nacisk na stworzenie systemu przepływu informacji na temat wolnych miejsc w poszczególnych szpitalach w celu szybkiego przekierowywania chorych

³⁶ <https://www.gov.pl/web/zdrowie/jesienna-strategia-walki-z-epidemia-koronawirusa> (dostęp: 16.08.2022 r.).

pacjentów. Zaplanowano również stworzenie w szpitalach jak największej bazy łóżkowej, aby przygotować się na wzrost liczby pacjentów z COVID-19, jak również zwiększenie możliwości wykonywania testów, wykrywających obecność wirusa SARS-CoV-2. Do ważnych działań strategicznych zaliczono również zakup środków ochrony indywidualnej, sprzętu medycznego, środków do dezynfekcji oraz butli tlenowych.

Nowy dokument strategiczny „Strategia walki z pandemią COVID-19 – zima/wiosna 2022” został przedstawiony dopiero w styczniu 2022 r.³⁷. Była to odpowiedź na bieżące wyzwania i zmieniającą się sytuację epidemiczną w kraju i na świecie, pojawienie się nowych wariantów wirusa³⁸, a także nowe doniesienia naukowe i nowe rekomendacje w sprawach zwalczania COVID-19. Zawiera on dość szeroką i opartą na czterech wcześniejszych falach pandemii, analizę sytuacji, pokazującą m.in. zależność pomiędzy liczbą zachorowań a liczbą osób zaszczepionych. Nowa strategia służy wypracowaniu i modyfikacji środków służących wzmocnieniu działań związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19.

Dotychczasowe doświadczenia w walce pandemią spowodowały sformułowanie na nowo priorytetów działania w postaci: wzmożenia i promowania szczepień ochronnych, zwiększenia dostępności testów na COVID-19, wdrażania rozwiązań wzmacniających opiekę ambulatoryjną, przeznaczoną dla pacjentów we wczesnym stadium choroby lub po przebytej chorobie, których leczenie nie wymaga hospitalizacji, jak również zwiększenia bazy dla leczenia szpitalnego. Zalecenia i działania wskazane w poprzedniej strategii pozostały nadal aktualne, w tym w szczególności zasady zachowania dystansu społecznego, stosowania dezynfekcji i noszenia maseczek w przestrzeniach zamkniętych.

W związku z prognozowanym zwiększeniem liczby zakażeń spowodowanych kolejnymi coraz bardziej zakaźnymi wariantami wirusa, wskazano też dodatkowe rozwiązania, jak: włączenie aptek do testowania (testy antygenowe),

³⁷ <https://www.gov.pl/web/zdrowie/strategia-walki-z-pandemia-covid19> (dostęp: 16.08.2022 r.).

³⁸ Już pod koniec 2021 r. rozpoczęła się w Polsce dominacja wariantu Omikron wirusa SARS-CoV-2. Wirus w tej postaci łatwiej się rozprzestrzenia, choć jednocześnie jest mniej „zjadliwy”, osoby zarażone w mniejszym stopniu niż poprzednio wymagają hospitalizacji, czy specjalistycznej pomocy. Większość zarażonych przechodzi chorobę w sposób łagodny. Zgodnie z prognozami przedstawianymi przez ekspertów łagodzenie choroby oraz większa zakaźność są charakterystycznymi cechami w rozwoju wirusa. Można zatem przypuszczać, że ta tendencja utrzyma się także w przypadku pojawienia się nowszych wariantów. Obecnie (sierpień 2022) dominującym wariantem wirusa SARS-CoV-2 jest wariant BA.5, uważany jest za najbardziej zakaźną i najlepiej uciekającą spod odpowiedzi odpornościowej linię rozwojową nowego koronawirusa od początku pandemii, jednakże same objawy zakażenia w większości przypadku przypominają przeziębienie.

przyjęcie testów antygenowych jako podstawy diagnostyki, zmiany w standardzie organizacyjnym opieki zdrowotnej nad pacjentami podejrzanymi o zakażenie lub zakażonymi wirusem. Wskazano działania, które powinny być odpowiednio dostosowywane do zwiększającej się liczby zachorowań, w tym zmianę wytycznych, dotyczących kwarantanny i izolacji, zwłaszcza czasu jej trwania i możliwości zakończenia, zwiększanie bazy łóżkowej w szpitalach, zapewnienie nieprzerwanych dostaw sprzętu medycznego, środków ochrony indywidualnej i innych zasobów potrzebnych do udzielania świadczeń. Osobny punkt strategii dotyczy personelu medycznego, przewiduje konieczność zapewnienia odpowiednich szkoleń, zmiany w zakresie kształcenia lekarzy i lekarzy dentystów, dalsze działania w celu pozyskiwania personelu medycznego, zwiększenie dostępności do zawodów medycznych lekarzom, pielęgniarkom, położnym i ratownikom medycznym, którzy uzyskali kwalifikacje poza UE. Wyraźnie zwrócono również uwagę na zwiększenie poziomu zaszczepienia społeczeństwa jako najskuteczniejszego narzędzia walki z pandemią.

Wnioski końcowe

Podstawę ochrony bezpieczeństwa zdrowotnego powinna stanowić przemyślana i właściwie skonstruowana polityka zdrowotna. Odpowiednie planowanie (strategiczne, operacyjne) służy zarówno prewencji rozumianej jako ochrona przed powstaniem zagrożeń, jak i właściwemu przygotowaniu zadań, za wypadek pojawiania się rzeczywistych zagrożeń. Niezmiernie istotne jest też i to, że pozwala wyodrębnić również wszelkie zasoby (finansowe, rzeczowe, infrastrukturalne), których zgromadzenie warunkuje skuteczną ochronę w sytuacji zagrożenia. Przemyślana i odpowiednio wcześniej przygotowana polityka zdrowotna pozwoli zatem na szybką reakcję, usprawnienie działań oraz efektywniejsze wykorzystanie środków.

Pandemia COVID-19 ujawniła liczne zaniedbania w zakresie przygotowania polityki zdrowotnej oraz strategii działania na wypadek pojawiania się choroby zakaźnej. Działania władz, zwłaszcza w początkowym okresie nie były dostatecznie przemyślane, stanowiły formę działania na oślep, zastosowane środki, w tym całkowity zakaz przemieszczania się oraz zakaz prowadzenia wielu rodzajów działalności, okazały się zbyt drastyczne i nieadekwatne do sytuacji. Istotnym problemem zakazów było to, że skutkowały one jedynie w krótkim okresie początkowej fazy pandemii, z czasem ich skuteczność mocno się obniżyła z uwagi na zniechęcenie i zmęczenie społeczeństwa, a przez to częste przypadki nierepektowanie zaleceń.

Przeciwdziałanie pandemii COVID-19 bardzo długo opierało się na działaniach wprowadzanych ad hoc, a nie na opracowanej wcześniej strategii. W niewielkim stopniu skorzystano z dotychczasowych procedur zwalczania chorób zakaźnych, z powodów politycznych zrezygnowano też z wprowadzenia jednego

ze stanów nadzwyczajnych. Działania władz stanowiły odpowiedź na bieżące potrzeby, były dość gwałtowne i niesystematyczne. Nagle wprowadzono ogromną liczbę nie do końca przemyślanych zmian w wielu aktach prawnych, a to dodatkowo nawarstwiało zaistniały bałagan. W efekcie tego widoczny był chaos, brak koordynacji, problemy z zastosowanymi procedurami. Nie pomógł w tym również brak konsekwencji władz w przedstawianiu społeczeństwu skali zagrożenia chorobą COVID-19, gdy po pierwszej fali choroby śmiało okrzyknięto, że pandemia została opanowana, a w niedługim czasie nastąpił jej nawrót i pojawiła się nowa znacznie groźniejsza fala zachorowań.

Dopiero jesienią 2020 r. udało się opracować systemową strategię działania, opartą na dotychczasowych doświadczeniach i prognozach dalszego rozwoju pandemii. Cały czas dominował jednak strach przed nową nieznaną chorobą, a duże znaczenia miały wszelkiego rodzaju zakazy i nakazy (zakaz prowadzenia działalności, limity osób w pomieszczeniach, obowiązek zasłaniania ust i nosa). Wraz z rozwojem sytuacji, poznawaniem specyfiki choroby środki te zaczęto jednak ograniczać, przechodząc do działań profilaktycznych, budowanie bazy szpitalnej, gromadzenie leków, zwiększanie wydolności służby zdrowia, szerokiego testowania na wypadek obecności wirusa, a później także promowania szczepień ochronnych.

Problemem było też skupienie się na zwalczaniu choroby covidowej, kosztem działań na rzecz ochrony przed innymi zagrożeniami dla zdrowia. Liczbę łóżek dla pacjentów z COVID-19 w szpitalach zwiększano kosztem łóżek dotychczas wykorzystywanych w leczeniu specjalistycznym. Wszystkie siły skoncentrowano na walce z chorobą COVID-19 kosztem standardowych pacjentów. Znacznie wydłużył się natomiast czas oczekiwania na pozostałe usługi medyczne. W wielu sytuacjach odkładano w czasie planowe zabiegi, także te wysoko specjalistyczne, pozostawiając tylko te spowodowane koniecznością ochrony życia. Telemedycyna, choć był to dobry kierunek działania, nie była w stanie sprostać wszystkim oczekiwaniom.

Przeciwdziałanie takim zagrożeniom jak pandemia COVID-19 potwierdzają, że właściwym kierunkiem działania jest większe wykorzystanie nowoczesnych środków i narzędzi. Należy korzystać i rozwijać możliwości jakie przynosi telemedycyna, szczepienia ochronne, zaawansowane technologicznie narzędzia diagnostyczne i sprzęt medyczny. W przyszłości należy zatem kłaść jeszcze większy nacisk na rozwój nowych technologii służących medycynie, a także technologii informacyjnych, bo choć nie ochronią one przed zagrożeniami, to w znaczny sposób pozwolą przyspieszyć opanowanie ich i zmniejszenie rozmiaru spowodowanych przez nie konsekwencji.

Doświadczenie zdobyte przy okazji walki z pandemią COVID-19 warto jednak wykorzystać w przyszłości przy tworzeniu kolejnych strategii, zarówno przy budowaniu Narodowego Programu Zdrowia, jak i przy tworzeniu innych strategii

działania na wypadek wystąpienia poszczególnych zagrożeń, w szczególności zagrożeń wywoływanych przez choroby zakaźne. Warto dołożyć starań, aby przygotowując aktualną strategię ochrony bezpieczeństwa zdrowotnego dokonać rzetelnej diagnozy obecnej sytuacji, wykorzystać sprawdzone w obecnych warunkach procedury, a także uwzględnić doświadczenia wszystkich służb.

Bibliografia

- Bernatek-Zagula I., *Bezpieczeństwo zdrowotne – prawne podstawy dbałości o stan zdrowotny społeczeństwa* [w:] *Nauka o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i kierunki rozwoju. Studia i materiały*, t. 2, red. L. Grochowski, A. Letkiewicz, A. Misiuk, Wyd. WSPol w Szczytnie, Szczytno 2011.
- Bober B., *Bezpieczeństwo zdrowotne jako istotny komponent bezpieczeństwa państwa*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2016, nr 1.
- Borkowski M., *Prawne podstawy bezpieczeństwa zdrowotnego człowieka. Wybrane zagadnienia prawa żywnościowego* [w:] *Bezpieczeństwo zdrowotne człowieka. Wybrane problemy*, red. M. Borkowski, A. Wesołowska, Wydawnictwo Gdańskiej Szkoły Wyższej, Gdańsk 2013.
- Florczak-Wątor M. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, red. P. Tuleja, LEX/el. 2021.
- Holecki T., *Kompetencje administracji publicznej, służb, inspekcji i straży wobec populacyjnych zagrożeń zdrowotnych* [w:] *Bezpieczeństwo zdrowotne obywateli w kontekście europeizacji zjawisk społecznych*, red. T. Holecki, Wyd. Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2013.
- Jędrychowski W., *Epidemiologia w medycynie klinicznej i zdrowiu publicznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
- Kurzępa E., *Stan epidemii a stan kłeski żywiolowej – rozważania w kontekście bezpieczeństwa państwa*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2021/5.
- Paplicki M., *Bezpieczeństwo zdrowotne obywatela w polskim systemie ratownictwa medycznego*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa WPaiE UWr, Wrocław 2020.
- Robakowski P., Synowec J., *Polityka zdrowotna RP – co zmieniło się w dobie COVID-19?*, „Studia Polityczne” 2020, nr 3.
- Pomykała M., *Działania planistyczne administracji w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, Oficyna Wydawnicza PRz, Rzeszów 2015.
- Treder M., *Pandemie zagrożeniem XXI wieku*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2012.
- Trzciniński J., Wiącek M. [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, wyd. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Wyd. Sejmowe, Warszawa 2016.
- Włodarczyk W.C., *Uwagi o pandemii COVID-19 w Polsce. Perspektywa polityki zdrowotnej*, „Zeszyty Naukowe Ochrony Zdrowia. Zdrowie Publiczne i Zarządzanie” 2020, t. 18, nr 2.

Woźniak Z., *W stronę zdrowia społeczności – socjologiczny kontekst nowej polityki zdrowotnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny” 2004, z. 4.

Prawodawstwo

Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia z 22 lipca 1946 r. (Dz.U. z 1948 r., nr 61, poz. 477 ze zm.).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.).

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. z 2022 r., poz. 1657).

Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (Dz.U. z 2022 r., poz. 1608).

Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2021 r., poz. 2095 ze zm.).

Rozporządzenie Rady Ministrów z 4 sierpnia 2016 r. w sprawie *Narodowego Programu Zdrowia* na lata 2016-2020 (Dz.U. z 2016 r., poz. 1492).

Rozporządzenie Rady Ministrów z 31 marca 2021 r. w sprawie *Narodowego Programu Zdrowia* na lata 2021-2025 (Dz.U. z 2021 r., poz. 642).

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 r. zatwierdzona przez Prezydenta RP postanowieniem z dnia 12 maja 2020 r. (M.P. z 2020 r., poz. 413).

Orzecznictwo

Wyrok TK z dnia 7 stycznia 2004 r., K 14/03, OTK-A 2004, nr 1, poz. 1.

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 26 listopada 2020 r., VIII SA/Wa 491/20, LEX nr 3103904.

Netografia

<https://www.gov.pl/web/gis/strategia-walki-z-pandemia-covid-19>.

<https://www.gov.pl/web/zdrowie/jesienna-strategia-walki-z-epidemia-koronawirusa>.

<https://www.gov.pl/web/zdrowie/strategia-walki-z-pandemia-covid19>.

ZAWÓD MEDYCZNY W DOBIE COVID-19 – SZANSA NA ROZWÓJ CZY OBNAŻENIE RZECZYWISTEGO OBLICZA

Monika SADOWSKA¹

Wirus COVID-19 wywołujący zespół ciężkiej ostrej niewydolności oddechowej jest siódmym koronawirusem atakującym ludzi². Pojawił się w grudniu w 2019 r. w chińskim mieście Wuhan prowincji Hubei, gdzie zanotowano pierwsze przypadki zapalenia płuc o nieznanym wirusowym pochodzeniu. W pierwszych doniesieniach podano, że wirus jest bardzo zbliżony do znanego z wcześniejszej epidemii z 2003 r. koronawirusa SARS. Nowy wirus SARS-CoV-2, który został później nazwany COVID-19, szybko przedostał się do całej prowincji Hubei, do odległych miejsc w Chinach, a wkrótce opanował dosłownie cały świat³. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) w dniu 11 marca 2020 roku ogłosiła stan pandemii SARS-CoV-2⁴. W Polsce pierwszy przypadek zakażenia koronawirusem wykryto 4 marca 2020 roku. Od tamtego czasu SARS-CoV-2 pojawił się już we wszystkich województwach⁵. W związku z rozprzestrzenianiem się patogenu w kraju, w dniu 13 marca został ogłoszony stan zagrożenia epidemicznego⁶, który odwołano w dniu 20 marca 2020 r. wprowadzając stan epidemii⁷ trwający do dzisiaj.

¹ Dr n. med. Monika Sadowska, Instytut Penitencjarystyki Stosowanej, Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości, ORCID: 0000-0002-0450-1975.

² K.L. Krzystyniak, *Koronawirus COVID-19 MERS SARS epidemiologia, leczenie, profilaktyka*, Wydawnictwo MEDYK Sp. z o.o., Warszawa 2020, s. 16.

³ Tamże, s. 19.

⁴ A. Martofel, *Analiza rządowych i międzynarodowych działań wobec pandemii SARS-CoV-2*, „ALMANACH” 2020, Vol. 15, nr 2, s. 48.

⁵ Z końcem marca liczba oficjalnie zarejestrowanych przypadków zakażenia przekroczyła dwa tysiące osób, liczba zmarłych ponad 30 osób, z których najmłodsza miała 37 lat, najstarsza – 84 lata (K.L. Krzystyniak, *Koronawirus COVID-19 MERS SARS...*, dz. cyt., s. 19).

⁶ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. z 2020 r., poz. 433).

⁷ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. z 2020 r., poz. 491).

Wyniki intensywnie prowadzonych badań naukowych dotyczących mechanizmu zakażenia SARS-CoV-2 i jego profilaktyki⁸, pozwoliły na opracowanie strategii walki z koronawirusem i bieżącą modyfikację podejmowanych środków służących wzmocnieniu działań związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. Niemniej, pomimo stale aktualizowanej wiedzy i zdobywaniu doświadczenia ukierunkowanej na walkę z koronawirusem, walka ta nieprzerwanie trwa nadal, siejąc ogromne spustoszenie wśród ludności na całym świecie⁹.

W tym trudnym okresie epidemii obserwowana jest wzrastającą solidarność społeczeństwa, chęć niesienia pomocy chorym, ich rodzinom, osobom na kwarantannie, seniorom. Tym samym, wykonywanie niektórych zawodów, stało się w tym okresie szczególnie pożądane, jak chociażby zawodów medycznych, które wydawać by się mogło, z natury rzeczy powołane są, by ratować życie ludzkie i nieść potrzebującym pomoc.

Aktualnie w Polsce obserwuje się znaczny niedobór personelu medycznego, który to problem narasta od lat i niejednokrotnie jest przyczyną ograniczenia dostępu do świadczeń zdrowotnych¹⁰, a pandemia koronawirusa problem ten jeszcze bardziej uwydatniła. Celem zwiększenia liczby lekarzy zaangażowanych w walkę z koronawirusem ustawą z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie systemu ochrony zdrowia związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19¹¹ przyjęto zmianę w zakresie uzyskiwania przez lekarzy i lekarzy dentyistów tytułu specjalisty. Na mocy art. 16 przywołanej ustawy lekarz lub lekarz dentyista, który wystąpił do dyrektora Centrum Egzaminów Medycznych z wnioskiem o przystąpienie do Państwowego Egzaminu Specjalizacyjnego, o którym mowa w przepisach o zawodach lekarza i lekarza dentyisty, w wiosennej sesji egzaminacyjnej w 2020 r., uzyskał tytuł lekarza specjalisty w danej dziedzinie medycyny pod warunkiem, że:

- 1) złożył z wynikiem pozytywnym część testową Państwowego Egzaminu Specjalizacyjnego w tej dziedzinie medycyny;
- 2) część ustna Państwowego Egzaminu Specjalizacyjnego w tej dziedzinie medycyny nie odbyła się do dnia 31 maja 2020 r.

⁸ Agencja Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji, Baza Publikacji COVID-19, <https://covid19-baza.aotm.gov.pl/#/>.

⁹ Liczba ofiar śmiertelnych na dzień 22.01.2022 r. – 5 604 957 osób, <https://stronazdrowia.pl/koronawirus-na-swiecie-statystyki-na-25012022-dla-wybranych-krajow-spoza-europy-liczba-zgonow-i-potwierdzonych-zachorowan/ar/c14p1-19934811>

¹⁰ M. Sadowska, W. Lis, *Bezpieczeństwo zdrowotne w praktyce medycznej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 103; Naczelna Izba Pielęgniarek i Położnych, Raport Naczelnej Rady Pielęgniarek i Położnych. Zabezpieczenie mieszkańców domów pomocy społecznej w świadczenia pielęgniarskie – raport z badania ankietowego, Warszawa 2018, s. 6 i n.

¹¹ Dz.U. z 2020 r., poz. 567 ze zm.

Innymi słowy, lekarze rezydenci zostali zwolnieni z egzaminu ustnego, uzyskując dyplom potwierdzający nabycie tytułu specjalisty na podstawie pozytywnego wyniku egzaminu części testowej Państwowego Egzaminu Specjalizacyjnego w sesji wiosennej 2020 r. Jak podkreślono, celem zmiany było zwiększenie liczby lekarzy zaangażowanych w walkę z COVID-19, którzy poprzez wprowadzone rozwiązanie czas, jaki poświęciliby na naukę do drugiej części egzaminu mogli przeznaczyć na bezpośrednią opiekę nad pacjentami. Jednocześnie uznano, że uzyskanie pozytywnego wyniku z egzaminu pisemnego jest wystarczające dla potwierdzenia nabytej wiedzy i umiejętności.

Zasoby kadrowe są uzupełniane również lekarzami z zagranicy, głównie z Ukrainy, Białorusi, Rosji, między innymi ze względu na mniejszą barierę językową. Dotychczasowa próba wprowadzenia przepisów, który miałyby na celu ułatwienie zatrudnienia obcokrajowcom kończyła się fiaskiem. Dopiero dramatyczna sytuacja w polskich szpitalach związana z pandemią pozwoliła na przeformowanie oporu ze strony samorządów zawodów medycznych i wprowadzenie do ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry dwóch nowych uproszczonych trybów dostępu do zawodów lekarza i lekarza dentystry dla osób, które uzyskały kwalifikacje poza UE¹². Pierwszy tryb prowadzi do uzyskania prawa wykonywania zawodu na określony zakres czynności zawodowych, okres i miejsce zatrudnienia w podmiocie leczniczym. Zgodnie bowiem z treścią art. 7 ust. 2a u.z.l.¹³ osobie, która uzyskała kwalifikacje poza terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej, można udzielić zgody na wykonywanie zawodu lekarza albo zgody na wykonywanie zawodu lekarza dentystry oraz przyznać prawo wykonywania zawodu lekarza albo prawo wykonywania zawodu lekarza dentystry, na określony zakres czynności zawodowych, okres i miejsce zatrudnienia w podmiocie leczniczym, jeżeli spełnia następujące warunki:

- 1) złożyła oświadczenie, że wykazuje znajomość języka polskiego wystarczającą do wykonywania powierzonego jej zakresu czynności zawodowych;
- 2) uzyskała zaświadczenie od podmiotu leczniczego zawierające wykaz komórek organizacyjnych zakładu leczniczego i okres planowanego zatrudnienia ze wskazaniem zakresu czynności zawodowych zgodnego z posiadanym tytułem specjalisty w określonej dziedzinie medycyny;
- 3) ma pełną zdolność do czynności prawnych;
- 4) jej stan zdrowia pozwala na wykonywanie zawodu lekarza albo lekarza dentystry;
- 5) wykazuje nienaganną postawę etyczną;

¹² Art. 2 ustawy z dnia 27 listopada 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zapewnienia w okresie ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii kadr medycznych (Dz.U. z 2020 r., poz. 2401 ze zm.).

¹³ Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 790 ze zm.).

- 6) ma co najmniej trzyletnie doświadczenie zawodowe jako lekarz specjalista lub lekarz dentyista specjalista w danej dziedzinie, uzyskane w okresie pięciu lat bezpośrednio poprzedzających uzyskanie zaświadczenia, o którym mowa w pkt 2;
- 7) posiada dyplom lekarza, lekarza dentyisty potwierdzający ukończenie co najmniej pięcioletnich studiów, wydany w innym państwie niż państwo członkowskie Unii Europejskiej, jeżeli dyplom lub jego duplikat jest zalegalizowany przez konsula Rzeczypospolitej Polskiej, właściwego dla państwa, na którego terytorium lub w którego systemie szkolnictwa wyższego wydano ten dyplom, albo na dyplomie lub jego duplikacie umieszczono albo dołączono do dokumentu apostille, jeżeli dyplom został wydany przez uprawniony organ właściwy dla państwa będącego stroną Konwencji znoszącej wymóg legalizacji zagranicznych dokumentów urzędowych, sporządzonej w Hadze dnia 5 października 1961 r. (Dz.U. z 2005 r. poz. 938), na którego terytorium lub w którego systemie szkolnictwa wyższego wydano ten dyplom;
- 8) posiada dyplom potwierdzający uzyskanie tytułu specjalisty, wydany w innym państwie niż państwo członkowskie Unii Europejskiej, jeżeli dyplom lub jego duplikat jest zalegalizowany przez konsula Rzeczypospolitej Polskiej, właściwego dla państwa, na którego terytorium lub w którego systemie szkolnictwa wyższego wydano ten dyplom, albo na dyplomie lub jego duplikacie umieszczono albo dołączono do dokumentu apostille, jeżeli dyplom został wydany przez uprawniony organ właściwy dla państwa będącego stroną Konwencji znoszącej wymóg legalizacji zagranicznych dokumentów urzędowych, sporządzonej w Hadze dnia 5 października 1961 r., na którego terytorium lub w którego systemie szkolnictwa wyższego wydano ten dyplom;
- 9) odbyła szkolenie specjalizacyjne odpowiadające w istotnych elementach merytorycznych programowi szkolenia specjalizacyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 10) Minister właściwy do spraw zdrowia może odstąpić od warunku zalegalizowania dyplomów lub duplikatów oraz posiadania apostille dyplomów lub ich duplikatów, o których mowa powyżej, jeżeli spełnienie tego warunku jest niemożliwe lub znacząco utrudnione (art. 7 ust. 2b zd. 3 u.z.l.).

Osoba, która uzyskała prawo wykonywania zawodu lekarza/lekarza dentyisty na określony zakres czynności zawodowych, czas i miejsce zatrudnienia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej może wykonywać zawód w podmiocie wykonującym działalność leczniczą, który zechce ją zatrudnić (art. 7 ust. 2f u.z.l.).

Drugi tryb do uzyskania w okresie ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii warunkowego prawa wykonywania zawodu lekarza lub lekarza dentyisty wyraża art. 7 ust. 9 u.z.l. Zgodnie z jego brzmieniem, w okresie

ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii osobie, która uzyskała kwalifikacje lekarza lub lekarza dentystry poza terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej, można udzielić zgody na wykonywanie zawodu lekarza albo zgody na wykonywanie zawodu lekarza dentystry oraz przyznać warunkowe prawo wykonywania zawodu lekarza albo warunkowe prawo wykonywania zawodu lekarza dentystry, jeżeli osoba ta spełnia warunki, o których mowa w art. 7 ust. 2a pkt 3–5 i 7 ustawy, czyli ma pełną zdolność do czynności prawnych; jej stan zdrowia pozwala na wykonywanie zawodu lekarza albo lekarza dentystry; wykazuje nienaganną postawę etyczną; posiada dyplom lekarza, lekarza dentystry potwierdzający ukończenie co najmniej pięcioletnich studiów, wydany w innym państwie niż państwo członkowskie Unii Europejskiej. Nie jest wymagane zalegalizowanie dyplomów lub duplikatów oraz posiadanie apostille dyplomów lub ich duplikatów (art. 7 ust. 11 u.z.l.).

Osoba, która uzyska warunkowe prawo wykonywania zawodu lekarza/lekarza dentystry na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej może wykonywać zawód w podmiocie leczniczym przeznaczonym do udzielania świadczeń zdrowotnych pacjentom chorym na COVID-19 (art. 7 ust. 15 u.z.l.). Poprzez podmioty lecznicze przeznaczone do udzielania świadczeń zdrowotnych pacjentom chorym na COVID-19, bez względu na zakres tych świadczeń, należy rozumieć podmioty wymienione w wykazie opracowywanym przez właściwego miejscowo dyrektora oddziału wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia w porozumieniu z wojewodą¹⁴.

Powyższej regulacji ustawowej, która wprowadza uproszczony tryb dostępu do zawodu lekarza, samorząd lekarski (mający kompetencje do dookreślenia zasad związanych z nadawaniem prawa wykonywania zawodu) nie można zniekształcać poprzez wydawanie uchwał, których postanowienia ograniczałyby możliwość skorzystania z tego trybu. W sytuacji, gdy ustawa wyraźnie określa wymogi w procedurze uproszczonej i wskazuje, że wystarczające jest złożenie oświadczenia, iż dana osoba wykazuje znajomość języka polskiego wystarczającą do wykonywania powierzonego jej zakresu czynności zawodowych (art. 7 ust. 2a pkt 1 u.z.l.), nie można wobec niej stosować wymogów takich, jak w postępowaniu toczącym się w trybie zwykłym wobec lekarzy cudzoziemców (art. 7 ust. 1 u.z.l.), tym bardziej, nie można żądać od lekarza lub lekarza dentystry, który zdobył kwalifikacje poza granicami państw członkowskich UE i uzyskał od Ministra Zdrowia zgodę na warunkowe wykonywanie zawodu lekarza lub lekarza dentystry dokumentów odnoszących się do znajomości języka polskiego w mowie i w pi-

¹⁴ Art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 374 ze zm.), który utracił moc z dniem 8 marca 2021 r.

śmie w zakresie umożliwiającym wykonywanie zawodu lekarza, gdyż takiego wymogu nie przewiduje art. 7 ust. 9 u.z.l.¹⁵.

Uproszczony dostęp do wykonywania zawodów medycznych objął także zawody pielęgniarki i położnej¹⁶ oraz ratownika medycznego¹⁷. Należy przy tym nadmienić, że w przypadku lekarzy, pielęgniarek i położnych prawo wykonywania zawodu na uproszczonych zasadach może zostać przyznane na okres nie dłuższy niż 5 lat, bez możliwości jego przedłużenia (odpowiednio – art. 7 ust. 2k u.z.l., art. 35a ust. 12 u.z.p.¹⁸). W okresie tym, osoby zainteresowane mogą równolegle starać się o uzyskanie prawa wykonywania zawodu bez żadnych ograniczeń po spełnieniu przesłanek wyrażonych w przepisach regulujących wykonywanie określonego zawodu medycznego. Natomiast osoby, które w trybie uproszczonym uzyskały zgodę na wykonywanie zawodu ratownika medycznego mogą wykonywać zawód przez okres 5 lat (art. 10 ust. 6 zd. 2 ustawa o PRM¹⁹). Po upływie tego okresu zgoda na wykonywanie zawodu wygasa (art. 10 ust. 13 pkt 3 ustawy o PRM).

Dla części osób realizacja zadań związanych z walką z koronawirusem, była jednak próbą sprawdzenia, czy wybrany przez nich zawód lekarza, pielęgniarki, położnej, czy ratownika medycznego, jest rzeczywiście tym zawodem, który chcieli wykonywać. Dla niektórych lęk przed zakażeniem koronawirusem był nie do pokonania, co niejednokrotnie prowadziło do zachowań sprzecznych z zasadami wykonywania zawodu medycznego. Przemawiają za tym chociażby dane raportowane przez Biuro Rzecznika Praw Pacjenta, z których wynika, że proble-

¹⁵ W kwestii przyznawania w stanie epidemii prawa wykonywania zawodu lekarza osobom, które uzyskały kwalifikacje poza terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 29 grudnia 2021 r. (I NO 26/21, LEX nr 3287260) rozpatrując skargę Ministra Zdrowia na uchwałę Naczelnej Rady Lekarskiej nr 1/21/VIII z dnia 29 stycznia 2021 r. w sprawie zmiany uchwały w sprawie szczegółowego trybu postępowania w sprawach przyznawania prawa wykonywania zawodu lekarza i lekarza dentystry oraz prowadzenia rejestru lekarzy i lekarzy dentystry; https://www.sn.pl/aktualnosci/SitePages/Komunikaty_o_sprawach.aspx?ItemSID=488-b6b3e804-2752-4c7d-bcb4-7586782a1315&ListName=Komunikaty_o_sprawach&rok=2021.

¹⁶ Art. 11 ustawy z dnia 27 listopada 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zapewnienia w okresie ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii kadr medycznych (Dz.U. z 2020 r., poz. 2401).

¹⁷ Art. 5 ustawy z dnia 27 listopada 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zapewnienia w okresie ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii kadr medycznych (Dz.U. z 2020 r., poz. 2401).

¹⁸ Ustawa z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 479 ze zm.).

¹⁹ Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 2053 ze zm.).

my zgłaszane przez pacjentów dotyczyły głównie: odmowy udzielenia świadczenia zdrowotnego w dniu zgłoszenia, odmowy realizacji wizyty osobistej z powodu epidemii i sprowadzenie leczenia jedynie do teleporady, odmowy wizyty w domu chorego, odmowy ordynacji leku, odmowy udzielenia informacji o stanie zdrowia lub przekazanie informacji niepełnej, przekładanie terminów wizyt, odmowy przyjmowania pacjentów w ramach kontraktu z NFZ (przy czym pacjenci wskazywali na brak problemu z umówieniem wizyty komercyjnej)²⁰. Dochodziło także do sytuacji, w których pacjent wymagający natychmiastowego udzielenia pomocy medycznej nie otrzymywał jej, ponieważ personel medyczny zamiast podejmować działania ratujące życie oczekiwał na zakończenie dezynfekcji pomieszczeń Szpitalnego Oddziału Ratunkowego²¹. Nie do odosobnionych przypadków należały sytuacje, w których przychodnie zamykały się przed pacjentami i wejście do budynku było niemożliwe. Zdarzyło się nawet tak, że pacjenci, aby uzyskać kontakt z lekarzem musieli stukać kijem w parapet okna przychodni. Przekazywanie wyników badań lub skierowań (papierowych) następowało przez pracownika przychodni również przez okno²².

Okres pandemii nie stanowi usprawiedliwienia dla nieżyczliwego i niekulturalnego traktowania pacjentów. Pacjent ma bowiem prawo do poszanowania intymności i godności, w szczególności w czasie udzielania mu świadczeń zdrowotnych²³, a osoby wykonujące zawód medyczny zobowiązane są prawo to respektować. Tymczasem, w jednym ze szpitali lekarz na zapytanie, czy matka z chorym dzieckiem może wejść do poczekalni powiedział: „wypierd... za szklane drzwi z tym małym skur...nem z mutacją... Ty myślisz, że szczepionka mnie uchroni? Takie małe skur...syny są najgorsze”²⁴. Tak wyjątkowo niestosowne, wulgarne słowa, nigdy nie powinny zostać wypowiedziane w stosunku do żadnego pacjenta, niezależnie od okoliczności.

²⁰ Raport Rzecznika Praw Pacjenta, Problemy pacjentów w obliczu epidemii choroby COVID-19. Raport opracowany na podstawie sygnałów kierowanych do Rzecznika Praw Pacjenta za okres od stycznia do września 2020 roku, Warszawa 2020, s. 26 i n.

²¹ Pacjent zmarł w karetce, która czekała godzinę pod SOR-em, https://www.gov.pl/web/rpp/pacjent-zmarl-w-karetce-ktora-czekala-godzine-pod-sor-em?fbclid=IwAR0XgHKQKcoNDySc_42X7he0aTe9qXMIwLhhNRLEqeRyqwfHtD1yAXKv3qE (dostęp: 10.01.2022 r.).

²² *Tarnobrzeg: Rzecznik Praw Pacjenta stwierdził naruszenia praw pacjenta*, <https://www.gov.pl/web/rpp/tarnobrzeg-rzecznik-praw-pacjenta-stwierdził-naruszenia-praw-pacjenta>.

²³ Art. 20 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 849 ze zm.).

²⁴ *Skandaliczne zachowania lekarza w ślupskim szpitalu, RPP stwierdził naruszenie praw pacjenta*, <https://www.gov.pl/web/rpp/skandaliczne-zachowanie-lekarza-w-slupskim-szpitalu-rpp-stwierdził-naruszenie-praw-pacjenta?fbclid=IwAR2n7QLAKa0tc67St2TQ6-stmhuXKh-tiaTayHxknchQxdm-CDzbsnxOvMY> (dostęp: 10.01.2022 r.).

Zapewne wśród osób wykonujących zawód medyczny i bezpośrednio zaangażowanych w walkę z koronawirusem nie brakło i takich, dla których motywem były kwestie finansowe. Świadczenie dodatkowe²⁵ (tzw. dodatek covidowy) dla personelu medycznego będące dowodem wdzięczności za poświęcenie i ciężką pracę, niewątpliwie stanowi duże wsparcie w odniesieniu do bieżących wynagrodzeń, uznawanych przez medyków za mało atrakcyjne. Nie ulega wątpliwości, że lekarze, pielęgniarki, położne, ratownicy medyczni i diagnosty laboratoryjni stoją na pierwszej linii frontu walki z COVID-19, ale co z farmaceutami, zwłaszcza szpitalnymi? Czy do aptek nie zgłaszają się pacjenci z podejrzeniem i zakażeniem wirusem SARS-CoV-2? Czy farmaceuci szpitalni nie współuczestniczą w procesie terapeutycznym chorych na COVID-19? Otóż udział farmaceutów w walce z COVID jest tak samo znaczący, jak innych medyków i niejednokrotnie wykonywanie przez nich zadań wiąże się z bezpośrednim kontaktem z osobą zakażoną lub personelem sprawującym opiekę nad takim pacjentem. Współuczestniczą w procesie terapeutycznym poprzez zaopatrzenie oddziałów covidowych w niezbędne leki, tlen, wyroby medyczne oraz prowadzenie kontroli w zakresie zapewnienia prawidłowych warunków przechowywania oraz stosowania leków i wyrobów medycznych. Pomimo tego, dodatek covidowy nie jest przewidziany dla farmaceutów. Bardziej doceniono pracę personelu niemedycznego, w tym pomocniczego, przyznając mu jednorazowe świadczenie w związku z pracą z tzw. pacjentem covidowym. Stanowisko ustawodawcy jest niezrozumiałe i nie sposób dziwić się środowisku aptekarskiemu, że czuje się niedocenione, zwłaszcza że w zakresie obarczenia dodatkowymi zadaniami w postaci realizacji szczepień przeciwko COVID-19 ustawodawca tej grupy nie pominął.

Dodatkowo do polskiego porządku prawnego wprowadzono przepisy, które ograniczać mają odpowiedzialność karną w okresie ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii²⁶. Dotyczą one wyłącznie osób, które udzielają świadczeń zdrowotnych na podstawie ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz.U. z 2020 r., poz. 514), ustawy z dnia 20 lipca 1950 r.

²⁵ Polecenie wydane w trybie art. 10 i 10a tzw. ustawy antykrzysowej nakazuje Narodowemu Funduszowi Zdrowia przekazywanie odpowiednim podmiotom leczniczym środków finansowym z przeznaczeniem dla osób: 1) wykonujących zawód medyczny, które uczestniczą udzielaniu świadczeń zdrowotnych i mają bezpośredni kontakt z pacjentem z podejrzeniem i z zakażeniem wirusa SARS-CoV-2, 2) udzielających świadczeń zdrowotnych w jednostkach systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego, 3) wykonujących czynności diagnostyki laboratoryjnej (w laboratoriach przy szpitalach I, II i III poziomu zabezpieczenia covidowego, z którymi NFZ podpisał umowę na wykonywanie testów w kierunku SARS-CoV-2).

²⁶ Art. 24 ustawy z dnia 28 października 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z przeciwdziałaniem sytuacjom kryzysowym związanym z wystąpieniem COVID-19 (Dz.U. poz. 2112 ze zm.).

o zawodzie felczera (Dz.U. z 2021 r., poz. 742), ustawy z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej (Dz.U. z 2021 r., poz. 479), ustawy z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz.U. z 2020 r., poz. 882) albo ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi. Ograniczenie przewiduje, że taka osoba nie popełnia przestępstwa, o którym mowa w art. 155 w ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny²⁷ – dalej k.k. (nieumyślne spowodowanie śmierci), art. 156 § 2 k.k. (nieumyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu), art. 157 § 3 k.k. (nieumyślne spowodowanie średniego lub lekkiego uszczerbku na zdrowiu) lub art. 160 § 3 k.k. (nieumyślne narażenie człowieka na niebezpieczeństwo), jeżeli udziela świadczeń w ramach rozpoznawania lub leczenia COVID-19 i działając w szczególnych okolicznościach dopuściła się wskazanego powyżej czynu zabronionego, chyba że spowodowany skutek był wynikiem rażącego niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach. Do szczególnych okoliczności, które mogą stanowić o uwolnieniu osoby wykonującej zawód medyczny można zaliczyć dla przykładu brak sprzętu czy brak należytej obsady z uwagi na wzmożoną zachorowalność na COVID-19 wśród personelu medycznego.

Należy przy tym podkreślić, że ograniczenie odpowiedzialności nie dotyczy art. 162 k.k. penalizującego niedopełnienie ogólnoludzkiej powinności spieszenia z pomocą człowiekowi znajdującemu się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Odmowa pomocy jest uzasadniona wówczas, gdy jej realizacja wiązałaby się z narażeniem niosącego pomoc lub innych osób na niebezpieczeństwo takich szkód, jakie grożą osobie, której ma udzielić pomocy²⁸. Zgodnie bowiem z przyjętym przez ustawodawcę podstawowym założeniem, że życie każdego człowieka stanowi taką samą wartość, nie wymaga się od potencjalnego ratującego, aby ten narażał życie lub zdrowie własne lub innej osoby. Zatem obowiązek pomocy zawarty w art. 162 § 1 nie jest bezwzględny, przy czym nie można zasłaniać się jedynie obawą przed wystąpieniem ww. skutków²⁹. Niemniej, o ile z treści przepisu wyrażonego w art. 162 § 1 k.k. wynika, że każdego człowieka wiąże nakaz udzielenia innej osobie niezwłocznej pomocy w niebezpieczeństwie bez narażenia siebie lub innej osoby, o tyle lekarz znajdujący się w pozycji gwaranta³⁰ może uwolnić

²⁷ Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.

²⁸ J. Kulesza, *Granice obowiązku gwaranta w świetle art. 162 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 7–8, s. 108.

²⁹ M. Budyn-Kulik, *Uwaga 4. do art. 162 [w:] Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2022.

³⁰ Gwarant, to osoba prawnie i szczególnie zobowiązana do ochrony określonego dobra prawnego i zapobiegnięcia skutkowi w danych, konkretnych okolicznościach. Innymi słowy, jest to osoba, która na mocy ustawy, umowy lub dobrowolnie przyjętego zobowiązania, jest prawnym gwarantem nienastąpienia skutku, przy czym jak zaznacza T. Bojar-

się od obowiązku niesienia pomocy tylko wówczas, gdy zachodzi jednoznaczne niebezpieczeństwo utraty jego życia lub uszczerbku na zdrowiu, nie wystarczy jedynie obawa przed ww. skutkami (art. 26 § 4 k.k.). Stąd lekarz nie może odmówić przeprowadzenia oceny stanu zdrowia pacjenta zasłaniając się niebezpieczeństwem zakażenia koronawirusem. Wszak chory zwraca się o pomoc do osoby, która zawodowo trudni się udzielaniem świadczeń zdrowotnych i czyni to w zaufaniu, że taką pomoc uzyska zwłaszcza w sytuacji nagłego zagrożenia zdrowotnego. Trudno sobie bowiem wyobrazić, aby lęk i strach, które niejednokrotnie towarzyszą lekarzom, pielęgniarkom, strażakom czy policjantom w związku z charakterem wykonywanych czynności zawodowych stanowiły usprawiedliwienie dla nieudzielenia pomocy człowiekowi, który bezwzględnie tej pomocy wymaga.

Jak wynika z powyższych rozważań, okres pandemii uwydatnił dotychczas nierozwiązane problemy systemu ochrony zdrowia, w szczególności niedobory kadrowe. Jednocześnie zaistniała sytuacja dobitnie pokazała jak duże znaczenie ma każdy zawód medyczny, bez wyjątku, ale przede wszystkim jak ważne jest by nie zatracić istoty i zasad jego wykonywania. Praca medyka bowiem to z jednej strony ogromna odpowiedzialność za podejmowane decyzje, wymagające rozległej wiedzy i umiejętności, a z drugiej strony to miara człowieczeństwa, życzliwości, zrozumienia i troski o drugiego człowieka. Najważniejsze, aby kształcąc medyków, nie dopuścić do zatracenia tych elementarnych wartości, tak aby dobro każdego pacjenta, było dla lekarza, pielęgniarki, ratownika medycznego czy farmaceuty – najwyższym prawem.

Bibliografia

- Bojarski T., Gimbut A., Gofroń C., Wąsek A., Wojciechowski J., *Prawo karne*, Lublin 1994.
- Krzystyniak K.L., *Koronawirus COVID-19 MERS SARS epidemiologia leczenie profilaktyka*, Wydawnictwo MEDYK Sp. z o.o., Warszawa 2020.
- Kulesza J., *Granice obowiązku gwaranta w świetle art. 162 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 7-8.
- Martofel A., *Analiza rządowych i międzynarodowych działań wobec pandemii SARS-CoV-2*, „ALMANACH” 2020, Vol. 15, nr 2.
- Mozgawa M., *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2022.
- Sadowska M., Lis W., *Bezpieczeństwo zdrowotne w praktyce medycznej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.

ski, szczególne obowiązki gwaranta, których dotyczy art. 26 § 4 k.k. występują na odcinku służby lub pracy zawodowej i nie rozciągają się w żadnym wypadku na pozostałą sferę życia danej osoby (T. Bojarski [w:] T. Bojarski, A. Gimbut, C. Gofroń, A. Wąsek, J. Wojciechowski, *Prawo karne*, Lublin 1994, s. 149).

Raport Rzecznika Praw Pacjenta, *Problemy pacjentów w obliczu epidemii choroby COVID-19*. Raport opracowany na podstawie sygnałów kierowanych do Rzecznika Praw Pacjenta za okres od stycznia do września 2020 roku, Warszawa 2020.

Naczelna Izba Pielęgniarek i Położnych, Raport Naczelnej Rady Pielęgniarek i Położnych. Zabezpieczenie mieszkańców domów pomocy społecznej w świadczenia pielęgniarskie – raport z badania ankietowego, Warszawa 2018.

Prawodawstwo

Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 790 ze zm.).

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1444 ze zm.).

Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 2053 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 849 ze zm.).

Ustawa z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej, tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 479 ze zm.).

Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r., poz. 374 ze zm.).

Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie systemu ochrony zdrowia związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. z 2020 r., poz. 567 ze zm.).

Ustawa z dnia 28 października 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z przeciwdziałaniem sytuacjom kryzysowym związanym z wystąpieniem COVID-19 (Dz.U. 2020, poz. 2112 r. ze zm.).

Ustawa z dnia 27 listopada 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zapewnienia w okresie ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii kadr medycznych (Dz.U. z 2020 r., poz. 2401 ze zm.).

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. z 2020 r., poz. 433).

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U. z 2020 r., poz. 491).

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 grudnia 2021 r., I NO 26/21, LEX nr 3287260.

Netografia

<https://stronazdrowia.pl/koronawirus-na-swiecie-statystyki-na-25012022-dla-wybranych-krajow-spoza-europy-liczba-zgonow-i-potwierdzonych-zachorowan/ar/c14p1-19934811>

https://www.sn.pl/aktualnosci/SitePages/Komunikaty_o_sprawach.aspx?ItemSID=488-b6b3e804-2752-4c7d-bcb4-7586782a1315&ListName=Komunikaty_o_sprawach&rok=2021

https://www.gov.pl/web/rpp/pacjent-zmarl-w-karetce-ktora-czekala-godzine-pod-sor-em?fbclid=IwAR0XgHKQKcoNDySc_42X7he0aTe9qXMIwLhhNRLEqeRyqwfHtD1yAXKv3qE.

<https://www.gov.pl/web/rpp/tarnobrzeg-rzecznik-praw-pacjenta-stwierdzil-naruszenia-praw-pacjenta>

<https://www.gov.pl/web/rpp/skandaliczne-zachowanie-lekarza-w-slupskim-szpitalu-rpp-stwierdzil-naruszenie-praw-pacjenta?fbclid=IwAR2n7QLAKa0tc67St2TQ6-stmhuXKh-tiaTayHxknchQxdm-CDzbsnxOvMY>

CYBERPRZESTĘPCZOŚĆ A BEZPIECZEŃSTWO OBYWATELI RP W PANDEMII COVID-19

Anna WĄSACZ¹

Wstęp

We współczesnym świecie nie wyobrażamy sobie życia bez komputerów, telefonów, a przede wszystkim bez Internetu. Niewyobrażalne jest aktualnie, jak wyglądałby świat bez tych udogodnień technicznych, niemniej jednak możemy przewidywać, że świat byłby bezpieczniejszy, jednakże nierozwijający się na dużą skalę. Sieć internetowa wspomaga wiele procesów, bez których życie byłoby trudne, są to rzeczy, które używamy na co dzień. Dzięki Internetowi jesteśmy w stanie poszerzać swoje pasje, dysponować środkami finansowymi, czy też korzystać z różnego rodzaju usług bez wychodzenia z domu. Mimo wszystko każdy z nas powinien mieć świadomość, że pomimo bardzo wielu plusów korzystania z Internetu, wciąż są tego negatywne strony, a wśród nich są zagrożenia, o których nie wszyscy mają pojęcie i nie wiedzą jak z nimi walczyć.

Historia Internetu sięga lat 60. i 70. XX wieku, jednak niemożliwe jest podanie dokładnej daty pierwszych ataków w cyberprzestrzeni. Pierwsze informacje dotyczące szpiegostwa w Internecie ukazały się w amerykańskiej prasie w Stanach Zjednoczonych w latach 60. XX wieku. Sieć komputerowa z roku na rok ciągle się powiększała, miała coraz więcej użytkowników i coraz to nowsze technologie. Cyberprzestrzeń prędko się rozwijała, a z nią pojawiały się kolejne przestępstwa komputerowe. Dzięki temu internetowa przestrzeń zyskała globalny charakter, który przekształcał się w wiele ryzyk i zagrożeń w sferze cyberbezpieczeństwa.

Jest wiele stworzonych definicji cyberprzestępczości, wszystko zależy od tego, na jakie potrzeby termin ten jest wyjaśniany. Ogólnie mówiąc, każda definicja prowadzi do jednego sformułowania – cyberprzestępczością nazywamy wszystkie przestępstwa popełniane za pomocą komputerów i sieci internetowych. Mimo wszystko biorąc pod uwagę każdą definicję cyberprzestępczości, nie zwracając

¹ Anna Wąsacz, studentka Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

jednak uwagi na cel jej stworzenia, widzimy, że są to czyny nielegalne, które uderzają w systemy internetowe, gdzie sam komputer jest celem, ale również i narzędziem do popełniania tych przestępstw.

Celem rozdziału jest zbadanie świadomości obywateli RP o zagrożeniach w cyberprzestrzeni w okresie pandemii COVID-19. Wiedza na temat cyberzagrożeń w obecnych czasach jest bardzo ważna, dlatego warto zbadać, czy mieszkańcy powiatu rzeszowskiego zdają sobie sprawę z powagi sytuacji i czy wiedzą jak przeciwdziałać zagrożeniom w cyberprzestrzeni.

Istota cyberprzestrzeni i cyberterroryzm

Obecnie żyjemy w czasach, gdzie człowiek nie wyobraża sobie życia bez Internetu. Różne media społecznościowe, strony internetowe czy też aplikacje pochłaniają mnóstwo naszego czasu. Internet teraz jest źródłem pozyskiwania informacji, które tak naprawdę jest bardzo wygodne i wbrew pozorom szybkie. Komunikowanie się staje się łatwiejsze, mamy szybki dostęp do wiedzy i informacji. Środowisko informacyjne ciągle się rozwija i przedstawia nam nowe możliwości. Internet staje się coraz bardziej popularny wśród osób w każdym wieku. Poprzez to w bezpieczeństwie powstała nowa przestrzeń – cyberprzestrzeń. Postęp w środowisku informacyjnym doprowadził do powstania nowych korzyści oraz zagrożeń w cyberprzestrzeni. Korzyści korzystania z Internetu jest wiele, ale ciężko nam jest dostrzec problemy, który są spowodowane z wdrożeniem nowych możliwości technologicznych. Skutkuje to dużym zainteresowaniem, dlatego też aspekt bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni stał się przedmiotem wielu badań. Powstanie cyberprzestępczości nadało nowy wymiar działań użytkowników w Internecie. Poprzez lekkomyślne podchodzenie do sieci wirtualnych wiele podmiotów zostało zmanipulowanych przez przestępców w sieci. Duża część naszego społeczeństwa nie jest świadoma tak naprawdę, jakie zagrożenia i ich skutki czekają na nich po niepoprawnym skorzystaniu z Internetu. W dużej mierze media społecznościowe przyczyniły się do ataków w cyberprzestrzeni, bo to właśnie tam udostępniamy mnóstwo swoich danych, co ułatwia działanie przestępcom internetowym. Mimo wszystko media społecznościowe nie są jedynym źródłem zagrożeń w Internecie. Korzystanie z elektronicznego podpisu, używanie bankowości internetowej jest również związane z ogólnościowym obiegiem informacji.

Niestety, liczba incydentów cybernetycznych szerzy się na szeroką skalę, przetwarzanie informacji w sieci staje się coraz mniej bezpieczne. Wciąż trwają prace nad ulepszeniem i udoskonaleniem nowych mechanizmów skierowanych na cyberbezpieczeństwo. Zagadnienia cyberprzestrzeni, cyberprzestępczości czy też cyberbezpieczeństwa dotyczą różnych aspektów aktywności użytkowników

w Internecie. Pojęcia te mają charakter interdyscyplinarny², są trudne do zdefiniowania, ciągle ich definicje są poszerzane czy też modyfikowane. Współcześnie cyberprzestrzeń stała się już nowym rodzajem bezpieczeństwa.

Cyberprzestrzeń jest nową sferą aktywności człowieka. Pojęcie „cyberprzestrzeni” powstało już tak naprawdę w 1984 r. przez znanego amerykańskiego pisarza Williama Gibsona³. Definicja ta pojawiła się w jego powieści science fiction pt. *Neuromancer*. Cyberprzestrzeń została zdefiniowana tam jako „zbiorowa halucynacja przeżywana przez użytkowników wirtualnej, trójwymiarowej przestrzeni elektronicznego medium komunikacyjnego”⁴. Mając na uwadze fakt, iż w latach 80. XX wieku rozwój sieci komputerowych był znikomy, pisarz miał idealną wizję przyszłości. Powieść o tematyce science fiction stała się aktualnie rzeczywistością.

Przechodząc do definicji cyberterroryzmu warto podkreślić, że jest to jedna z form cyberprzestępczości. Jego celem jest posługiwanie się zdobyciami informacyjnymi tak, aby wyrządzić szkodę. Punktem wyjścia mogą być tutaj idee polityczne, ale też materialne. Głównymi podmiotami narażonymi na cyberterroryzm są instytucje państwowe, osoby prywatne, ale też jednostki prowadzące działalność gospodarczą. Najczęściej spotykane ataki terroryzmu w cyberprzestrzeni zauważa się na państwowe systemy teleinformatyczne. Cyberterroryzm polega na zamierzonym zakłócaniu swobodnego przekazu i obiegu informacji w sieci.

Cyberprzestępstwa można podzielić na cztery kategorie, które zostały ujęte w Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości. Konwencja ta weszła w życie z dniem 1 lipca 2004 roku, była ona pierwszą umową międzynarodową dotyczącą przestępstw komputerowych. Polska podpisała ją 23 listopada 2001 roku⁵. W myśl artykułów Konwencji wyróżniamy następujące kategorie i rodzaje cyberprzestępstw.

1. Przestępstwa przeciwko poufności, integralności i dostępności danych informatycznych i systemów:
 - nielegalny dostęp – umyślny i bezprawny dostęp do całości lub części systemu informatycznego. Według art. 2. wyżej wymienionej Konwencji stronie przysługuje prawo do określenia zasady, czy dane przestępstwo musi zostać popełnione poprzez naruszenie zabezpieczeń w celu pozyskania danych informatycznych lub innym umyślnym zamiarem;

² Charakter interdyscyplinarny – łączący dwie lub więcej nauk, posiadający różne rozgałęzienia w danej sferze.

³ P. Sienkiewicz, *Terroryzm w cybernetycznej przestrzeni* [w:] *Cyberterroryzm – nowe wyzwania XXI wieku*, red. T. Jemioło, J. Kisielnicki, K. Rajchel, Warszawa 2009, s. 194.

⁴ J. Wasilewski, *Zarys definicyjny cyberprzestrzeni*, Warszawa 2013, s. 226.

⁵ Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r. (ratyfikacja odbyła się z dniem 18 października 2014 roku).

- nielegalne przechwytywanie danych – umyślne oraz bezprawne zdobywanie niepublicznych transmisji danych za pomocą urządzeń technicznych, włączając w to emisje elektromagnetyczne, które pochodzą z systemu informatycznego. Strona ma prawo do wskazania czy przestępstwo to ma być popełnione z nieuczciwym zamiarem (art. 3.);
 - naruszenie integralności danych – umyślne i bezprawne usuwanie, niszczenie i zmienianie danych informatycznych, strona może uznać to przestępstwo jako szkodę poważną (art. 4.);
 - naruszenie integralności systemu – umyślne i bezprawne zakłócanie działania systemu informatycznego w celu wprowadzania, transmisji, niszczenia, usuwania i uszkodzania danych informatycznych (art. 5.);
 - niewłaściwe użycie urządzeń – umyślne i bezprawne wykorzystywanie, importowanie, dystrybucja programu komputerowego służącego do popełniania cyberprzestępstw lub też udostępniania haseł, kodów dostępu w zamiarze popełnienia przestępstwa komputerowego (art. 6.);
2. Przestępstwa komputerowe:
- fałszerstwo komputerowe – umyślne i bezprawne dokonywanie zmian, usuwanie lub wykrywanie danych informatycznych, które mają na celu powstanie danych fałszywych, które postrzegane są jakie prawdziwe, bez względu na to czy są one czytelne i zrozumiałe (art. 7.);
 - oszustwo komputerowe – umyślny i bezprawny czyn prowadzący do utraty majątku innej osoby poprzez ingerencję w działanie systemu komputerowego oraz wprowadzanie zmian, usuwanie danych informatycznych w celu oszustwa (art. 8.);
3. Przestępstwa ze względu na charakter zawartych informacji:
- przestępstwa związane z pornografią dziecięcą – w tym przypadku art. 9. Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości stanowi o czynach takich jak: produkcja, oferowanie, udostępnianie, rozpowszechnianie, transmitowanie, pozyskiwanie i posiadanie pornografii dziecięcej, przy czym dotyczy to osoby małoletniej poniżej 18. roku życia w trakcie czynności wyraźnie seksualnej. Strona może sobie zastrzec, że osobą małoletnią będzie osoba, która nie ukończyła 16. roku życia;
4. Przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych – wynikają one z innych umów międzynarodowych, co stanowi art. 10. wyżej wymienionej Konwencji.

Inny podział zagrożeń w cyberprzestrzeni zaproponowali w swoim artykule Michał Grzelak i Krzysztof Liedel⁶, którzy jednocześnie sporządzili listę najpopu-

⁶ M. Grzelak, K. Liedel, *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni. Zagrożenia i wyzwania dla Polski – zarys problemu*, Warszawa 2012, s. 131.

larniejszych cyberzagrożeń wychodzących poza obszar prawnokarny. Wyliczają oni takie niebezpieczeństwa jak: ataki z niebezpiecznym oprogramowaniem (np. wirusy), kradzieże tożsamości osób, wyłudzenia, niechciane wiadomości e-mail (spam), blokowanie dostępu do usług czy też wyłudzenia informacji niejawnych poprzez podszywanie się pod inne osoby.

Aby doprecyzować przepisy dotyczące cyberprzestępczości, usprawnić procesy ścigania jej, a także w celu udoskonalenia współpracy z zespołami międzynarodowymi w zakresie przestępstw w sieci powstała Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości z 23 listopada 2001 roku⁷. Jest ona pierwszym traktatem międzynarodowym, który reguluje prawo karne z zakresu przeciwdziałania cyberprzestępczości. Prace nad Konwencją zaczęły się wskutek chęci podjęcia w sferze sieci teleinformatycznej polityki kryminalnej. Podczas opracowywania zaobserwowano, że cyberprzestępczość doprowadziła do powstania nowych kategorii zagrożeń dotyczących dób prawnych, tj. poufność, integralność, ale też do powstania zagrożeń w sferze norm przyjętych przez państwa demokratyczne, m.in. dyskryminacja, pornografia czy poszanowanie praw mniejszości narodowych i etnicznych.

Powstała Konwencja ma za zadanie zapobiegać cyberprzestępczości, nie zominając o poszanowaniu praw człowieka oraz jednoczesnej ochronie praw w użytkowaniu i rozwoju technologii informatycznych. Przewiduje ona nowe formy ujęcia i ścigania cyberprzestępców, dyktuje ustalenia dotyczące odpowiedzialności za popełnione czyny zabronione w sieci. Tak naprawdę Konwencja ta w dużej mierze zwraca uwagę na współpracę międzynarodową w ramach cyberprzestępczości co jest konieczne, ze względu na możliwość podejmowania działań w sieciach komputerowych nie tylko na terenie jednego kraju, a na arenie międzynarodowej. Współpraca ta pozwala na utworzenie zasięgu prawa ścigania cyberprzestępców pomimo ograniczenia w postaci zasady terytorialności⁸.

Według Mirona Lakomy definicja cyberprzestrzeni ukazywana jest jako „globalna infrastruktura informacyjna, wzajemna łączność między ludźmi za pomocą komputerów i telekomunikacji, przestrzeń komunikacyjna tworzona przez system powiązań internetowych ułatwiająca użytkownikowi sieci kontakty w czasie rzeczywistym”⁹.

Pojęcie cyberprzestrzeni nie posiada ściśle określonej i akceptowalnej definicji. Powyższe rozważania przedstawiają cyberprzestrzeń w różnych ujęciach, ale cechą wspólną tych wszystkich definicji jest fakt, iż cyberprzestrzeń zinformatywowaną przestrzeń wymiany informacji.

⁷ Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości (Dz.U. z 2015 r., poz. 728).

⁸ A. Adamski, *Przestępczość w cyberprzestrzeni. Prawne środki przeciwdziałania zjawisku w Polsce na tle projektu Konwencji Rady Europy*, Toruń 2001, s. 10–11.

⁹ M. Lakomy, *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar rywalizacji i współpracy państw*, Katowice 2015, s. 76.

Myślę, że warto zwrócić tutaj uwagę na definicję cyberprzestępczości wygenerowaną podczas X Kongresu ONZ w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Traktowania Przestępców. Organizacja Narodów Zjednoczonych wprowadziła podział tego pojęcia na dwa ujęcia: wąskie i szerokie. Cyberprzestępstwa w rozumieniu wąskim są inaczej nazywane przestępstwami komputerowymi. W ich skład wchodzi m.in. nielegalne działania skierowane przeciwko bezpieczeństwu systemów komputerowych, gdzie przetwarzana są elektronicznie dane. Zaś mówiąc o cyberprzestępstwach w ujęciu szerokim należy łączyć je z przestępstwami dotyczącymi komputerów. Zaliczymy do nich w szczególności „wszelkie nielegalne działania, popełnione przy użyciu lub skierowane przeciwko systemom czy sieciom komputerowym, włączając w to m.in. nielegalne posiadanie oraz udostępnianie lub rozpowszechnianie informacji za pomocą komputera bądź sieci”¹⁰.

Interpol również wprowadził podział definicji cyberprzestępczości na dwa rodzaje, a mianowicie: wertykalne oraz horyzontalne. Ujęcie wertykalne cyberprzestępczości dotyczy typowych przestępstw w cyberprzestrzeni, tj. hacking. Zaś ujęcie horyzontalne stawia na przestępstwa, w których wykorzystywane są specjalne techniki komputerowe, tutaj chodzi głównie o oszustwa komputerowe czy też fałszowanie pieniędzy¹¹.

Ogólnie mówiąc, każda definicja prowadzi do jednego sformułowania – cyberprzestępczością nazywamy wszystkie przestępstwa popełniane za pomocą komputerów i sieci internetowych.

Pandemia COVID-19 a cyberprzestępczość

Anonimowość w Internecie szczególnie wzrosła w wyniku pojawienia się pandemii COVID-19. Cyberprzestępczość w tym okresie stale rosła, a ustalanie i wykrywanie jej była wciąż niska. Cyberprzestępcy zyskali na sile, kiedy to podczas pandemii ludzie bardzo bali się o swoje życie i zdrowie. Systemy informatyczne placówek medycznych były w tym okresie niezmiernie ważne, bez nich mógłby bowiem nastąpić paraliż. Potencjalni przestępcy komputerowi świetnie sobie z tego zdawali sprawę, dlatego też ich ataki uderzały w placówki medyczne czy też organizacje rządowe.

Pandemia COVID-19 doprowadziła do sparaliżowania niektórych branż, zaś inne znacznie się umocniły. Cyberprzestępcy świetnie wykorzystali pandemię do osiągnięcia znacznych zysków dla siebie. Od 12 marca 2020 r., według raportów jakie przedstawiło FBI¹², wzrost cyberprzestępczości osiągnął 300%. Liczba ataków w sieci od kilku dni poszybowała aż do około 5 tys. w ciągu dnia. Two-

¹⁰ M. Siwicki, *Cyberprzestępczość*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2013, s. 17.

¹¹ M. Siwicki, *Podział i definicja cyberprzestępstw*, Toruń 2012, s. 249.

¹² <https://www.zscaler.com/blogs/security-research/30000-percent-increase-covid-19-themed-attacks> (dostęp: 03.05.2022 r.).

rzenie nowych złośliwych oprogramowań, tworzenie fałszywych i niebezpiecznych adresów URL świetnie wychodzi przestępcom komputerowym. Jest to spowodowane dezorientacją osób ze względu na nową, wcześniej niespotkaną sytuację w ich życiu. Aby ułatwić oszustwa cyberprzestępcy sprytnie wykorzystują informacje, które są popularne w danym momencie. Nowe strony i linki do nich obejmowały m.in. tematykę COVID-19, co było wtedy bardzo popularnymi wyszukiwaniami wśród internautów.

Niewątpliwie rok 2020 przyniósł dla wszystkich osób ogromne zmiany w życiu. Kiedy to po 12 marca 2020 r. rozpoczęła się pandemia COVID-19 wszyscy z nas musieli nauczyć się żyć na nowo z nową rzeczywistością. Poprzez lockdown musieliśmy ograniczyć swoje kontakty z innymi osobami, rozpocząć pracę zdalną, ale też ograniczyć swoje wizyty w placówkach rządowych itp. Dlatego też praktycznie każdy musiał swoje życie przenieść do Internetu, co było zadowalające dla potencjalnych cyberprzestępców. Korzystanie z Internetu w każdej dziedzinie życia szybko zyskało na popularności i zaczęło się każdemu podobać, ponieważ można było zaoszczędzić wiele czasu. Mimo wszystko załatwianie różnego rodzaju spraw i wprowadzanie ważnych danych do cyberprzestrzeni okazało się niebezpieczne, gdyż zaczęły występować kradzieże danych czy też wyłudzenia finansowe.

Świat cyberprzestrzeni ma wiodącą rolę w naszym życiu. To komputery teraz formują nasze życie. Poprzez nie pracujemy, odpoczywamy, załatwiamy przeróżne sprawy. Używamy ich nie tylko w domach, ale i w szkołach, na wakacjach, czy w miejscach rozrywkowych.

Korzyści korzystania z Internetu jest wiele, ale wraz z rozwojem cyfryzacji jesteśmy świadkami, jak prężnie i szybko rozwijają się niebezpieczeństwa, które możemy napotkać w sieci. Zagrożenia w cyberprzestrzeni dotyczą jednostek, grup społecznych, organizacji, a nawet państw, czyli inaczej mówiąc społeczeństwa informacyjnego, zwanego także społeczeństwem ryzyka¹³. Ryszard Czechowski wraz z Piotrem Sienkiewiczem wymieniają w swojej książce krytyczne postacie działalności społeczeństw informacyjnych. Do tych negatywów zaliczają¹⁴:

- możliwość wtargnięcia do systemu informacyjnego administracji państwowej powodującej złamanie tajemnicy państwowej, którego efektem będzie powstanie cywilizacji kontrolowanej,
- duży nakład finansowy w celu utworzenia krajowej struktury informatycznej,

¹³ R. Białoskórski, *Cyberzagrożenia w środowisku bezpieczeństwa XXI wieku. Zarys problematyki*, Warszawa 2011, s. 13.

¹⁴ R. Czechowski, P. Sienkiewicz, *Przestępcze oblicza komputerów*, Warszawa 1993, s. 133–134.

- wirtualną pomoc dla potencjalnych cyberprzestępców w postaci udostępniania instrukcji postępowania w danej sytuacji związanej z cyberprzestępczością,
- paraliż systemów komputerowych mających wpływ na działalność sektorów transportowych czy też zdrowia publicznego,
- ekspansję współpracy międzynarodowej i powstanie „globalnej wioski” sprzyjającej zacieraniu się tożsamości kulturowej i narodowej.

Według artykułu Macieja Marczyka¹⁵ z Wydziału Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej należy wyróżnić kilka czynników powodujących przeniesienie działań przestępczych do cyberprzestrzeni. Czynnikiemami tymi są m.in.: ciężkie do zidentyfikowania jednostki działające przestępczo w świecie wirtualnym, niskie wymiary i rodzaje kar, jak i egzekwowania prawa, możliwość ataku z każdego miejsca na świecie bez potrzeby bliskiego kontaktu z jednostką poszkodowaną, o wiele niższe koszty utrzymania osób atakujących, np. hackerów niż jednostek militarnych, które są w stanie sparaliżować dany system informatyczny.

Mówiąc o cyberprzestrzeni należy przedstawić także definicję, która została utworzona w Polsce na rzecz założeń do Rządowego Programu Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2009–2011. W tej publikacji cyberprzestrzeń także została zdefiniowana jako „przestrzeń komunikacyjna tworzona przez systemy powiązań internetowych”¹⁶. Natomiast przy analizowaniu kolejnych założeń do tego Programu na lata 2011–2016 pojęcie cyberprzestrzeni zostało zmodyfikowane i ulepszone. Wówczas definicję tę uznano za „cyfrową przestrzeń przetwarzania i wymiany informacji tworzoną przez systemy i sieci teleinformatyczne” „wraz z powiązaniem pomiędzy nimi oraz relacjami z użytkownikami”¹⁷.

W Polsce definicję cyberprzestrzeni wprowadził ówczesny prezydent RP Bronisław Komorowski w dniu 27 września 2011 r. Podpisał on nowelizację ustawy o stanie wojennym¹⁸. Termin ten został tam zdefiniowany jako przestrzeń do przetwarzania i wymiany informacji stworzona przez odpowiednie systemy teleinformatyczne. Wprowadzenie tej definicji miało na celu dalsze prace legislacyjne¹⁹.

¹⁵ M. Marczyk, *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar aktywności człowieka – analiza pojęciowa obszaru*, Warszawa 2018, s. 70.

¹⁶ Rządowy program ochrony cyberprzestrzeni RP na lata 2009–2011.

¹⁷ Rządowy Program Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2011–2016.

¹⁸ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r., nr 222, poz. 1323 ze zm.).

¹⁹ J. Gołaczyński, *Umowy elektroniczne w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2007, s. 11.

Studiując Doktrynę Cyberbezpieczeństwa RP z 2015 roku można zauważyć podział zagrożeń w cyberprzestrzeni na dwa wymiary: wewnętrzny i zewnętrzny²⁰. Wymiar wewnętrzny obejmuje takie zjawiska jak cyberprzemoc, cyberagresja, ale także cyberprotesty, które zakłócają porządek pracy sektora prywatnego oraz administracji publicznej. W odniesieniu do infrastruktury krytycznej państwa niebezpieczne są ataki na systemy łączności, które usprawniają funkcjonowanie podsystemu kierowania bezpieczeństwem narodowym czy też podsystemem obronnym. Dodatkowo z podmiotami publicznymi współdziałają sektory prywatne, które są narażone głównie na kradzież danych, złamanie poufności i integralności czy też paraliż dostępu do danych informacji. Szczególnie narażone są tutaj oddziały finansowe, transportowe czy też zdrowotne. Ponadto podmioty świadczące usługi informatyczne również muszą się zmierzyć z zagrożeniami występującymi w cyberprzestrzeni, które mogą doprowadzić do przerwy w dostępie do świadczonych usług, poprzez to wiele sektorów publicznych i prywatnych nie będzie w stanie realizować swoich zadań. Poważnym problemem w wymiarze wewnętrznym są także kradzieże tożsamości, jak i danych, które są zawarte na urządzeniach sieciowych. Wymiar zewnętrzny cyberprzestępczości prowadzi do powstania takich zagrożeń jak cyberkryzysy, cyberkonflikty, którymi uczestnikami mogą być podmioty państwowe i niepaństwowe. Obecnie kryzysy polityczno-militarne mają charakter hybrydowy, dlatego występują tam operacje w cyberprzestrzeni. Równie istotnym zagrożeniem ze strony zewnętrznej jest cyberszpiegostwo, używane najczęściej przez organizacje terrorystyczne w celu uzyskania danych wrażliwych funkcjonujących jednostek.

Przestępstwa komputerowe dokonywane za pomocą sieci są traktowane jak inne bardziej tradycyjne przestępstwa, np. kradzież, włamanie itp. Różnicą, jaka występuje w ich rodzajach jest forma realizacji; do cyberprzestępstw jest potrzebne urządzenie podłączone do sieci i dostęp do niej²¹. Złamanie prawa za pomocą komputera posiada wiele korzyści i udogodnień, co sprawia, że ta forma przestępczości staje się bardzo popularna na całym świecie. Główną cechą przeważającą nad popularnością jest wspomniana wcześniej anonimowość sprawcy, gdyż ofiara bardzo często nie zgłasza przewinienia do odpowiednich służb, sprawy zgłaszane do organów ścigania dotyczą przestępstw, gdzie efektem była utrata przez ofiarę znacznych środków finansowych. Dodatkową cechą, która charakteryzuje przestępstwa komputerowe jest jej ogólnoswiatowy zasięg – tak naprawdę z każdego miejsca na świecie można dokonać czynu zabronionego w danym wcześniej założonym kraju. Odległość między miejscami w tej sytuacji nie ma znaczenia, tym bardziej że czas dokonania takiego przestępstwa jest bardzo krótki i nie jest cza-

²⁰ Doktryna Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2015, s. 11–14.

²¹ B. Fisher, *Przestępstwa komputerowe i ochrona informacji. Aspekty prawno-kryminalistyczne*, Warszawa 2000, s. 46.

sochłonny. Osoba, której system został przechwycony, bardzo często nie zdaje sobie sprawy, że stała się ofiarą cyberprzestępstwa, a co za tym idzie – nadal korzysta z udogodnień internetowych, np. logując się na stronę banku, gdzie znajduje się mnóstwo informacji idealnie wpasowanych w to, co przestępca chciał osiągnąć. Przestępstwa za pomocą komputera jak na swoją skalę zagrożenia nie potrzebują dużego nakładu finansowego, a co za tym idzie cyberprzestępca ponosi niskie koszty, a zyskuje bardzo duże korzyści.

Należy także wspomnieć o użytkownikach sieci, którzy stanowią ryzyko dla bezpieczeństwa obywateli w Internecie²². Zaliczamy do nich:

- cyberprzestępców – są to pojedyncze osoby lub grupy osób, które dokonują podstawowych metod przestępstw w sieci, np. kradzieże, oszustwa tak aby osiągnąć majątek;
- cyberterrorystów – są to pojedyncze osoby lub grupy osób, ale także partie polityczne, które działają w sieci, aby promować swoje idee, poprzez co powodują cyberzagrożenia. W przypadku cyberterrorystów Internet jest używany do szerzenia propagandy czy pozyskiwania środków finansowych w nielegalny sposób;
- cyberchuliganów – są to pojedyncze osoby, które chcą wypróbować i ocenić swoje kompetencje poprzez dokonanie danego cyberprzestępstwa;
- cyberszpiegów – są to jednostki organizacyjne, które działają w celu działań wywiadowczych, aby pozyskać niejawnie informacje tanią i efektywną strategią;
- cyberaktywistów – są to najczęściej grupy osób, które przeważnie godzą w czyjś profil w celu propagowania wyznawanej przez nich idei;
- cyberżołnierzy – są to siły wojskowe, które prowadzą działania zbrojne w sieci.

Tak naprawdę przyczyną wzrostu zagrożeń w cyberprzestrzeni jest brak odpowiedniej wiedzy na temat zjawiska cyberprzestępczości, a także brak odpowiednich zabezpieczeń sieciowych²³. Ofiary przestępstw komputerowych bardzo niechętnie zgłaszają incydenty na policję, ze względu na lekceważenie problemu, czy też chęć uniknięcia zamieszania. Wielu poszkodowanych zdaje sobie także sprawę z tego, że do naruszenia doszło na skutek ich własnych zaniedbań i braku właściwego zabezpieczenia. Czynniki, które utrudniają przeciwdziałanie cyberprzestępczości są także niewystarczająco uregulowane przepisy prawne. Ściganie przestępstw popełnianych z wykorzystaniem Internetu utrudnia także ich transgraniczny charakter – transfer danych przebiega zazwyczaj przez terytorium kilku

²² T. Hoffman, *Główni aktorzy cyberprzestrzeni i ich działalność* [w:] *Cyberbezpieczeństwo wyzwaniem XXI wieku*, red. T. Dębowski, Wrocław–Łódź 2018, s. 14.

²³ M. Siwicki, *Podział i definicja cyberprzestępstw...*, dz. cyt., s. 77.

państw. Tutaj niezmiernie ważna jest współpraca organów ścigania danych państw. Ujęcie sprawcy jest nie tylko uzależnione od ustalenia miejsca jego pobytu czy zgromadzenia dowodów, ale przede wszystkim od pogodzenia standardów kryminalizacji poszczególnych przestępstw. Utrudnia to także fakt, że przestępcy coraz częściej wybierają na miejsce działania kraje, których system legislacyjny nie jest kompletny, bądź legislacja może okazać się trudna do wyegzekwowania²⁴.

Cyberzagrożenia, najprościej mówiąc, są to negatywne wpływy na działalność danej jednostki w sieci. Jakub Rzucidło wraz z Justyną Węgrzyn dzielą zagrożenia w cyberprzestrzeni na trzy kategorie: cyberwojny, cyberprzestępstwa i cyberterroryzm²⁵. Przy czym cyberwojna jest to walka prowadzona za pośrednictwem środków rozpowszechniania się informacji w celu doprowadzenia do ataku na systemy wirtualne drugiej osoby oraz w celu osiągnięcia korzyści politycznych²⁶. Wojna cybernetyczna różni się od innych tym, że ma całkowicie inne środowisko walki – są to niestandardowo systemy teleinformatyczne. Taka walka nie wymaga dużych nakładów finansowych, a paraliżuje bardzo ważne aspekty życia: infrastrukturę i gospodarkę, a co więcej, można ją przeprowadzić z niemal każdego miejsca na ziemi, więc może mieć bezmierny zasięg. Przeciwnik w cyberwojnie jest nieznan i niewidoczny, czyli anonimowy. Podstawową formą walki są cyberataki, jak i szerzenie ogólnej propagandy. Cyberprzestępczość jest zjawiskiem, które ciągle się rozwija i jest coraz bardziej niebezpieczne. Interpol podjął próbę zdefiniowania cyberprzestępstw, przy czym podzielił je na dwie grupy: cyberprzestępstwa wertykalne oraz cyberprzestępstwa horyzontalne. Pierwsza grupa obejmuje przestępstwa komputerowe, które są najbardziej charakterystyczne w cyberprzestrzeni i poza nią nie mogą zaistnieć, a są to m.in. sabotaż komputerowy czy też hacking. Natomiast grupa cyberprzestępstw podzielonych na horyzontalne obejmuje takie typy przestępstw, gdzie niezbędna jest znajomość technik komputerowych, tj. fałszowanie pieniędzy czy też oszustwa komputerowe.

Jednym z pierwszych polskich dokumentów dotyczących cyberprzestrzeni był Rządowy program ochrony cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2011–2016²⁷, gdzie cyberprzestrzeń nazwano wirtualną przestrzeń przetwarzania i wymiany informacji za pomocą systemów i sieci teleinformatycznych. Po upływie kilku lat Najwyższa Izba Kontroli przeprowadziła badania mające na celu sprawdzenie skuteczności programu. Niestety, badania te nie wyszły dobrze, ponieważ NIK oceniła na bardzo niskim poziomie realizację zadań

²⁴ Tamże, s. 78.

²⁵ J. Rzucidło, J. Węgrzyn, *Stany nadzwyczajne w sytuacji szczególnego zagrożenia państwa w cyberprzestrzeni*, 2015, s. 146.

²⁶ T. Jemioło, P. Sienkiewicz, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa (Identyfikacja, analiza zagrożeń i ryzyka)*, t. I: *Raport z badań*, Warszawa 2004, s.74.

²⁷ <https://docplayer.pl/3928669-Rzadowy-program-ochrony-cyberprzestrzeni-rzeczypospolitej-polskiej-na-lata-2011-2016.html> (dostęp: 15.04.2022 r.).

podmiotów państwowych w zakresie ochrony cyberprzestrzeni RP. Ze względu na negatywne wyniki przeprowadzonych badań Prezydent RP w 2015 r. podpisał dokument „Doktryna cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej”, który miał wzmocnić politykę bezpieczeństwa polskiej sieci w zakresie kilku płaszczyzn: przez sektor publiczny, prywatny, obywatelski oraz w zakresie współpracy sektora publicznego i prywatnego poprzez tworzenie pozytywnych norm w zakresie cyberbezpieczeństwa.

22 października 2019 roku Rada Ministrów przyjęła uchwałę w sprawie Strategii Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019–2024²⁸. Dokument ten wprowadzony jest w Polsce od 31 października 2019 roku w ramach Krajowe Ramy Polityki Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017–2022²⁹. Głównym celem przyjęcia tej Strategii była chęć zwiększenia świadomości obywateli na zagrożenia jakie występują w Internecie, jak i na wzrost poziomu bezpieczeństwa informacji w sektorze publicznym, militarnym i prywatnym. Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej mieści pięć szczegółowych celów polityki rządu, które mają konkretnie określony zakres działań informacji:

1. Rozwój krajowego systemu cyberbezpieczeństwa.
2. Podniesienie poziomu odporności systemów informacyjnych administracji publicznej i sektora prywatnego oraz osiągnięcie zdolności do skutecznego zapobiegania i reagowania na incydenty.
3. Zwiększanie potencjału narodowego w zakresie bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni.
4. Budowanie świadomości i kompetencji społecznych w zakresie cyberbezpieczeństwa.
5. Zbudowanie silnej pozycji międzynarodowej Rzeczypospolitej Polskiej w obszarze cyberbezpieczeństwa.

Aby zapobiegać zagrożeniom w cyberprzestrzeni należy stworzyć rozwiązania techniczne, profilaktyczne, ale też organizacyjno-prawne, które będą chronić użytkowników sieci. Mimo wszystko walka z cyberprzestępczością nie powinna być zadaniem tylko i wyłącznie podmiotów międzynarodowych. Powinno w to zaangażować się także społeczeństwo. Stworzenie odpowiednich norm prawnych pozwala na skuteczne działanie państwa, jak i innych instytucji w zakresie zapobieganie przestępczości w sieci. Bardzo ważne jest uregulowanie zasad i polityki w zakresie bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni. Oprócz krajowych uregulowań prawnych, warto także wypracować mechanizmy współpracy z innymi krajami

²⁸ <https://www.dziennikustaw.gov.pl/MP/2019/1037/M2019000103701.pdf> (dostęp: 19.05.2022 r.).

²⁹ https://www.gov.pl/documents/31305/0/krajowe_ramy_polityki_cyberbezpieczenstwa_rzeczypospolitej_polskiej_na_lata_2017_-_2022.pdf/0bbc7a32-64df-b45e-b08c-dac59415f109 (dostęp: 15.04.2022 r.).

w zakresie ochrony cyberbezpieczeństwa. Metody oraz procedury techniczne zabezpieczające przetwarzanie danych są równie ważne. Zabezpieczenia kontroli dostępu poprawiają nieco bezpieczeństwo użytkowników, dlatego też możemy je zaliczyć do metod przeciwdziałania zagrożeniom w Internecie. Posiadanie programów antywirusowych, zapór sieciowych, haseł czy kodów dostępu ma charakter programowy i ma na celu poprawę dobra prawnego użytkowników sieci³⁰. Metody kryptograficzne są uznawane za niezastąpiony środek ochrony treści zamieszczanych w sieci. To dzięki nim możemy liczyć na ochronę poufności, jak i na autentyczność informacji. Komisja Europejska uznała, że stosowanie metod kryptograficznych w pewnym sensie ma zastosowanie w zapobieganiu w przestępstwach nadużyć telekomunikacyjnych czy też w zakresie szpiegostwa gospodarczego.

Myślę, że współpraca z wykwalifikowanymi organizacjami jest równie ważna w zwalczaniu cyberprzestępczości. Do takich organizacji możemy zaliczyć m.in. organy ścigania. Centrum ds. Walki z Cyberprzestępczością współpracuje w ramach wsparcia operacyjnego między krajowymi i międzynarodowymi organami ścigania. Zadaniem tej wyspecjalizowanej organizacji jest ochrona przedsiębiorstw i obywateli Unii Europejskiej przed niebezpieczną działalnością w sieci³¹. Nie można zapomnieć także o zespole ds. reagowania na przypadki naruszenia bezpieczeństwa teleinformatycznego³². Grupa ta całodobowo nadzoruje ruch internetowy, a także ma na celu podjęcie bezzwłocznych działań w momencie wykrycia zagrożenia. W Polsce zespół ten został powołany w 1996 r. w ramach Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej³³. Podstawą działalności CERT jest wykrywanie zagrożeń w sieci, które stwarzają niebezpieczeństwo i reagowanie na nie, a także łączność z innymi grupami, zwalczającymi cyberprzestępczość w kraju jak i poza nim.

Ochrona cyberprzestrzeni RP na przykładzie powiatu rzeszowskiego

W powiecie rzeszowskim powstał „Program zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli dla miasta Rzeszowa na lata 2019–2022”³⁴. Dokument ten zawiera cele dotyczące zapobiegania przestępczości oraz sposoby realizacji tych celów. Wprowadzenie tego programu ma na

³⁰ M. Siwicki, *Podział i definicja cyberprzestępstw...*, dz. cyt., s. 80–81.

³¹ Tamże, s. 83–84.

³² CERT – *Computer Emergency Response Team*.

³³ NASK – instytut badawczy zajmujący się działalnością naukową, krajowym rejestrem domen oraz dostarczaniem zaawansowanych usług teleinformatycznych.

³⁴ <https://bip.erzeszow.pl/363-bezpieczenstwo-publiczne-i-ochrona-ludnosci/4772-program-zapobiegania-przestepczosci-oraz-porzadku-publicznego-i-bezpieczenstwa-obywateli-dla-miasta-rzeszowa-na-lata-2019-2022.html> (dostęp: 21.04.2022 r.).

celu zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom. Jednym z celów jest bezpieczeństwo w sieci i metody walki z cyberprzestępczością. W programie jedną z metod walki z cyberprzestępczością jest organizowanie spotkań w szkołach przez Komendę Policji w celu pogadarek o skutkach nieświadomości obywateli w cyberprzestrzeni. Komenda Miejska Policji w Rzeszowie prowadzi także akcję „Cyberbezpieczni”, której celem jest zwiększanie świadomości działań w sieci i zapobieganie ich negatywnym skutkom. Centrum Leczenia Uzależnień w Rzeszowie prowadzi także Miejski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii, gdzie jednym z celów jest także zapobieganie niebezpiecznym zachowaniom wśród osób, które spotkały się ze zjawiskiem cyberprzemocy.

Województwo podkarpackie posiada moduły zadaniowe na potrzeby realizacji zadań określonych w ramach stopni alarmowych³⁵. Zadanie, jakie są przedstawione w poszczególnych stopniach alarmowych, mogą odwoływać się do wystąpienia cyberzagrożeń na terenie województwa podkarpackiego. Zadania te przedstawiają działania podejmowane na rzecz zapobiegania niepożądanych zdarzeń w sferze cyberprzestrzeni. Dokument ten zawiera trzy stopnie alarmowania:

- stopień ALFA (niski poziom zagrożenia) – stosowany podczas dostarczenie informacji o perspektywie wystąpienia niepożądanego działania, ma charakter ostrzegający;
- stopień BRAVO (umiarkowany poziom zagrożenia) – stosowany podczas dostarczenie informacji o perspektywie wystąpienia niepożądanego działania, wprowadzany on jest w życie podczas wystąpienia zwiększonego zagrożenia, jednakże cel, jaki ma być osiągnięty w związku z nim, nie jest jednoznacznie określony;
- stopień CHARLIE (wysoki poziom zagrożenia) – stosowany podczas podjęcia niepożądanego działania, gdzie niebezpieczny cel jest już potwierdzony, wprowadzenie tego stopnia alarmowego może spowodować problemy z funkcjonowaniem służb odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa;
- stopień DELTA (bardzo wysoki poziom zagrożenia) – stosowany podczas wystąpienia działania, które powoduje bezpośrednie zagrożenie; wprowadzenie tego stopnia alarmowego może spowodować problemy z funkcjonowaniem służb odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa.

Polska jako kraj wychodzi na przeciw perspektywom na rok 2035 i w związku z tym utworzono projekt „NUP 2X35”³⁶, którego celem określenie i analiza stosunków w środowisku zajmującym się bezpieczeństwem naszego kraju

³⁵ <https://bip.erzeszow.pl/static/img/k02/ZKR/Tabele%20zada%C5%84%20-%20po%20wprowadzeniu%20stopni%20alarmowych.pdf> (dostęp: 21.04.2022 r.).

³⁶ NUP 2X35 – Nowe Urządzenia Polskie w perspektywie 2035 r.

w przyszłości, w roku 2035. Dodatkowo projekt ten ma na celu ukierunkowanie na rozwój Sił Zbrojnych RP do właściwego działania w określonych sytuacjach³⁷. W ramach NUP 2X35 będą prowadzone konferencje naukowe, seminaria oraz warsztaty ukierunkowane na tematykę tego projektu.

W XXI wieku przed człowiekiem stoi wiele wyzwań i zagrożeń. Jednym z największych zagrożeń jest cyberprzestrzeń. Pomimo wielu korzyści z korzystania z sieci istnieje wiele niebezpieczeństw, które postępują wraz z rozwojem technologii. Każdy z nas może być ofiarą cyberprzestępczości. Warto zatem znać pojęcia związane z cyberprzestrzenią oraz jej zagrożenia, jak i metody zwalczania cyberprzestępczości. Każdy użytkownik Internetu powinien być świadomy tego, co wiąże się z wejściem do świata wirtualnego.

Po przeprowadzeniu badania ankietowego wynikają następujące wnioski:

- po pierwsze, świadomość użytkowników sieci dotycząca cyberzagrożeń jest bardzo niska, ponieważ większość z nich twierdzi, że cyberprzestrzeń jest w pełni bezpieczna, nie zdają sobie oni sprawy z tego z jakimi zagrożeniami mogą mieć do czynienia podczas korzystania z Internetu. Zbyt mały odsetek osób jest świadomy użytkownikami sieci i zdają sobie sprawę z zagrożeń tam czyhających;
- po drugie, użytkownicy Internetu w większości nie są świadomi tego, jakiego typu zagrożenia mogą spotkać ich w sieci. Bardzo mały odsetek osób zna pojęcie „cyberzagrożenia” i zdaje sobie z nich sprawę. Uważam, że nieznanomość niebezpieczeństw w Internecie bardzo szkodzi jego użytkownikom, dlatego też powinno się podjąć działania mające na celu zwiększenie świadomości obywateli RP dotyczącej przestępczości w cyberprzestrzeni;
- po trzecie, niekorzystnym zjawiskiem w powiecie rzeszowskim jest fakt, że jego mieszkańcy oceniają skalę cyberprzestępczości na niskim poziomie pomimo tego, że skala przestępstw komputerowych rośnie w okresie pandemii COVID-19;
- po czwarte, kolejnym przykładem braku świadomości obywateli RP, w tym powiatu rzeszowskiego, o przestępstwach w cyberprzestrzeni jest fakt, że nie wiedzą oni, jakie działania należy podjąć w razie cyberzagrożenia. Daje to kolejny powód do wdrożenia programów mających na celu poszerzenie wiedzy użytkowników sieci z zakresu cyberprzestępczości;
- po piąte, świadomość sposobu zachowania bezpieczeństwa podczas użytkowania Internetu jest stosunkowo bardzo niska, co jest bardzo złe, ponieważ korzystający z Internetu użytkownik powinien w pełni świadomie podejmować dane kroki w sieci, aby wiedzieć, jakie są tego konsekwen-

³⁷ <https://nup.wp.mil.pl/pl/pages/informacja-nt-projektu-2019-06-28-o/> (dostęp 24.04.2022 r.).

- cje i jak można uniknąć negatywnych skutków związanych z użytkowaniem Internetu;
- po szóste, użytkownicy sieci uważają, że do najbardziej niebezpiecznych zagrożeń, które mają miejsce w Internecie należą: złośliwe oprogramowania, łamanie haseł, spam czy też fałszowanie tożsamości. Niestety, zaskakujące jest to, że osoby ankietyzowane nie zdawały sobie sprawy z powagi sytuacji, jeżeli chodzi m.in. o pornografię, że to przestępstwo może dotknąć każdego z nas, a tak mały odsetek osób uważa to za niebezpieczeństwo. Niepokojący jest również fakt, że *stalking* jest zjawiskiem powszechnym i akceptowalnym;
 - po siódme, pozytywnym zjawiskiem jest fakt, że użytkownicy czują potrzebę wprowadzenia działań, które mają na celu zwiększenie świadomości społeczeństwa na temat zagrożeń w Internecie. Obywatele RP odczuwają chęć doszkalania się z tego zakresu; jest to bardzo pozytywne zjawisko;
 - po ósme, użytkownicy sieci są świadomi, że sektor finansowy podczas pandemii COVID-19 jest najbardziej narażony na ataki cyberprzestępców. Myślę, że jest to pozytywny fakt, ponieważ każdy z nas powinien sobie zdawać sprawę z tego, że nieświadome i niebezpieczne korzystanie z Internetu może w konsekwencji prowadzić do utraty majątku;
 - po dziewiąte, internauci w dużej mierze spędzają kilka godzin przed swoimi urządzeniami podpiętymi do Internetu, co powoduje zwiększenie prawdopodobieństwa stania się ofiarą cyberprzestępców, ponieważ użytkownicy Internetu na tyle są odpowiedzialni, że w większej mierze używają Internetu we własnych domach bez programów ochronnych. Najpopularniejszym urządzeniem używanym podczas korzystania z sieci jest telefon komórkowy, który może nie posiadać odpowiednich zabezpieczeń. Co więcej, telefony komórkowe mają tendencję zapisywania danych do logowania, jest to szczególnie niebezpieczne w przypadku kradzieży telefonu i braku odpowiedniego szyfrowania.

Użytkownicy Internetu wyrażają chęć na zwiększenie swojej wiedzy w zakresie cyberprzestrzeni i zagrożeń w niej istniejących. Wydaje mi się, że wprowadzenie banerów reklamowych, krótkich edukacyjnych filmików w tematyce cyberprzestępczości, a nawet lokalne pogadanki z osobami wykwalifikowanymi w tej dziedzinie byłyby dobrym rozwiązaniem oraz cieszyłyby się dużą popularnością. Rzecz jasna, podczas takich spotkań czy też reklam należałoby przedstawić różne podstawowe pojęcia związane z siecią, rodzaje zagrożeń, a przede wszystkim metody walki z cyberprzestępczością oraz formy ochrony przed cyberzagroženiami. W mojej ocenie byłyby to naprawdę ciekawe bloki tematyczne, które są wręcz pożądane przez internautów. Bardziej wyedukowane osoby być może postępowałyby świadomie i bezpiecznie podczas korzystania z sieci.

Wnioski końcowe

Aby zapobiec cyberprzestępczości najważniejsze jest zwiększanie poziomu świadomości użytkowników Internetu. Tak naprawdę idealnie dobrane przepisy prawa zapobiegające cyberprzestępczości nie są w stanie uświadomić użytkownikom wirtualnej rzeczywistości, jakie zagrożenia na nich czekają w myśl rozwoju technologicznego. Programy mające na celu naukę identyfikowania treści znajdujących się w Internecie oraz ich klasyfikacja na pozytywne i negatywne wzmocniłyby świadomość ludzi, co może być niebezpieczne dla nich samych w sieci. Zapewne inicjatywa powstania nowych stron internetowych uczących o nowych zagrożeniach w cyberprzestrzeni byłaby pomocna dla wielu z nas. Oprócz identyfikacji tych niebezpieczeństw należałoby umieścić tam informacje, jak skutecznie bronić się przed niepożądanymi treściami oraz gdzie zgłaszać nadużycia powstające w Internecie.

Pomimo walki z cyberprzestępczością należy podkreślić, że rozwiązania podejmowane na jej rzecz nigdy nie będą odpowiednie, aby każdy z nas mógł się czuć bezpiecznie w Internecie. Zagrożeń w świecie wirtualnym występuje mnóstwo. Miejmy jednak nadzieję, że działania podejmowane przez podmioty międzynarodowe usprawnią systemy informatyczne, aby użytkownicy Internetu mogli czuć się bezpieczni.

Nowe formy działalności ludzkiej w wirtualnym świecie mają negatywny wpływ na poczucie bezpieczeństwa. Wiele osób czuje się anonimowo w Internecie, co dodaje im pewności siebie. Poprzez to powstało wiele nowych przestępców, terrorystów, którzy popełniają przestępstwa w cyberprzestrzeni. Musimy sobie zdawać sprawę z tego, że zagrożenia w świecie wirtualnym dotyczą pojedynczych osób, grup społecznych, różnych organizacji a nawet danych państw. Zjawisko cyberzagrożeń można śmiało nazwać patologicznym wymiarem aktywności człowieka w Internecie. Tak naprawdę prawo międzynarodowe odgrywa ogromną rolę w cyberprzestrzeni. Podmioty międzynarodowe powinny przeciwdziałać cyberprzestępczości tworząc różne mechanizmy, procedury czy też standardy, które będą poprawiały bezpieczeństwo w świecie wirtualnym. Problemem w stworzeniu programu zapobiegania cyberprzestępczości jest fakt, iż nie ma spójnej i jednolitej definicji cyberprzestępczości oraz cyberprzestrzeni. Podmioty międzynarodowe nie są w stanie wprowadzić odpowiednich rozwiązań, aby działanie w sieci było w pełni bezpieczne. Efektem tego jest bardzo duża swoboda przestępców w cyberprzestrzeni, którzy to wraz z rozwojem technologicznym sprawnie znajdują nowe formy przestępczości w Internecie i prowadzą nielegalne działania. Działania takie prowadzą także do konfliktów między cyberprzestępcami a podmiotami międzynarodowymi, które prowadzą walkę z przestępczością w sieci.

Zagrożenia w cyberprzestrzeni są aktualnie wyzwaniem dla współczesności, jest to ogromny problem, z którym zmagają się całe społeczeństwo. Internet każdemu z nas kojarzy się z anonimowością. Jest to ogromny błąd. Poprzez poczucie anonimowości w Internecie większość osób czuje się bezkarna, uważa, że w tej dziedzinie w sieci może robić co tylko chce i jak chce. Najbardziej popularną formą poczucia anonimowości w wirtualnym świecie jest wyrażanie opinii na dany temat czy też na temat danej osoby lub instytucji³⁸. Żyjemy w czasach, gdzie dopuszczalna jest wolność słowa i wypowiedzi, ale zastanówmy się, czy negatywne wyrażanie swoich odczuć jest czymś poprawnym. Chyba dla nikogo nie ulega wątpliwości, że osoba krzywdząca innych w Internecie w bezprawny i krzywdzący sposób powinna być ukarana przez powołane do tego organy.

Bibliografia

- Adamski A., *Przestępczość w cyberprzestrzeni. Prawne środki przeciwdziałania zjawisku w Polsce na tle projektu Konwencji Rady Europy*, Toruń 2001.
- Białoskórski R., *Cyberzagrożenia w środowisku bezpieczeństwa XXI wieku. Zarys problematyki*, Warszawa 2011.
- Czechowski R., Sienkiewicz P., *Przestępcze oblicza komputerów*, Warszawa 1993.
- Doktryna Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2015.
- Fisher B., *Przestępstwa komputerowe i ochrona informacji. Aspekty prawno-kryminalistyczne*, Warszawa 2000.
- Gołaczyński J., *Umowy elektroniczne w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2007.
- Hoffman T., *Główni aktorzy cyberprzestrzeni i ich działalność* [w:] *Cyberbezpieczeństwo wyzwaniem XXI wieku*, red. T. Dębowski, Wrocław–Łódź 2018.
- Jemiolo T., Sienkiewicz P., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa (Identyfikacja, analiza zagrożeń i ryzyka)*, t. I. Raport z badań, Warszawa 2004.
- Kordonski R., Kordonska A., Muszyński Ł., *Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności* [w:] *Cyberprzestępczość jako wyzwanie współczesności*, red. D. Mielnik, Lwów–Olsztyn 2018.
- Lakomy M., *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar rywalizacji i współpracy państw*, Katowice 2015.
- Grzelak M., Liedel K., *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni. Zagrożenia i wyzwania dla Polski – zarys problemu*, Warszawa 2012.
- Marczyk M., *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar aktywności człowieka – analiza pojęciowa obszaru*, Warszawa 2018.

³⁸ R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński, *Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności* [w:] *Cyberprzestępczość jako wyzwanie współczesności*, red. D. Mielnik, Lwów–Olsztyn 2018, s. 207.

- NUP 2X35 – Nowe Urządzenia Polskie w perspektywie 2035 r.
 Rządowy program ochrony cyberprzestrzeni RP na lata 2009–2011.
 Rządowy Program Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2011–2016.
 Sienkiewicz P., *Terroryzm w cybernetycznej przestrzeni [w:] Cyberterroryzm – nowe wyzwania XXI wieku*, red. T. Jemioło, J. Kiesielnicki, K. Rajchel, Warszawa 2009.
 Siwicki M., *Cyberprzestępczość*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2013.
 Siwicki M., *Podział i definicja cyberprzestępstw*, Toruń 2012.
 Wasilewski J., *Zarys definicyjny cyberprzestrzeni*, Warszawa 2013.

Prawodawstwo

- Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości (Dz.U. z 2015 r., poz. 728).
 Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r. (ratyfikacja odbyła się z dniem 18 października 2014 roku).
 Ustawa z dnia 30 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r., nr 222, poz. 1323 ze zm.).

Netografia

- <https://bip.ereszow.pl/363-bezpieczenstwo-publiczne-i-ochrona-ludnosci/4772-program-zapobiegania-przestepczosci-oraz-porzadku-publicznego-i-bezpieczenstwa-obywateli-dla-miasta-rzeszowa-na-lata-2019-2022.html>.
<https://bip.ereszow.pl/static/img/k02/ZKR/Tabele%20zada%C5%84%20%20po%20wprowadzeniu%20stopni%20alarmowych.pdf>.
<https://docplayer.pl/3928669-Rzadowy-program-ochrony-cyberprzestrzeni-rzeczypospolitej-polskiej-na-lata-2011-2016.html>.
<https://nup.wp.mil.pl/pl/pages/informacja-nt-projektu-2019-06-28-o/>.
<https://www.dziennikustaw.gov.pl/MP/2019/1037/M2019000103701.pdf>.
https://www.gov.pl/documents/31305/0/krajowe_ramy_polityki_cyberbezpieczenia_rzeczypospolitej_polskiej_na_lata_2017_-_2022.pdf/0bbc7a32-64df-b45e-b08c-dac59415f109.
<https://www.zscaler.com/blogs/security-research/30000-percent-increase-covid-19-themed-attacks>.

METODY ZDOBYWANIA I WYKORZYSTYWANIA OGÓLNODOSTĘPNYCH INFORMACJI W DZIAŁANIACH CYBERPRZESTĘPCZYCH

Daniel ODRZYWOLSKI¹

Wstęp

Patrząc na dzisiejszą technologię łatwo jest zapomnieć, że żarówka została wynaleziona ponad 140 lat temu. Od tamtego momentu, wraz z kolejnymi dekadami, każdy człowiek jest świadkiem wprowadzania coraz ciekawszych nowinek technologicznych pomagających w życiu codziennym, dostarczających rozrywki czy nawet ratujących życie. To, że świat w tym momencie jest już w zaawansowanym technologicznie momencie, nie ma żadnego znaczenia, ponieważ wszelkie korporacje czy koncerny z tej samej branży, stale ścigając się w technologicznym „wyścigu zbrojeń”, chcą sprzedać coś szybciej lub taniej niż ich konkurencja i w ten sposób zyskać. „Za kurtyną” progresu technologicznego, na którym przecież korzysta każdy, w Internecie, stale trwa wojna. Tysiące ataków przeprowadzanych każdego dnia nie pozwala, nawet na chwilę, zapomnieć o hakerach, którzy ustawicznie próbują wykraść dane, przeszkadzać i zarabiać kosztem innych. Tylko kim jest właściwie haker?

Jak mawiał Linus Torvalds, jeden z twórców systemu operacyjnego Linux, hakerem można nazwać osobę, „która poszła dalej niż w celu korzystania z komputera w celu przetrwania”². Są to bardzo kreatywni specjaliści, umiejący pisać programy w kilku językach programowania (nie jest to reguła, ale każdy dobry haker powinien znać dobrze minimum jeden język), umiejący wykorzystywać różne systemy operacyjne, ich wady i słabości we własnych celach. Niektórzy mówią o hakingu jak o sztuce, że jest to często szukanie drogi naokoło problemu, czyli zabezpieczenia, które staje im na drodze. Takie określenie bardzo ładnie brzmi, jednak ciężko w ten sposób określać czynność, za pomocą której można popełniać przestępstwa. Ostatnie wydarzenia na świecie pokazują jednak, jak potężne są grupy hakierskie i jak ogromny mają wpływ na życie każdego człowie-

¹ Daniel Odrzywolski, student Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

² T. Jordan, *Hakerstwo*, PWN, Warszawa 2011, s. 21.

ka. Dobrym przykładem może być grupa Anonymous zrzeszająca najlepszych hakerów na całym świecie, która w tle działań wojskowych w Ukrainie, sukcesywnie przeszkadza rządowi rosyjskiemu, wykradając dane, zagłuszając komunikację czy przełamując stosowaną przez Rosjan propagandę. Uznanie hakowania jako sztuki nie wydaje się być etyczne, ale najlepsi w tym obszarze, są w stanie zmienić świat na lepszy lub gorszy i to właśnie od działań tych najlepszych hakerów może zależeć dużo więcej niż można się spodziewać.

Media społecznościowe jako najpopularniejsze źródło informacji

Mając na celu pozyskiwanie danych osobowych wybranych przez hakerów osób, pierwszym miejscem, w jakie należy się „udać” w Internecie, powinny być zawsze media społecznościowe. Współczesne serwisy pozwalają na szeroką personalizację profilu osobistego, a chęć internetowych interakcji ze znajomymi lub poznawania nowych ludzi mających podobne zainteresowania, sprawia, że wiele osób ma konta na różnego rodzaju serwisach. Z tych najpopularniejszych warto tutaj wyróżnić Facebooka, Twittera, Instagrama, ale także te stawiające na bardziej biznesowe aspekty (np. LinkedIn). Zależnie od tego, co hakerzy chcą osiągnąć i na którym serwisie dana osoba udostępnia najwięcej treści, cyberprzestępcy mogą podjąć różne strategie. Zebrane dane mogą posłużyć potem do przeprowadzania bardziej zaawansowanych ataków hakerskich lub do celów osobistych osób fizycznych, które je wyszukują.

Facebook jest zdecydowanie najpopularniejszym serwisem społecznościowym na świecie³. To „kopalnia informacji”, która w sytuacji, gdy osoba, która jest celem hakera, ma sobie za nic swoją prywatność, może być wyjątkowo przydatna. Na Facebooku można znaleźć, sensownie posegregowane i łatwo dostępne, podstawowe informacje o miejscu zamieszkania, pochodzenia, nauki, pracy danej osoby, a także dane wrażliwe jak poglądy polityczne, religijne lub orientacja seksualna. Na uwagę zasługują także udostępniane przez użytkowników zdjęcia, posty czy artykuły, które wskazują na główne zainteresowania i hobby danej osoby.

Warto wspomnieć także o wyszukiwarce Facebooka, której silnik jest stale rozwijany pod kątem wyszukiwania informacji na podstawie tzw. analizy „Big Data”. Oznacza to, że za pomocą Facebooka można znaleźć interesujące dane na kilka sposobów np. konto użytkownika można odnaleźć po numerze telefonu, jeśli ten podał numer w swoim profilu, lub w jakimkolwiek poście czy komentarzu. Wyniki można także dowolnie sortować i filtrować, by dotrzeć do informacji, które są najbardziej interesujące.

³ World Map of Social Networks, <https://vincos.it/world-map-of-social-networks/> (dostęp: 26.03.2022 r.).

Wadą Facebooka, z punktu widzenia białego wywiadu i hakerów jest to, że jest on portalem szeroko konfigurowalnym, dlatego, jeśli ktoś ceni swoją prywatność i nie interesuje go udostępnianie swoich danych osobowych na prawo i lewo, to ma możliwości zmiany ustawień prywatności, by pokazywać innym tylko te najmniej wrażliwe dane. Warto tutaj jednak przypomnieć, że Internet i media społecznościowe to domena ludzi młodych, a starsze pokolenie, któremu zostały przedstawione media społecznościowe, często nie ma pojęcia jak duże perspektywy na kradzież ich danych, dają cyberprzestępcom.

Instagram, oferujący zdecydowanie mniejszą ilość funkcji niż Facebook, jest używany w Polsce przez ok. 60% wszystkich użytkowników Internetu⁴ (jest to prawdopodobnie więcej, gdyż badania dotyczą osób w wieku od 16 do 64 lat, a jak dobrze wiadomo, dzieci w wieku nawet do 13 lat są już aktywnymi użytkownikami mediów społecznościowych). Paradoksalnie na Instagramie udostępnianych jest dużo więcej wrażliwych i przydatnych dla cyberprzestępców danych niż na Facebooku czy Twitterze. Wstawiając zdjęcia, osoby często pokazują, czym naprawdę się interesują, gdzie jeżdżą na wakacje lub które restauracje są przez nie odwiedzane najczęściej. Istnieje oczywiście możliwość stworzenia konta prywatnego, które pozwala na udostępnianie treści i umożliwia na dostęp do nich tylko osobom wybranym, jednak wciąż niewiele osób decyduje się na tego typu rozwiązanie, przez co hakerzy mogą stale i na bieżąco monitorować to, co w danym momencie robią ich potencjalne cele⁵.

Chociaż Twitter na pierwszy rzut oka jest dosyć podobny do Facebooka, to te dwa serwisy fundamentalnie się od siebie różnią. Twitter, dzięki swoim charakterystycznym cechom mikro blogowania („tweety”, czyli swego rodzaju posty na Twitterze, mogą mieć maksymalnie 280 znaków) jest dużo bardziej skoncentrowany na przekazywaniu informacji czy prowadzeniu publicznych rozmów na różne tematy niż Facebook. Biorąc pod uwagę, że większość sceny politycznej, celebrytów i osób szeroko rozpoznawalnych posiada konto na Twitterze, a także to, że liczba aktywnych użytkowników jest kilkakrotnie mniejsza niż na Facebooku sprawia, że na Twitterze dużo łatwiej jest wymieniać opiniami z członkami partii, czy aktorami ulubionych filmów. Biorąc pod uwagę, jak dużo „tweetów” większość osób codziennie dodaje na serwery Twittera, można śmiało powiedzieć, że jest to portal, na którym są informacje godne uwagi dla cyberprzestępców.

⁴ Social Media w Polsce – raport 2021, <https://empemedia.pl/social-media-w-polsce-2021-nowy-raport/> (dostęp: 26.03.2022 r.).

⁵ Szczególnie dzięki tzw. relacjom, które są w formie kilkusekundowych filmików lub zdjęć. Nie tylko dla cyberprzestępców profilujących swoje cele może być to dobra wskazówka, ale także dla np. złodziei, którzy mają wtedy wiedzę, że dom danych osób jest pusty.

Zaawansowane wykorzystywanie wyszukiwarek internetowych

Potęga wyszukiwarek internetowych jest często bagatelizowana, a ludzie wychodzą z założenia, że jeśli to, czego szukają, nie jest na pierwszej karcie wyników wyszukiwania, to prawdopodobnie odpowiedź na ich pytanie nie istnieje. Jest to błędne przekonanie, ponieważ, aby w pełni robić użytek z informacji katalogowanych w Internecie należy nie tylko dobierać odpowiednie wyszukiwarki, ale także skutecznie używać wszelkich posiadanych przez nie mechanizmów.

Do najszerzej znanych operatorów logicznych można zaliczyć:

- *AND* lub ‘&’ (ang. „oraz”),
- *OR* lub ‘|’ (ang. „lub”),
- *NOT* lub ‘-’ (ang. „nie”).

Operator *AND* jest operatorem domyślnym wielu wyszukiwarek, m.in. Google, co oznacza, że praktycznie każdy internauta używa go, gdy próbuje coś wyszukać. Nie bez znaczenia jest jednak wiedza na temat poprawnego korzystania z tego operatora, ponieważ, mimo że stosuje się on sam przy konstruowaniu poleceń przez wyszukującego, to nadal jego prawidłowe użycie przekłada się bezpośrednio na specyfikę otrzymanych wyników. Planując wakacje i wyszukując frazę „Urlop w Bułgarii i Grecji” wyszukiwarka zwraca ok. 340 tysięcy wyników, a wyszukując frazę „Urlop w Bułgarii lub Grecji” – ok. 335 tysięcy wyników. Liczba wyników tego prostego eksperymentu jest mocno do siebie zbliżona, co mogłoby dać podstawy do przypuszczenia, że jest to bardzo podobne zapytanie, mimo iż w gruncie rzeczy nim nie jest. Operator logiczny *AND*, działając niejako „za kulisami” każdego wyszukiwania, sprawia, że internauci nieświadomie fałszują wyniki swojego wyszukiwania⁶.

Kolejnym bardzo ważnym operatorem logicznym jest operator *OR*, który w tabeli Boole’a oznacza sumę. Za jego pomocą wyszukujący są w stanie odpowiednio konstruować zapytania, gdy nie zależy im na pojawieniu się w wynikach wyszukiwania wszystkich słów kluczowych, a tylko co najmniej jednego. Zapytanie „Urlop w Bułgarii *OR* Grecji” zwróci już prawie 4 miliony wyników, czyli ponad 11 razy więcej niż w przypadku zapytania „Urlop w Bułgarii lub Grecji”. Jest to spowodowane faktem, że w takim przypadku, silnik wyszukiwarki nie wyświetla stron, na których pojawiają się „Grecja” i „Bułgaria”, a wszystkie te, na których pojawia się przynajmniej jedno z nich, czyli dokładnie to, o co chodziło przy tworzeniu tego zapytania wcześniej.

Ostatnim, prawdopodobnie najważniejszym operatorem z punktu widzenia białego wywiadu, jest operator *NOT*. Ma on tak duże znaczenie głównie dlatego, że pomaga zawężyć wyniki wyszukiwania, a to właśnie przeładowanie danymi

⁶ J. Boruszewski, <http://studiametodologiczne.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2016/02/SM34-13.pdf>, *Studia Metodologiczne* 2015, nr 34 (dostęp: 07.04.2022 r.), s. 2–4.

jest jedną z największych wad białego wywiadu. NOT przydaje się przy eliminowaniu słów kluczowych z wyników wyszukiwania, szczególnie, gdy są mocno pokrewne z wynikami, jednak nie interesują wyszukiwujących. Przykładem może być zapytanie „Mustang szybkość – samochód”, które pokaże wyniki prędkości zarówno koni, rowerów czy samolotów o takiej nazwie, ale nie samochodów. W przypadku operatora NOT, nie należy jednak być zbyt wymagającym, ponieważ nie zawsze słowo samochód będzie naprowadzało mechanizm wyszukiwarki na strony, na których one się znajdują, przez co takie dane wciąż mogą się pokazywać w wyszukiwaniach.

Warto na tym etapie wspomnieć także o nawiasach i cudzysłowach, które w gruncie rzeczy nie są operatorami logicznymi, jednak pomagają niektórym wyszukiwarkom konstruować zapytania w pożądanym przez użytkownika sposób⁷, a także o tyldzie (~), która pomaga odnaleźć wyrazy synonimiczne i podobne do słowa kluczowego, przy którym zostanie wykorzystana. Mechanizmy wyszukiwarek pozwalają także używać hasztagu (#), który pomaga wyszukiwać dane na witrynach obsługujących tagi, czy symboli poszczególnych walut (\$ lub €) podające informacje na temat słów kluczowych, w podanych przez użytkownika cenach.

Oprócz operatorów logicznych i pomocniczych można wyróżnić także kilka bardziej zaawansowanych operatorów. Wszelkie czynności związane z używaniem ich można zaliczyć do metod tzw. Google Hacking, które można definiować jako biegły i zaawansowany sposób wykorzystywania wyszukiwarki Google, tak, aby znaleźć dane, na których wyszukiwacemu zależy, albo te które na skutek ludzkich błędów lub niedopatrzeń zostały udostępnione „na zewnątrz”⁸. Pierwszym wartym wymienienia operatorem jest słowo *cache* (ang. Pamięć podręczna), które służy do wyszukiwania stron usuniętych lub zarchiwizowanych przez wyszukiwarkę Google. Po użyciu polecenia, w zależności czy strona była zmieniana lub zarchiwizowana przez Google, pokaże się jej poprzednia wersja, którą można będzie bez przeszkód przeglądać, a nawet edytować jej kod źródłowy.

Zdecydowaną większość Google Hacking stanowią jednak polecenia służące do wyszukiwania informacji. Do wyszukiwania informacji na portalach służy polecenie *inurl* (przykład: *inurl: instagram@kowalski123* prezentujące wszystkie wyniki dotyczące użytkownika *kowalski123* na Instagramie), a także *site*, które skupia się tylko na danych z konkretnej strony internetowej (przykład: *site: wp.pl Polska* wyświetlające artykuły na temat Polski, ale tylko na stronie wp.pl). W kontekście wyszukiwania informacji na stronach przydatny wydaje się także

⁷ Tamże, s. 3.

⁸ D. Mider, J. Garlicki, W. Mincewicz, *Pozyskiwanie informacji z Internetu metodą Google Hacking – biały, szary czy czarny wywiad?*, <https://www.abw.gov.pl/download/1/2783/MidlerGarlickiMincewicz-PL.pdf>.

operator *related*, który podaje przykłady podobnych stron internetowych do tej podanej przez użytkownika (przykład: *related: wp.pl*). Google Haking zawiera także potężny operator *filetype*. Dzięki indeksowaniu zawartości po typach plików, wyszukiwarka pozwala odnajdywać tylko te pliki, które mają pożądane rozszerzenie, co pozwala zdecydowanie uszczuplić pulę wyników⁹.

Chociaż szary wywiad nie jest w pełni etycznym działaniem, to nadal jest legalny, dlatego sensowne wydaje się wspomnienie o kilku przykładach Google Hakingu właśnie z tego „odcieniu” wywiadu. Konstruowanie zapytań jest jednak dużo bardziej skomplikowane i wymaga od użytkownika znacznie więcej wiedzy z zakresu IT, kreatywności i cierpliwości, ponieważ dane zazwyczaj nie są tak łatwo dostępne, a czasami nawet nie istnieją. Należy pamiętać, że przy wyszukiwaniu informacji używając szarego wywiadu często liczy się na błąd administratora danych (ujawnienie do sieci globalnej, informacji, które nigdy nie powinny być ujawnione) lub przeglądana jest struktura strony internetowej w celu identyfikacji jej najsłabszych punktów. Dla przykładu używając zapytania:

site: prz.edu.pl intitle: index. of “parent directory”

można wyświetlić wszystkie najsłabiej zabezpieczone subdomeny prz.edu.pl, często z dowolnością pobierania i przeglądania plików, które nie powinny być dostępne z zewnątrz. Tego typu zapytanie nie będzie funkcjonowało prawidłowo z każdą domeną, dlatego, że mogą działać pod kontrolą różnych serwerów www (gromadzenie danych o parametrach konfiguracyjnych serwerów można lokować na granicy między szarym i czarnym wywiadem). Dodatkowo, większość użytkowników zdaje sobie sprawę z niebezpieczeństwa, jakie niosą tego typu zapytania, które, przy odpowiedniej wiedzy, mogą być kierowane z każdego komputera w Internecie, więc współcześnie coraz więcej domen jest dodatkowo zabezpieczanych przed takimi sytuacjami.

Wykorzystywanie danych do łamania hasel

Hasła to bardzo specyficzne rodzaje ciągów znaków, które nie mogą być jawne, głównie dlatego, że można dzięki nim uzyskać dostęp do wielu wymagających ochrony danych. Z tego powodu, w celu ich zabezpieczenia, często korzysta się z tzw. jednokierunkowych funkcji haszujących (skrótów)¹⁰, które polegają na zmianie jawnej wersji hasła na zaszyfrowaną. Warto na tym etapie zaznaczyć, że, ponieważ funkcja skrótów jest jednokierunkowa, matematycznie niemożliwym jest jej odwrócenie. Raz zamienione hasło na funkcję skrótów, nie może zostać przekonwertowane z powrotem na hasło jawne. Funkcje haszujące działają jednak

⁹ Tamże, s. 5–8.

¹⁰ J. Ericson, *Haking, sztuka penetracji. Poznaj metody działania elity hakerów*, Helion, Gliwice 2004, s. 201.

w taki sposób, że zamiana każdego ciągu znaków za pomocą tej samej funkcji skrótu zawsze zwróci taki sam hasz, więc nic nie stoi na przeszkodzie na próbach zgadnięcia hasła¹¹.

Na tym etapie warto wyróżnić dwie główne metody łamania hasel i tyczą się one wszystkich technologii szyfrowania. Są to: metoda słownikowa (tzw. *Dictionary attack*) oraz metoda siłowa (tzw. *Brute force*). Aby w sposób prosty wyjaśnić różnice między tymi sposobami, można podzielić wszystkie istniejące hasła na dwa główne rodzaje. Pierwszym typem hasel byłyby hasła złożone z dostępnych znaków, symboli, cyfr oraz dużych i małych liter, a jednocześnie nie przypominające żadnych wyrazów. Właśnie takie hasła są najtrudniejsze do odgadnięcia i ich złamanie jest możliwe tylko metodą siłową, czyli systematycznym sprawdzaniem wszystkich możliwych kombinacji wszystkich znaków alfanumerycznych. Im hasło jest dłuższe i bardziej skomplikowane, tym trudniejsze i bardziej czasochłonne jest jego złamanie. W tej sytuacji nieprzypadkowo zostało użyte słowo czasochłonne, a nie – możliwe. Jest tak dlatego, że liczba znaków możliwych do wykorzystania a także długość hasła jest ograniczona, co oznacza, że liczba kombinacji hasła także jest skończona. Mając odpowiednią ilość czasu i mocny sprzęt możliwe jest sprawdzenie wszystkich kombinacji ciągów znaków. Należy jednak zwrócić uwagę, że liczba kombinacji np. w przypadku zabezpieczeń routera i użycia maksymalnej liczby znaków (PSK, czyli *preshared key*, używany w większości zabezpieczeń sieciowych pozwala na długość hasła do 63 znaków) sprawia, iż złamanie hasła jest praktycznie niemożliwe. Szczególnie, że bardzo często firmy mają ustalone terminarze zmian hasła dla całych działów lub też indywidualnych pracowników, co bardzo ogranicza cyberprzestępców, którym udało się w jakiś sposób uzyskać hasz hasła.

Posiadanie takiego hasła sprawia jednak, że ciężiej jest je zapamiętać, co w przekonuje ludzi do wyboru drugiego rodzaju hasel, czyli tych układających się w słowa czy zawierających, ważne dla nich, daty lub imiona. Hakerzy już dawno zdali sobie sprawę, że to właśnie tego rodzaju hasła są najczęściej stosowane przez internautów i to właśnie dlatego biały wywiad jest tak ważny dla cyberprzestępców. Wszystkie zdobyte informacje na temat danych osób mogą zostać użyte do ataku na hasła i duża liczba użytkowników nawet nie zdaje sobie sprawy, jak wiele z danych na Facebooku czy Instagramie może zostać użytych przeciwko nim. Ataki siłowe nie mają żadnej ustalonej specyfiki i hasze porównywane są z haszem źródłowym, gdy udało się go pobrać. Dużo bardziej interesujące jest łamanie hasel metodą słownikową, gdzie warto wspomnieć o tzw. *wordlistach*, które są zwykłymi, prostymi plikami tekstowymi zawierającymi potencjalne hasła. Tego typu *wordlisty* powstawały przez lata, gdy hakerom udawało się łamać

¹¹ G. Weidman, *Bezpieczny system w praktyce. Wyższa szkoła hakingu i testy penetracyjne*, Helion, Gliwice 2015, s. 263.

hasła i zauważyli pewien schemat ich tworzenia. Tak powstała chociażby, sławna wśród pentesterów i hakerów wordlista „RockYou”, zawierająca prawie 15 milionów bardzo popularnych i często wykorzystywanych haseł, które, niestety, nadal często wykorzystywane są przez większość internautów. Oprócz „RockYou”, istnieje także dużo innych *wordlist* zawierających nawet po setki milionów haseł, jednak należy pamiętać, że hasła są często dosyć osobiste i subiektywne, dlatego nawet tak duże pliki tekstowe nie mają żadnych szans powodzenia w momencie, kiedy liczba kombinacji wszystkich możliwych symboli jest tak ogromna. W takim momencie z pomocą przychodzą aplikacje dla pentesterów, które pozwalają najpierw wpisać wszelkie zebrane informacje o celu ataku, a potem na ich podstawie tworzona jest wordlista zawierająca te dane w różnych konfiguracjach. Uzyskaną wordlistę, można dodatkowo powiększyć za pomocą innych aplikacji, które zamieniają wielkość znaków lub cyfry na symbole dostępne pod tym samym klawiszem klawiatury (np. 2 na @). Z tak spersonalizowanym, pod konkretny cel, plikiem tekstowym, zawierającym miliony różnych haseł, można już przystąpić do łamania hasza.

Mimo że procesory są w stanie wykonywać miliardy elementarnych obliczeń w przeciągu sekundy, to porównywanie takich ciągów znaków zajmuje znacznie więcej czasu. Niektóre programy, odpowiednio wykorzystując moc obliczeniową kart graficznych, są w stanie zoptymalizować ten proces, jednak wciąż, niezależnie od używania metody siłowej czy słownikowej, zależnie od trudności hasła, jest to długi proces i wymaga dobrego sprzętu. Bez względu na to, konta wciąż są kradzione, a włamania do sieci WIFI, wciąż dochodzą do skutku. Jest tak dlatego, że ludzie nie zdają sobie sprawy z zagrożenia jakie niesie cyberprzestrzeń i bagatelizują sprawę tworzenia mocnych haseł, co przekłada się na to, że hakerzy nie muszą wcale podejmować tak dużego wysiłku, żeby uzyskać swój cel.

Ataki socjotechniczne są dosyć młodą metodą wykonywania włamań komputerowych, ale ostatnimi czasy, bardzo popularną. Można je powiązać z pewnym utartym w branży IT powiedzeniem, które głosi, że często, to właśnie człowiek jest największą luką w zabezpieczeniach. Wszelkie korporacje mogą się prześcigać w tworzeniu i wdrażaniu coraz to nowych i bardziej bezpiecznych systemów, jednak wystarczy jeden, czasami nieintuicyjny, błąd ze strony któregoś z pracowników i powstają wycieki danych albo cały system zabezpieczeń przestaje pełnić swoją funkcję¹². Hakerzy używając wiedzy z psychologii, dotyczącej wielu naturalnych ludzkich zachowań, motywacji i odruchów (tj. chęć pomocy innym), a także wiedzy pozyskanej za pomocą np. technik białego wywiadu, są w stanie przeprowadzać dosyć proste, a jednak skuteczne, ataki na wybranych użytkowni-

¹² Tamże, s. 311.

ków¹³. Celem takich czynności może być chęć pozyskania informacji lub haseł. Warto na tym etapie wspomnieć o różnego rodzaju atakach phishingowych, jednak głównie o tych bardziej inteligentnych. W dzisiejszych czasach większość nowoczesnych skrzynek poczty elektronicznej ma już własne mechanizmy do segregowania przychodzących maili, przez co mało kto spotyka się ze spamem, w którym użytkownicy są informowani, że „wygrali” duże pieniądze. Współcześnie nikt w to już nie uwierzy, dlatego cyberprzestępcy musieli pójść o krok dalej i wymyślić nowy rodzaj oszustw. Szczególnie interesującym oszustwem phishingowym jest podmienianie strony logowania do bankowości elektronicznej czy Facebooka, inną fałszywą stroną, która wygląda praktycznie identycznie jak ta oryginalna.

Wnioski końcowe

Phishing to zdecydowanie najpopularniejszy sposób ataku socjotechnicznego, ale warto też wspomnieć o mało popularnym, wśród przeciętnych użytkowników komputerów, a bardzo popularnym wśród hakerów, VBA (Visual Basic for Applications). Jest to język programowania powiązany i bardzo podobny do Visual Basic, który został stworzony na potrzeby automatyzacji powtarzalnych akcji w programach takich jak Microsoft Word i Excel. Amerykańska firma przestała się przejmować ciągłym przestrzeganiem przez użytkowników, że makra (nazwa skryptów pisanych w VBA) często prowadzą do nadużyć i są zdecydowanie mniej zabezpieczone niż powinny być. Co prawda, jeśli makra istnieją w danym pliku Excela, program ostrzeże użytkownika o potencjalnym zagrożeniu, które może kryć się w programie, jednak, znakiem czasów współczesnego społeczeństwa, jest ignorowanie takich monitów. Należy wspomnieć też, że mimo, że kod pisany w VBA nie jest zbyt skomplikowany, a antywirusy są w stanie wykryć złośliwy kod, to prawidłowe „zaciemnianie” kodu i umiejętne pisanie skryptów (w sposób bardziej ogólny, niż sprecyzowany), pozwala na ominięcie wszelkich programów antywirusowych¹⁴. Konstrukcja makr pozwala na uruchomienie skryptu zaraz po jego otwarciu, co może od razu dać dostęp do komputera hakerowi. Skrypty są też w stanie rozsyłać w obrębie sieci maile tworząc pewnego rodzaju „efekt domina” i infekując coraz to kolejne komputery.

Tego typu oszustwa często spotyka się na portalach typu Allegro, gdzie podany jest nie tylko mail sprzedającego, ale cyberprzestępcy mają także dostęp do

¹³ J. Nowakowski, K. Borowski, *Wybrane socjotechniki stosowane przy włamaniach komputerowych*, https://www.researchgate.net/publication/275410002_Wybrane_socjotechniki_stosowane_przy_wlamaniach_komputerowych/link/553c117b0cf245bdd76674b7/download, Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów 2003, z. 39, s. 9–17.

¹⁴ W. Allsopp, *Advanced Penetration Testing: Hacking the World's Most Secure Networks*, Wiley, Indianapolis 2017, s. 33–37.

wiedzy o sprzedawanych przez użytkownika przedmiotów, czym mogą dodatkowo zyskać zaufanie potencjalnej ofiary. Mechanizm działania takich kampanii phishingowych jest bardzo prosty i często, jedyne co trzeba zrobić, to napisać prosty program w języku Python¹⁵, dzięki któremu można, wykorzystując serwery SMTP, wysłać ogromne ilości maili do ludzi na całym świecie. W tym przypadku możliwe jest nawet podszycie się pod inny adres e-mail, co sprawia, że zdarzają się sytuacje, kiedy tego typu wiadomość nie trafi automatycznie do folderu spam¹⁶. Przy tak olbrzymich kampaniach phishingowych zawsze zdarzy się sytuacja, że ktoś da się nabrać.

Internet jest potężnym źródłem informacji i narzędziem umożliwiającym komunikację z każdym człowiekiem na świecie w zaledwie kilku sekund. Pozwala na szybszy rozwój globalizacji i badań, lecz niestety niesie ze sobą wiele niebezpieczeństw, które wpływają i będą wpływać już zawsze na bezpieczeństwo ludzkości. Według szacunków, zapotrzebowanie na pentesterów i specjalistów od cyberbezpieczeństwa na świecie wynosi w tym momencie ok. 3,5 mln. W toku zwiększającej się liczby incydentów bezpieczeństwa, można śmiało wysunąć tezę, że jest to, w tym momencie, jeden z najbardziej pożądanych zawodów w tym momencie.

Bibliografia

- Allsopp W., *Advanced Penetration Testing: Hacking the World's Most Secure Networks*, Wiley: Indianapolis 2017.
- Ericson J., *Haking, sztuka penetracji. Poznaj metody działania elity hakerów*, Helion, Gliwice 2004.
- Jordan T., *Hakerstwo*, PWN, Warszawa 2011.
- Kim P., *Podręcznik pentestera. Bezpieczeństwo systemów informatycznych*, Helion, Gliwice 2015.
- Saramak B., *Wykorzystanie otwartych źródeł informacji w działalności wywiadowczej: historia, praktyka, perspektywy*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2015.
- Weidman G., *Bezpieczny system w praktyce. Wyższa szkoła hakingu i testy penetracyjne*, Helion, Gliwice 2015.

¹⁵ Język Python jest bardzo często wykorzystywany w tworzeniu skryptów i wirusów w działaniach cyberprzestępczych, ponieważ jest bardzo nowoczesny, prosty, intuicyjny i przede wszystkim bardzo uniwersalny z powodu mnogości różnego rodzaju modułów.

¹⁶ P. Kim, *Podręcznik pentestera, Bezpieczeństwo systemów informatycznych*, Helion, Gliwice 2015, s. 134–135.

Netografia

- Boruszewski J., <http://studiametodologiczne.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2016/02/SM34-13.pdf>, „Studia metodologiczne” 2015, nr 34.
- Mider D., Garlicki J., Mincewicz W., *Pozyskiwanie informacji z Internetu metodą Google Hacking – biały, szary czy czarny wywiad?*, <https://www.abw.gov.pl/download/1/2783/MidlerGarlickiMincewicz-PL.pdf>.
- Nowakowski J., Borowski K., *Wybrane socjotechniki stosowane przy włamaniach komputerowych*, https://www.researchgate.net/publication/275410002_Wybrane_socjotechniki_stosowane_przy_wlamaniach_komputerowych/link/553c117b0cf245bdd76674b7/download, *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów* 2003, z. 39.
- Social Media w Polsce – raport 2021, <https://empemedia.pl/social-media-w-polsce-2021-nowy-raport/>.

POLSKI KODEKS KARNY

WOBEC CYBERBEZPIECZEŃSTWA

Izabela OLEKSIEWICZ¹

Wstęp

W Kodeksie karnym do tej kategorii przestępstw będzie można zaliczyć przestępstwa terrorystyczne z rozdziału XXXIII k.k.²: przestępstwa przeciwko ochronie informacji, a w szczególności cyberprzestępstwa z art. 268 i 268a k.k. oraz art. 269 i 269a k.k. jako typ kwalifikowany przestępstw. Do tej kategorii terroryzmu można zakwalifikować przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu z art. 165 § 1 pkt 4 k.k., polegające na sprowadzeniu niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia wielu osób albo mienia w znacznych rozmiarach, które jest następstwem zakłócenia, uniemożliwienia lub wpływania w inny sposób na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie danych informatycznych. Cechą tego przestępstwa jest sprowadzenie niebezpieczeństwa narastającego w czasie, które ponadto musi być realne i konkretne, ustawodawca nie wymaga natomiast, aby sprowadzone niebezpieczeństwo było bezpośrednie.

Pojęcie zakłócenia automatycznego przetwarzania, przekazywania lub gromadzenia danych informatycznych obejmuje wszelkie czynności oddziałujące na te procesy, których skutkiem jest ich nieprawidłowy przebieg lub spowolnienie, a także zniekształcenie czy modyfikacja przetwarzanych, przekazywanych lub gromadzonych danych informacji. Natomiast „uniemożliwienie” oznacza zatrzymanie tych procesów lub niemożność ich podjęcia. Zdaniem A. Marka³ wymagane, aby przestępstwo skutkowo określone w art. 165 § 4 k.k. stworzyło konkretne zagrożenie życia lub zdrowia wielu osób albo mienia w wielkich rozmiarach, chyba nadmiernie ogranicza możliwość penalizacji.

¹ Dr hab. Izabela Oleksiewicz, prof. PRz, Zakład Prawa i Administracji, Wydział Zarządzania, Politechnika Rzeszowska, ORCID: 0000-0002-1622-7467.

² Dz.U. z 1997 r., nr 90, poz. 557 ze zm.

³ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 532.

Penalizacja wybranych przestępstw wynikających z rozdziału XXXIII kodeksu karnego

Przestępstwo z art. 267 § 1 k.k. (hakerstwo)⁴ jest przestępstwem powszechnym, a jego sprawcą we wszystkich odmianach może być wyłącznie osoba, która sama nie jest uprawniona do uzyskania określonej informacji, a w szczególności nie jest jej dysponentem. Czyn zabroniony z art. 267 § 1 k.k. może zostać popełniony z zamiarem bezpośrednim lub ewentualnym. Potwierdził to Sąd Najwyższy⁵, który podkreślił, że wprawdzie przepis art. 267 § 1 k.k. nie zawiera charakterystycznego zwrotu, który redukowałby w stronie podmiotowej umyślność do zamiaru bezpośredniego, to jednak cała konstrukcja tego typu przestępstwa, a w szczególności znamię czasownikowe „uzyskuje”⁶ i znamiona określające bliżej sposób owego uzyskania, eliminują w istocie możliwość popełnienia tego występku w zamiarze wynikowym.

Nowelizacja kodeksu karnego z 2004 r. przeprowadzona w celu dostosowania polskich przepisów karnych do wymagań europejskich wprowadziła znacznie ograniczoną karalność uzyskania nieuprawnionego dostępu do systemu informatycznego. Owe mankamenty przepisu 267 1 k.k. zostały usunięte nowelą kodeksu karnego z września 2008 r., której celem była m.in. implementacja do polskiego porządku prawnego decyzji ramowej Rady 2005/222/WSiSW⁷ w sprawie ataków na systemy informatyczne. Wspomniana nowelizacja zmieniła treść art. 267 § 1 k.k. przez zastąpienie sformułowania „uzyskuje informację dla niego nieprzeznaczoną” nowym sformułowaniem „uzyskuje dostęp do informacji dla niego nieprzeznaczonej”.

Warto zaznaczyć, że obecne brzmienie art. 267 § 1 k.k. nie wskazuje, w jaki sposób ma się odbyć podłączenie do sieci. Takie podejście wydaje się trafne, gdyż podłączenie to może odbywać się na wiele sposobów. Również w tym przypadku zmiana poszerza zakres penalizacji omawianego przepisu i z pewnością go racjonalizuje.

Kolejna ze wskazanych zmian art. 267 § 1 k.k. polega na dodaniu obok „przełamania” kolejnej czynności w postaci „ominięcia” zabezpieczenia sieci telekomunikacyjnej. Jak zaznaczył R. Zawłocki⁸, czynność polegająca na „prze-

⁴ Pojęcie „hakerstwo” oznacza włamanie do systemu informatycznego i sieci komputerowej z pokonaniem ustanowionych zabezpieczeń, mających chronić dostęp do przechowywanych i przetwarzanych informacji.

⁵ Uchwała SN z 22.01.2003 r., I KZP 43/02, OSNKW 2003, nr 1, poz. 5.

⁶ A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), *Komentarz*, s. 513. Por. też: P. Kardas, *Prawnokarna ochrona informacji z perspektywy przestępstw komputerowych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2000, t. 4(1), s. 67 i n.

⁷ A. Suchorzewska, *Ochrona prawna...*, dz. cyt., s. 36–37.

⁸ R. Zawłocki, *Przestępstwa przeciwko przedsiębiorcom. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 20.

łamaniu” zabezpieczenia sieci telekomunikacyjnej nie odnosiła się do „fizycznego” aspektu tej czynności, lecz nawiązywała do jej abstrakcyjnego potocznego ujęcia. Sprawca „przełamywał” zabezpieczenia w ten sposób, że je w różny sposób pokonywał. Wprowadzenie nowej czynności sprawia, że dotychczasowe ujęcie „przełamania” należy ujmować nieco odmiennie, a ściślej – jest zawężone. Wydaje się bowiem, że w obecnym stanie prawnym „przełamanie” będzie się odnosiło do czynności bezpośrednio ingerującej w system zabezpieczeń, gdy tymczasem „ominięcie” będzie polegało na pokonaniu zabezpieczenia bez takiej ingerencji.

Zgodnie z art. 7 decyzji ramowej przestępstwo hakerstwa poprzedzone przełamaniem szczególnych zabezpieczeń, jeżeli zostało popełnione w zorganizowanej grupie przestępczej, powinno być zagrożone karą pozbawienia wolności co najmniej od 2 do 5 lat. Kodeks karny nie przewiduje natomiast zaostrzenia kary za to przestępstwo w takiej sytuacji. W tym zakresie art. 267 k.k. jest więc niezgodny z art. 7 decyzji. Z uwagi na to, że analogiczne rozwiązanie zostało przyjęte w art. 2 konwencji o cyberprzestępczości⁹, art. 267 k.k. jest niezgodny także z konwencją.

Ustawa z października 2008 r. zmieniająca ustawę Kodeks karny dodała w art. 267 § 2 k.k. nowy typ czynu zabronionego, a mianowicie nieuprawniony dostęp do systemu komputerowego. Zgodnie z treścią tego przepisu: „karze podlega, kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do całości lub części systemu informatycznego”. Do tej pory czyn ten nie był kryminalizowany, co z pewnością można było uznać za istotną lukę. Jeżeli bowiem penalizowany jest nieuprawniony dostęp do informacji, to tym bardziej powinien być zabroniony dostęp do systemu informatycznego bądź jego części. Jak zauważają twórcy wspomnianej nowelizacji, nowy art. 267 § 2 k.k. ustanawia karalność czynu, którego skutkiem jest uzyskanie bez uprawnienia, dostępu do systemu informatycznego lub jego części, nawet bez złamania jakiegokolwiek zabezpieczenia zainstalowanego w komputerze użytkownika lub zabezpieczenia systemowego. Przykładem takiego czynu może być wprowadzenie do systemu informatycznego oprogramowania, które umożliwia sprawcy przejęcie zdalnej kontroli nad komputerem w celu wykonania z jego wykorzystaniem zmasowanych ataków na określone strony internetowe. W takim przypadku sprawca nie działa w celu uzyskania informacji znajdującej się w zasobach przejętego systemu lub dostępu do niej, lecz w celu przejęcia kontroli nad systemem jako narzędziem do bezprawnego wykorzystywania. Przewidując omawiany nowy typ przestępstwa, projekt usuwa istotną lukę w obowiązują-

⁹ Konwencja została przyjęta w Budapeszcie 23 listopada 2001 r. Jej stronami jest 41 państw. Sejm uchwalił ustawę ratyfikującą dnia 12 września 2014 r. Prezydent podpisał ją dnia 28 października 2014 r. Ustawa weszła w życie w dniu 19 listopada 2014 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 1514).

jącym prawie, gdyż tego rodzaju szkodliwe działania pozostają obecnie poza zakresem penalizacji.

Przepisem, który najpełniej sankcjonuje naruszenie zakazu posługiwania się specjalistycznym oprogramowaniem instalowanym w systemach informatycznych bez wiedzy ich dysponentów (w szczególności oprogramowaniem typu *spyware*), jest art. 267 § 3 k.k.¹⁰ Zgodnie z tym przepisem zabronione jest zakładanie lub posługiwanie się urządzeniem podsłuchowym, wizualnym albo innym urządzeniem lub oprogramowaniem w celu uzyskania informacji, do której sprawca jest nieuprawniony. Jak podkreśla A. Adamski, w odróżnieniu od art. 267 § 1 k.k. karalność zachowania określonego w § 3 opiera się na bardziej zobiektywizowanym kryterium karalności, jakim jest zakładanie urządzeń technicznych lub posługiwanie się nimi w celu uzyskania zastrzeżonych informacji. Przepis ten nie uzależnia karalności przechwycenia informacji od przełamania przez sprawcę żadnych szczególnych postaci zabezpieczeń. Dla realizacji znamion strony podmiotowej niezbędne jest natomiast działanie w celu uzyskania informacji, do których sprawca czynu nie jest uprawniony.

Zasadnicze znaczenie dla określenia przypadków, w których działalność hakerów będzie wypełniać znamiona typu czynu zabronionego z art. 267 § 3 k.k., ma ustalenie, jak z punktu widzenia specyfiki działalności wykorzystującej techniki informatyczne należy rozumieć pojęcie „urządzenia”, którym posługuje się ten przepis. Za urządzenie z pewnością nie można uznać programu komputerowego, gdyż jest on rozumiany jako zestaw instrukcji (rozkazów) napisany w języku zrozumiałym dla urządzenia, jakim jest np. komputer i bez jego udziału nie jest zdolny do wykonywania żadnych czynności. W tym przypadku za urządzenie możemy uznać system komputerowy, na którym zostało zainstalowane specjalistyczne oprogramowanie służące do uzyskiwania informacji chronionych. Z punktu widzenia prawa nie ma istotnego znaczenia, czy sprawca wykorzystuje program zainstalowany na własnym komputerze (narzędzie ataku), czy też komputerze stanowiącym obiekt ataku.

Analizując zgodność art. 267 § 3 k.k. z prawem europejskim, należy zaznaczyć, że odpowiada on pod względem penalizowanego zachowania art. 3 konwencji o cyberprzestępczości, decyzja ramowa natomiast nie odnosi się do tego czynu.

Zgodnie z art. 267 § 4 k.k. karze podlega także osoba trzecia, która, wiedząc o tym, że dana informacja została uzyskana w sposób nielegalny, np. przy użyciu urządzeń podsłuchowych, ujawnia taką informację innej osobie. Jedną z form popełnienia tego przestępstwa będzie więc przekazywanie sobie przez hakerów zdobytych w sposób nielegalny informacji o kodach dostępu, „złamanych” hasłach do systemów informatycznych czy też skradzionych numerach kart kredytowych.

¹⁰ *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2007, s. 242.

Istota określonego w art. 268 § 1 przestępstwa polega na udaremnianiu lub utrudnianiu dostępu do informacji osobie do tego uprawnionej. Penalizowane działanie może polegać na zniszczeniu (tj. całkowitym unicestwieniu), uszkodzeniu (zepsuciu), usunięciu lub zmianie zapisu istotnej informacji. Chodzi tu o ingerencję dotyczącą wszelkich urządzeń lub przedmiotów zawierających zapis informacji (rękopis, tekst wydrukowany w dowolnej formie, płyta DVD, CD itp.). Podmiotem tego przestępstwa może być tylko osoba nieuprawniona do dokonywania ingerencji, która nie dysponuje przedmiotową informacją (przestępstwo indywidualne).

Bezpośrednim przedmiotem ochrony jest w tym przypadku bezpieczeństwo informacji przechowywanych, przesyłanych i przetwarzanych w systemach informatycznych. Bezpieczeństwo to ma istotne znaczenie dla funkcjonowania gospodarki, w szczególności zakłócenie działania systemów może wywołać zagrożenie dla takich dóbr jak życie, zdrowie, bezpieczeństwo powszechne¹¹. Przestępstwo określone w art. 268 k.k. ma charakter przestępstwa powszechnego, jego sprawcą może być wyłącznie osoba, która nie jest uprawniona do uzyskania określonej informacji, w szczególności nie jest jej dysponentem.

Omawiane przestępstwo we wszystkich jego typach (art. 268 § 1–3) wymaga umyślności działania, przy czym czynności takie jak „usuwanie”, „zmienianie”, „udaremnianie” lub „utrudnianie” wymagają niewątpliwie zamiaru bezpośrednio. Spowodowanie znacznej szkody majątkowej¹², o której mowa w art. 268 § 3, może natomiast być objęte również zamiarem ewentualnym¹³. Ustawa nie używa tutaj określenia „następstwo” czynu, dlatego za nieuprawniony trzeba uznać pogląd, że skutek w postaci znacznej szkody majątkowej może być objęty nieumyślnością na podstawie konstrukcji art. 9 § 3.

Jak podkreśla W. Wróbel¹⁴, oceny istotności informacji należy dokonywać według kryteriów obiektywnych, biorąc pod uwagę interesy osoby uprawnionej do zapoznania się z nią. Określona informacja, która dla osoby posiadającej znaczny majątek nie ma istotnego znaczenia, może mieć taki przymiot dla osoby gorzej usytuowanej. Gdy nieuprawniona ingerencja dotyczy zapisu na komputerowym nośniku informacji (np. dysk twardy), odeks karny przewiduje wyższą sankcję (art. 268 § 2), co wiąże się ze zwiększoną szkodliwością takiego czynu

¹¹ Por.: M. Janowski, *Przestępstwo tzw. oszustwa komputerowego*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10, s. 52–53.

¹² Zob.: M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *Przestępstwa przeciwko mieniu*, „Nowa Kodyfikacja Karna. Kodeks karny”, z. 21, Warszawa 1998, s. 216.

¹³ O. Górniok, *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 2008, s. 364; zob. też: R. Góral, *Kodeks karny. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2007, s. 497.

¹⁴ *Kodeks karny – część szczególna. Komentarz*, t. II, Wred. A. Zoll, Warszawa 2012, s. 1479 i n.

(np. skasowanie zapisów, wprowadzenie do systemu komputerowego wirusa itp.)¹⁵.

Dalsze zaostrzenie karalności wiąże się z wyrządzeniem za pomocą zachowań określonych w art. 268 § 1 lub 2 dysponentowi zapisu informacji znacznej szkody majątkowej (art. 268 § 3). Chodzi tu z pewnością nie tyle o bezpośredni uszczerbek majątkowy (wartość majątkową zniszczonego lub uszkodzonego urządzenia lub zapisu informacji), ile o szkodę, jaką ponosi dysponent informacji w następstwie tego czynu (np. skasowanie zapisów w księgowości może powodować czasochłonne i kosztowne jej odtwarzanie, zniszczenie lub zniekształcenie dzieła autorskiego może pozbawić autora spodziewanych korzyści związanych z jego sprzedażą). Wielkość szkody nie może być mniejsza niż wskazana w art. 115 § 5 i 7.

Dopełnieniem art. 268 § 2 k.k. ma być art. 268a k.k., w którym zbiorczo ujęto dwa rodzaje zakazanego zachowania się sprawcy. Pierwszym z nich jest niszczenie, uszkodzanie, usuwanie, zmiana oraz utrudnianie dostępu do wszystkich danych informatycznych. Drugi rodzaj zachowania godzi w proces prawidłowego automatycznego przetwarzania, gromadzenia i przekazywania danych informatycznych w stopniu istotnym. Zachowanie to może polegać na zakłócaniu lub uniemożliwianiu działania procesu¹⁶. Pojęcie zakłócenia automatycznego przetwarzania, przekazywania lub gromadzenia danych informatycznych obejmuje wszelkie czynności oddziałujące na te procesy, których skutkiem jest ich nieprawidłowy przebieg lub spowolnienie, a także zniekształcenie czy modyfikacja przetwarzanych, przekazywanych lub gromadzonych danych informacji. Uniemożliwienie natomiast oznacza zatrzymanie tych procesów lub niemożność ich podjęcia. W przypadku czynu z art. 268a k.k. mówimy o obiektywnym, a nie subiektywnym znaczeniu słowa „istotność”.

Kodeks karny nie zawiera definicji pojęcia „dane informatyczne”, podobnie jak nie zostało zdefiniowane pojęcie „komputerowy nośnik informacji”. Dane informatyczne w rozumieniu art. 268a k.k. oznaczają zatem dowolny ciąg znaków, posiadający funkcjonalne znaczenie w ramach systemu informatycznego, a więc służące przeprowadzeniu określonej operacji w ramach tego systemu.

Przestępstwa z art. 268 § 2 i art. 268a k.k. mają charakter przestępstw skutkowych, co oznacza, że nie każda ingerencja w treść danych będzie podlegała karze. W szczególności nie będzie karalne takie działanie, które polega jedynie na zapoznaniu się z treścią niechronionych informacji¹⁷.

¹⁵ Zob.: B. Fischer, *Przestępstwa komputerowe i ochrona informacji*, Kraków 2000, s. 146.

¹⁶ Szerzej: E. Pływaczewski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 1034.

¹⁷ Por.: R. Korczyński, R. Koszut, „Oszustwo” komputerowe, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 2, s. 32.

Zamachy na integralność cyfrowego zapisu informacji mogą powodować znaczne szkody nie tylko ze względu na wartość utraconej lub zniszczonej informacji, ale przede wszystkim ze względu na konsekwencje, jakie mogą powodować.

Ustawodawstwo polskie, jako jedno z nielicznych na świecie, przewiduje karalność sabotażu komputerowego rozumianego jako działanie sprawcy mające na celu sparaliżowanie działania albo spowodowanie zakłóceń w funkcjonowaniu systemu komputerowego lub telekomunikacyjnego¹⁸. Przepis o sabotażu komputerowego został sformułowany w art. 269 k.k. Artykuł 269 § 1 k.k. określa typ kwalifikowany – w stosunku do art. 268 § 1 – przestępstwa niszczenia, uszkodzenia, usuwania lub wprowadzania bezprawnych zmian danych informatycznych. Przesłanką zaostrzonej karalności jest szczególne znaczenie usuniętych, zniszczonych lub zmienionych informacji dla obronności państwa, bezpieczeństwa w komunikacji, funkcjonowania administracji rządowej, samorządowej lub innego organu państwowego. Mogą to być np. informacje dotyczące rozmieszczenia broni, systemów dowodzenia, zapisy istotne dla kierowania i kontroli komunikacji kolejowej, drogowej, wodnej lub powietrznej, informacje o podstawowym znaczeniu dla działalności organu państwowego. Karalność obejmuje także zakłócanie lub uniemożliwianie automatycznego przetwarzania, gromadzenia lub przesyłania określonych w tym przepisie danych informatycznych.

Tymczasem art. 4 decyzji ramowej 2005/222/WE nakazuje penalizowanie nielegalnej ingerencji w dane, przez co rozumie się podejmowanie wszelkich działań polegających na „bezprawnym usunięciu, uszkodzeniu, pogorszeniu, zmianie, zatajeniu lub uczynieniu niedostępnymi danych komputerowych”. Dlatego zakres art. 269 § 1 k.k. należy uznać za zbyt wąski i w obecnym brzmieniu niezgodny z art. 4 decyzji ramowej.

Z kolei przedmiotem ochrony art. 269a k.k. jest niezakłócone funkcjonowanie systemu komputerowego lub sieci teleinformatycznej. Zabronione zachowanie polega na nieuprawnionej transmisji, zniszczeniu, usunięciu, uszkodzeniu lub zmianie danych informatycznych, jeżeli spowodowało to zakłócenie pracy systemu komputerowego lub sieci teleinformatycznej w istotny sposób. Jest to więc przestępstwo materialne, w którym skutek został określony – zdaniem A. Marka¹⁹ – wybitnie celnie. Podmiotem omawianego przestępstwa może być tylko osoba nieuprawniona do ingerencji w pracę określonego systemu komputerowego lub sieci teleinformatycznej. Jest to przestępstwo umyślne, przy czym czynności sprawcze wymagają zamiaru bezpośredniego, natomiast samo zakłócenie i jego istotność (skutek) może być objęte zamiarem ewentualnym.

¹⁸ Tzw. oszustwo telekomunikacyjne polega na narażeniu abonenta bądź operatora telekomunikacyjnego na szkodę majątkową w wyniku włączenia się do urządzenia telekomunikacyjnego i uruchomienia impulsów telefonicznych na ich koszt.

¹⁹ A. Marek, *Kodeks karny...*, dz. cyt., s. 527.

Przestępstwo tzw. sabotażu komputerowego zostało określone w art. 3 decyzji ramowej 2005/222/WE w sposób analogiczny do art. 269 i 269a k.k., ponieważ za czyn zabroniony uznano tzw. nielegalną ingerencję w system, czyli poważne naruszenie lub przerwanie funkcjonowania systemu informatycznego (analogiczne rozwiązania przyjęte zostały także w art. 5 konwencji o cyberprzestępczości).

Przepis odnoszący się do bezprawnego wykorzystywania programu komputerowego to art. 269b k.k., który za przestępstwo uznaje wytwarzanie, pozyskiwanie, zbywanie lub też udostępnianie innym osobom urządzeń lub programów komputerowych przystosowanych do popełnienia określonych przez ustawodawcę przestępstw, a także haseł komputerowych, kodów dostępu lub innych danych umożliwiających dostęp do informacji przechowywanych w systemie komputerowym lub sieci teleinformatycznej. Oprogramowanie służące do popełnienia przestępstw przeciwko ochronie informacji często określane jest mianem „narzędzi hakerskich” i obejmuje szeroką grupę instrumentów umożliwiających naruszenie integralności danych, sparaliżowanie pracy systemu komputerowego. Można tu wymienić m.in. urządzenia podsłuchowe i wirusy komputerowe.

Artykuł 269b k.k. penalizuje również wytwarzanie, pozyskiwanie, zbywanie oraz udostępnianie innym osobom:

- urządzeń i programów komputerowych przystosowanych do popełnienia przestępstw wymienionych w tym przepisie (choćby jednego);
- haseł i kodów dostępu lub innych danych umożliwiających dostęp do informacji przechowywanych w systemie komputerowym lub sieci teleinformatycznej.

Zakres przepisu art. 269b k.k. został przez polskiego ustawodawcę znacznie rozszerzony w stosunku do wzorcowej regulacji z art. 6 konwencji o cyberprzestępczości. Jak podkreśla A. Adamski²⁰, w odróżnieniu od art. 6 konwencji o cyberprzestępczości art. 269b k.k. nie wymaga od sprawcy działania w zamiarze bezpośrednim, lecz „zadowala się” zamiarem ewentualnym. W rezultacie przepis ten pozwala na ściganie m.in. operatorów witryn internetowych udostępniających narzędzia programistyczne służące np. do powodowania przeciążeń systemów komputerowych. Z kolei K. Gienasem²¹ podkreśla, że przepis z art. 269b k.k. stanowi przejaw nadmiernej kryminalizacji życia społecznego. Zauważa on, że w razie nieopatrnej wykładni art. 269b k.k. pod znakiem zapytania stanęłoby przykładowo dalsze funkcjonowanie forów i list dyskusyjnych poświęconych wymianie informacji o szeroko pojętym bezpieczeństwie informatycznym. Z tego względu postuluje on uzupełnienie tego przepisu o klauzulę niekaralności osób

²⁰ A. Adamski, *Cyberprzestępczość – rozwój...*, dz. cyt., s. 167.

²¹ K. Gienas, *Systemy digital...*, dz. cyt., s. 259.

wykorzystujących narzędzia hakerskie w celu uprawnionego testowania zabezpieczeń systemów i sieci komputerowych. Sugestia ta wydaje się bardzo trafna i uzasadniona.

Wprowadzenie do polskiego porządku prawnego art. 269b k.k. obejmującego kryminalizację szerokiego spektrum zachowań odnoszących się do instrumentów służących cyberprzestępcom powinno pozytywnie wpłynąć na redukcję liczby zamachów przeciwko ochronie elektronicznie przetwarzanej informacji. W odróżnieniu od klasycznych naruszeń porządku prawnego zamachy skierowane przeciwko szeroko pojętym systemom komputerowym i przetwarzanym za ich pomocą informacjom wymagają bowiem pogłębionej wiedzy i umiejętności lub dostępu do specyficznego instrumentarium informatycznego. Wielu cybernetycznych przestępców nie jest w stanie samodzielnie tworzyć wyrafinowanych narzędzi informatycznych, lecz opierają się na przygotowanych już schematach, często łatwo dostępnych w sieci. Przepis art. 269 k.k. ma utrudniać rozpowszechnianie takich schematów.

Przepis art. 190a został dodany przez art. 1 pkt 2 ustawy z 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny²², która weszła w życie 6 czerwca 2011 roku²³. Głównym przedmiotem ochrony jest tu szeroko rozumiana wolność zarówno w aspekcie wolności „od czegoś” (strachu, nagabywania, niechcianego towarzysstwa innej osoby), jak i wolności „do czegoś” (przede wszystkim do zachowania swojej prywatności). Ubocznym przedmiotem ochrony wydają się tu zdrowie człowieka (psychiczne, fizyczne), jego nietykalność cielesna, nienaruszalność korespondencji itp.

W przepisie § 1 ustawodawca posługuje się określeniem „uporczywe nękanie”. Trudność zawiera się w interpretacji nękania, którego kodeks nie definiuje. Nie wchodząc bliżej w to złożone zagadnienie, warto jedynie przypomnieć słownikowe znaczenie tego określenia: „ustawicznie dręczyć, trapić, niepokoić kogoś czymś, dokuczać komuś, nie dawać chwili spokoju”²⁴. Wydaje się, że znamię nękania realizują jedynie te zachowania, które powodują przykrość pokrzywdzonego, wyrządzają mu krzywdę czy powodują dyskomfort. W pojęciu nękania mieści się niewątpliwie powtarzalność zachowań sprawcy. Problem zaczyna się w momencie, gdy np. pojawia się zdecydowanie za dużo listów czy SMS-ów

²² Dz.U. z 2011 r., nr 72, poz. 381.

²³ Przed wejściem w życie przepisów art. 190a k.k. na gruncie polskiego prawa karnego do walki z nękaniami można było stosować niektóre z przepisów Kodeksu karnego lub Kodeksu wykroczeń, np. art. 107 k.w. (złośliwe niepokojenie); art. 207 k.k. (znęcanie się); art. 190 k.k. (groźba karalna); art. 191 k.k. (zmuszanie); art. 193 k.k. (naruszenie miru domowego); art. 202 § 3 k.k. (rozpowszechnianie tzw. twardej pornografii) Szerzej: M. Mozgawa [w:] *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, t. 10, Seria: *System Prawa Karnego*, Warszawa 2016, s. 454.

²⁴ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. II, Warszawa 1984, s. 317.

(np. po kilkanaście czy kilkadziesiąt dniennie), a ich adresat sobie tego nie życzy. Może być również i tak, że już nawet jednostkowe zachowania sprawcy będą stanowiły naruszenie określonych przepisów prawa karnego czy prawa wykroczeń (np. naruszanie miru domowego – art. 193 k.k., groźby – art. 190 § 1 k.k., kradzieże rzeczy należących do pokrzywdzonego – art. 278 k.k., art. 119 k.w., utrwalanie wizerunku nagiej osoby – art. 191a k.k.²⁵).

Skoro już ze znaczenia słowa „nękać” wynika, że chodzi o wiele zachowań, co jak wcześniej wspomniano oznacza „bezustannie niepokoić” czy „ustawicznie dręczyć” (czyli czynić to wielokrotnie), czy potrzebne jest tworzenie wymagania, aby było to niepokojenie „uporczywie wielokrotne”?²⁶

Przestępstwo nękania określone w § 1 ma charakter materialny, konieczne jest wystąpienie skutku w postaci wzbudzenia u pokrzywdzonego uzasadnionego okolicznościami poczucia zagrożenia lub istotnego naruszenia jego prywatności. Szerokie ujęcie skutku można uznać za zasadne, w praktyce bowiem mogą zdarzyć się przypadki zarówno takie, gdy ofiara nękania zaczyna odczuwać lęk, zmienia swoje relacje z innymi osobami czy nawet szuka pomocy u lekarza, jak i takie, gdy nie występuje u niej poczucie zagrożenia. Nawet jeśli poczucia zagrożenia nie ma, ale pokrzywdzony zmuszony jest do istotnych (niekomfortowych) zmian w swoim życiu prywatnym, to zachowanie sprawcy powinno być kryminalizowane. Może dojść do sytuacji, gdy zachowanie sprawcy nie wzbudza poczucia zagrożenia ani też nie narusza istotnie prywatności pokrzywdzonego, jest jednak odbierane przez niego jako uciążliwe (choć nie pociąga za sobą zmiany trybu życia czy przyzwyczajzeń pokrzywdzonego). W takim przypadku w grę może wejść konstrukcja usiłowania przestępstwa z art. 190a § 1 k.k.²⁷. Jest to przestępstwo powszechne i umyślne. Ze względu na występujące w przepisie znamię uporczywości, które jest zabarwione podmiotowo, należy uznać, że ta część znamion musi być objęta zamiarem bezpośrednim. Natomiast należy sądzić, że nie ma przeszkód, aby znamię skutku (w postaci wzbudzenia u pokrzywdzonego

²⁵ M. Mozgawa [w:] *Przestępstwa...*, dz. cyt., s. 460.

²⁶ W wyroku SN z 5.01.2001 r. (V KKN 504/00, OSNKW 2001/7–8, poz. 57) stwierdzono, że uporczywość jest antynomią jednorazowego czy nawet kilkakrotnego zachowania sprawcy. Widać zatem, jak judykatura podchodziła do zagadnienia uporczywości (na gruncie art. 209 k.k. przed nowelizacją z 23.03.2017 r.) i należy sądzić, że takie samo podejście będzie prezentowane na gruncie art. 190a k.k. Widoczne jest pewne podobieństwo między znęcaniem się a nękaniem. Warto jednak zwrócić uwagę, że w konstrukcji art. 207 użyto określenia „Kto znęca się...”, a nie „Kto uporczywie znęca się...” i taka sama koncepcja powinna być przyjęta w art. 190a. Można zaryzykować pogląd, że przez użycie znamienia uporczywości *de facto* ustawodawca w istotny sposób zawęził prawnokarną ochronę pokrzywdzonego. Por.: M. Mozgawa [w:] *Przestępstwa...*, dz. cyt., s. 441).

²⁷ M. Mozgawa [w:] *Przestępstwa...*, dz. cyt., s. 464.

poczucia zagrożenia lub istotnego naruszenia jego prywatności) mogło być objęte zamiarem zarówno bezpośrednim, jak i ewentualnym²⁸.

W przepisie 190a § 2 k.k. kryminalizowane jest podszywanie się pod inną osobę, wykorzystywanie jej wizerunku lub innych jej danych osobowych w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej. Jak podkreślano w uzasadnieniu, penalizowane będzie w ten sposób zjawisko przywłaszczenia tożsamości pokrzywdzonego, którego kryminalizacja powinna mieć miejsce na przedpolu skutku. Z uwagi na fakt, że ustawodawca posłużył się słowami „osoba” i „dane osobowe”, należy przyjąć, że w grę wchodzi jedynie tożsamość osoby fizycznej²⁹. Nie dotyczy ona zatem danych identyfikujących osoby prawnej bądź jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej. W doktrynie zauważa się jednak, że informacja o osobie fizycznej może wynikać z informacji o podmiocie zbiorowym, a niekiedy granice między informacjami o osobie fizycznej i podmiocie zbiorowym ulegają zatarciu³⁰. Należy uznać, że sprawca musi się podszywać pod inną, rzeczywiście istniejącą osobę, a nie fikcyjną. Przesądza o tym fakt, że dane dotyczące osoby nieistniejącej w realnym świecie nie są danymi osobowymi w świetle ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych³¹.

Według A. Zolla znamiona podszywania się realizuje zachowanie polegające na podjęciu przez sprawcę działań jako inna osoba, przy czym zachowanie takie musi być podjęte bez wiedzy i zgody osoby, za którą sprawca się podaje³². Jeśli zaś chodzi o określenie „wizerunek”, to *Słownik języka polskiego* podaje dwa jego znaczenia: „czyjaś podobizna na rysunku, obrazie, zdjęciu itp.” oraz „sposób, w jaki dana osoba lub rzecz jest postrzegana i przedstawiana”. Należy sądzić, że na gruncie art. 190a k.k. w grę będą wchodzić oba znaczenia słowa „wizerunek”. Trzeba zwrócić uwagę, że ustawodawca użył określenia „wizerunek lub inne jej dane osobowe”, a nie sformułowania „wizerunek lub dane osobowe”, tym samym przesądzając, że wizerunek niejako wchodzi w skład danych osobowych.

Przestępstwo stypizowane w art. 190a § 2 k.k. ma charakter powszechny, formalny i może być popełnione jedynie w zamiarze kierunkowym (*dolus directus coloratus*). Budzi jednak wątpliwość, czy zasadne jest zawężenie sfery kryminalizacji jedynie do zachowań z zamiarem kierunkowym („w celu wyrządzenia jej szkody”). Dlaczego ma być wolna od odpowiedzialności osoba, która wyko-

²⁸ M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, Warszawa 2012, s. 28; por. też: K. Nazar, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2013 r.*, „Prawo w Działaniu Sprawy Karne” 2016, nr 26, s. 241 i n.

²⁹ Por. też: wyrok NSA z 18.11.2009 r., I OSK 667/09.

³⁰ A. Lach, *Kradzież tożsamości*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 3, s. 34; J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona danych...*, dz. cyt., s. 374.

³¹ Dz.U. z 2018 r., poz. 1000.

³² A. Zoll (red.), *Kodeks karny...*, dz. cyt., s. 607.

rzystuje wizerunek innej osoby lub jej dane, godząc się jedynie na to, że swoim zachowaniem wyrządzi jej szkodę (majątkową lub osobistą). Nie trzeba również wykazywać, jak trudne jest udowodnienie w procesie karnym strony podmiotowej (a w szczególności istnienia *dolus coloratus*). *De lege ferenda* należy zatem postulować zmianę tego przepisu przez użycie zamiast wyrażenia „w celu” sformułowania „w zamiarze”³³.

W przepisie § 3 określony został typ kwalifikowany. Jest to konstrukcja podobna jak w przypadku przestępstwa znęcania się (art. 207 § 3). Niewątpliwie może zdarzyć się tak, że „zaszczuta” ofiara przestępstwa nękania, niemogąca już sobie poradzić z występującym problemem, targnie się na swoje życie. Przestępstwo z § 3 ma charakter powszechny, skutkowy (skutkiem jest tu targnięcie się pokrzywdzonego na swoje życie), może być ono popełnione z winy kombinowanej (*culpa dolo exorta* – art. 9 § 3).

Przestępstwa z art. 190a § 1 oraz art. 190a § 2 są ścigane na wniosek pokrzywdzonego, typ kwalifikowany (§ 3) zaś – z urzędu. Takie zróżnicowanie należy uznać za zasadne, ponieważ dobro zagrożone w typie kwalifikowanym ma zdecydowanie większą wartość niż w przypadku dóbr chronionych przepisami § 1 i 2. Jest to również wyraz konsekwencji ustawodawcy, inne bowiem typy przestępstw, w których przypadku dochodzi do targnięcia się pokrzywdzonego na swoje życie, również są ścigane z urzędu (art. 207 § 3, art. 352 § 3).

Przepisy art. 190a § 1 mogą pozostawać w rzeczywistym właściwym zbiegu z innymi przepisami. Rzeczywisty niewłaściwy zbieg zachodzi między przepisami art. 190a § 1 a przepisem art. 191 § 1 (zmuszanie), art. 193 (naruszenie miru domowego), art. 212 (zniesławienie), art. 216 (zniewaga), art. 217 § 1 (naruszenie nietykalności cielesnej), które to przypadki rozwiązywane są przy zastosowaniu zasady *lex consumens derogat legi consumptae* (gdzie przepisem pochłaniającym jest art. 190a).

Zdaniem A. Lacha w przypadku zbiegu przepisów art. 190a i 212 k.k. „czyn należy kwalifikować z art. 190a § 2 k.k. jako *lex specialis*”³⁴. Największy problem stanowi wzajemna relacja zachodząca między przepisami art. 190a a art. 207 k.k., gdzie w zależności od konkretnego stanu faktycznego możliwy jest zarówno zbieg pomijalny, jak i kumulatywna kwalifikacja. W przypadku przepisu art. 190a § 2 k.k. może on pozostawać w rzeczywistym niewłaściwym zbiegu z przepisami typizującymi przestępstwa przeciwko ochronie informacji (art. 265–268a, 269a k.k.), przeciwko wiarygodności dokumentów (art. art. 270, 272, 273 i 275 k.k.). Niewątpliwie w praktyce może również pojawić się kumulatywna kwalifikacja przepisu art. 190a § 2 k.k. z art. 49 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (kryminalizującym niedopuszczalne przetwarzanie

³³ Tamże, s. 567.

³⁴ A. Lach, *Kradzież tożsamości...*, dz. cyt., s. 38.

danych osobowych), jak również z art. 115 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych³⁵.

Oszustwo komputerowe jako nowy typ przestępstwa wprowadzono w celu wypełnienia luki, jaka powstała w tradycyjnym pojęciu oszustwa w wyniku postępu technicznego i szybkiego rozwoju komunikacji elektronicznej. Okazało się, że w naszych czasach klasyczna postać oszustwa stała się nieadekwatna, gdyż na skutek automatyzacji wielu procesów wymiany dóbr i usług, relacje interpersonalne zastąpiły relacje człowiek – maszyna.

Przestępstwo tzw. oszustwa komputerowego, podobnie jak przestępstwo fałszerstwa komputerowego, zostało stypizowane w Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości (art. 8), natomiast decyzja ramowa nie odnosi się do tego przestępstwa. Czyn objęto także przepisami polskiego Kodeksu karnego.

W prawie polskim przestępstwa oszustwa komputerowego może dopuścić się każdy, kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub wyrządzenia innej osobie szkody, bez upoważnienia, wpływa na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie danych informatycznych lub zmienia, usuwa albo wprowadza nowy zapis danych informatycznych (art. 287 k.k.)³⁶. Przykładem typowego oszustwa komputerowego może być włamanie się do sieci komputerowej w banku i wydanie dyspozycji wykonania przelewu określonej kwoty na rachunek sprawcy, pomnożenia kwoty już na rachunku sprawcy, zmniejszenia jego pasywów czy przelanie pieniędzy osoby trzeciej na rachunek fundacji dobroczynnej.

W praktyce oszustwa komputerowe przyjmują postać:

- manipulowania danymi wprowadzanymi do systemu (na wejściu);
- manipulowania programem komputerowym;
- manipulowania rezultatami przetwarzanych danych (na wyjściu)³⁷.

W pierwszym przypadku działanie sprawcy ogranicza się do wprowadzenia do systemu nieprawdziwych danych w celu uzyskania korzyści majątkowej (np. zlecenie przez pracownika banku dokonania elektronicznego przelewu na własny rachunek bankowy). W drugim przypadku sprawca manipuluje istniejącym programem komputerowym w taki sposób, aby wykonywał on dodatkowe operacje umożliwiające dokonywanie nadużyć (najczęstszym przykładem jest modyfikacja programu obliczającego salda na rachunkach bankowych w ten sposób, aby zaokrąglął salda zawsze „w dół”, przelewając jednocześnie nadwyżki na ustalony rachunek bankowy sprawcy). W trzecim przypadku sprawca manipuluje rezultatami przetwarzania danych, co pozwala mu na osiągnięcie korzyści majątkowych.

³⁵ Szerzej: M. Mozgawa [w:] *Przestępstwa...*, dz. cyt., s. 475–476.

³⁶ Dz.U. z 1997 r., nr 90, poz. 557 ze zm.

³⁷ M. Janowski, *Przestępstwo...*, dz. cyt., s. 52–53.

Polski ustawodawca zdecydował się na przyjęcie innego niż przedstawiony wcześniej podziału oszustw komputerowych. W przepisie art. 287 k.k. mamy do czynienia z dwoma grupami czynności sprawczych, do których należą:

- wpływanie na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przesyłanie informacji;
- zmienianie, usuwanie lub wprowadzanie nowego zapisu danych informatycznych.

Do pierwszej grupy czynności sprawczych zaliczamy zarówno manipulacje danymi wprowadzanymi do systemu, jak i manipulacje rezultatami przetwarzanych danych, a więc zmiany dokonywane na wejściu do komputera lub też na jego wyjściu. Wpływaniem będzie także mechaniczna ingerencja w urządzenie, np. uszkodzenie lub połączenie z innym urządzeniem. Do drugiej grupy czynności sprawczych należą czynności polegające na zmianie zapisu kodowego zamieszczonego na nośniku informacji. Zmiana może być dokonywana bezpośrednio na komputerze lub przez włamanie się do sieci łączącej komputer z podobnymi urządzeniami³⁸.

Ze względu na umieszczenie przestępstwa z art. 287 k.k. w rozdziale, w którym mowa jest o przestępstwach przeciwko mieniu, można stwierdzić, że zasadniczym przedmiotem ochrony jest w tym przypadku mienie, przy czym z uwagi na kształt znamion tego przestępstwa oraz ustawowy kontekst pojęcie to należy rozumieć jako zbiorczą nazwę wszelkich praw majątkowych, których potwierdzeniem (dowodem istnienia) jest odpowiedni zapis w systemie gromadzącym, przetwarzającym lub przesyłającym automatycznie dane informatyczne albo mienie, z którym taki zapis jest związany. Przestępstwo to chroni więc przed wszelkimi działaniami oszukańczymi własność lub inne prawa rzeczowe albo obligacyjne do mienia, wyrażone w postaci zapisu na odpowiednim nośniku informacji. Ponadto jako dobro poboczne chronione są zapisy informacji oraz zasady automatycznego ich przetwarzania, gromadzenia lub przesyłania.

Biorąc pod uwagę kryterium określenia strony podmiotowej tego przestępstwa, czyny ujęte w art. 287 k.k. można również podzielić na tzw. oszustwo komputerowe³⁹ oraz szkodnictwo komputerowe⁴⁰. W literaturze⁴¹ można spotkać pogląd, że zamierzeniem twórców artykułu penalizującego oszustwo komputerowe nie było wyodrębnianie przestępstwa o charakterze materialnym. Skutkowe ujęcie przestępstwa zwanego oszustwem komputerowym mogłoby bowiem prowadzić

³⁸ Por.: O. Górniok, *Kodeks karny...* dz. cyt., s. 408; E. Pływaczewski, *Kodeks karny...*, dz. cyt., s. 1034.

³⁹ Oszustwo komputerowe oznacza w tym przypadku działanie sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej.

⁴⁰ Szkodnictwo komputerowe wiąże się z zamiarem wyrządzenia szkody majątkowej.

⁴¹ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 527. Zob. też: R. Góral, *Kodeks karny...*, dz. cyt., s. 497.

do pozostawienia poza nawiasem odpowiedzialności karnej wielu zachowań godzących bezpośrednio w urządzenia i systemy komputerowe. Zachowanie sprawcy determinowane chęcią osiągnięcia korzyści majątkowej lub wyrządzenia innej osobie szkody, nieprowadzące do przekształceń i zmian w świecie zewnętrznym, pozostałoby tym samym poza zakresem penalizacji art. 287 k.k. Takiego niebezpieczeństwa nie stwarza natomiast formalne ujęcie oszustwa komputerowego, wymieniony sposób działania sprawcy zostanie bowiem objęty karalnymi znamionami wpływania na automatyczne przetwarzanie informacji⁴². W wielu publikacjach można znaleźć także głosy przeciwne⁴³, uznające przestępstwo z art. 287 k.k. za przestępstwo skutkowe (materialne), do którego znamion należy skutek w postaci dokonania zmiany (wpływu) w automatycznym przetwarzaniu, gromadzeniu lub przesyłaniu informacji lub dokonanie zmiany, usunięcie albo wprowadzenie nowego zapisu na komputerowym nośniku informacji.

Przyjmuje się, że art. 287 § 1 k.k. to *lex specialis* do art. 268, 268a oraz 269a k.k. Często można także spotkać się z kumulacją art. 287 i 267 lub 279 k.k. W szczególnych przypadkach, gdy dane informatyczne, o których mowa w art. 287 k.k., będą jednocześnie zawierały informacje o szczególnym znaczeniu dla obronności państwa, bezpieczeństwa w komunikacji, funkcjonowania administracji rządowej, funkcjonowania innego organu państwowego lub instytucji państwowej albo samorządu terytorialnego, będzie można mówić o kumulatywnym zbiegu art. 287 z art. 269 § 2 k.k.

Wnioski końcowe

Jeśli chodzi o oszustwa komputerowe, warto zaznaczyć, że w Kodeksie karnym uregulowano także tzw. oszustwo telekomunikacyjne (art. 285 § 1)⁴⁴. Włączenie się do urządzenia telekomunikacyjnego może przybrać postać fizycznej ingerencji w integralność urządzenia, np. przez przecięcie przewodów i podłączenie się do linii telefonicznej, bądź ingerencji logicznej, czyli ingerencji w oprogramowanie stanowiące integralną część urządzenia. W szczególności ta druga z postaci związana jest z działalnością *phreakerów*⁴⁵.

Podsumowując rozważania, należy stwierdzić, że art. 287 k.k. daje podstawę inkryminowania oszustwa zarówno komputerowego, jak i telekomunikacyjnego, gdyż w niektórych przypadkach ciężko wyznaczyć granicę między tymi dwoma przestępstwami. Warto też zwrócić uwagę na regulację z art. 295 k.k. W przypad-

⁴² Por.: *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2007, s. 242.

⁴³ Por.: A. Suchorzewska, *Ochrona prawna...*, dz. cyt., s. 241–244.

⁴⁴ Przestępstwo to polega na narażeniu abonenta bądź operatora telekomunikacyjnego na szkodę majątkową w wyniku włączenia się do urządzenia telekomunikacyjnego i uruchomienia impulsów telefonicznych na ich koszt.

⁴⁵ Osoby korzystające z usług telekomunikacyjnych na cudzy rachunek.

ku uznania oszustwa komputerowego za przestępstwo formalne, przepis ten wadliwie premiuje czyny, których skutkiem jest szkoda, pozwalając na stosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary, w sytuacji gdy sprawca dobrowolnie naprawi wyrządzoną szkodę. Z uwagi na to, że przepis z art. 295 k.k. może mieć zastosowanie dopiero wtedy, gdy powstanie szkoda, nie można go stosować w przypadku, gdy do ujawnienia przestępstwa komputerowego dojdzie w początkowej jego fazie. W związku z tym regulację tę należy ocenić krytycznie, gdyż wadliwie pozwala ona na zastosowanie złagodzenia kary w przypadku zachowań o wyższej szkodliwości społecznej, a wyklucza w przypadku zachowań mniej szkodliwych, dopiero zmierzających do wyrządzenia szkody. Należy zaznaczyć, że obecnie naprawienie szkody w przypadku przestępstw, których skutkiem będzie elektroniczne przesłanie środków pieniężnych na konto sprawcy, może być bardzo proste i trwać kilka sekund. Paradoksalnie więc przyznanie sprawcy oszustw komputerowych możliwości ubiegania się o nadzwyczajne złagodzenie kary lub odstąpienie od jej wymierzenia pod warunkiem dobrowolnego naprawienia szkody może zachęcać do popełniania takich przestępstw, co z pewnością nie było intencją ustawodawcy⁴⁶.

Bibliografia

- Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Przestępstwa przeciwko mieniu*, „Nowa Kodyfikacja Karno. Kodeks karny”, z. 21, Warszawa 1998.
- Fischer B., *Przestępstwa komputerowe i ochrona informacji*, Kraków 2000.
- Góral R., *Kodeks karny. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2007.
- Górniok O., *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 2008.
- Janowski M., *Przestępstwo tzw. oszustwa komputerowego*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10.
- Kardas P., *Prawnokarna ochrona informacji z perspektywy przestępstw komputerowych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2000, t. 4(1).
- Kodeks karny – część szczególna. Komentarz*, t. II, red. A. Zoll, Warszawa 2012.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2007.
- Korczyński R., Koszut R., „*Oszustwo*” komputerowe, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 2.
- Lach A., *Kradzież tożsamości*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 3.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Mozgawa M., Budyn-Kulik M., *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, Warszawa 2012, s. 28.

⁴⁶ Por.: I. Oleksiewicz, K. Stachurska-Szczesiak, *Oszustwo komputerowe a polityka bezpieczeństwa informacyjnego Polski* [w:] *Współczesne zagrożenia cyberterrorystyczne i bioterrorystyczne a bezpieczeństwo narodowe Polski*, red. P. Bogdalski i in., Warszawa–Dęblin 2015.

- Nazar K., *Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2013 r.*, „Prawo w Działaniu Sprawy Karne” 2016, nr 26, s. 241 i n.
- Oleksiewicz I., Stachurska-Szczesiak K., *Oszustwo komputerowe a polityka bezpieczeństwa informacyjnego Polski* [w:] *Współczesne zagrożenia cyberterrorystyczne i bioterrorystyczne a bezpieczeństwo narodowe Polski*, red. P. Bogdalski i in., Warszawa–Dęblin 2015.
- Pływaczewski E., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, t. 10, Seria: *System Prawa Karnego*, Warszawa 2016.
- Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. II, Warszawa 1984.
- Zawłocki R., *Przestępstwa przeciwko przedsiębiorcom. Komentarz*, Warszawa 2003.

Orzecznictwo

Wyrok NSA z 18.11.2009 r., I OSK 667/09.

Uchwała SN z 22.01.2003 r., I KZP 43/02, OSNKW 2003, nr 1, poz. 5.

WSPÓŁCZESNE OBLICZA PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Mateusz HOŁOWIŃSKI¹

Wstęp

Miejsce narodzin przestępczości zorganizowanej może być rzeczą trudną do ustalenia. Niełatwo będzie też określić, kiedy to się stało. Jedną z pierwszych organizacji przestępczych o charakterze zorganizowanym była mafia. Została ona utworzona na Sycylii. Szacuje się, że miało to miejsce na początku XIX wieku, chociaż spotyka się też opinie, że mogło to być znacznie wcześniej. Początkowo działalność mafii była bardziej ukierunkowana na samoobronę i pomoc miejscowej ludności. Członkowie mafii bronili mieszkańców przed wyzyskiem ze strony nieprzyjacielskich wojsk, a także działaniami zbójceckich band.

W początkowej fazie mafia wcale nie miała charakteru zamkniętej i tajnej organizacji. Jej działalność była raczej powszechnie znana i jawna dla społeczeństwa. We włoskich wsiach rządzili wówczas niezależni mafiosi. Swoje interesy realizowali stosując przemoc, ale również korzystając z wypracowanych wcześniej nieformalnych, osobistych kontaktów. Ich wpływy sięgały także stanowisk aparatu państwowego, na których obsadzali oni swoich ludzi. Warto przy tym zwrócić uwagę, że mafia w tamtym czasie to przede wszystkim pewien sposób postępowania, a nie tylko organizacja przestępcza o jasno określonych strukturach. Była ona nierozdzielnie związana ze społeczeństwem i stała na straży jego interesów².

Z biegiem lat działalność prospołeczna mafii została wypierana na rzecz działalności kryminalnej. Proces ten nasilił się po zakończeniu II wojny światowej. W tym czasie mafia ewoluowała. Przestała być strażnikiem społecznych interesów i została zepchnięta na margines. Struktury mafijne w coraz większym stopniu zaczęły przenikać do polityki. Metody egzekwowania pożądanых postaw stały się coraz bardziej brutalne, a działalność zaczęła oscylować wokół przemysłu, hazardu, prostytucji czy handlu narkotykami. Na przełomie lat 70/80 doszło do

¹ Mgr Mateusz Hołowiński, absolwent Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

² *Przestępczość zorganizowana*, red. E.W. Pływaczewski, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 42, 43.

tego również tzw. pranie brudnych pieniędzy. Od lat 90. mafia stara się w jeszcze większym stopniu oddziaływać na struktury aparatu państwowego. Robi to jednak w sposób znacznie bardziej subtelny niż dotychczas. Stara się pozostać na uboczu i realizuje swoje interesy po cichu³.

Geneza przestępczości zorganizowanej

Jedną z najbardziej znanych mafii wywodzących się z Sycylii jest Cosa Nostra. Jest to organizacja o tajnym charakterze. Członkowie są dobierani bardzo starannie i ostrożnie. Muszą być oni przede wszystkim dyskretni i posłuszni, ale także w razie potrzeby bezwzględnie brutalni. Cosa Nostra jest organizacją, która ma na celu kontrolę określonego terytorium. Głównym źródłem dochodów jest świadczenie usług tzw. ochrony dla różnego rodzaju działalności i pobieranie opłat z tego tytułu. Obiektem zainteresowania są zarówno usługi legalne, jak i nielegalne. Cosa Nostra poprzez wnikanie do organów aparatu państwowego staje się swojego rodzaju rządem alternatywnym. Podstawową formą egzekwowania pożądanых zachowań jest metoda zastraszania⁴. Elementarnymi jednostkami wchodzącymi w skład tej organizacji są klany rodzinne reprezentowane przez „głowę rodziny” wybieraną w głosowaniu. Każda rodzina sprawuje władzę nad dziesięcioma regionami. Każdy z nich jest podzielony na mniejsze jednostki i posiada swojego zwierzchnika. Najważniejszym zwierzchnikiem jest osoba, która pod swoimi rządami ma obszar miasta Palermo⁵.

Innym rodzajem włoskiej mafii jest wywodząca się z regionu Kalabrii 'Ndràngheta. Jest to organizacja bardzo hermetyczna. Członkostwo jest oparte na więzach krwi przez co nikt z zewnątrz nie może do niej dołączyć. Podobnie jak w przypadku Cosa Nostry fundamentalną jednostką jest rodzina posiadająca hierarchiczną strukturę. Ścieżka kariery polega na pokonywaniu kolejnych szczebli, aż do osiągnięcia statusu „głowy rodziny”. Warto przy tym zaznaczyć, że w przypadku 'Ndrànghety jest to organ kolegialny pełniący również funkcje sądowniczą. Zarówno 'Ndràngheta, jak i wspomniana wcześniej Cosa Nostra, już od dawna nie ograniczają swojej działalności do terenów ojczystych, ale rozszerzyli ją również poza granice Włoch⁶.

Przestępczość zorganizowana jest jednak nie tylko domeną Włoch. Rozwój tego rodzaju przestępczości następował również na innych kontynentach czego

³ Tamże, s. 43–45.

⁴ J. Dickie, *Cosa Nostra. A history of sicilian mafia*, Palgrave Macmillan, Nowy Jork 2004, s. 22.

⁵ E. Piórecka, *Przestępczość zorganizowana na terenie Włoch oraz jej wpływ na przestępczość zorganizowaną w niektórych państwach Europy*, „Świat Idei i Polityki” 2018, t. 17, s. 129–130.

⁶ Tamże, s. 131.

doskonałym przykładem jest chociażby japońska Yakuza. Za jej początki należy uznać czasy samurajskie, czyli XVII wiek. Obecnie Yakuza znacznie się rozrosła i wg szacunków może liczyć nawet 150 000 członków zrzeszonych w około 2500 gangach. Powody rozpoczęcia działalności tej organizacji wydawały się podobnie jak w przypadku wcześniej omawianych grup jak najbardziej słuszne. Członkowie Yakuzy starali się nieść pomoc słabszym, a także wspierać prostych ludzi oraz chronić ich przed wyzyskiem ze strony bogatych. W dalszym etapie działalności przesłanki te utraciły na znaczeniu, a zastąpiła je szeroko pojęta chęć zysku. W drugiej połowie XIX wieku Yakuza czerpała korzyści m. in. z prostytucji, wymuszeń, okupów czy hazardu⁷.

Ciężkie czasy nastały dla Yakuzy wraz z nadejściem II wojny światowej. Organizacja ta została wtedy znacznie osłabiona, ponieważ duża część jej członków przebywała w więzieniu albo musiała zasilić zasoby wojska⁸. Niekwestionowany rozkwit dobrobytu nastąpił pod koniec wojny, kiedy to Japonia znajdowała się pod okupacją USA. W tamtych czasach Yakuza przejęła kontrolę nad rynkiem towarów deficytowych, a także rynkiem prostytucji. Podstawową jednostką składową Yakuzy stanowi rodzina. Bardzo ważne miejsce zajmuje także hierarchiczne podporządkowanie na zasadzie relacji ojciec – syn. Bossem Yakuzy jest tzw. oyabun, któremu podporządkowani są pozostali członkowie.

Istotną rolę w życiu członków tej organizacji odgrywa ceremonia inicjacji polegająca na złożeniu przysięgi oyabunowi i uznaniu jego zwierzchnictwa. Obecnie forma działań Yakuzy oprócz tradycyjnej przestępczości związanej z hazardem, handlem narkotykami czy prostytucją, opiera się na szeroko pojętym przejmowaniu sektora finansowego. Polega to m. in. na korumpowaniu biznesmenów i polityków, ale także na świadczeniu nielegalnej ochrony znanej z działalności włoskich mafii⁹.

Innym przykładem organizacji przestępczej z kontynentu azjatyckiego są chińskie triady. Triady nie stanowią jednej ściśle uporządkowanej organizacji. Są to niezależne od siebie gangi, wywodzące się z jednej kultury i posiadające podobną strukturę organizacyjną. Najlepszym przykładem jest fakt, że triady bardzo często toczą rywalizację pomiędzy sobą. To właśnie m. in. brak stałych struktur doprowadził do tego, że mająca swoje początki w X wieku organizacja mogła być na tyle elastyczna, żeby dotrzeć do obecnych czasów. Każdy kandydat, który ma zamiar stać się członkiem triady musi odbyć uprzednio 3-letni okres próby. Następnie przechodzi on rytuał przyjęcia połączony ze złożeniem przysięgi lojalności.

⁷ A. Czop, P. Czop, *Analiza porównawcza przestępczości zorganizowanej i międzynarodowego terroryzmu*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2016, nr 24, s. 84–86.

⁸ Lt. Bruce A. Gragert, *Yakuza: The Warlords of Japanese Organized Crime*, „Annual Survey of International & Comparative Law” 1997, Vol. 4, s. 157.

⁹ A. Czop, P. Czop, *Analiza porównawcza...*, dz. cyt., s. 84–86.

ści wobec członków grupy. Początkowo działania triad ograniczały się tylko do terytorium Chin i innych państw azjatyckich. Obecnie bardzo wyraźna jest tendencja rozszerzania swoich wpływów na duże, zagraniczne miasta. Jest to spowodowane znaczną migracją ludności chińskiej w każdym kierunku świata¹⁰. Głównym obiektem działań triad jest przemyt ludzi i narkotyków¹¹.

W Polsce początki przestępczości zorganizowanej sięgają lat 20. ubiegłego stulecia. Jako przykład pierwszej organizacji przestępczej podaje się w literaturze Bruder Ferein zrzeszającą zawodowych przestępców pochodzenia żydowskiego. Grupy przestępcze z okresu międzywojennego trudniły się przede wszystkim kradzieżami, włamaniami, a także przemytem. Po II wojnie światowej w odradzającym się państwie bardzo szybko odrodziła się również przestępczość zorganizowana. W tamtym czasie organizacje przestępcze były jednak niewielkie, a ich działalność ograniczała się do popełniania pospolitych przestępstw na małą skalę.

Wraz z upływem lat grupy przestępcze rosły w siłę i stawały się coraz bardziej brutalne. Dopuszczały się wymuszeń, rozbojów oraz przemytu różnych dóbr. Prawdziwy rozkwit przestępczości zorganizowanej w Polsce przypadł na lata 90. XX wieku. Jednym z czynników determinujących taki stan rzeczy było rozpoczęcie w 1989 roku przemian ustrojowych. Transformacja systemowa spowodowała wiele zmian w obszarze polityki i gospodarki. To właśnie wtedy rozwinęły się grupy zajmujące się działalnością kryminalną¹².

Profil ich działalności był bardzo różny. Grupy o charakterze kryminalnym zajmowały się przede wszystkim kradzieżą samochodów, zarówno w kraju, jak i za granicą. Dopuszczano się również wymuszeń na osobach przedsiębiorców. Organizacje działające w ramach tzw. przestępczości gospodarczej bazowały głównie na handlu nielegalnym alkoholem czy przestępczej działalności bankowej. Coraz bardziej dawała znać o sobie także przestępczość narkotykowa. Polskie grupy współpracowały w zakresie przemytu i handlu narkotykami ze swoimi odpowiednikami z innych państw. W okresie lat 90. XX wieku swoją obecność wyraźnie zaznaczyły także organizacje przestępcze z za wschodniej granicy naszego kraju. Trudniły się one pobieraniem haraczy od osób handlujących na bazarach i targowiskach, a także kontrolowały sektor prostytucji¹³.

Jednymi z najbardziej znanych organizacji przestępczych tamtych czasów były grupy z Pruszkowa i Wołomina. Mimo że rozkwit przestępczej działalności tych grup przypadł na lata 90., to historią sięgają one znacznie wcześniejszych czasów. Początek grupy pruszkowskiej sięga lat 70. XX wieku, kiedy to funkcję

¹⁰ K. Laskowska, *Azjatyckie zorganizowane grupy przestępcze*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 7/8, s. 161–164.

¹¹ A. Czop, P. Czop, *Analiza porównawcza...*, dz. cyt., s. 86–87.

¹² K. Kozdra, *Rozwój przestępczości zorganizowanej w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2017, t. 26, s. 45–47.

¹³ Tamże, s. 47.

przywódcy pełnił Ireneusz P., pseudonim „Barabas”. Działalność przestępcza z tamtego okresu przyniosła rozgłos grupie. Największą sławę grupa z Pruszkowa zyskała dzięki osobie Andrzeja Kolikowskiego¹⁴ działającego pod pseudonimem „Pershing”. Pod zwierzchnictwem tej organizacji pozostawały także grupy przestępcze z innych większych miast.

W przypadku grupy wołomińskiej początków organizacji należy szukać znacznie wcześniej, bo już w latach 20. XX wieku. Grupa wołomińska nie miała stałej struktury, a w jej skład wchodziło kilka mniejszych, niezależnych od siebie jednostek. Do czołowych postaci należy zaliczyć braci Niewiadomskich¹⁵, lepiej znanych jako „Dziad” i „Wariat”¹⁶.

¹⁴ Urodził się 19.01.1954 r. W latach 70. nawiązał współpracę z Jeremiaszem Barańskim, ps. „Baranina”, dzięki pomocy którego wyjechał do Niemiec. Zdobył tam kontakty w świecie przestępczym i zarobił pieniądze na otwarcie własnej działalności w Polsce. Jednym z zajęć było „odzyskiwanie długów”, tj. wymuszanie haraczy, czego dokonywała kierowana przez niego grupa ożarowska. W pierwszej połowie lat 90. XX w. grupa ożarowska stała się częścią gangu pruszkowskiego, natomiast Kolikowski – członkiem jego zarządu, a z czasem niekwestionowanym liderem. W 1994 r. przeprowadzono trzy nieudane zamachy na jego życie. W sierpniu 1994 r. Kolikowski został zatrzymany w Sopocie przez policję, a następnie aresztowany pod zarzutem wymuszenia rozbójniczego. W marcu 1995 r. został oskarżony o sprzedaż skradzionego we Francji samochodu, posługiwanie się fałszywymi dokumentami oraz wymuszenie spłaty długu. Kolikowski nie przyznał się do zarzucanych mu czynów. W lutym 1996 r. został skazany przez SW w Warszawie na karę 4 lat pozbawienia wolności i 25 tys. zł grzywny za zmuszanie współwłaściciela myjni samochodowej do spłaty 40 tys. dolarów amerykańskich długu oraz kupno i sprzedaż pochodzącego z kradzieży samochodu. We wrześniu tego samego roku warszawski SA utrzymał w mocy wyrok SW. Karę pozbawienia wolności odbywał w AŚ w Warszawie-Białolece. Opuścił go 10.08.1998 r.. W grudniu 1996 r. został uniewinniony przez SW w Lublinie od zarzutu torturowania dwóch członków radomskiego gangu karateków. Kolikowski został zamordowany 5.12.1999 r. podczas pobytu w Zakopanem. Sprawców nie ujęto, https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Kolikowski.

¹⁵ Jednym z największych interesów Wiesława Niewiadomskiego była próba zalania rynku podrobionymi rublami. W tym celu gangsterzy nabyli 5 t papieru z zabezpieczeniami takimi jak te stosowane przy produkcji oryginalnej rosyjskiej waluty. Sprawa wywołała międzynarodowy skandal i interwencję władz rosyjskich, wskutek czego policja negocjowała z Wariatem i jego młodszym bratem Henrykiem Niewiadomskim zwrot papieru. Odzyskano jedynie 3,7 t. Jednym z głównych zarzewi wojny Pruszkowa z „Wołominem”, a faktycznie z gangiem prasko-ząbkowskim, stał się zadawniony konflikt Wariata z Wańką z pruszkowskiego „Zarządu”. Wiesław postanowił porwać gangstera i wymusić za jego uwolnienie okup. Zakładnika przetrzymywano w nieustalonym pomieszczeniu. Jego uwolnienie negocjowali Pershing i Kiełbacha, a zwolnienie kolegi kosztowało „Zarząd” ponad 100 tys. dolarów. Porwania pociągnęły za sobą działania odwetowe. Zarówno bracia Niewiadomscy wspierani przez ludzi Nikosia z Pomorza, jak i gangsterzy z Pruszkowa przeprowadzili serię zamachów na członków konkurencyjnych gangów. Również Pers-

Działalność tych grup oscylowała wokół nielegalnych procederów na dużą skalę. Jedną z metod na zysk był handel spirytusem, który nielegalnie sprowadzano z terenów Europy Zachodniej. Dokonywano również kradzieży papierosów. Grupy specjalizowały się w rabowaniu przemytników, a pozyskane w ten sposób tiry z towarami przestępcy upłyniali odnosząc korzyści w postaci setek tysięcy dolarów. Takie działanie miało także na celu zredukowanie poziomu ryzyka związanego z prowadzeniem nielegalnego procederu. Oprócz tego w kręgu zainteresowania organizacji z Pruszkowa i Wołomina pozostawała szeroko pojęta działalność narkotykowa. Sprowadzały one do Polski znaczne ilości narkotyków z państw Ameryki Południowej. Poza tym same zajmowały się wytwórstwem niektórych rodzajów substancji psychoaktywnych. Doskonałym przykładem jest fakt, że największa fabryka amfetaminy na obszarze Europy Środkowej znajdowała się w rękach przywódcy grupy wołomińskiej o pseudonimie „Wariat”.

Kolejnym dochodowym sposobem była kradzież samochodów. Dokonywano tego poza granicami Polski, po czym sprowadzano auta do kraju, legalizowano i sprzedawano. Poza tym obie grupy przestępcze prowadziły legalną działalność, która nierzadko stanowiła przykrywkę dla ich brudnych interesów. Członkowie tych organizacji prowadzili kantory, lombardy, komisje samochodowe, kluby sportowe, hotele, restauracje czy agencje towarzyskie. Dokonywali także wykupów upadających firm, które w wyniku przemian ustrojowych nie były w stanie dalej prowadzić swojej działalności. Wszystkie te działania generowały ogromne zyski. Z kalkulacji dziennikarki śledczej Ewy Ornackiej wynika, że roczny przychód mafii pruszkowskiej wynosił około 360 milionów dolarów co w przeliczeniu na złotówki dawało zyski na poziomie kwoty ponad miliarda złotych¹⁷.

Omawiając zagadnienie polskiej przestępczości zorganizowanej warto też zwrócić uwagę na postać Nikodema Skotarczaka¹⁸. W literaturze określany jest

hing i Słowik kilkakrotnie usiłovali zgładzić braci Niewiadomskich. Dopiero 6.02.1998 roku zakończono trwającą od lat wojnę. Wariat zginął chwilę po tym, jak zajął miejsce w swoim samochodzie, zaparkowanym pod delikatesami na Pradze-Południe. Samochód ostrzelano z broni maszynowej, sprawców zabójstwa nigdy nie udało się ustalić – zob. K. Turaliński, *Wiesław Niewiadomski – Wariat, SB i król amfetaminy*, <http://przestepczosc.pl/index.php/kartoteka-kryminalna/wolomin-zabki/wieslaw-niewiadomski-wariat>.

¹⁶ S. Wasilewski, *Przestępczość zorganizowana w Polsce po 1989 r. – Pruszków i Wołomin*, „Świat Idei i Polityki” 2018, t. 17, s. 319, 320.

¹⁷ Tamże, s. 322–324.

¹⁸ Urodził się i dorastał w Pruszczu Gdańskim. Pracował w Gdańsku jako ochroniarz w nocnym klubie „Lucynka”. Był także ochroniarzem „Mecenasa” – największego pasera z Trójmiasta. W połowie lat 70. stał się cinkciarzem oraz założył pierwszą zorganizowaną grupę przestępczą zajmującą się przemytem kradzionych samochodów z Niemiec i Austrii do Polski. W połowie lat 80. wyemigrował do Niemiec Zachodnich, skąd nadal kierował przemytem kradzionych samochodów. Mieszkał w Hamburgu. W listopadzie 1986 r.

mianem ojca chrzestnego polskiej mafii, ponieważ znacznie wcześniej niż grupy z Pruszkowa i Wołomina rozpoczął na dobre swoją działalność przestępczą. Miało to miejsce w latach 70 XX wieku, kiedy to organizacje z Pruszkowa i Wołomina co prawda istniały, jednak ich działalność nie była jeszcze aż tak spektakularna. Skotarczak, znany szerzej pod pseudonimem „Nikoś”, działał na terenie Trójmiasta¹⁹. Jego grupa przestępcza zajmowała się głównie kradzieżą samochodów z terenu Austrii i Niemiec. Samochody przemycano do Polski i sprzedawano. W latach 80. XX wieku Skotarczak przeprowadził się do Niemiec. Rozpoczął wtedy działalność związaną z przemytem narkotyków i broni. Za swoją przestępczą aktywność wielokrotnie trafiał do więzienia. Odsiadywał wyroki zarówno w Polsce, jak i w Niemczech. Zginął w kwietniu 1998 roku. Sprawcy jego zabójstwa po dziś dzień nie zostali wykryci. Według nieoficjalnych informacji za zamachem na bossa trójmiejskiej mafii mieli stać członkowie grupy pruszkowskiej lub tzw. łódzkiej ośmiornicy²⁰.

Definiowanie przestępczości zorganizowanej

Przestępczość jest zjawiskiem szkodliwym społecznie. Jej wzrost wpływa negatywnie na poczucie bezpieczeństwa wśród mieszkańców danego terenu, co z kolei niekorzystnie oddziałuje na jakość ich życia. Przestępczość można rozumieć jako „wszystkie czyny określone przez prawo jako przestępstwa (...), popełnione w danym kraju lub na danym terenie w określonym czasie”²¹. Wynika

przeniósł się z Hamburga do Berlina, gdzie w 1989 został zatrzymany przez policjantów podczas jazdy kradzionym samochodem. Został za to skazany na karę roku i 9 miesięcy pozbawienia wolności. 4 grudnia 1989 r., po niecałych trzech miesiącach odbywania kary uciekł. Na początku lat 90. powrócił do Polski. W 1992 r. w Krakowie wymknął się z policyjnej obławy. W lipcu tego samego roku uciekł z policyjnego konwoju w Warszawie. Poszukiwany na podstawie listu gończego, przez kilka miesięcy ukrywał się. Został zatrzymany w lutym 1993 r. w Warszawie pod zarzutem posługiwania się fałszywym paszportem i ucieczki z policyjnego konwoju. W 1993 r. został skazany na karę dwóch lat pozbawienia wolności. Zakład karny opuścił w lutym 1994 r. Po odzyskaniu wolności zaczął inwestować w legalne interesy. W październiku 1996 r. w Sądzie Wojewódzkim w Gdańsku rozpoczął się proces w sprawie Skotarczaka, oskarżanego m.in. o kierowanie grupą przestępczą zajmującą się kradzieżami samochodów. Został zastrzelony 24 kwietnia 1998 r., gdy do agencji towarzyskiej „Las Vegas” w Gdyni weszło dwóch mężczyzn. Jeden z nich strzałami z bliskiej odległości zabił Nikodema Skotarczaka. Zabójcy nie schwytano, https://pl.wikipedia.org/wiki/Nikodem_Skotarczak

¹⁹ *Ewolucja i ocena funkcjonowania trzeciego filaru Unii Europejskiej*, red. H. Tendera-Właszczuk, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2009, s. 165.

²⁰ E. Ornacka, P. Pytlakowski, *Nowy Alfabet Mafii*, Dom Wydawniczy Rebis, 2013, s. 283–286.

²¹ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/przestepczosc;3963635.html> (dostęp: 2.02.2022 r.)

z tego, że przestępczość jest traktowana jako ogół czynów zabronionych. Jest to zbiór przestępstw, które zostały popełnione na terenie rozpatrywanej jednostki terytorialnej, a które w danym czasie były przez prawo zagrożone karą²². Przystępczość może być również pojmowana jako proces negatywnie odbierany przez społeczeństwo. W takim rozumieniu obejmuje ona ogół zachowań szkodliwych społecznie. Zachowania te są podejmowane przez osoby lub grupy osób, a ich przejawem jest łamanie powszechnie przyjętych norm i zasad. Skutkuje to zaburzeniem porządku i ładu, a sprawcy są piętnowani przez społeczeństwo²³. Można wywnioskować, że dopuszczenie się czynu przestępczego ma być czymś nieopłacalnym, ponieważ wiązać się będzie z dolegliwością dla sprawcy w postaci kary. W ten sposób społeczeństwo kreuje pożądane zachowania i przeciwstawia się działaniom szkodliwym.

Częścią składową zjawiska przestępczości są czyny zabronione, czyli przestępstwa. W polskim kodeksie karnym przestępstwo określone jest jako czyn zabroniony pod groźbą kary, którego poziom społecznej szkodliwości jest wyższy niż znikomy. Dodatkowo ustawodawca podkreśla, że nie może popełnić przestępstwa osoba, której nie da się przypisać winy w chwili wystąpienia czynu²⁴. Na podstawie tego opisu można przyporządkować przestępstwu kilka cech. Przede wszystkim jest to czyn karalny. Oznacza to, że sprawca musi realizować znamiona opisane przez prawo, aby ponieść karę. Przystępstwo jest także czynem karygodnym co odnosi się do jego stopnia społecznej szkodliwości, który musi być większy niż znikomy. Oprócz tego jest to także czyn zawiniony, co oznacza, że sprawca był zobowiązany do zachowania zgodnego z prawem, a mimo to zdecydował się dopuścić przestępstwa. Czyn przestępczy można więc określić jako czyn godzący w powszechnie przyjęte i akceptowalne wartości²⁵.

Warunkiem zaistnienia przestępstwa jest dopuszczenie się przez sprawcę takiego zachowania, które będzie miało postać czynu. Brak czynu całkowicie eliminuje dalsze rozważania czy przestępstwo zostało popełnione czy też nie. Czynem można by określić pewien wycinek ludzkiego zachowania. Oprócz tego zachowanie to musi być wyłącznym efektem woli danego człowieka. Czyn może przybrać formę działania lub zaniechania²⁶.

²² B. Hołyst, *Kryminologia*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2016, s. 88.

²³ J. Borkowski, *Rozważania o zagrożeniach*, Elipsa Dom Wydawniczy, Warszawa 2014, s. 214.

²⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2345 z późn. zm.). art. 1.

²⁵ M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik [w:] M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2021, art. 1.

²⁶ J. Giezek [w:] D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021, art. 1.

Przestępstwa stanowiące część składową zjawiska przestępczości można byłoby podzielić na różne rodzaje przyjmując różne kryteria. Przeglądając polski k.k. można natrafić na grupy przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, bezpieczeństwu powszechnemu i wiele innych. Podobnym podziałom poddawane jest zjawisko przestępczości. Jednym z rodzajów przestępczości jest przestępczość zorganizowana. Zdefiniowanie tego pojęcia nie jest rzeczą łatwą i od lat przysparza wiele problemów badaczom na całym świecie. Wynika to z wielu czynników. Przede wszystkim jest to zjawisko bardzo dynamiczne cechujące się mnogością form występowania. Bardzo złożone są także przyczyny występowania tego rodzaju przestępczości, jak również cechy charakterystyczne zależne od kręgu kulturowego²⁷.

Definiowanie grupy przestępczej

Głównym celem działalności grup przestępczych jest zysk. Korzyści majątkowe są czerpane zarówno z działalności nielegalnej jak i legalnej. Podstawową zasadą jest maksymalny zysk przy jak najmniejszym nakładzie sił²⁸. Organizacja przestępcza stanowi pewnego rodzaju system wzajemnych powiązań. W skład tego systemu wchodzi członkowie grupy, ale także obiekty materialne takie jak pojazdy, budynki czy grunty. Warto dodać, że jest to system o dynamicznym charakterze. Grupy przestępcze wchodzi w posiadanie określonych dóbr, ale posiadanie to jest zazwyczaj krótkoczasowe, zwłaszcza jeśli mowa o przedmiotach prawnie zakazanych. Dynamiczność tego systemu odnosi się również do osób wchodzących w skład organizacji. Grupa przestępcza może zmieniać swój personel, co może być efektem zamierzonych działań, jak i wynikiem niekorzystnych okoliczności²⁹.

Grupa przestępcza posiada pewne określone cechy. Jedną z najważniejszych jest jej struktura. Struktura ta jest najczęściej hierarchiczna. Na czele grupy stoi organ dowodzący, którym może być zarówno pojedynczy lider, jak i określona grupa osób. Struktura grupy może stanowić wieloszczeblowy układ zależności i podległości. Konkretnie osoby mogą pełnić różne funkcje i posiadać zarówno swoich podwładnych jak i przełożonych. Stopień skomplikowania hierarchicznej struktury w dużej mierze zależy od wielkości grupy. Im więcej osób wchodzi w jej skład tym struktury są zazwyczaj bardziej rozbudowane. Kolejną charakterystyczną cechą jest specjalizacja członków grupy. Organizacje przestępcze dzia-

²⁷ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania. Bezpieczeństwo dziś i jutro*, Warszawa 2015, s. 46.

²⁸ O. Krajniak, *Zorganizowane grupy przestępcze. Studium kryminalistyczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 119.

²⁹ W. Kurowski, *Pojęcie organizacji przestępczej i przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 1, s. 33.

łają w coraz bardziej profesjonalny sposób. Udział poszczególnych członków w grupie przestępczej jest związany z ich kompetencjami. Osoby biorące udział w czynnościach mających znamiona przestępczości zorganizowanej muszą mieć jasno sprecyzowane zadania. Każdy z członków pełni określoną funkcję w grupie. Pozycja konkretnych osób jest zależna od umiejętności jakie posiadają³⁰.

Podstawą istnienia grupy przestępczej musi być fakt popełniania przestępstw. Dopuszczanie się czynów zabronionych przez prawo nie jest celem samym w sobie, a stanowi jedynie swoiste narzędzie do osiągnięcia zysków. Przestępstwa, których sprawcami są członkowie organizacji przestępczych często są popełniane przy użyciu przemocy. Element przemocy i zastraszania ofiar jest jednym z najbardziej charakterystycznych cech jakie można przypisać grupom przestępczym. Narzędzia te są stosowane nie tylko względem ofiar, ale także względem członków grupy w celu wymuszenia pożądanego zachowań. Grupy przestępcze działają z reguły na konkretnym terytorium. Dążą do monopolizacji rynku. Zdarzają się sytuacje w których na jednym terenie dochodzi do konfliktu interesów pomiędzy dwiema grupami. W takich okolicznościach mogą one ze sobą rywalizować lub starać się współpracować dla uzyskania wspólnych korzyści. Grupy przestępcze cechują się również hermetycznością. Członkowie są starannie dobierani i podlegają selekcji. Nierzadko procedurze przyjęcia w struktury organizacji towarzyszą różnego rodzaju rytuały. Działania te mają na celu uniknięcie odpowiedzialności karnej. Grupy przestępcze pragną pozostać jak najbardziej anonimowe. Na co dzień dopuszczają się łamania norm prawnych, dlatego też ujawnianie tej działalności nie leży w ich interesie³¹.

Współczesne rodzaje przestępczości zorganizowanej

Przestępczość zorganizowaną można podzielić na kilka rodzajów. Najczęściej spotykanym podziałem jest ten, który wyróżnia przestępczość zorganizowaną o charakterze kryminalnym, narkotykowym i ekonomicznym. Dodatkowo niekiedy można też natknąć się na czwarty rodzaj, czyli transgraniczną przestępczość zorganizowaną. Wszystkie te formy przestępczej działalności posiadają określone cechy charakterystyczne i obejmują swoim zasięgiem konkretne czyny prawnie zabronione.

Istotą zorganizowanej przestępczości transgranicznej jest to, że miejscem działań przestępców nie jest wyłącznie jedno państwo. Wiąże się ona głównie z przekraczaniem granic państwowych. Dzięki temu grupy przestępcze mogą generować zyski z obrotu różnymi nielegalnymi towarami. Pod pojęciem przestępczości transgranicznej rozumie się przede wszystkim czyny takie jak przemyt,

³⁰ A. Miczkowska, *Problematyka przestępczości zorganizowanej*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie”, Wrocław 2009, s. 125.

³¹ Tamże, s. 125–127.

handel żywym towarem czy organizowanie nielegalnych migracji³². Przemyciem można nazwać celowe przemieszczanie przez granicę ludzi lub dóbr, wbrew przepisom obowiązującego prawa. Przedmiotem przemytu mogą być zarówno towary legalne jak i nielegalne. Proceder ten można podzielić na przemyt drogą lądową, morską lub lotniczą. Sposoby przemywania różnych dóbr są bardzo zróżnicowane i w dużej mierze zależą od specyfiki danego towaru³³. Obiektem nielegalnego obrotu transgranicznego mogą być również ludzie. W dzisiejszych czasach problem handlu żywym towarem przybiera na znaczeniu. Ofiarami handlu ludźmi bywają osoby w różnym wieku i różnej płci. Grupy przestępcze wykorzystują ludzką naiwność, aby następnie czerpać korzyści na krzywdzie drugiej osoby. Ofiary są najczęściej zmuszane do pracy jako prostytutki, żebractwa, wyłudzenia kredytów lub świadczeń. Handel żywym towarem obejmuje również problem sprzedawania ludzkich organów. Proceder ten kwitnie w dużej mierze z powodu deficytu organów przeznaczonych do transplantacji. Organizacje przestępcze pozyskują dawców w nielegalny sposób nie przejmując się ich późniejszym stanem zdrowia³⁴.

Kolejnym rodzajem przestępczości zorganizowanej jest przestępczość kryminalna. Cechuje się ona w dużej mierze znaczną brutalnością i przemocą. Grupy przestępcze dopuszczają się zabójstw, uprowadzeń czy wymuszeń. Wszystkie te działania są umotywowane chęcią zysku lub osiągnięciem określonych wpływów. Członkowie grup przestępczych często dopuszczają się zastraszania swoich ofiar, stosując różnego rodzaju groźby lub tortury. Zorganizowana przestępczość kryminalna to także przestępczość samochodowa. Chodzi tu przede wszystkim o kradzieże samochodów, ich przemyt oraz późniejszy handel. Skradzione samochody upłynniane są na różne sposoby. Niektóre rozbiera się na części, inne są sprzedawane w całości³⁵. Organizacje przestępcze zajmują się także działalnością związaną z fałszowaniem pieniędzy czy dokumentów. Trudnią się także popełnianiem przestępstw skierowanych na dorobek kulturalny danego państwa. Przejawem tego jest kradzież dóbr kultury i dzieł sztuki³⁶.

Następnym rodzajem przestępczości zorganizowanej jest ta o charakterze narkotykowym. Oscyluje ona głównie wokół trzech form działania: produkcji, handlu i przemytu. Ten rodzaj nielegalnej działalności przynosi zorganizowanym grupom przestępczym ogromne zyski. Jest to spowodowane głównie tym, że or-

³² T. Bąk, *Bezpieczeństwo transgraniczne Polski*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3, s. 88–90.

³³ *Zwalczanie przemytu. Zbiór dobrych praktyk. Różne perspektywy – wspólny cel*, red. E. Pływaczewski, E. Kowalewska-Borys, Difin, Warszawa 2013, s. 37.

³⁴ B. Hołyst, *Kryminologia*, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 582–588.

³⁵ *Przestępczość zorganizowana*, red. E.W. Pływaczewski..., dz. cyt., s. 97, 98.

³⁶ J. Karaźniewicz, *Specyfika postępowania przygotowawczego prowadzonego w sprawach o przestępstwa przeciwko dobrom kultury*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 1, s. 50.

ganizacje przestępcze posiadają monopol na obrót nielegalnymi substancjami psychoaktywnymi. W obecnych czasach mnogość substancji narkotycznych jest ogromna, stąd też różne grupy przestępcze zajmują się różnymi sferami biznesu narkotykowego. Niektóre z nich są wyspecjalizowane w przemyśle, inne zaś w produkcji. W zależności od rodzaju narkotyki przynoszą większy lub mniejszy zysk³⁷.

Ostatnim rodzajem jest przestępczość ekonomiczna. Obejmuje ona różne sektory działalności gospodarczej. Sposób działania przestępców w tym zakresie nierzadko obejmuje współpracę ze skorumpowanymi przedstawicielami aparatu państwowego. Przykładów działań przestępczych o podłożu ekonomicznym jest wiele³⁸. Jednym z nich jest pranie brudnych pieniędzy. Proces ten polega na legalizacji dochodów, które pochodzą z działalności przestępczej. Organizacje przestępcze wykorzystują do tego legalne interesy takie jak restauracje, kina czy hotele³⁹. Przejawem przestępczości ekonomicznej jest również korupcja. Najczęściej jest ona rozumiana jako nadużywanie powierzonej władzy dla prywatnych korzyści. Swoim zasięgiem obejmuje wiele czynów takich jak przekupstwo, wymuszenie, oszustwo czy malwersacje⁴⁰. Organizacje przestępcze stosują korupcje jako narzędzie do realizacji swoich celów. Oprócz tego do zorganizowanej przestępczości ekonomicznej zaliczyć można przestępstwa podatkowe i akcyzowe. Pierwsze odnoszą się przede wszystkim do wyłudzeń podatku VAT, drugie są związane z obrotem produktami akcyzowymi takimi jak alkohol czy papierosy. Przestępcy interesują się również czerpaniem zysków z nielegalnego obrotu paliwami. Zyski w tym przypadku generowane są przede wszystkim w oparciu o różnice pomiędzy kosztami produkcji danego paliwa, a ceną jaką trzeba za nie zapłacić. Jednym ze sposobów jest sprowadzanie i sprzedawanie oleju opałowego, który sprzedaje się jako olej napędowy. Przestępczość ekonomiczna bazuje także na nielegalnym wyłudzeniu środków bankowych lub nienależnego odszkodowania. Metody, z których korzystają przestępcy w tym przypadku są niezwykle pomysłowe i innowacyjne. Wzrost zainteresowania bankowością elektroniczną i rynkiem kryptowalut również sprzyja rozwojowi przestępczości w tym obszarze.

³⁷ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana...*, dz. cyt., s. 114, 115.

³⁸ A. Lewkowicz, *Metody przemycania narkotyków oraz sposoby ich rozpoznawania*, „Zeszyty Naukowe WSWOL” 2011, nr 4, s. 101.

³⁹ M. Hryniewicka, *Pranie brudnych pieniędzy jako przykład przestępstwa gospodarczego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, nr 4, s. 318, 319.

⁴⁰ R. Prieto, *Corruption During the Tender Phase*, 2022, s. 2, https://www.researchgate.net/publication/359222475_Corruption_During_the_Tender_Phase.

Wnioski końcowe

Współczesna przestępczość zorganizowana stanowi coraz większe zagrożenie dla bezpieczeństwa obywateli. Jest ogromnym wyzwaniem dla organów ścigania na całym świecie. Powiązania pomiędzy organizacjami przestępczymi coraz częściej przyjmują transnarodowy charakter przez co walka z nimi staje się bardzo trudnym zadaniem. Coraz częściej dochodzi także do pewnej symbiozy pomiędzy grupami przestępczymi, a organizacjami terrorystycznymi. Przestępcy wymyślają nowe i innowacyjne metody popełniania czynów zabronionych i generowania zysków. Niektóre grupy przestępcze skupiają się na wąskim obszarze działania inne zaś są organizacjami multiprzestępczymi. Dalszy rozwój zjawiska przestępczości zorganizowanej w przyszłości wydaje się bardzo prawdopodobny, dlatego też należy zadbać o to by organy upoważnione do zwalczania tego rodzaju przestępczości były należycie wyposażone, a kadra pracownicza odpowiednio przeszkolona.

Bibliografia

- Bąk T., *Bezpieczeństwo transgraniczne Polski*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3.
- Borkowski J., *Rozważania o zagrożeniach*, Elipsa Dom Wydawniczy, Warszawa 2014.
- Bruce Lt., Gragert A., *Yakuza: The Warlords of Japanese Organized Crime*, „Annual Survey of International & Comparative Law” 1997, Vol. 4.
- Czop A., Czop P., *Analiza porównawcza przestępczości zorganizowanej i międzynarodowego terroryzmu*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2016, nr 24.
- Dickie J., *Cosa Nostra. A history of sicilian mafia*, Palgrave Macmillan, Nowy Jork 2004.
- Ewolucja i ocena funkcjonowania trzeciego filaru Unii Europejskiej*, red. H. Tendera-Właszczuk, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2009.
- Gruszecka D., Lipiński K., Łabuda G., Giezek J., *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Hołyst B., *Kryminologia*, LexisNexis, Warszawa 2007.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2016.
- Hryniewicka M., *Pranie brudnych pieniędzy jako przykład przestępstwa gospodarczego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, nr 4.
- Karaźniewicz J., *Specyfika postępowania przygotowawczego prowadzonego w sprawach o przestępstwa przeciwko dobrom kultury*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 1.

- Kozdra K., *Rozwój przestępczości zorganizowanej w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2017, t. 26.
- Krajniak O., *Zorganizowane grupy przestępcze. Studium kryminalistyczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Kurowski W., *Pojęcie organizacji przestępczej i przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 1.
- Laskowska K., *Azjatyckie zorganizowane grupy przestępcze*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 7/8.
- Lewkowicz A., *Metody przemycania narkotyków oraz sposoby ich rozpoznawania*, „Zeszyty Naukowe WSWOL” 2011, nr 4.
- Mądrzejowski W., *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Bezpieczeństwo dziś i jutro, Warszawa 2015.
- Miczkowska A., *Problematyka przestępczości zorganizowanej*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie”, Wrocław 2009.
- Mozgawa M., Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M. [w:] Mozgawa M., Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2021.
- Ornacka E., Pytlakowski P., *Nowy Alfabet Mafii*, Dom Wydawniczy Rebis, 2013.
- Piórecka E., *Przestępczość zorganizowana na terenie Włoch oraz jej wpływ na przestępczość zorganizowaną w niektórych państwach Europy*, „Świat Idei i Polityki” 2018, t. 17.
- Prieto R., *Corruption During the Tender Phase*, 2022, https://www.researchgate.net/publication/359222475_Corruption_During_the_Tender_Phase
- Przestępczość zorganizowana*, red. E.W. Pływaczewski, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Wasilewski S., *Przestępczość zorganizowana w Polsce po 1989 r. – Pruszków i Wołomin*, „Świat Idei i Polityki” 2018, t. 17.
- Zwalczanie przemytu. Zbiór dobrych praktyk. Różne perspektywy – wspólny cel*, red. E. Pływaczewski, E. Kowalewska-Borys, Difin, Warszawa 2013.

Prawodawstwo

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 2345 ze zm.).

Netografia

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/przestepczosc;3963635.html>

WALKA Z PEDOFILIĄ W PRZESTRZENI INTERNETOWEJ

Justyna WITAS¹

Wraz z rozwojem technologicznym, a co za tym idzie – rozwojem Internetu, rozwinęło się także środowisko przestępcze. Jak podają statystyki organizacji The Internet World Stats² w 2019 roku 58,8% populacji miało dostęp do Internetu i z każdym kolejnym rokiem liczba ta jest coraz większa. Naturalną konsekwencją rozwoju Internetu jest powstawanie nowych zagrożeń, które wykorzystują przestrzeń internetową, ogólnie dostępną oraz zapewniającą anonimowość. Przestępstwa te określa się mianem cyberprzestępstw.

Dewiacje obecne w środowisku internetowym to przede wszystkim:

- a) pornografia – typ dewiacji, w którym pornografia jest głównym czynnikiem warunkującym osiągnięcie podniecenia i satysfakcji seksualnej;
- b) ekshibicjonizm;
- c) pedofilia;
- d) autopedofilia – polega na potrzebie bycia traktowanym jak dziecko, aby osiągnąć stan podniecenia seksualnego;
- e) zelofilia – dewiacja, która przejawia się w osiąganiu satysfakcji seksualnej poprzez fantazje o treści erotycznej, zarówno własne, jak i innych osób;
- f) narratofilia – osiągnięcie satysfakcji seksualnej poprzez rozmowę o tematyce erotycznej;
- g) sadyzm i masochizm³.

Pedofilia to jedna z dewiacji seksualnych, która przejawia się w odczuwaniu skłonności do praktyk seksualnych z dziećmi. Głównym czynnikiem warunkującym osiągnięcie satysfakcji seksualnej w tym wypadku są cechy wskazujące na niedojrzałość dziecka⁴. Według klasyfikacji DSM-5 (*Diagnostic and Statistical*

¹ Justyna Witas, studentka Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

² *World Internet Usage Statistics News and World Population Stats*, <https://www.internetworldstats.com/stats.html> (dostęp: 10.05.2022 r.).

³ Tamże, s. 48.

⁴ B. Hołyst, *Bezpieczeństwo jednostki*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2014, s. 140.

Manual) pedofilia to nawracające, intensywne i podniecające fantazje, popędy seksualne lub zachowania związane z aktywnością seksualną z dzieckiem lub dziećmi w wieku przed okresem dojrzewania (głównie w wieku 13 lat i mniej)⁵. Zbigniew Lew-Starowicz określa pedofilię jako „typ dewiacji, w którym obiektem seksualnym jest osoba nieletnia”⁶.

Porównując wyżej wymienione definicje można dostrzec punkty wspólne, dla każdej z nich. Najważniejszym z nich jest „dziecko” czy też „osoba nieletnia”. Według Janusza Heitzmana pedofilia wiąże się głównie z wykorzystaniem seksualnym dziecka⁷.

Ważnym pojęciem przy omawianiu zjawiska pedofilii jest pojęcie dziecka. Według Konwencji o prawach dziecka⁸ „dziecko” to osoba poniżej osiemnastego roku życia, jeśli według ustawodawstwa danego kraju wiek dla dorosłości nie jest określony jako inny⁹. Wiek dorosłości różni się zasadniczo od wieku przyzwolenia. Wiek przyzwolenia określony jest w prawie krajowym i określa wiek, od którego osoba może wyrazić zgodę ważną prawnie na wykonywanie czynności seksualnych z inną osobą. Wiek ten waha się w granicach od dwunastu do dwudziestu jeden lat w zależności od kraju (dolna granica – Filipiny, górna – Bahrajn), jednak zazwyczaj wiek ten określany jest między czternastym, a szesnastym rokiem życia (Polska – piętnaście lat)¹⁰.

Cyberprzestrzeń to przestrzeń wirtualna. Jest to równoległe środowisko, za pomocą którego stwarza się możliwość nowego wymiaru dla ludzkich działań. W prawie polskim cyberprzestrzeń definiuje się jako przestrzeń do przetwarzania i wymiany informacji, która jest tworzona przez systemy teleinformatyczne, jak i powiązania między nimi, a także relacje zachodzące między użytkownikami¹¹.

Wraz z postępem technologicznym i rozwojem systemów komputerowych pojawiły się także przestępstwa z nimi związane, określane mianem przestępstw komputerowych (cyberprzestępstw). Cyberprzestępstwo to popełnienie przestępstwa przy wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych. W niektó-

⁵ J. S. Blackman, K. Dring, *Sexual Aggression Against Children*, Routledge, New York 2016, s. 14.

⁶ Z. Lew-Starowicz, *Seks w sieci i nie tylko...*, Wydawnictwo Medyczne, Kraków 2002, s. 49.

⁷ J. Heitzman, *Opiniowanie sądowo-psychiatryczne sprawców przestępstw seksualnych* [w:] *Dziecko jako obiekt seksualny*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2011, s. 24.

⁸ Konwencja o prawach dziecka z 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526).

⁹ Ł. Tomczyk, K. Potyrała, *Bezpieczeństwo cyfrowe dzieci i młodzieży w perspektywie pedagogiki mediów*, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2019, s. 62.

¹⁰ M. Skórzewska-Amberg, *Prawnokarna Ochrona dziecka przed seksualnym wykorzystaniem w cyberprzestrzeni*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2019, s. 72.

¹¹ Tamże, s. 38.

rych źródłach definicja ta jest wzbogacona dodatkowo o wykorzystanie komputera do ułatwienia popełnienia przestępstwa¹².

Poprzez wykorzystywanie seksualne dzieci w Internecie należy rozumieć niechciane rozmowy i propozycje seksualne, które są inicjowane przez dorosłych często podszywających się pod osoby młode za pomocą sieci internetowej¹³. Wykorzystywanie seksualne dzieci można podzielić na dwie kategorie: wykorzystanie bez kontaktu fizycznego oraz wykorzystanie fizyczne. Wykorzystaniem bez kontaktu fizycznego jest m.in.: oglądactwo, ekshibicjonizm, rozmowy o treści seksualnej oraz wykorzystanie online (*grooming*, *sexting*). Wykorzystanie fizyczne to m.in. ocieractwo (wobec dziecka), wszelkie stosunki seksualne z dzieckiem oraz wyzyskanie seksualne (prostyucja, pornografia)¹⁴. Formą wykorzystywania dzieci w Internecie jest:

- a) prezentowanie dzieciom materiałów pornograficznych;
- b) pornografia dziecięca;
- c) uwodzenie dzieci za pośrednictwem Internetu (*grooming*);
- d) prostytucja dziecięca;
- e) wirtualny seks (cyberseks)¹⁵.

Jednym z rodzajów wykorzystywania seksualnego dzieci w Internecie jest *grooming*. Termin ten oznacza nagabywanie dzieci w celach seksualnych, które obejmuje przygotowanie, zachęcanie do spotkania w celu popełnienia przestępstwa o charakterze seksualnym. *Grooming* jest często łączone z pedofilią. Pojęcie to określane jest jako metoda, dzięki której sprawcy pedofilni są w stanie nawiązać kontakt z dzieckiem i doprowadzić do spotkania w celu odbycia czynności seksualnych¹⁶.

Seksualne wykorzystanie dziecka od lat jest przedmiotem zainteresowania badań z różnych dziedzin nauki, m.in.: psychologii, pedagogiki, socjologii, psychiatrii oraz prawa. Według nich około 1% dzieci każdego roku jest wykorzystywana seksualnie (liczba ta nie dotyczy jedynie wykorzystywania offline, ale także online)¹⁷. Większość badań wskazuje, iż w ponad 90% przypadków seksualnego wykorzystywania dzieci sprawcami są mężczyźni¹⁸. W USA liczba dzieci wykorzystanych seksualnie każdego roku waha się między 100 tys. a 500 tys., w tym

¹² Tamże, s. 47.

¹³ K. Kudyba, *Cyberprzestępstwa seksualne na szkodę małoletniego w polskim i amerykańskim porządku prawnym*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2015, s. 11.

¹⁴ M. Skórzeńska-Amberg, *Prawnokarna ochrona dziecka...*, dz. cyt., s. 99.

¹⁵ Ł. Wojtasik, *Pedofilia i pornografia dziecięca w Internecie [w:] Wykorzystywanie seksualne dzieci: teoria, badania, praktyka*, Fundacja „Dzieci Niczyje”, Warszawa 2004, s. 8.

¹⁶ M. Skórzeńska-Amberg, *Prawnokarna ochrona...*, dz. cyt., s. 239.

¹⁷ Tamże, s. 106.

¹⁸ J. S. Blackman, K. Dring, *Sexual Aggression Against...*, dz. cyt., s. 48.

trzykrotnie więcej dziewczynek niż chłopców¹⁹. Według wyników „Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci” ponad 12% dzieci w Polsce w wieku od 11 do 17 lat było wykorzystywanych seksualnie, w tym prawie dwa razy więcej dziewczynek niż chłopców²⁰.

Określenie liczby dzieci wykorzystywanych seksualnie w cyberprzestrzeni jest trudnym zadaniem, ponieważ wszystkie treści obrazujące wykorzystywanie dzieci, które trafiają do sieci teleinformatycznej, są traktowane jako wykorzystywanie online. Biorąc to pod uwagę materiały dotyczące zdarzenia sprzed lat, a upublicznione w Internecie stają się w tym momencie niejako nowym wykorzystaniem w świecie wirtualnym. Przez to istnieje duże niedoszacowanie liczby dzieci seksualnie wykorzystywanych w cyberprzestrzeni²¹.

Do regulacji międzynarodowych obowiązujących na terenie Polski i przedstawiających uregulowania dotyczące ochrony małoletnich przed pedofilią zalicza się Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r.²², jak również Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka dotyczący sprzedaży dzieci, prostytucji dziecięcej i pornografii dziecięcej z 25 maja 2000 roku²³. Na mocy art. 34 Konwencji państwa zobowiązały się do ochrony dzieci przed „wszelkim formami wyzysku i nadużyć seksualnych”²⁴. Wśród tych form wyróżnić można nakłanianie i zmuszanie nieletnich do jakichkolwiek nielegalnych aktywności seksualnych, wykorzystywanie ich w celach prostytucji lub innych nielegalnych działań seksualnych, a także do produkcji wszelkiego rodzaju materiałów pornograficznych²⁵. Protokół fakultatywny uwzględnił rosnącą liczbę materiałów pornografii dziecięcej w Internecie, a także uściślił kwestie z nią związane²⁶.

Warto również wspomnieć o Uchwale Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 10 maja 2002 roku pod nazwą „Świat przyjazny dzieciom”. Inicjatywa ta ma za

¹⁹ M. Skórzewska-Amberg, *Prawnokarna ochrona dziecka...*, dz. cyt., s. 106.

²⁰ J. Włodarczyk, M. Sajkowska, *Wykorzystywanie seksualne dzieci. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-6d155100-f691-45e1-b010-c74bbf4571ec/c/Wlodarczyk_J_Sajkowska_M_2013_Wykorzystywanie_seksualne_dzieci_Wyniki_Ogolnopolskiej.pdf (27.02.2022).

²¹ M. Skórzewska-Amberg, *Prawnokarna ochrona...*, dz. cyt., s. 106.

²² Konwencja..., dz. cyt.

²³ Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka dotyczący sprzedaży dzieci, prostytucji dziecięcej i pornografii dziecięcej (Dz.U. z 2004 r., nr 238, poz. 2389).

²⁴ Konwencja..., dz. cyt., art. 34.

²⁵ M. Filar, *Seksualne wykorzystywanie dzieci w świetle polskiego kodeksu karnego* [w:] *Wykorzystywanie seksualne dzieci: teoria, badania, praktyka*, Fundacja „Dzieci Niczyje”, Warszawa 2004, s. 37–38.

²⁶ Ł. Wojtasik, *Pedofilia i pornografia...*, dz. cyt., s. 189.

zadanie zapewnić ochronę praw małoletnich, a przede wszystkim ochronę dzieci przed przemocą, molestowaniem, wykorzystywaniem seksualnym oraz handlem²⁷. Aby wykonać zobowiązanie zawarte w dokumencie Rzeczypospolita Polska przyjęła Narodowy plan działań na rzecz dzieci 2004–2012 „Polska dla dzieci”²⁸. Do głównych obszarów działań mających za zadanie poprawienie sytuacji dzieci zaliczono:

- a) promowanie zdrowego trybu życia,
- b) zapewnienie odpowiedniej jakości edukacji,
- c) pomoc i wsparcie rodziny,
- d) ochronę przed molestowaniem, wykorzystywaniem i przemocą.

Przyjęta przez Międzynarodową Organizację Pracy Konwencja Nr 182 w sprawie zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci²⁹ określiła wykorzystywanie, nabywanie i oferowanie dziecka do prostytucji oraz wytwarzania pornografii za jedną z najgorszych form pracy dzieci. Artykuł 6. Konwencji zobowiązał państwa członkowskie do podjęcia działań w celu eliminacji najgorszych form pracy dzieci³⁰.

Aktem prawnym mającym za zadanie ochronę małoletnich przed pedofilią w Internecie jest Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 roku³¹. Nawiązuje ona do ochrony małoletnich przed zagrożeniami, które są następstwem korzystania z sieci. Artykuł 9. Konwencji zatytułowano: „Przestępstwa związane z pornografią dziecięcą” i wskazuje on, że pornografia dziecięca jest przestępstwem komputerowym, które jest wyróżnione ze względu na charakter zawartych w nim informacji.

Kolejnym dokumentem uchwalonym przez Radę Europy jest Konwencja o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych³². Została ona sporządzona w Lanzarote dnia 25 października 2007 roku. Twórcy Konwencji zawarli w niej – oprócz środków inter-

²⁷ P. Sikorski, *Prawnokarne i prawnomiędzynarodowe regulacje związane z ochroną przed pedofilią w cyberprzestrzeni*, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_17951_teka_2018_13_2_175-185/c/9448-6561.pdf (dostęp: 06.04.2022 r.).

²⁸ Narodowy plan działań na rzecz dzieci 2004-2012 „Polska dla dzieci”, http://old.ko.poznan.pl/pub/ftp/Edukacja_zdrowotna/NARODOWY_PLAN_DZIALAN_NA_RZECZ_DZIECI_2004-2012.pdf (dostęp: 06.04.2022 r.).

²⁹ Konwencja Nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci, przyjęta w Genewie dnia 17 czerwca 1999 r. (Dz.U. 2004 r., nr 139, poz. 1474).

³⁰ M. Skórzewska-Amberg, *Prawnokarna ochrona dziecka...*, dz. cyt., s. 148–149.

³¹ Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości (Dz.U. z 2015 r., poz. 728).

³² Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (Dz.U. z 2015 r., poz. 608).

wencyjnych dla sprawców – przepisy, które dotyczą ochrony i pomocy osobom pokrzywdzonym. W rozdziale VI zatytułowanym „Prawo karne materialne” zawarty jest katalog zachowań, które państwa mają obowiązek kryminalizować, m.in.:

- a) wykorzystanie seksualne dzieci,
- b) dziecięcą prostytutkę,
- c) pornografię dziecięcą,
- d) nagabywanie dzieci dla celów seksualnych.

Polska jako jedno z pierwszych państw podpisała konwencję w 2007 roku dostosowując prawo do jej wymogów, m.in.: poprzez wprowadzenie przestępstwa *groomingu* (art. 200a k.k.).

Regulacje odnoszące się do seksualnego wykorzystywania dzieci zawarte zostały również w Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 2005 roku³³. Artykuł 4. Konwencji handel ludźmi zdefiniowano jako „werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępów, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania”³⁴, w tym wykorzystanie to obejmuje także wykorzystanie seksualne. W przypadku handlu dziećmi, nie ma znaczenia fakt, czy sprawca posługiwał się jakąkolwiek formą nacisku. Artykuł 18. Konwencji nakłada na państwa obowiązek kryminalizacji umyślnego handlu ludźmi, natomiast artykuł 21 – usiłowania, pomocnictwa oraz podżegania do handlu ludźmi³⁵.

Podstawowym aktem prawnym, który reguluje kwestie ochrony nieletnich przed wykorzystaniem seksualnym jest dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 roku w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW³⁶. Reguluje ona normy dotyczące określania kar i przestępstw, które dotyczą seksualnego wykorzystywania dzieci.

To właśnie w tej dyrektywie definicja pornografii dziecięcej jest najszerszej interpretowana w prawodawstwie międzynarodowym. Pornografią dziecięcą

³³ Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (Dz.U. z 2009 r., nr 20, poz. 107).

³⁴ Tamże, s. 3 (art. 4).

³⁵ M. Skórzevska-Amberg, *Prawnokarna ochrona dziecka...*, dz. cyt., s. 147.

³⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.U.UE.L.2011.335.1).

określa się materiały, które przedstawiają dziecko, osobę wyglądającą na dziecko lub realistyczne obrazy dziecka, które uczestniczy w rzeczywistych lub pozorowanych aktywnościach seksualnych, a także organy płciowe dziecka lub osoby wyglądającej na dziecko³⁷.

Artykuł 3. Dyrektywy określa obowiązek kryminalizowania czynności seksualnych z nieletnim, jeśli nie osiągnął on wieku przyzwolenia lub jeśli dochodzi do nich w wyniku użycia przymusu, przemocy, groźby, a także, jeśli doszło do nadużycia uznanego stosunku zaufania lub wykorzystano szczególną bezbronność dziecka, także tę wynikającą z niepełnosprawności fizycznej, bądź psychicznej³⁸.

W artykule 4. Dyrektywy nałożono obowiązek zapewnienia karalności przestępstw związanych z wykorzystywaniem seksualnym, m.in.: doprowadzenia lub nakłaniania dziecka do udziału w przedstawieniach pornograficznych, użycia przemocy prowadzącej do udziału dziecka w przedstawieniach pornograficznych, świadomego uczestnictwa w przedstawieniach pornograficznych z udziałem dziecka, doprowadzenia lub nakłaniania nieletniego do udziału w prostytucji dziecięcej, użycia przemocy prowadzącej do udziału dziecka w prostytucji dziecięcej, podejmowania aktywności seksualnych z udziałem dziecka, które jest związane z korzystaniem z prostytucji dziecięcej³⁹.

Wymóg karalności wytwarzania, nabywania, posiadania, uzyskiwania dostępu, dystrybucji, rozpowszechniania, przesyłania, oferowania, dostarczania oraz udostępniania pornografii dziecięcej został określony w artykule 5. Dyrektywy. Odpowiedzialność karna odnosząca się do tych czynności może być wyłączona, jeśli osoba przedstawiona jako dziecko miała w momencie utrwalania obraz 18 lat lub więcej⁴⁰.

Artykuł 6. zobowiązuje do zapewnienia karalności umyślnego składania propozycji spotkania w celu popełnienia przestępstwa związanego z wykorzystywaniem do celów seksualnych za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych⁴¹.

Kwestie dotyczące seksualnego wykorzystywania nieletnich określono również w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW⁴². Dokument

³⁷ M. Skórzewska-Amberg, *Prawnokarna ochrona ...*, dz. cyt., s. 148–149.

³⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach..., dz. cyt., art. 3.

³⁹ Tamże, art. 4.

⁴⁰ Tamże, art. 5.

⁴¹ Tamże, art. 6.

⁴² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW (Dz.U. UE. L.2011.101.1).

ten nakłada na państwa członkowskie wymóg karalności czynności werbowania, transportu, przekazywania, przechowywania lub przyjmowania osób dokonywanych z zastosowaniem przemocy lub innej formy przymusu dokonywanych w celu wyzysku, w szczególności seksualnego. Zgodnie z art. 3. dyrektywy podżeganie, pomocnictwo oraz usiłowanie tych czynności również podlega kryminalizacji⁴³.

Z inicjatywy Austrii przyjęto decyzję Rady z 29 maja 2000 roku w sprawie zwalczania pornografii dziecięcej w Internecie⁴⁴. W dokumencie tym zwrócono uwagę na konieczność wprowadzenia regulacji dotyczących problematyki bezpieczeństwa w Internecie. Zaproponowane rozwiązania skupiały się przede wszystkim na sygnalizacji, czyli informowaniu organów ścigania o nadużyciach związanych z pornografią dziecięcą przez użytkowników w sieci.

Artykuł 4. decyzji nałożył na państwa członkowskie obowiązek monitorowania rozwoju technologicznego, w celu zachowania skuteczności walki z pornografią dziecięcą w sieci oraz wprowadzania w razie konieczności zmian w ustawodawstwie⁴⁵.

W polskim prawie karnym zakazane są czynności seksualne z osobą małoletnią, która nie osiągnęła wieku przyzwolenia. Dotyczy to również prezentowania osobie wykonania czynności seksualnej, która nie ukończyła 15 lat, jeśli ma ono na celu zaspokojenie seksualne sprawcy lub innej osoby⁴⁶.

Artykuł 202 § 1–4b k.k. reguluje przestępstwa prezentowania treści pornograficznych za pomocą komputera, który nie posiada dostępu do sieci i jest jedynie nośnikiem materiałów pornograficznych, jak również poprzez Internet. Artykuł 202 § 4b k.k. dotyczy wirtualnej pornografii dziecięcej natomiast § 4c k.k. dotyczy uczestnictwa w przedstawieniach pornograficznych z udziałem małoletniego. Oprócz prezentowania treści pornograficznych osobom, które sobie tego nie życzą, przestępstwem jest również prezentowanie takich treści małoletniemu, który nie ukończył piętnastego roku życia. Przestępstwem nie jest jednak sytuacja, w której dziecko przeglądając strony internetowe, natyka się na linki do stron zawierających materiały pornograficzne. Zakazane jest produkowanie, a także utrwalanie, sprowadzanie, przechowywanie, posiadanie rozpowszechnianie oraz prezentowanie materiałów pornograficznych z udziałem małoletniego. Indywidualnym przedmiotem ochrony w tym przypadku jest wolność seksualna, a także obyczajność i prawidłowy rozwój małoletniego. Przestępstwa te mają charakter formalny i powszechny, które mogą być popełnione jedynie umyślnie⁴⁷.

⁴³ M. Skórzeńska-Amberg, *Prawnokarna ochrona...*, dz. cyt., s. 153.

⁴⁴ Decyzja Rady 2000/375/WSiSW z 29 maja 2000 r. (Dz.U. L 138 z 9.06.2000 r.).

⁴⁵ A. Adamski, *Karnoprawna ochrona dziecka w sieci Internet*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9, s. 61.

⁴⁶ M. Skórzeńska-Amberg, *Prawnokarna ochrona...*, dz. cyt., s. 175–176.

⁴⁷ Tamże, s. 298–306.

Dostosowując ustawodawstwo do wymogów Konwencji z Lanzarote⁴⁸ wprowadzono do kodeksu karnego art. 200a § 1 i 2, który reguluje przestępstwo nagabywania dziecka w celu wykorzystania seksualnego (*grooming*). Według tego artykułu karze podlega każde działanie sprawcy poprzez system teleinformatyczny lub sieć telekomunikacyjną, które ma doprowadzić do spotkania w celu wykorzystania seksualnego małoletniego poniżej piętnastu lat, jak również produkowania treści pornograficznych lub ich utrwalania. Indywidualnym przedmiotem ochrony w tym wypadku jest wolność seksualna małoletniego poniżej wieku przyzwolenia, która jest rozumiana jako wolność od czynników, które mogłyby mieć wpływ na podejmowanie przez niego decyzji dotyczących jego seksualności. Działania sprawcy nie muszą skutkować spotkaniem. Istotne jest ustalenie, że sprawca do takiego spotkania dążył. Przestępstwo z art. 200a k.k. jest przestępstwem powszechnym, a także formalnym i może zostać popełnione jedynie umyślnie⁴⁹.

Artykuł 200b k.k. penalizuje propagowanie pedofilii. Przepis ten ma za zadanie przeciwdziałanie szerzeniu się postaw o charakterze pedofilskim. Za propagowanie należy uznać prezentowanie, szerzenie, przekazywanie lub prezentowanie poglądów lub wzorców zachowań w celu przekonania do nich. Natomiast pochwalanie wspomniane w artykule to wyrażanie aprobaty względem danego zachowania w celu likwidacji wątpliwości co do ich zaakceptowania⁵⁰. Warunkiem karalności sprawcy i jego działań jest ich publiczny charakter, a więc sytuacja, kiedy przekaz dociera do bliżej nieokreślonej liczby odbiorców. Indywidualnym przedmiotem ochrony w tym przypadku jest obyczajność. Przestępstwo z art. 200b k.k. jest przestępstwem powszechnym, formalnym, umyślnym i popełnianym jedynie z zamiarem bezpośrednim⁵¹.

Według art. 200 § 1 k.k. zabronione jest obcowanie płciowe z małoletnim poniżej 15. roku życia, jak również dokonywanie innych czynności seksualnych lub doprowadzanie do poddania się takim czynnościom. Zgoda na takie działanie dziecka, które nie osiągnęło wieku przyzwolenia nie ma mocy prawnej, nawet jeśli została dobrowolnie wyrażona. Nie jest sprawcą osoba, która zostaje przymuszona do wykonywania czynności seksualnych z małoletnim – wtedy staje się ona pokrzywdzonym. Artykuł 200 § 1 k.k. może być podstawą do ścigania przypadków seksualnego wykorzystania dzieci w Internecie. Mogą to być sytuacje, w których dziecko, które nie osiągnęło wieku przyzwolenia dokonuje czynności seksualnych na sobie np. przed kamerką internetową, w wyniku działań sprawcy. Przedmiotem ochrony w tym wypadku jest wolność seksualna małoletniego, któ-

⁴⁸ Dz.U. z 2015 r., poz. 608.

⁴⁹ M. Skórzewska-Amberg, *Prawnokarna ochrona...*, dz. cyt., s. 256.

⁵⁰ A. Marek, *Kodeks karny, komentarz*, Wolters Kluwer Polska, 2010, s. 459.

⁵¹ M. Skórzewska-Amberg, *Prawnokarna ochrona...*, dz. cyt., s. 335–336.

ry jest poniżej wieku przyzwolenia. Sprawcą zaś tego przestępstwa jest osoba, która bezpośrednio jest zaangażowana w czynności seksualne z małoletnim poniżej wieku przyzwolenia. Przestępstwo to może zostać popełnione z zamiarem bezpośrednim, jak i ewentualnym, do którego dochodzi w przypadku, gdy sprawca nie ma pewności co do wieku dziecka i w konsekwencji dopuszcza się obcowania płciowego z małoletnim, który nie ukończył piętnastu lat⁵².

Artykuł 200 § 3 i 5 k.k. kryminalizuje działania związane z prezentowaniem dziecku poniżej wieku przyzwolenia materiałów pornograficznych oraz promowaniem działalności polegającej na rozpowszechnianiu tych materiałów, tak aby dotarły one do małoletniego. Przestępstwo stypizowane w art. 200 § 3 k.k. jest powszechne, formalne oraz umyślne i może być popełnione z zamiarem bezpośrednim, jak i ewentualnym. Podmiotem ochrony w tym wypadku jest wolność seksualna małoletniego poniżej wieku przyzwolenia, a także obyczajność oraz jego prawidłowy rozwój⁵³.

Prezentowanie małoletniemu poniżej wieku przyzwolenia wykonywania czynności seksualnych jest przestępstwem uregulowanym w art. 200 § 4 k.k. Aby wyczerpać znamiona tego przestępstwa sprawca musi działać w celu zaspokojenia seksualnego siebie lub osoby trzeciej. Działanie to ma charakter formalny i nie jest konieczne wystąpienie skutku w postaci osiągnięcia przez sprawcę satysfakcji seksualnej. Sprawca tego przestępstwa może działać wyłącznie umyślnie w zamiarze bezpośrednim. Przedmiotem ochrony w tym wypadku jest wolność seksualna małoletniego rozumiana, jako wolność od prezentowania mu czynności seksualnych. Prezentowanie to może odbywać się „na żywo”, tzn. w drodze transmisji live, lub poprzez wcześniej zarejestrowane czynności, np. filmy pornograficzne⁵⁴.

Artykuł 199 § 2 k.k. ma za zadanie ochronę małoletniego przed nadużyciem stosunku zależności, a także wykorzystaniem krytycznego położenia w celu doprowadzenia do obcowania płciowego lub poddania się innej aktywności seksualnej albo do jej wykonania. W §3 tego artykułu kryminalizowane jest działanie sprawcy, który obcuje płciowo z małoletnim lub dopuszcza się wobec tej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się tym czynnościom lub do ich wykonania, nadużywając przy tym zaufania w zamian za udzielenie korzyści majątkowych bądź osobistych lub ich obietnicy⁵⁵. „Stosunek zależności” nie musi być sformalizowany, może wynikać z mocy prawa, umowy bądź stanu faktycznego i nie ma znaczenia czy jest on trwały, czy przemijający. Za „krytyczne położenie” natomiast można uznać sytuację grożącą pokrzywdzonemu dozna-

⁵² Tamże, s. 181.

⁵³ Tamże, s. 309.

⁵⁴ Tamże, s. 182.

⁵⁵ Tamże, s. 186–190.

niem szkody osobistej bądź majątkowej. Wykorzystanie seksualne opisane w § 3 opiera się na dobrowolnej zgodzie dziecka na udział w czynnościach seksualnych, która została uzyskana wskutek nadużycia zaufania lub w zamian za uzyskanie przez dziecko jakichś korzyści majątkowych lub też obietnicy uzyskania tych korzyści. Przedmiotem ochrony w tym wypadku jest wolność małoletniego od nacisku w sferze udzielenia zgody na czynności seksualne, a także od doprowadzenia ich do udzielenia takiego przyzwolenia, jeśli miałyby to nastąpić w drodze nadużycia zaufania lub udzielenia korzyści majątkowej lub obietnicy takiej korzyści. Przepięstwo to ma charakter materialny i może zostać popełnione wyłącznie umyŝlnie oraz z zamiarem bezpoŝrednim⁵⁶.

Artykuł 198 k.k. penalizuje wykorzystanie bezradnoŝci innej osoby lub brak zdolnoŝci tej osoby do rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim zachowaniem, w celu doprowadzenia jej do obcowania płciowego lub do wykonania innej czynnoŝci seksualnej, a także do poddania się tej czynnoŝci. W artykule tym można dopatrywać się także ochrony dziecka przed wykorzystaniem seksualnym. „Bezradnoŝć” rozumiana jest jako stan, w którym osoba nie może podjąć lub zrealizować w pełni ŝwiadomej decyzji. Przedmiotem ochrony w tym wypadku jest wolnoŝć seksualna, która jest rozumiana jako wolnoŝć od wykorzystania stanu bezradnoŝci lub niepoczytalnoŝci danej osoby, który uniemożliwia jej podjęcia swobodnej i ŝwiadomej decyzji co do udziału w czynnościach seksualnych. Przykładem takiej osoby może być ktoś poddany hipnozie bądź pod wpływem alkoholu. Sprawca przestępstwa z art. 198 k.k. może być stroną czynnoŝci seksualnych, jednak może on także doprowadzić do obcowania płciowego z osobą trzecią. Przepięstwo to ma charakter powszechny o charakterze materialnym, a sprawca musi w nim działać umyŝlnie w zamiarze bezpoŝrednim bądź ewentualnym⁵⁷.

W artykule 197 k.k. penalizowane jest przestęstwo zgwałcenia, przy czym § 1 tego artykułu obejmuje doprowadzenie innej osoby do obcowania płciowego, § 2 natomiast dotyczy doprowadzenia osoby do poddania się innym czynnościom seksualnym. Koniecznym elementem zgwałcenia jest uŝycie przemocy, groźby lub podstępu, które ma na celu zniesienie oporu ofiary przed udziałem w czynnościach seksualnych. W § 3 tego artykułu spenalizowano kwalifikowane formy zgwałcenia:

- a) zbiorowe (sprawca dopuszcza się zgwałcenia wraz z inną osobą),
- b) małoletniego poniŝej piętnastu lat,
- c) kazirodcze (wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przyspasabiającego, brata lub siostry)⁵⁸.

⁵⁶ Tamŝe, s. 187–188.

⁵⁷ Tamŝe, s. 196–201.

⁵⁸ Tamŝe, s. 215.

Zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem kryminalizuje art. 197 § 4 i dotyczy ono gwałtu wyjątkowo brutalnego, poniżającego, bądź wykonanego na szczególnej kategorii osób, do których zaliczyć można osoby w podeszłym wieku, niemowlęta lub kobiety w zaawansowanej ciąży. Przepięstwo zgwałcenia ma charakter materialny i może być jedynie umyślne i w zamiarze bezpośrednim. Indywidualnym przedmiotem ochrony w art. 197 k.k. jest wolność seksualna, która jest rozumiana jako brak przymusu w dysponowaniu swoim życiem seksualnym. W art. 197 § 3 pkt 2 k.k. przedmiotem ochrony jest dodatkowo prawidłowy rozwój psychofizyczny osoby małoletniej.

Sprawca przestęstwa z art. 197. może być stroną czynności seksualnych ofiarą, może też jednak doprowadzić osobę pokrzywdzoną do udziału w czynnościach seksualnych z osobą trzecią. Działania sprawcy mogą polegać na zmuszaniu pokrzywdzonego do określonych działań, zaniechania lub znoszenia konkretnego zachowania.

Przepięstwo zgwałcenia może zostać także popełnione w cyberprzestrzeni. Przykładem może być wykorzystanie przez sprawcę poczty elektronicznej do użycia bezprawnej groźby, a tym samym doprowadzenia ofiary do udziału w czynnościach seksualnych.

Przepięstwo zgwałcenia jest popełniane poprzez działanie, nie można jednak wykluczyć możliwości zgwałcenia poprzez zaniechanie⁵⁹.

Podsumowując, pedofilia stanowi realne zagrożenie dla bezpieczeństwa w Internecie. Prawdopodobieństwo tego, iż Internet straci swoją popularność, a w związku z tym zmaleje liczba przypadków pedofilii w cyberprzestrzeni jest znikoma. Biorąc pod uwagę, iż dla większości społeczeństwa korzystanie z Internetu jest codziennością, może on zmienić swoją formę lub sposób działania, jednak nigdy już całkowicie nie zniknie z codziennego życia.

Prawdopodobnie wraz z rozwojem Internetu nastąpi również rozwój przestęstw internetowych związanych z wykorzystywaniem seksualnym dzieci, dlatego uświadamianie społeczeństwa o zagrożeniu, a także sposobach na uniknięcie padnięcia ofiarą pedofilii jest niezwykle ważne. Jest to szczególnie istotne biorąc pod uwagę, iż osoby po raz pierwszy spotykają się z Internetem w coraz młodszym wieku.

Rozwiązaniem tego problemu jest przede wszystkim edukacja nieletnich, a także rodziców o istnieniu zagrożenia, jakim jest pedofilia w Internecie. Realizacja tego możliwa jest poprzez nauczanie w szkole w ramach zajęć szkolnych, a także pozaszkolnych dla dzieci, natomiast dla rodziców prowadzenie kursów, również e-learningowych. Ważnym aspektem w przeciwdziałaniu temu zjawisku jest także szkolenie wychowawców i nauczycieli na temat pedofilii w Internecie,

⁵⁹ Tamże, s. 215–217.

tak aby mogli skutecznie przekazywać wiedzę na temat tego zjawiska, jak również mieć większą możliwość przeciwdziałaniu mu.

Kolejnym działaniem, które może rozwiązać problem pedofilii w przyszłości są nowelizacje obowiązujących aktów prawnych, które dotyczą ochrony małoletnich przed pedofilią w cyberprzestrzeni. Internet cały czas się rozwija, a jednocześnie powstają kolejne zagrożenia dla dzieci w przestrzeni internetowej. To wymaga także rozwoju od instrumentów krajowych oraz międzynarodowych, tak aby mogły skutecznie przeciwdziałać tym zagrożeniom.

Nie ma wobec powyższego wątpliwości, że temat ten jest wciąż otwarty i niedokończony. Studia nad badanym zjawiskiem, jakim jest zagrożenie pedofilią w Internecie pozwoliły jednak na zaobserwowanie skali problemu, jakim jest samo zjawisko.

Bibliografia

- Adamski A., *Karnoprawna ochrona dziecka w sieci Internet*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9.
- Blackman J.S., Dring K., *Sexual Aggression Against Children*, Routledge, New York 2016.
- Filar M., *Seksualne wykorzystywanie dzieci w świetle polskiego kodeksu karnego* [w:] *Wykorzystywanie seksualne dzieci: teoria, badania, praktyka*, red. M. Sajkowska, Fundacja „Dzieci Niczyje”, Warszawa 2004.
- Heitzman J., *Opiniowanie sądowo-psychiatryczne sprawców przestępstw seksualnych* [w:] *Dziecko jako obiekt seksualny*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2011.
- Hołyst B., *Bezpieczeństwo jednostki*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2014.
- Kudyba K., *Cyberprzestępstwa seksualne na szkodę małoletniego w polskim i amerykańskim porządku prawnym*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2015.
- Lew-Starowicz Z., *Seks w sieci i nie tylko...*, Wydawnictwo Medyczne, Kraków 2002.
- Marek A., *Kodeks karny, komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010.
- Sikorski P., *Prawnokarne i prawnomiędzynarodowe regulacje związane z ochroną przed pedofilią w cyberprzestrzeni*, „TeKa of Political Science and International Relations” 2018, 13/2.
- Skórzewska-Amberg M., *Prawnokarna Ochrona dziecka przed seksualnym wykorzystaniem w cyberprzestrzeni*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2019.
- Tomczyk Ł., Potyrała K., *Bezpieczeństwo cyfrowe dzieci i młodzieży w perspektywie pedagogiki mediów*, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2019.

Włodarczyk J., Sajkowska M., *Wykorzystywanie seksualne dzieci. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2013, Vol. 12, nr 3.

Wojtasik Ł., *Pedofilia i pornografia dziecięca w Internecie* [w:] *Wykorzystywanie seksualne dzieci: teoria, badania, praktyka*, red. M. Sajkowska, Fundacja „Dzieci Niczyje”, Warszawa 2004.

Prawodawstwo

Decyzja Rady 2000/375/WSiSW z 29 maja 2000 r. (Dz.U. L 138 z 9.06.2000 r.).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW (Dz.U. UE L. 2011.101.1).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.U. UE L.2011.335.1).

Konwencja o prawach dziecka z 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526).

Konwencja Nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca zakazu i natchmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci, przyjęta w Genewie dnia 17 czerwca 1999 r. (Dz.U. z 2004 r., nr 139, poz. 1474).

Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (Dz.U. z 2009 r., nr 20, poz. 107).

Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości (Dz.U. z 2015 r., poz. 728).

Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (Dz.U. z 2015 r., poz. 608).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553).

Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka dotyczący sprzedaży dzieci, prostytucji dziecięcej i pornografii dziecięcej (Dz.U. z 2004 r., nr 238, poz. 2389).

Netografia

Narodowy plan działań na rzecz dzieci 2004-2012 „Polska dla dzieci”, http://old.ko.poznan.pl/pub/ftp/Edukacja_zdrowotna/NARODOWY_PLAN_DZIALAN_NA_RZECZ_DZIECI_2004-2012.pdf.

World Internet Usage Statistics News and World Population Stats, <https://www.internetworldstats.com/stats.html>.

ZWALCZANIE PRZESTĘPSTWA HANDLU LUDŹMI W PRAWIE POLSKIM ORAZ MIĘDZYNARODOWYM

Sylwia LIS¹

Pojęcie handlu ludźmi

Pojęcie handlu ludźmi jest bardzo obszernym zagadnieniem gdyż zawierają się w nim różne czynności i zachowania, które przyczyniają się do późniejszych korzyści wynikających z obrotem ludźmi w różnym tego słowa znaczeniu. Przystępstwo handlu ludźmi jest współczesną odmianą niewolnictwa, która jest uważana za jedną z najcięższych zbrodni, zagrażająca godności oraz wolności ludzkiej. Należy zauważyć, iż omawiane zjawisko wywodzi się ze starożytności, a mianowicie z powszechnego w tamtym czasie niewolnictwa, czy później poddaństwa². Przystępstwo handlu ludźmi jest uważane za jedną z najczęściej spotykanych odmian naruszania praw człowieka, którą zauważa się w XXI wieku. Samo pojęcie jest na tyle rozległe, że opracowanie definicji tego niebezpiecznego zjawiska zajęło około 100 lat³. Ewolucja ono na przestrzeni wieków finalnie przyjmując nazwę handel ludźmi, a samo przystępstwo starano się sprecyzować, aby utworzyć odpowiednie regulacje prawne, które miały na celu deeskalację wyżej wymienionego zjawiska.

W obecnych czasach wyraz „niewolnictwo” czasami jest rozumiany jako metafora, która odnosi się do przemęczonych, niewystarczająco wynagradzanych pracowników. Sam problem niewolnictwa często traktowany jest jako dość odległy w kontekście historycznym, jak i geograficznym. Mimo tego, iż obecnie niewolnictwo zakazane jest we wszystkich krajach na świecie, to nadal praktykowane jest wszędzie. Handel ludźmi jest uważany za współczesną formę niewolnic-

¹ Sylwia Lis, studentka Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

² I. Biezuńska-Małowist, M. Małowist, *Niewolnictwo*, Warszawa 1987. *Wielkie Problemy Dziejów Człowieka*.

³ Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, podpisana w Genewie dnia 30 września 1921 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 13 lutego 1924 r.) (Dz.U. z 1925 r., nr 125, poz. 893).

stwa⁴. Przepięstwo to nosi równieŝ nazwę współczesnego niewolnictwa⁵ czy teŝ niewolnictwa XXI wieku⁶. Procefer handlu ludźmi jest zbrodnią, charakteryzującą się pogwałceniem praw człowieka, co więcej współodpowiedzialność za występowanie tego zjawiska ponosi społeczeństwo, poprzez kreowanie pobytu na usługi i towary produkowane poprzez wykorzystywanie przez ofiary analizowanego zjawiska. Wobec tego, za zwalczanie zjawiska handlu ludźmi odpowiada nie tylko państwo, lecz również społeczeństwo.

Definicja przestęstwa handlu ludźmi nie jest jasno określona. Owe pojęcie jest różnie definiowane w międzynarodowych aktach prawnych, jak i w krajowej praktyce prawnej. Począwszy od Konwencji o zwalczaniu handlu żywym towarem z 1910 r., przez „handel ludźmi” było rozumiane „zwerbowanie, uprowadzenie albo uwięzienie, nawet za jej zgodą, kobiety albo dziewczyny w celach rozpusty”. Dokument ten został w 1949 r. zastąpiony Konwencją w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji, w której państwa zostały zobowiązane do „ukarania każdego, kto dla zaspokajania namiętności dostarcza, zwabia lub uprowadza w celach prostytucji inną osobę, nawet za jej zgodą⁷. Istotnym elementem był również etap rozdzielania pojęć „przemyt migrantów” oraz „handel ludźmi”. Udało się to osiągnąć w 2000 r. poprzez przyjęcie dwóch protokołów uzupełniających Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Sam Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za przestęstwo handlu ludźmi, a w szczególności kobietami i dziećmi, w art. 3. definiuje:

- a) „Handel ludźmi – jako werbowanie, transportowanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróŝb lub uŝyciem siły teŝ z jej wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenie w błąd, naduŝycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenie lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie prostytucji innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze

⁴ K. Bales, *Understanding Global Slavery: A Reader*, Berkeley 2005, s. 126 oraz Z. Lasocik, *Handel ludźmi jako przestęstwo i naruszenie praw człowieka – wyzwania dla kryminologii*, „Archiwum Kryminologii” 2007, t. XXVIII, s. 233.

⁵ J. Jurewicz, *Handel ludźmi w polskim prawie karnym i prawie ponadnarodowym*, Łódź 2011, s. 315.

⁶ R. Runiewicz-Jasińska, *Handel ludźmi – współczesna zbrodnia przeciwko godności. Kazus europejskich szlaków handlowych [w:] Zbrodnia i kara. Ludobójstwo – zbrodnie wojenne – zbrodnie przeciwko ludzkości*, red. W. Waclawczyk, K. Źarna, Toruń 2011, s. 210.

⁷ B. Hołyst, *Przeciwko ŝyciu*, t. 2, *Determinanty społeczne i kulturowe*, Warszawa 2018, s. 511.

- przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów;
- b) zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie, określone pod literą (a), nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod, o której mowa pod literą (a);
 - c) werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przejmowanie dziecka celem jego wykorzystania uznawane jest za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod, określonej pod literą (a);
 - d) dziecko – oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia”⁸.

Natomiast protokół z 15 listopada 2000 r. przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną w art. 3. precyzuje przemyt migrantów jako „organizowanie, w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści o charakterze materialnym, nielegalnego wjazdu osoby na terytorium Państwa Strony, którego taka osoba nie jest obywatelem lub w którym nie posiada stałego miejsca zamieszkania”

Zwalczanie przestępstwa handlu ludźmi w polskim prawie

Handel ludźmi już na początku XX w. został podmiotem regulacji prawych na tle międzynarodowym, pierwsze akty prawa międzynarodowego to m.in. Międzynarodowe Porozumienie z 18 maja 1904 r. oraz Międzynarodowa Konwencja uchwalona 4 maja 1910 r. Jeden i drugi dokument definiował handel ludźmi jako wywożenie dzieci bądź dorosłych za granicę w celu uprawiania prostytucji, nawet jeżeli wyrazili oni na to zgodę.

Wraz z upływem lat ustawodawstwo międzynarodowe niejednokrotnie zajmowało się problemem związanym z definicją owego przestępstwa. Co więcej, stopniowo rezygnując z utożsamiania handlu ludźmi z celem wykorzystywania na tle seksualnym w intencjach zarobkowych. Można to już zauważyć w Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi z dnia 30 września 1921 r., która została podpisana w Genewie oraz Protokole o zmianie tej Konwencji, podpisanym 12 listopada 1947 r. w Lake Success.

W polskich przepisach prawnych, po raz pierwszy sformułowania handel ludźmi użyto w dniu 8 września 2010 r., kiedy to weszła w życie ustawa z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy Kodeks karny, ustawy o Policji. Jest to mianowicie art. 115 § 22 k.k. zawierający legalną definicję handlu ludźmi.

Mimo iż Polska ratyfikowała Protokół z Palermo w 2003 r., to w dotychczasowej doktrynie pojawiały się dwa inne poglądy co do stosowania w polskim

⁸ Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r., nr 18, poz. 160).

prawie definicji „handlu ludźmi”, która była zawarta w owym protokole. Jeden z poglądów polegał na twierdzeniu, że definicja „handlu ludźmi” uregulowana w art. 3. Protokołu z Palermo powinna być bezpośrednio używana w polskim prawie karnym. Zwolennicy tego stanowiska powoływali się na art. 91. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., według którego ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku RP, zostaje ona elementem krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio wykorzystywana, chyba że jej użytkowanie jest uzależnione od wydania odpowiedniej ustawy. Niemniej jednak Polskie ustawodawstwo dopiero w 2010 r. znowelizowało przepisy krajowe, a mianowicie kodeks karny oraz ustawę o Policji, wprowadzając legalną definicję przestępstwa handlu ludźmi, tym samym wypełniając swego rodzaju lukę w przepisach prawa karnego⁹.

Przestępstwo, jakim jest handel ludźmi, zalicza się do grona przestępstw międzynarodowych co oznacza, że są to czyny naruszające prawo międzynarodowe, które pochodzi z umów międzynarodowych oraz prawa zwyczajowego¹⁰. Co więcej, na samo pojęcie „przestępstwo międzynarodowe” składają się przestępstwa międzynarodowe takie jak: zbrodnie wojenne, zbrodnie ludobójstwa czy też zbrodnie przeciwko ludzkości, a więc czyny, których przestępczość wynika z prawa międzynarodowego, jak i przestępstwa konwencyjne, których penalizacja wynika bezpośrednio z umów międzynarodowych¹¹. Przestępstwo handlu ludźmi jest pogwałceniem podstawowych praw człowieka, które gwarantują traktaty międzynarodowe. Samo przestępstwo najczęściej występuje również w ramach przestępczości zorganizowanej, które zaraz po handlu narkotykami, handlu bronią, nielegalnej produkcji alkoholu oraz papierosów, przynosi jedne z największych nielegalnych zysków dla grup przestępczych¹².

Przełomowym momentem jest powstanie dokumentu, jakim jest Konwencja Narodów przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Została ona przyjęta dnia 15 listopada 2000 r. przez zgromadzenie Ogólne Narodów

⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

¹⁰ A.A. Reilly, *Slavery Legislation vs. Trafficking Legislation in Prosecuting the Crime of Female Sexual Slavery: An International Law Perspective* [w:] *Trafficking and Women's Rights*, red. C.L. Anker van den, J. Doomernik, Nowy Jork 2006, s. 91.

¹¹ Niektóre kategorie czynów (np. zbrodnie ludobójstwa) są jednocześnie zbrodniami międzynarodowymi i przestępstwami konwencyjnymi, co wynika z dwutorowości karania zbrodni międzynarodowych – są one bezpośrednio penalizowane przez prawo międzynarodowe, ale umowy międzynarodowe nakładają również na państwa-strony zobowiązanie do penalizacji takich czynów w prawie wewnętrznym. L. Gardocki, *Zarys prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 1985, s. 119.

¹² M. Kozłowska, *Wskazania dotyczące prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach o handel ludźmi*, Prok. i Pr 2015/10, s. 116.

Zjednoczonych¹³. Jednym z podstawowych celów owej Konwencji była rozbudowa różnorodnych form współpracy pomiędzy państwami, aby skuteczniej zwalczać międzynarodową przestępczość zorganizowaną¹⁴. Ponadto społeczność międzynarodowa starała się dokładniej określić charakter oraz znamiona przestępstwa handlu ludźmi, gdyż handel ludźmi był od wielu lat ściśle powiązany z wykorzystywaniem seksualnym. Wobec tego zauważono rozwój nowych form wykorzystywania ludzi w innych niż dotychczas płaszczyznach życia społecznego. Wywnioskowano, iż skupianie się na ochronie prawnej wyłącznie w kontekście prostytucji czy też czynów związanych z eksploatacją seksualną, jak i obejmowanie ochroną tylko kobiet i dzieci jest rażąco niewystarczające¹⁵. Co więcej, w tym samym momencie przez ONZ został przyjęty Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. W tym dokumencie został między innymi zdefiniowany „przemyt migrantów”, który według protokołu oznacza organizowanie nielegalnego wjazdu osoby na terytorium Państwa-Strony, którego dana osoba nie jest obywatelem, czy też nie posiada tam stałego miejsca zamieszkania w celu uzyskania korzyści finansowej bądź też innej korzyści materialnej. Powodem, jak i równocześnie przesłanką do stworzenia Konwencji, było przekonanie, iż ochrona ofiar handlu ludźmi nie jest wystarczająca ze względu na znaczny wzrost działalności zorganizowanych grup przestępczych.

W ramach funkcjonowania NATO również zostały podjęte działania mające na celu walkę z przestępstwem handlu ludźmi. Na szczycie w Stambule, który odbywał się w dniach 28–29 kwietnia 2004 r., przyjęto „Politykę NATO przeciwko handlowi ludźmi”¹⁶ NATO określiło handel ludźmi jako zbrodnię, która zasługuje na potępienie, jednocześnie tworząc definicję zjawiska: „Współczesny handel niewolnikami, który podsycy korupcję i zorganizowaną przestępczość, która pociąga za sobą groźbę zdestabilizowania kruchych rządów”¹⁷. Ponadto w owym dokumencie również określono znamiona oraz charakter przestępstwa handlu ludźmi w nawiązaniu do działalności międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Co więcej, w pkt 2. Polityki NATO podkreślono ważny element, jakim jest współpraca międzynarodowa, a dokładnie bliska wymiana informacji i doświadczenia pomiędzy NATO a Unią Europejską, której celem

¹³ Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenia Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U z 2005 r., nr 18, poz.158).

¹⁴ A. Florczak, *Handel ludźmi*, Wrocław 2014, s. 289–290.

¹⁵ M. Kozłowska, *Wskazania dotyczące...*, dz. cyt., s. 114.

¹⁶ NATO Policy on Combating Trafficking in human beings, NATO Policy document 29.06.2004.

¹⁷ Tamże.

będzie skuteczniejsze reagowanie oraz przeciwdziałanie wobec przestępstwa handlu ludźmi.

Ze względu na związek z prawami człowieka i możliwymi długofalowymi skutkami ubóstwa w kwestii bezpieczeństwa i stabilności handel ludźmi był również przedmiotem zainteresowania największej na świecie regionalnej organizacji bezpieczeństwa, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie¹⁸. Już w dokumencie moskiewskiego spotkania Konferencji Wymiaru Ludzkiego KBWE 3 października 1991 r. uznano potrzebę wyeliminowania wszelkich form przemocy wobec kobiet, wszelkich form handlu kobietami i wykorzystywania prostytutki kobiecej poprzez wprowadzenie odpowiednich zakazów prawnych i innych odpowiednich środków przeciwko takim czynom¹⁹.

W swojej polityce OBWE promuje wieloaspektowe podejście do handlu ludźmi oparte na „the three P”, czyli *prevention, prosecution and protection*, co oznacza zapobieganie, ściganie i ochronę. Działania OBWE mają na celu podniesienie świadomości wśród rządów państw członkowskich, przyjmowaniu ofiar handlu ludźmi we współpracy z organizacjami pozarządowymi, wsparcie szkoleń z rozpoznawania problemów dla policji i straży granicznej, a także udoskonalaniu programów ochrony świadków i pomocy w tworzeniu przepisów. Skuteczna walka z handlem ludźmi wymaga również współpracy i koordynacji z różnymi podmiotami. Wobec tego, aby udoskonalić działania przeciwko wszelkim formom handlu ludźmi OBWE zapoczątkowało „Sojusz przeciwko handlowi ludźmi”²⁰. Zaproszenia do uczestnictwa w sojuszu otrzymały rządy, organy ścigania, organy wymiaru sprawiedliwości, organizacje pozarządowe oraz główne organizacje wspierające ofiary handlu ludźmi²¹.

W tym miejscu należy zauważyć, że Unia Europejska jest bardzo aktywnym i kreatywnym podmiotem prawa międzynarodowego w walce z handlem ludźmi. Oprócz Europejskiego Urzędu Policji (Europol) zwalczanie handlu ludźmi na terenie Unii Europejskiej wchodzi w zakres kompetencji Europejskiego Urzędu ds. Wzmocnienia Współpracy Sądowej (Eurojust), Europejskiego Kolegium Policijnego (CEPOL) oraz Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Należy również podkreślić, że w dniu 12 grudnia 2000 r. Wspólnota Europejska jako organizacja regionalnej integracji gospodarczej podpisała Konwencję i Protokół

¹⁸ Everts D., *Human Trafficking: The Ruthless Trade in Human Misery*, „*Brown Journal of World Affairs*” 2003, t. 10, nr 1, s. 151.

¹⁹ OSCE Human Dimension Commitments. A Reference Guide, Office for Democratic Institutions and Human Rights, Warszawa 2001, s. 254 [§ 40.7].

²⁰ <https://www.osce.org/cthb/107221> (dostęp: 6.04.2022 r.).

²¹ H. Konrad, *Combating Trafficking in Human Beings*, „*Refugee Survey Quarterly*” 2006, t. 25, nr 4, s. 51; H. Konrad, *The OSCE and the Struggle against Human Trafficking: The Argument for a Comprehensive, Multi-Pronged Approach*, „*Intercultural Human Rights Law Review*” 2006, t. 1, s. 80–81.

z Palermo²². Należy jednak podkreślić, iż Protokół z Palermo nakazuje państwom kryminalizację handlu ludźmi, mowa o art. 5 ust. 1, lecz tylko pośrednio poprzez przyjęcie odpowiednich zmian ustawodawczych. Wobec tego, przepisy protokołu nie mogą być stosowane bezpośrednio, jeżeli państwa nie wykonają transpozycji norm konwencyjnych wobec prawa wewnętrznego²³. Co więcej, każde państwo-strona Konwencji z Palermo jest zobowiązane do dostarczania Konferencji Stron Konwencji informacji związanych z programami, planami, praktykami czy też środkami ustawodawczymi oraz administracyjnymi, które są organizowane celem implementacji Konwencji z Palermo²⁴. Protokół z Palermo służy jako międzynarodowy instrument prawny uzupełniając Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej.

Regulacje w polskim kodeksie karnym i innych ustawach

W 1997 r. zbrodnia, którą jest handel ludźmi została wprowadzona do części szczegółowej kodeksu karnego, w tamtym czasie przestępstwo penalizował art. 253 § 1 k. k., który został umieszczony w rozdziale XXXII pt. „Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu”. W ten sposób Polska wywiązała się z zobowiązań międzynarodowych, wywodzących się z ratyfikowanych aktów prawa międzynarodowego, m.in. Konwencji z 4.05.1910 r., która dotyczyła zwalczania handlu żywym towarem²⁵; Konwencji o zwalczeniu handlu kobietami i dziećmi podpisanej 30.09.1921 r. w Genewie²⁶ czy też dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE podpisanej 5.04.2011 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi.

Polskie przepisy prawne dopiero w 2010 r. uzupełniły kodeks karny o definicję przestępstwa handlu ludźmi, a dokładnie ustawą z 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy Kodeks karny, ustawy o Policji. Wykreślono art. 253 § 1 k.k. oraz wprowadzono nowy przepis, który penalizował przestępstwo handlu ludźmi, a mianowicie art. 189a § 1 k. k. umieszczając go w rozdziale XXIII pt. „Przestępstwa przeciwko wolności”. W odróżnieniu do poprzednich przepisów uznano, iż

²² Decyzja Rady Unii Europejskiej 2001/87/WE z dnia 8 grudnia 2000 roku w sprawie podpisania – w imieniu Wspólnoty Europejskiej – Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i jej protokołów uzupełniających o zwalczaniu handlu ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, oraz przemyśle migrantów drogą lądową, powietrzną i morską (Dz. Urz. WE z 2001 r. L 30).

²³ M. Pawłowski, *Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar*, Hel 2014, s. 18.

²⁴ Tamże, s. 27.

²⁵ Dz.U. z 1922 r., poz. 783.

²⁶ Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, podpisana w Genewie dnia 20 września 1921 roku (ratyfikowania zgodnie z ustawą z dnia 13 lutego 1924 r.) (Dz.U. z 1925 r., poz. 893 ze zm.).

w przypadku tego typu działalności przestępczej podstawowym dobrem, które powinno pozostać prawnie chronione jest wolność, a nie porządek publiczny²⁷. Co więcej ze względu na wysoki stopień społecznej szkodliwości, przestępstwo handlu ludźmi, jest uważane za zbrodnię, wobec tego w art. 189a § 2 k.k. ustanowiono również karalność formy stadialnej, czyli przygotowania do jego popełnienia. Sama definicja przestępstwa handlu ludźmi figuruje w art. 115 § 22 k.k.

Według polskiego kodeksu karnego, który od 8 września 2010 r. posiada definicję handlu ludźmi. Zgodnie z art. 115 § 22 k.k.: „handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

- 1) przemocy lub groźby bezprawnej,
- 2) uprowadzenia,
- 3) podstępu,
- 4) wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania,
- 5) nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności,
- 6) udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą – w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystywania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt 1–6”²⁸.

Wprowadzenie definicji handlu ludzi nie wynikało tylko i wyłącznie z konieczności dostosowania przepisów do wymogów, które wynikały z aktów prawa międzynarodowego. Art. 253 § 1 k.k. miał na celu również kryminalizację czynów określonych jako handel ludźmi, niemniej jednak nowelizacja ustawy z 20 maja 2010 r. Kodeks karny była konsekwencją zgłaszanych rozbieżności przy interpretacji pojęcia.

Ważną zmianą, która ma miejsce uwzględniając poprzednie przepisy prawne dotyczące tego zjawiska w Polsce jest fakt, iż w art. 189a pojawia się sformułowanie „dopuszcza się handlu ludźmi” zamiast „uprawia handel ludźmi”. Jest to o tyle istotna zmiana, iż samo słowo uprawiać według *Słownika języka polskiego*

²⁷ M. Kozłowska, *Wskazania dotyczące...*, dz. cyt., s. 115.

²⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 2345).

oznacza „zajmować się czymś, oddawać, poświęcać się czemuś”²⁹ z drugiej strony znaczenie czasownika „dopuszczać się” może wskazywać, iż może chodzić o sytuację, gdzie mówimy o jednym, lecz wielokrotnie powtarzanym zachowaniu sprawcy.

Co więcej, przestępstwo określone w art. 189a § 1 charakteryzuje tym, iż jest powszechne i umyślne. Ustawodawca określił handel ludźmi jako czynności wykonywane celowo, ponieważ przestępstwo to może być popełnione tylko i wyłącznie w zamiarze bezpośrednim. Należy jednak podkreślić, że w art. 253 w porównaniu z art. 189a określone były obie postacie zamiaru, pośredni oraz bezpośredni, co było lepszym rozwiązaniem dla interpretacji czynów sprawcy.

Przepis art. 191a k.k. dotyczący naruszania intymności seksualnej, wprost określa, iż ściganie sprawcy następuje na wniosek pokrzywdzonego, co więcej, przepis wskazuje czynności, które mogą być objęte karalnością. Są to m.in. utrwalanie wizerunku nagiej osoby, czy też osoby w trakcie czynności seksualnej, posługując się w tym celu przemocą, groźbą bądź podstępem. Co więcej, jeżeli rozpowszechnia wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Zmuszanie do uprawiania prostytucji zostało określone w art. 203 k.k. Każdy, kto poprzez przemoc, groźby bezprawne, podstęp lub wykorzystanie niesamodzielnego związku bądź w sytuacji krytycznej nakłania osobę do uprawiania prostytucji, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat dziesięciu³⁰. Stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo to przestępstwa penalizowane w art. 204 k.k. Każdy, kto nakłania lub umożliwia innej osobie uprawianie prostytucji w celu zarobkowania, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

Handel ludźmi jest przestępstwem ściśle związanym ze zjawiskiem migracji, również tych związanych z poszukiwaniem zatrudnienia. Ofiarami handlu ludźmi zostać mogą migranci ekonomiczni, czy też ludzie starający się uzyskać ochronę na tle międzynarodowym. Z racji na to, iż Polska jest zarówno krajem tranzytowym, pochodzenia, jak i docelowym, wynika to, iż ofiarami wykorzystywania na obszarze RP najczęściej są mieszkańcy państw europejskich, takich jak: Ukraina, Bułgaria czy też Rumunia. Co więcej, ofiarami przestępstwa handlu ludźmi są również obywatele państw azjatyckich wliczając Filipiny, Wietnam czy Sri Lankę³¹.

Cudzoziemiec, który przebywa w Polsce nielegalnie oraz jest ofiarą handlu ludźmi ma prawo starać się o legalizację jego pobytu w Polsce. Przepis ten stanowi ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach³². Rozwiązania określa-

²⁹ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 3, Warszawa 1984, s. 611.

³⁰ Art. 203 – Zmuszanie do prostytucji – Kodeks karny..

³¹ <https://www.gov.pl/web/handel-ludźmi/handel-ludźmi-w-polsce-raport-2019> (dostęp: 4.04.2022 r.).

³² Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2013 r., poz. 1650).

jące kwestie udzielania zezwoleń na pobyt czasowy dla potencjalnych ofiar handlu ludźmi znajdują się w rozdziale 9 owej ustawy. Co więcej na mocy art. 5 oraz 5a w związku z art. 7 pkt 7a cudzoziemcowi, jak i obywatelowi polskiemu, który stał się ofiarą przestępstwa handlu ludźmi ma prawo do świadczeń w postaci pomocy w nagłych wypadkach, mieszkania, wyżywienia, niezbędnej odzieży oraz niektórych usług. Ponadto ofiara ma możliwość uzyskania pomocy od Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla ofiar przestępstwa handlu ludźmi. Należy nadmienić, iż pokrzywdzony może również uczestniczyć w Programie wsparcia i ochrony świadków, który jest prowadzony w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Ofiara, która nie posiada obywatelstwa polskiego, również może zostać włączona do tego programu, gdyż jest on obowiązkiem publicznym wykonywanym przez Ministra Spraw Wewnętrznych. Uczestnictwo w programie zapewnia pokrzywdzonemu zakwaterowanie, pożywienie, wsparcie prawnika czy też psychologa³³.

W związku z faktem, iż handel ludźmi jest przestępstwem międzynarodowym, najistotniejsze standardy ścigania oraz zapobiegania tego przestępstwa wynikają z Konwencji z Palermo oraz dopełniającego ją Protokołu z Palermo. Obejmują one takie kwestie jak definicja oraz kryminalizacja handlu ludźmi oraz handlu dziećmi, penalizacja różnych form, w których przejawia się owe zjawisko, czy też sankcje wobec osób prawnych i jurysdykcja. Ponadto implementacja znacznej części owych standardów ma charakter obowiązkowy³⁴. W polskim porządku prawnym od 2010 r. nie ma już luki w przepisach odnoszących się do omawianego zjawiska, pojawiła się szczegółowo sprecyzowana definicja oraz zasady karalności osób, które dopuszczają się przestępstwa handlu ludźmi bądź przestępstw pokrewnych takich jak zmuszanie do prostytucji, stręczycielstwo czy też sutenerstwo.

Wnioski końcowe

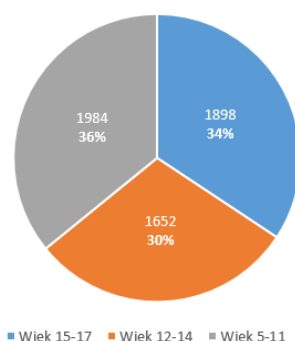
Na chwilę obecną nie są znane dokładne dane dotyczące handlu ludźmi, lecz uwzględniając statystyki policyjne skala tego zjawiska ma tendencję wzrastającą. Według danych dostępnych na stronie internetowej Free the Slaves na świecie obecnie jest 40 mln niewolników czy też ofiar przestępstwa handlu ludźmi³⁵. Departament Stanu USA, ocenia, iż ofiarami handlu ludźmi rocznie staje się około 600–800 tys. osób, za to Amerykańska Agencja ds. Rozwoju Międzynarodowego

³³ W art. 12 ust. 3 dyrektywy 2011/36/UE wyraźnie wskazano obowiązek zapewnienia pokrzywdzonemu przez państwa członkowskie odpowiedniej oceny na podstawie indywidualnej oceny ryzyka, w tym poprzez dostęp do programu ochrony świadków.

³⁴ M. Pawłowski, *Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar*, Hel 2014, s. 75.

³⁵ <https://www.freetheslaves.net/slavery-today-2/slavery-today/> (dostęp: 6.04.2022 r.).

kalkuluje roczną liczbę ofiar handlu żywym towarem na 700 tys. – 2 mln osób. Według wyliczeń United Nation Office on Drugs and Crime (UNODC) roczny dochód osób odpowiedzialnych za handel żywym towarem to około 32 mld dol. International Labour Organization (ILO) podaje, że do 2017 r. W Europie i Azji Środkowej wykorzystano około 5,5 mln dzieci wieku od 5 do 17 lat do pracy przymusowej, z czego największy odsetek stanowiły dzieci w wieku od 5 do 11 lat³⁶.

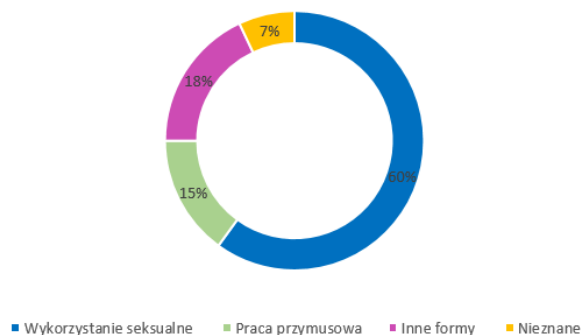

Wykres 1. Rozkład procentowy oraz liczba dzieci wykorzystywanych do pracy przymusowej według grup wiekowych, Europa i Azja Środkowa (2016)

Źródło: <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/statistics/lang--en/index.htm> – raport 2017.

Według danych, które podaje Komisja Europejska między 2017 r. a 2018 r. zarejestrowano ponad 14 000 ofiar przestępstwa handlu ludźmi, w samej UE. Co więcej, około 60% ofiar jest wykorzystywanych na tle seksualnym, 15% stanowi wykorzystywanie w ramach pracy przymusowej. 18% odpowiada za inne formy wykorzystywania, a pozostałe 7% są to nieznane formy (wykres 2.).

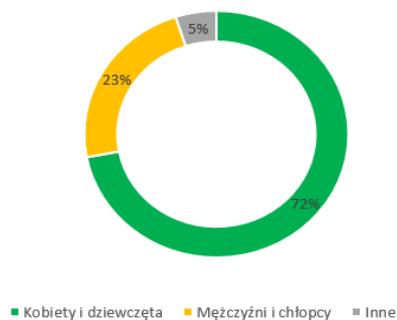
³⁶ <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/statistics/lang--en/index.htm> (dostęp: 21.02.2022 r.).

Wykres 2. Rozkład procentowy form wykorzystywania

Źródło: Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee Of The Regions on the EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021–2025.

Dane zebrane przez Komisję Europejską wskazują, iż więcej stanowią kobiety i dziewczęta, aż 72%, stanowczo mniejszą część stanowią mężczyźni i chłopcy (23%) (wykres 3.).

Wykres 3. Rozkład procentowy zarejestrowanych ofiar handlu ludźmi z uwzględnieniem płci na terenie EU w 2017 i 2018 r.

Źródło: Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee Of The Regions on the EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021–2025.

Należy podkreślić, iż napaść zbrojna na Ukrainę dokonana przez Rosję 24 lutego 2022 r. spowodowała nową falę migracyjną. Ludzie uciekający przed wojną, szukając schronienia masowo udali się na granicę Polski, aby opuścić swój kraj. Jak podaje Polska Straż Graniczna, zaistniała sytuacja spowodowała, iż granicę

polsko-ukraińską przekroczyło ponad 2,34 mln uchodźców z Ukrainy³⁷. Nagły wzrost liczby migrantów jest równocześnie zagrożeniem ze strony organizacji odpowiedzialnych za handel ludźmi, czy też organami ludzkimi. Większość ludzi, która przekroczyła polską granicę to właśnie kobiety i dzieci, co może mieć wpływ na wzrost liczby ofiar przestępstwa handlu ludźmi. Należy zauważyć, że wojna którą została dotknięta ludność Ukrainy, czyni ich osłabionymi oraz zależnymi społecznie ludźmi, którzy potrzebują wsparcia drugiego człowieka, a to może prowadzić do tragedii. Taka osoba zazwyczaj jest zmęczona, zmarznięta i bez środków do życia, więc propozycję pomocy traktuje jako dobry gest. Biorąc pod uwagę wszystkie wydarzenia, z jakimi mieli do czynienia migranci, ich czujność została znacząco uspięta³⁸.

Według danych Prokuratury Krajowej w 2020 r. najczęstszymi formami wykorzystywania osób była praca przymusowa czy też usługi właśnie o charakterze przymusowym, następnie prostytutka oraz inne formy wykorzystywania na tle seksualnym. Pojawiły się również przypadki fikcyjnych małżeństw, handlu dziećmi czy pozyskiwania organów czy tkanek. Według raportu w 2020 r. odnotowano 269 osób, w tym 8 małoletnich, pokrzywdzonych przestępstwem handlu ludźmi.

Według danych z Counter Trafficking Data Collaborative Polska jest krajem docelowym dla ofiar handlu ludźmi pochodzących z Bułgarii (2%), Ukrainy (86%) oraz Białorusi (9%). Ofiarami są przeważnie kobiety (72%), pozostały procent stanowią mężczyźni (28%). W 2020 r. odnotowano łącznie 2466 ofiar przestępstwa handlu ludźmi w Polsce. Najliczniejszą grupę wiekową (27%) stanowiły osoby w wieku 30–38 lat, następnie (17%) grupa wiekowa 24–26 lat. Formy wykorzystywania, które przeważały to m.in. praca przymusowa (68%), oraz wykorzystywanie seksualne (30%). Co więcej, według danych Counter Trafficking Data Collaborative w 2020 r. w Warszawie potwierdzono 149 przypadków ofiar handlu ludźmi; wszystkie przypadki były związane z pracą przymusową. Ponadto ofiary handlu ludźmi obywatelstwa polskiego są transportowane do Niemiec, Szwecji oraz Stanów Zjednoczonych. We wszystkich przypadkach odnotowano mniej niż 100 ofiar³⁹.

³⁷ <https://300gospodarka.pl/news/uchodzczy-z-ukrainy-w-polsce-liczba>, Emilia Derewienko (dostęp: 29.03.2022 r.).

³⁸ <https://oko.press/uchodzczy-z-ukrainy-zagrozone-handlem-ludzmi-zacznijmy-sie-wreszcie-tym-zajmowac/>, Anna Mikulska (dostęp: 29.03.2022 r.).

³⁹ <https://www.ctdatacollaborative.org/map/corridor> (dostęp: 10.05.2022 r.).

Bibliografia

- Biezuńska-Małowist I., Małowist M., *Niewolnictwo*, Warszawa 1987.
- Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee Of The Regions on the EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021–2025.
- Everts D., *Human Trafficking: The Ruthless Trade in Human Misery*, „Brown Journal of World Affairs” 2003, t. 10, nr 1.
- Florczak A., *Handel ludźmi*, Wrocław 2014.
- Hołyst B., *Przeciwko życiu*, t. 2, *Determinanty społeczne i kulturowe*, Warszawa 2018.
- Jurewicz J., *Handel ludźmi w polskim prawie karnym i prawie ponadnarodowym*, Łódź 2011.
- Konrad H., *Combating Trafficking in Human Beings*, „Refugee Survey Quarterly” 2006, t. 25, nr 4.
- Konrad H., *The OSCE and the Struggle against Human Trafficking: The Argument for a Comprehensive, Multi-Pronged Approach*, „Intercultural Human Rights Law Review” 2006, t. 1.
- Kozłowska M., *Wskazania dotyczące prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach o handel ludźmi*, Prok. i Pr. 2015/10.
- Lasocik Z., *Handel ludźmi jako przestępstwo i naruszenie praw człowieka – wyzwania dla kryminologii*, „Archiwum Kryminologii” 2007, t. XXVIII.
- Machowski J., *Odkrywanie Ameryki, Historia przedkolumbijskich kontaktów między Starym i Nowym Światem*, Warszawa 2015.
- Pawłowski M., *Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar*, Hel 2014.
- Reilly A.A., *Slavery Legislation vs. Trafficking Legislation in Prosecuting the Crime of Female Sexual Slavery: An International Law Perspective* [w:] *Trafficking and Women's Rights*, red. C.L. Anker van den, J. Doomernik, Nowy Jork 2006.
- Runiewicz-Jasińska R., *Handel ludźmi – współczesna zbrodnia przeciwko godności. Kазus europejskich szlaków handlowych* [w:] *Zbrodnia i kara. Ludobójstwo – zbrodnie wojenne – zbrodnie przeciwko ludzkości*, red. W. Waclawczyk, K. Żarna, Toruń 2011.

Prawodawstwo

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Decyzja Rady Unii Europejskiej 2001/87/WE z dnia 8 grudnia 2000 r. w sprawie podpisania – w imieniu Wspólnoty Europejskiej – Konwencji Narodów Zjed-

noczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i jej protokołów uzupełniających o zwalczaniu handlu ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, oraz przemyśle migrantów drogą lądową, powietrzną i morską (Dz. Urz. WE z 2001 r. L 30).

Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, podpisana w Genewie dnia 30 września 1921 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 13 lutego 1924 r.) (Dz.U. z 1925 r., nr 125, poz. 893).

Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenia Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r., nr 18, poz. 158).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2021 r., poz. 2345).

Ustawa z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. nr 98, poz. 626 ze zm.).

Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2013 r., poz. 1650 ze zm.).

Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r., nr 18, poz. 160).

NATO Policy on Combating Trafficking in human beings, NATO Policy document (29.06.2004).

Netografia

<https://oko.press/uchodzczyne-z-ukrainy-zagrozone-handlem-ludźmi-zacznijmy-sie-wreszcie-tym-zajmowac/>.

<https://www.gov.pl/web/handel-ludźmi/handel-ludźmi-w-polsce-raport-2019>.

<https://www.osce.org/cthb/107221>.

<https://300gospodarka.pl/news/uchodzcy-z-ukrainy-w-polsce-liczba>, Emilia Derewienko .

<https://www.ctdatacollaborative.org/map/corridor>.

<https://www.freetheslaves.net/slavery-today-2/slavery-today/>.

<https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/statistics/lang--en/index.htm>.

WPŁYW ZMIAN W TARYFIKATORZE MANDATOWYM NA BEZPIECZEŃSTWO UCZESTNIKÓW RUCHU DROGOWEGO

Bartosz KOPACZYŃSKI¹

Wstęp

Bezpieczeństwo ruchu drogowego stanowi współcześnie jedno z największych wyzwań dziedziny bezpieczeństwa. Wraz z obserwowalną tendencją wzrostową rozwoju motoryzacji i natężenia ruchu, jak również możliwościami tworzenia zaawansowanej infrastruktury drogowej, wzrasta także ryzyko wystąpienia zdarzenia drogowego, jakim może być wypadek bądź kolizja drogowa, a w niektórych przypadkach nawet katastrofa drogowa². Jednocześnie nie należy zapominać o pojawieniu się nowych zagrożeń w przestrzeni ruchu drogowego, które niesie za sobą postęp.

Działania podejmowane na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa ruchu drogowego w Polsce udaje się zaobserwować w licznych zmianach zachodzących w aktach prawnych, które swoje zastosowanie odnajdują w ruchu drogowym. Wysokie znaczenie dla bezpieczeństwa ruchu drogowego w Polsce mają także programy, których zadaniem jest wywarcie wpływu na poziom bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz działania służb, w kompetencji których zawiera się ochrona bezpieczeństwa ruchu drogowego³. Największe zmiany na przestrzeni ostatnich lat zaszły natomiast w procedurze, jaką jest postępowanie mandatowe, a szczególnie w taryfikatorze mandatowym.

¹ Mgr Bartosz Kopaczyński, absolwent Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

² K. Podgórska, J. Rajchel, *Podmioty realizujące kompetencje w dziedzinie ochrony bezpieczeństwa i porządku drogowego*, „Drogownictwo” 2020, nr 1, s. 12.

³ M. Pomykała, *Działania planistyczne administracji w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2015, s. 284 i n.

Taryfikator mandatowy

Taryfikator mandatowy jest narzędziem wykorzystywanym przez uprawnione organy do karania sprawców wykroczeń w ruchu drogowym. Taryfikator jest nie tylko dokumentem zawierającym wyszczególnione artykuły Kodeksu wykroczeń wraz z przewidywanymi karami w postaci grzywny, ale także artykuły Prawa o ruchu drogowym i punkty karne. Dokument podzielony jest na sześć rozdziałów, każdy rozdział odpowiada danej przestrzeni wykroczeń. Z dniem 1 stycznia 2022 r. weszły w życie zapowiadane zmiany w taryfikatorze mandatowym. Aktem prawnym, który uległ zmianom, jest Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2003 r. w sprawie wysokości grzywien nakładanych w drodze mandatów karnych za wybrane rodzaje wykroczeń⁴. Jest to pierwsza od 26 lat modyfikacja omawianego aktu prawnego, gdzie nie tylko podwyższono stawki mandatów karnych, ale także przebudowano w niektórych przypadkach wysokości mandatów w zależności od stopnia popełnionego wykroczenia. Nie powinno ulegać wątpliwości, że głównym zamiarem ustawodawcy jest maksymalizacja odstraszającego charakteru wysokich mandatów. Dodać warto, że w drugiej połowie 2022 roku, tj. 17 września, w życie wejdą kolejne przepisy, wprowadzające pojęcie recydywy do przestrzeni wykroczeń drogowych. Kierowcy, którzy dopuszczą się ponownego popełnienia wykroczenia drogowego, które pochodzi z jednej grupy wykroczeń, zostaną ukarani mandatem w wysokości dwukrotnie wyższej. Do wykroczeń, które uderzać będą w recydywistów na polskich drogach, są m.in.:

- przekroczenie prędkości od 30 km/h wzwyż,
- naruszenie zakazu wyprzedzania,
- nieustąpienie pierwszeństwa pieszemu,
- spowodowanie zagrożenia bezpieczeństwa ruchu drogowego, szczególnie w sytuacji, której skutkiem jest rozstrój zdrowia lub naruszenie czynności narządu ciała.

Kolejne zmiany odnoszą się do kierowców, którzy nie przyjmują mandatów karnych, czego konsekwencją jest skierowanie sprawy do sądu – poprzednio sąd mógł ukarać taką osobę grzywną w wysokości do 5000 zł, teraz jednak maksymalna wysokość grzywny może wynieść nawet 30 000 zł. Wykroczenia, do których odnoszą się podane zmiany, znajdują się w kodeksie wykroczeń w art. 86 § 1, 1a i 2, art. 86b § 1, art. 87 § 1, art. 92 § 1 i 2, art. 92a § 2, art. 92b, art. 93 § 1, art. 94 § 1, art. 96 § 3 oraz art. 97a.

⁴ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2003 r. w sprawie wysokości grzywien nakładanych w drodze mandatów karnych za wybrane rodzaje wykroczeń (Dz.U. z 2013 r., poz. 1624 ze zm.).

Warto również wspomnieć o takich zmianach, jak możliwość zatrzymania prawa jazdy na okres trzech miesięcy przez uprawniony organ w przypadku kierowców, którzy manipulują urządzeniem, które odpowiada w pojeździe za m.in. wskazania prędkościomierza, czyli tachograf. Wzrosną także kary pieniężne za brak ubezpieczenia OC, a także za niewskazanie kierowcy, który uzyskał zezwolenie na prowadzenie danego pojazdu w określonym czasie, co następuje na żądanie uprawnionego organu⁵. Podwyższona została także liczba punktów karnych, które kierowcy otrzymają za dane wykroczenia. Co należy dodać, to fakt, że od 1 stycznia 2022 roku punkty karne „kasowane są” dopiero po upływie dwóch lat od dnia opłacenia kary. Powracając do sektora poddanego największym zmianom, a który ma niewątpliwie największe znaczenie dla większości kierowców, jest kwestia zmian w wysokościach grzywnien za określone wykroczenia. Przyjrzeć należy się bliżej wybranym wykroczeniom przed i po wejściu w życie nowego taryfikatora mandatowego oraz przekształceniom, jakim uległy i które mogą w szczególny sposób przyczynić się do minimalizacji popełniania wykroczeń w ruchu drogowym.

Wykroczenie oraz wysokość grzywny nakładanej w drodze mandatu karnego przed zmianami, jakie weszły w życie 1 stycznia 2022 roku	Wykroczenie oraz wysokość grzywny nakładanej w drodze mandatu karnego po zmianach, jakie weszły w życie 1 stycznia 2022 roku
Przekroczenie dopuszczalnej prędkości do 10km/h – do 50 zł	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości do 10 km/h – 50 zł
Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 21–30 km/h – od 50 do 100 zł	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 11–15 km/h – 100 zł
Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 31–40 km/h – od 200 do 300 zł	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 16–20 km/h – 200 zł
Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 41–50 km/h – od 300 do 400 zł	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 21–25 km/h – 300 zł
Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 51 km/h i więcej – od 400 do 500 zł	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 26–30 km/h – 400 zł
---	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 31–40 km/h – 800/ 1600 zł
---	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 41–50 km/h – 1000/ 2000 zł

⁵ <https://www.infor.pl/prawo/wykroczenia/wykroczenia-drogowe/5403463,Kary-i-mandaty-dla-kierowcow-2022.html> (dostęp: 25.05.2022 r.).

---	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 51–60 km/h – 1500/ 3000 zł
---	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 61–70 km/h – 2000/ 4000 zł
---	Przekroczenie dopuszczalnej prędkości o 71 km/h i więcej – 2500/ 5000 zł

Tabela 1. Zmiany w sposobach karania grzywną za przekroczenie dozwolonej prędkości
 Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2003 r. w sprawie wysokości grzywnien nakładanych w drodze mandatów karnych za wybrane rodzaje wykroczeń (Dz.U. 2003 nr 208 poz. 2023) i Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wysokości grzywnien nakładanych w drodze mandatów karnych za wybrane rodzaje wykroczeń (Dz.U. z 2021 r., poz. 2484).

Największe zmiany w taryfikatorze mandatowym, które dotyczą kierowców ignorujących ograniczenia prędkości na polskich drogach, są nowe zasady nakładania grzywnien. Do roku 2021 maksymalna kwota grzywny, jaką można było otrzymać za przekroczenie dopuszczalnej prędkości wynosiła 500 zł. Zmianom w tym obszarze uległy trzy główne elementy. Pierwszym z nich są progi prędkości, wedle których karano grzywną w odpowiedniej wysokości. Jak można zauważyć, przedziały przed wprowadzonymi zmianami są zdecydowanie mniej uściślone. Przykładowo, jeden próg odnosił do się przekroczenia prędkości od 21 do 30 km/h. Obecnie natomiast przedział ten został rozłożony na dwa osobne, przedstawiając się w następujący sposób: od 21 do 25 km/h i od 26 do 30 km/h. Kolejnym elementem poddanym aktualizacji jest liczba wspomnianych progów – przed zmianami było ich 5, natomiast po zmianach nastąpiło ich rozszerzenie do 10. Co więcej, dodane zostały także nowe przedziały, wedle których karani są kierowcy za nadmierne przekraczanie prędkości. Maksymalny próg do końca roku 2021 roku wynosił przekroczenie prędkości o 51 km/h i więcej. Teraz natomiast dodane zostały przedziały: od 51 do 60 km/h, od 61 do 70 km/h oraz o 71 km/h i więcej. Ostatnią i najpewniej najważniejszą dla kierowców zmianą są wysokości stawek mandatów karnych za przekroczenie prędkości. Jak zostało wspomniane, stary taryfikator mandatowy przewidywał maksymalną kwotę grzywny w wysokości 500 zł, jednak obecnie zostać ukaranym można grzywną w wysokości nawet 5000 zł. Jest to kwota będąca dwukrotnością grzywny nałożonej za przekroczenie prędkości o 71 km/h i więcej.

Wynikiem tak wysokiej kwoty grzywny jest wprowadzenie recydywy – jeżeli kierowca dopuści się po kolejny drugi popełnienia tego samego wykroczenia, jakim jest omawiane przekroczenie prędkości, zostanie on ukarany grzywną stanowiącą dwukrotność grzywny w przypadku popełnienia wykroczenia po raz

pierwszy. Recydywa obowiązuje w przypadku przekroczenia prędkości od 31 do 40 km/h i więcej. Struktura postępowania mandatowego, jak udaje się zauważyć, służy szybkiemu ukaraniu sprawcy wykroczenia przy uniknięciu konieczności podjęcia dalszych kroków prawnych, które znacznie wydłużają czas trwania procedury. Istnieją jednak pewne wyjątki, których nie sposób nie wziąć pod uwagę, co może w niektórych sytuacjach istotnie wpłynąć na rozwiązanie określonej sprawy. Znacząca rola w procedurze postępowania mandatowego przypada funkcjonariuszom Policji, których obowiązkiem jest prawidłowa ocena sytuacji.

Nowy taryfikator mandatowy skierowany jest głównie przeciwko kierowcom, którzy nadmiernie przekraczają prędkość i którzy popełniają wykroczenie z tej samej grupy kilkakrotnie. Są to z pewnością radykalne zmiany, które mogą szczególnie wpłynąć na zmianę stosunku sprawców wykroczeń co do przepisów prawa. 2022 rok może stanowić rok przełomowy w kwestii liczby popełnianych wykroczeń na polskich drogach, patrząc z perspektywy ryzyka otrzymania mandatu karnego i nałożenia grzywny w wysokości do 5000 zł, nie wspominając o zwiększeniu liczby punktów karnych odbieranych za popełnianie wykroczeń drogowych. Należy jednak pamiętać, że problem bezpieczeństwa w ruchu drogowym w Polsce jest podejmowany od lat i nie udawało się do tej pory zauważyć zadowalającej poprawy w tej przestrzeni⁶. Dopiero najpewniej kolejne miesiące pokażą, czy stan bezpieczeństwa na polskich drogach uległ znaczącemu polepszeniu, czy też należy wprowadzić kolejne zaostżenia w obszarze mandatów karnych, co zaowocuje skuteczną minimalizacją rejestrowanych wykroczeń popełnianych na drogach w Polsce.

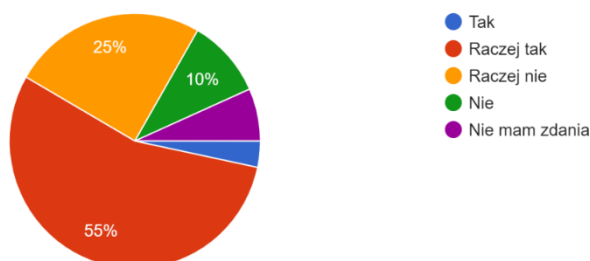
Badanie opinii publicznej na temat wpływu zmian w taryfikatorze mandatowym na bezpieczeństwo ruchu drogowego

W maju 2022 roku przeprowadzone zostało badanie za pomocą metody badawczej, jaką jest kwestionariusz ankiety. Główną zaletą wykorzystanej metody badawczej jest dostępność – ankietę można wypełnić zarówno na komputerze i laptopie, jak i na smartfonie. Udział w ankiecie wzięło 60 osób będących uczestnikami ruchu drogowego, które udzieliły odpowiedzi na 19 pytań merytorycznych, odnoszących się do bezpieczeństwa ruchu drogowego, działaniu programów na rzecz poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego, roli służb mundurowych w ochronie bezpieczeństwa ruchu drogowego, aktów prawnych w przestrzeni ruchu drogowego – Kodeksu karnego oraz Kodeksu wykroczeń, Prawa

⁶ *Bezpieczeństwo pieszych w ruchu drogowym, a regulacje prawne. Przyczyny wypadków i możliwości poprawy sytuacji*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2020, s. 26–27; *Bezpieczeństwo uczestników ruchu drogowego. Informacja o wynikach kontroli. Bezpieczeństwo uczestników ruchu drogowego*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2021, s. 16

o ruchu drogowym, jak również procedury postępowania mandatowego oraz zmian w taryfikatorze mandatowym, jakie weszły w życie z dniem 1 stycznia 2022 roku. Celem przeprowadzonego badania była weryfikacja stosunku uczestników ruchu drogowego wobec wyżej wymienionych obszarów, które zawierają się w bezpieczeństwie ruchu drogowego w Polsce. Niewątpliwie najbardziej istotne pytania traktowały o postępowanie mandatowe i taryfikator mandatowy, na których należy się głównie skupić.

Czy uważa Pan/Pani, że polskie drogi są bezpieczne?
60 odpowiedzi

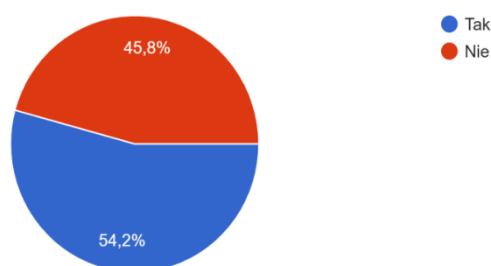

Wykres 1. Czy uważa Pan/Pani, że polskie drogi są bezpieczne?
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Jak wynika z wykresu 1., 55% ankietowanych na pytanie „Czy uważa Pan/Pani, że polskie drogi są bezpieczne?” odpowiedziało „Raczej tak”. 25% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „Raczej nie”, 10% odpowiedzi stanowi odpowiedź „Nie”, natomiast tylko 3,3% (2 ankietowanych) udzieliło odpowiedzi „Tak”. Pozostali postanowili skorzystać z opcji „Nie mam zdania”, co stanowi 6,7% odpowiedzi na podane pytanie. Jak można podejrzewać, większość respondentów uważa polskie drogi za raczej bezpieczne, co wskazuje na niepewność w przekonaniu, że bycie uczestnikiem ruchu drogowego w Polsce jest w pełni bezpieczne. Tylko dwóch spośród sześćdziesięciu ankietowanych zdecydowanie potwierdza bezpieczeństwo polskich dróg. Przyczyną tego mogą być wciąż występujące obawy o własne bezpieczeństwo poprzez kwestionowanie pewnego obszaru bezpieczeństwa ruchu drogowego w Polsce.

Czy często zdarzają się sytuacje, że czuje Pan/Pani zagrożenie będąc uczestnikiem ruchu drogowego?

59 odpowiedzi

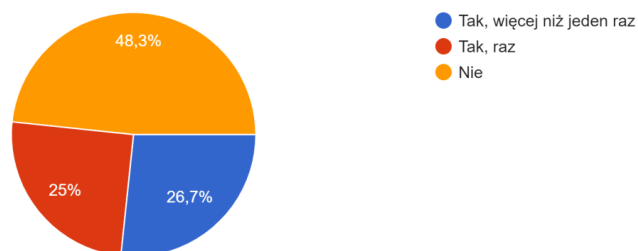
Wykres 2. Czy często zdarzają się sytuacje, że czuje Pan/Pani zagrożenie będąc uczestnikiem ruchu drogowego?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Jak obrazuje wykres 2. – 54,2% ankietowanych często napotyka sytuacje, w których czuje zagrożenie jako uczestnik ruchu drogowego. Pozostałym, czyli 45,8% ankietowanych nie zdarzają się sytuacje, w których nie czują niebezpieczeństwa podczas poruszania się na drogach. Na postawione pytanie udzielonych zostało 59 odpowiedzi, co wskazuje na to, że jeden z ankietowanych celowo bądź przypadkowo nie zaznaczył żadnej z odpowiedzi. Niemal równe rozłożenie odpowiedzi na postawione pytanie zdaje się podzielać ankietowanych. Biorąc pod uwagę treść postawionego pytania należy stwierdzić, że poczucie zagrożenia podczas poruszania się w ruchu drogowym jest współcześnie nadal poważnym problemem, nad którym należy się pochylić i niewątpliwie w tym obszarze należy podjąć działania, których celem jest zwiększanie poczucia bezpieczeństwa osób korzystających z infrastruktury drogowej.

Czy została kiedykolwiek w stosunku do Pana/Pani zastosowana procedura, jaką jest postępowanie mandatowe?

60 odpowiedzi

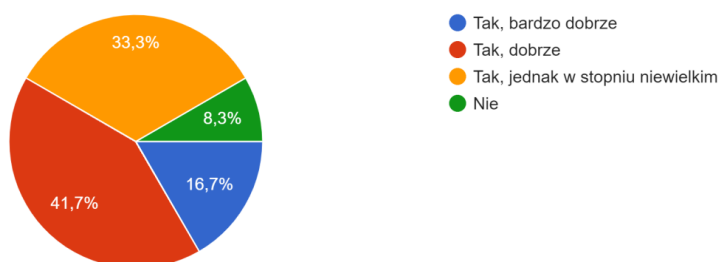
Wykres 3. Czy została kiedykolwiek w stosunku do Pana/Pani zastosowana procedura, jaką jest postępowanie mandatowe?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Jak wskazują wyniki zobrazowane na wykresie 3., wobec prawie połowy, bo aż 48,3% ankietowanych, nigdy nie zostało zastosowane postępowanie mandatowe. Liczba udzielonych odpowiedzi w postaci „Tak, więcej niż jeden raz” oraz „Tak, raz” jest bardzo zbliżona – 26,7% do 25%. Jak można wywnioskować z wykresu 3., wobec prawie połowy ankietowanych nigdy nie zostało zastosowane postępowanie mandatowe, co jest równoznaczne z tym, że nigdy nie otrzymali oni mandatu karnego. Nie jest to wynik co prawda zadowalający, jednak biorąc pod uwagę zwiększenie w ostatnim czasie liczby patroli policyjnych oraz mnogość wykroczeń drogowych, których istnieje świadome bądź nieświadome ryzyko popełnienia, należy przyjąć, że osoby te są odpowiedzialnymi uczestnikami ruchu drogowego i nie narażają własnego oraz cudzego zdrowia lub życia na niebezpieczeństwo.

Czy zna Pan/Pani procedurę, jaką jest postępowanie mandatowe?

60 odpowiedzi

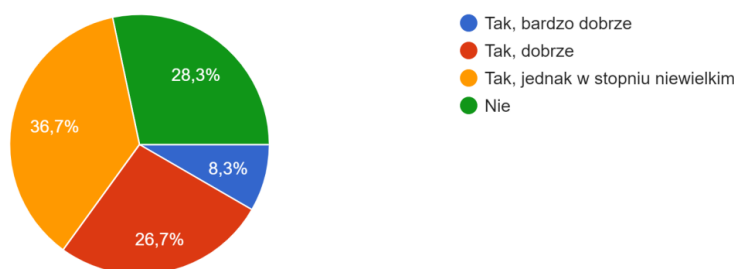
Wykres 4. Czy zna Pan/Pani procedurę, jaką jest postępowanie mandatowe?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W pytaniu „Czy zna Pan/Pani procedurę, jaką jest postępowanie mandatowe” wystąpiły znacznie większe rozbieżności, porównując do pytań poprzednich. 41,7% ankietowanych jest dobrze zaznajomiona z procedurą postępowania mandatowego, 33,3% zna procedurę tylko w stopniu niewielkim, 16,7% bardzo dobrze zna postępowanie mandatowe, a 8,3%, czyli pięciu ankietowanych nie zna procedury, jaką jest postępowanie mandatowe. Mimo iż różnice w odpowiedziach respondentów do postawionego pytania udaje się zauważyć gołym okiem, tak na podstawie tego nie istnieje realna możliwość sprawdzenia faktycznej wiedzy ankietowanych na temat procedury postępowania mandatowego. Można w tym przypadku jedynie zakładać, że ankietowani, którzy zaznaczyli odpowiedzi „Tak, bardzo dobrze”, „Tak, dobrze” lub „Tak, jednak w stopniu niewielkim”, są zaznajomieni co najmniej w stopniu podstawowym ze strukturą, założeniami oraz celami postępowania mandatowego, a także znają swoje prawa i obowiązki w przypadku zastosowania wobec nich tej procedury.

Czy zna Pan/Pani z aktualny taryfikator mandatowy?

60 odpowiedzi

Wykres 5. Czy zna Pan/Pani aktualny taryfikator mandatowy?

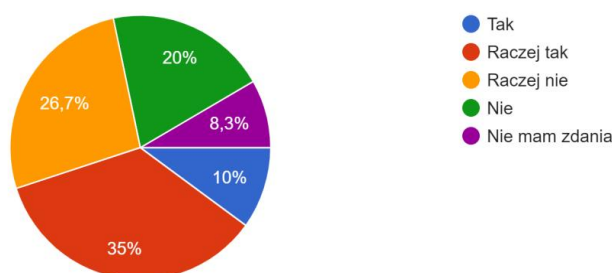
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ponownie, procent udzielonych odpowiedzi w trzech z czterech wariantów jest bardzo zbliżony. Najczęściej udzieloną odpowiedzią na pytanie „Czy zna Pan/Pani aktualny taryfikator mandatowy?” jest „Tak, jednak w stopniu niewielkim” (36,7%). Na drugim miejscu znajduje się odpowiedź „Nie” (28,3%), następnie „Tak, dobrze” (26,7%), a tylko 8,3% ankietowanych udzieliło odpowiedzi „Tak, bardzo dobrze”. Odpowiedzi na postawione pytanie zdają się sugerować, że ¼ ankietowanych nie interesują zmiany, jakie zaszły w postępowaniu mandatowym. Większość respondentów zaznaczyło odpowiedź „Tak, jednak w stopniu niewielkim”, co może wskazywać na to, że tyłu ankietowanych zainteresowały głównie „najgłośniejsze” zmiany w taryfikatorze, czyli zmiany odnośnie kar za

przekroczenie prędkości. Pozostali ankietowani być może dokładniej zapoznali się ze zmianami w taryfikacji, stąd zaznaczyli odpowiedź „Tak, dobrze” lub „Tak, bardzo dobrze”.

Czy uważa Pan/Pani, że procedura postępowania mandatowego w Polsce jest skuteczną formą ścigania wykroczeń w ruchu drogowym?

60 odpowiedzi

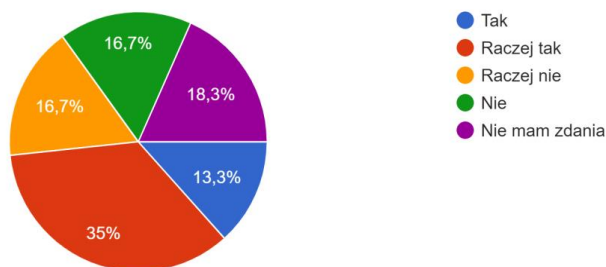
Wykres 6. Czy uważa Pan/Pani, że procedura postępowania mandatowego w Polsce jest skuteczną formą ścigania wykroczeń w ruchu drogowym?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdania ankietowanych wobec skuteczności postępowania mandatowego w Polsce zdają się być podzielone. 35% osób udzieliło odpowiedzi „Raczej tak”. Podobną formę odpowiedzi przyjęło 10% ankietowanych, zaznaczając „Tak” (10%). Z kolei negatywny stosunek do skuteczności postępowania mandatowego ma 26,7% („Raczej nie”) oraz 20% („Nie”) ankietowanych. Pozostali, czyli 8,3%, nie udzielili jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, zaznaczając „Nie mam zdania”.

Skupiając się na udziale procentowym odpowiedzi „Raczej nie” oraz „Nie” należy stwierdzić, że prawie połowa respondentów kwestionuje skuteczność postępowania mandatowego jako skutecznej formy ścigania wykroczeń w ruchu drogowym w Polsce. Może mieć na to wpływ wiele czynników, jak statystyki policyjne, stopień znajomości procedury, częstotliwość występowania wiadomości odnośnie wątpliwej skuteczności procedury w mediach, czy chociażby własne doświadczenia. Nie należy jednak ignorować faktu, iż prawie identyczny udział procentowy w pytaniu stanowią odpowiedzi „Raczej tak” oraz „Tak”, zatem tutaj również występuje wyraźny podział ankietowanych.

Czy według Pana/Pani, obowiązujący od 1 stycznia 2022 roku taryfikator mandatowy wpłynął w pozytywny sposób na zmniejszenie liczby przest...stw i wykroczeń popełnianych w ruchu drogowym?
60 odpowiedzi

Wykres 7. Czy według Pana/Pani, obowiązujący od 1 stycznia 2022 roku taryfikator mandatowy wpłynął w pozytywny sposób na zmniejszenie liczby przestępstw i wykroczeń popełnianych w ruchu drogowym?

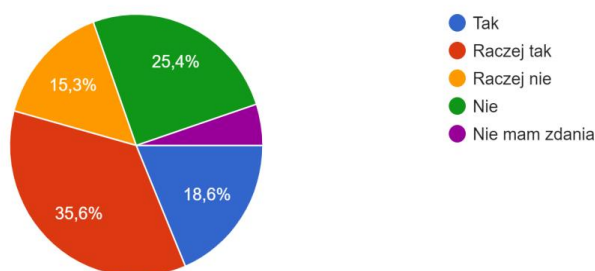
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Spoglądając na procentowy wynik postawionego pytania można wnioskować, że większość ankietowanych uważa, że nowy taryfikator mandatowy wpłynął pozytywnie na redukcję liczby przestępstw oraz wykroczeń popełnianych w ruchu drogowym. 35% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „Raczej tak”, z kolei 13,3% odpowiedzi stanowi „Tak”. Jednakowy procent odpowiedzi zawiera się w zaznaczeniu „Raczej nie” oraz „Nie” (16,7%) i aż 18,3% ankietowanych zaznaczyło „Nie mam zdania”.

Tutaj znowu należy przypuścić, że istotny wpływ na wynik postawionego pytania ma kilka czynników. Istotną rolę w udzieleniu odpowiedzi na postawione pytanie odgrywa znajomość statystyk policyjnych odnośnie liczby mandatów drogowych, które wystawiono przed i po zmianach w taryfikatorze mandatowym. Odpowiedzi „Raczej tak” oraz „Raczej nie” mogą wskazywać na to, że ankietowani, którzy zaznaczyli jedną z tych odpowiedzi, nie są zaznajomieni ze statystykami i swoją opinię formułują na podstawie pozostałych czynników, niekoniecznie zgodnych z prawdą.

Czy zmiany w taryfikatorze mandatowym wpłynęły na zmianę Pana/Pani stosunku wobec przepisów prawa w ruchu drogowym?

59 odpowiedzi

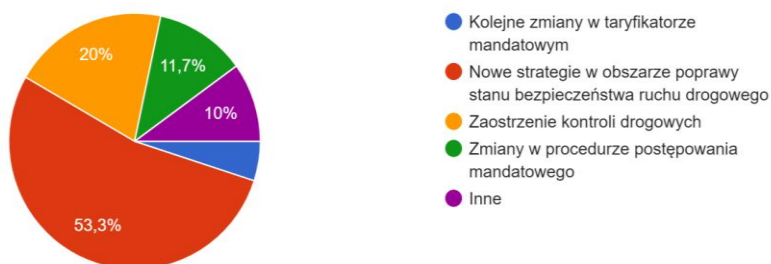
Wykres 8. Czy zmiany w taryfikatorze mandatowym wpłynęły na zmianę Pana/Pani stosunku wobec przepisów prawa o ruchu drogowym?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Jak obrazują wyniki postawionego pytania (wykres 8.), zmiany w taryfikatorze mandatowym wpłynęły na zmianę stosunku ponad połowy (35,6% „Raczej tak” i 18,6% „Tak”) ankietowanych wobec przepisów prawa o ruchu drogowym. Zmiany te jednak nie wpłynęły (15,3% „Nie” i 25,4% „Raczej nie”) na niewiele ponad 40% osób biorących udział w ankiecie. Pozostałe 5,1% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „Nie mam zdania”. W tym przypadku, podobnie do jednego z poprzednio omawianych pytań, udzielonych zostało 59 zamiast 60 odpowiedzi. Na podstawie postawionego pytania można założyć, że ponad połowa ankietowanych, biorąc pod uwagę radykalne zaostrzenie kar za popełnianie wykroczeń drogowych, zmieniła swoje nastawienia do przepisów ruchu drogowego, co można uznać już w pewnym stopniu za sukces zmian wprowadzonych w taryfikatorze mandatowym.

W jaki sposób, według Pana/Pani, można zredukować ilość popełnianych przestępstw i wykroczeń w ruchu drogowym?

60 odpowiedzi

Wykres 9. W jaki sposób, według Pana/Pani, można zredukować ilość popełnianych przestępstw i wykroczeń w ruchu drogowym?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Według ankietowanych, nowe strategie w obszarze poprawy stanu bezpieczeństwa ruchu drogowego, mają największe szanse powodzenia w redukcji liczby popełnianych przestępstw i wykroczeń w ruchu drogowym. Drugą najczęściej udzielaną odpowiedzią jest „Zaostrzenie kontroli drogowych” (20%), trzecią „Zmiany w procedurze postępowania mandatowego”, a tylko 5% ankietowanych uważa, że „Kolejne zmiany w taryfikacji mandatowej” przyczynią się do zmniejszenia ilości popełnianych przestępstw i wykroczeń na drogach. 10% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „Inne”, sugerując tym samym, że żadna z zaproponowanych odpowiedzi nie wpłynie na zmianę omawianego stanu rzeczy oraz istnieją inne sposoby przeciwdziałania przestępstwom i wykroczeniom w ruchu drogowym.

Jak widać, znaczna większość respondentów nie uważa, by kolejne zaostrzenia kar za popełnianie wykroczeń drogowych wywarły wpływ na liczbę popełnianych wykroczeń drogowych. Największy udział procentowy przypadł odpowiedzi „Nowe strategie w obszarze poprawy stanu bezpieczeństwa ruchu drogowego”, co może być jednoznaczne z tym, iż ankietowani, a tym samym uczestnicy ruchu drogowego, uważają, że największe efekty w poprawie stanu bezpieczeństwa ruchu drogowego w Polsce przyniosą modyfikacje w przestrzeni sposobów i metod zmierzających ku minimalizacji liczby zdarzeń drogowych oraz skutków tych zdarzeń, a także przeciwdziałaniu naruszaniu przepisów drogowych.

Wnioski końcowe

Rozwiązanie problemu bezpieczeństwa ruchu drogowego stanowi niewątpliwie trudny do rozwiązania problem, stąd też niemal nieustannie podejmowane

są nowe kroki w celu zwiększania poziomu bezpieczeństwa na drogach. Patrząc na zmiany zachodzące współcześnie, państwa próbują dostosowywać sposoby zmierzające ku poprawie stanu infrastruktury drogowej, kontroli kierowców i współpracy ku zapewnieniu dalszego rozwoju w dziedzinie transportu drogowego bez obawy o wystąpienie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu uczestników ruchu drogowego.

Zmiany w taryfikatorze mandatowym jest odpowiedzią na zwiększającą się z roku na rok liczbę zdarzeń drogowych, które powstały z winy osób świadomie bądź nieświadomie przekraczających przepisy ruchu drogowego. Jak podają statystyki, liczba takich zdarzeń jest wysoce niepokojąca, dlatego zadaniem taryfikatora jest ustalenie kar za popełnianie wykroczeń drogowych, które w mniejszym bądź w większym stopniu przyczyniają się do stworzenia niebezpieczeństwa na drodze.

Wprowadzone w dniu 1 stycznia 2022 roku zmiany w taryfikatorze mandatowym wywołały wiele kontrowersji i wątpliwości, jednak jak wynika z przeprowadzonych badań, zmiany te skutecznie odstraszą znaczną część uczestników ruchu drogowego od popełniania wykroczeń, co stanowi jeden z głównych celów wprowadzonych zmian. Należy również dodać, że występuje niedługi odstęp czasowy pomiędzy wprowadzeniem nowego taryfikatora mandatowego a przeprowadzeniem badań. Zmiany zasłże w omawianej przestrzeni nadal można uznać za stosunkowo „świeże”, dlatego też dalsze obserwacje w obszarze oceny zmian przez społeczeństwo stanowią przedmiot niezwykle ważny, bowiem nadal może on ulec znaczącym przekształceniom. Bezpieczeństwo ruchu drogowego jest dziedziną bezpieczeństwa na tyle złożoną, że wszelkie nowości w tej przestrzeni wymagają zdecydowanie dłuższego czasu na zaobserwowanie miarodajnych wyników, odnoszących się zarówno do poprawy, jak też pogorszenia stanu bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Bibliografia

- Bezpieczeństwo pieszych w ruchu drogowym, a regulacje prawne. Przyczyny wypadków i możliwości poprawy sytuacji*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2020.
- Bezpieczeństwo uczestników ruchu drogowego. Informacja o wynikach kontroli. Bezpieczeństwo uczestników ruchu drogowego*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2021.
- Podgórska K., Rajchel J., *Podmioty realizujące kompetencje w dziedzinie ochrony bezpieczeństwa i porządku drogowego*, „Drogownictwo” 2020, nr 1.
- Pomykała M., *Działania planistyczne administracji w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2015.

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2003 r. w sprawie wysokości grzywien nakładanych w drodze mandatów karnych za wybrane rodzaje wykroczeń (Dz.U. z 2013 r. poz. 1624 ze zm.).
<https://www.infor.pl/prawo/wykroczenia/wykroczenia-drogowe/5403463,Kary-i-mandaty-dla-kierowcow-2022.html> (dostęp: 25.05.2022 r.).

PRZYCZYNY WYPADKÓW Z UDZIAŁEM POJAZDÓW JEDNOŚLADOWYCH W ŚWIETLE BADAŃ

Szymon KWOKA¹

Wprowadzenie

Droga, to z pozoru wydzielony pas, po którym poruszają się pojazdy, aby dotrzeć do wyznaczonego miejsca. Większość osób nie zauważa jej głębi, tak samo jest z ruchem drogowym. Dla niektórych po prostu jest, lecz składa się on z wielu czynników współgrających i wpływających na siebie. Ważnym ogniwem w całości ruchu drogowego stanowią jednoślady. Wyróżniają się one specyficzną budową, z gołą odrębnymi przepisami prawnymi oraz w niektórych przypadkach miejscem poruszania się. W codziennym życiu człowieka zajęły specjalne miejsce, z pojazdu skonstruowanego do pokonywania kolejnych kilometrów, dla niektórych stały się czymś więcej, swego rodzaju pasją. Spotkać je można na drogach w postaci skuterów, motorowerów oraz motocykli, a także na chodnikach i ścieżkach za sprawą rowerów. Ruch drogowy, tak jak inne ważne elementy prawidłowego funkcjonowania państwa, a także życia społecznego narażony jest na szereg niebezpieczeństw i zagrożeń. Najpoważniejsze w skutkach są wypadki drogowe, które to powodują straty materialne, uszczerbek na zdrowiu oraz śmierć uczestników ruchu drogowego. Dlatego tak ważne jest zapewnienie bezpieczeństwa jednośladowi na drogach, szczególnie z powodu budowy pojazdu i bezpośredniej styczności kierujących z otoczeniem.

Podział pojazdów jednośladowych i ich charakterystyka

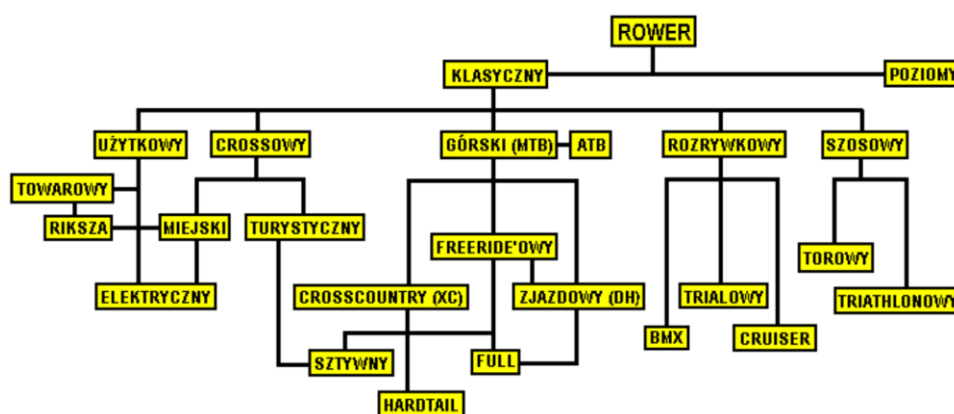
Pojazdy jednośladowe zakorzeniły się w życiu codziennym społeczeństwa na trwałe tuż po II wojnie światowej. Od tego czasu wiele osób wykorzystuje je względem dojazdu do pracy, sprawnego pokonywania zatłoczonych miejskich dróg, czy też w formie rekreacyjnej i turystycznej. Pojazd jednośladowy można zdefiniować w taki sposób, że jest to środek transportu o kołach ustawionych w linii (rzędzie) jedno za drugim w taki sposób, że podczas wykonywania ruchu

¹ Mgr Szymon Kwoka, absolwent Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

po prostym odcinku zostawia za sobą tylko jeden ślad². Ogólnie przyjmuje się podział jednośladow na³:

- rowery,
- skutery,
- motorowery,
- motocykle.

Rower jest to pojazd poruszany siłą mięśni ludzkich, nieprzekraczający szerokość 0,9 m, z możliwością wyposażenia w napęd elektryczny nieprzekraczającym napięcie 48 V⁴. Pomiędzy poszczególnymi rodzajami rowerów istnieją zasadnicze różnice determinujące ich zastosowanie i przeznaczenie. Dlatego ogólnego podziału rowerów można dokonać, dzieląc je na: klasyczne, wielosobowe (tandemy), składane, poziome, motocykle oraz wielokołowe (rys. 1.)⁵.

Rys. 1. Podział rowerów

Źródło: B. Dunin, *Historia roweru. Praca dyplomowa...*, dz. cyt., s. 82.

Na rysunku 1. można wyróżnić cztery główne kategorie rowerów klasycznych: użytkowe, crossowe, górskie, rozrywkowe oraz szosowe. Różnica pomiędzy poszczególnymi typami opiera się na ich budowie, formie przeznaczenia, a także warunkach, po których mają być wykorzystywane.

² <https://sjp.pwn.pl/szukaj/pojazd%20jedno%C5%9Bladowy.html> (dostęp: 08.02.2022 r.).

³ G. Chomka, J. Chudy, *Modelowanie konstrukcji ramy motocykla o napędzie elektrycznym*, Instytut Naukowo-Wydawniczy „SPATIUM” „Czasopismo Autobusy: technika, eksploatacja, systemy transportowe”, Vol. 6, Radom 2014, s. 85.

⁴ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 450 ze zm.).

⁵ B. Dunin, *Historia roweru. Praca dyplomowa*, Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, Kraków 2008, s. 82.

Skuter zaraz po rowerze jest jednym z najczęściej używanych jednośladów. Jego drobna budowa oraz zwrotność idealnie sprawdza się w warunkach miejskich, gdzie z łatwością lawiruje w korkach pomiędzy samochodami. Skuter można opisać jako jednoślad o charakterystycznej konstrukcji o obniżonym środku ciężkości. Posiada on szeroką podłogę oraz małe najczęściej 10-calowe koła. Silnik znajduje się pod siedziskiem, najczęściej jest to jednostka o pojemności do 50 cm³, lecz zdarzają się pojemności do 500 cm³. Skutery można podzielić na miejskie oraz turystyczne⁶.

Skutery miejskie charakteryzują się drobną konstrukcją oraz małą pojemnością silnika, najczęściej jest to 50 lub 125 cm³. Ich budowa była podyktowana zapotrzebowaniem na pojazd umożliwiający pokonywanie uliczek oraz korków miejskich.

Skuter turystyczny działa na takiej samej zasadzie jak skuter miejski, jednak różni się od niego budową oraz pojemnością silnika. Przystosowany jest do pokonywania dłuższych odległości, dlatego też uwagę skupiono na wygodzie prowadzenia. W tym celu zastosowano szersze i wygodniejsze siedziska oraz lepszą ochroną przed wiatrem. Silniki w tych pojazdach zazwyczaj przekraczają pojemność 125 cm³ zważywszy na zwiększoną konstrukcję pojazdu oraz konieczność rozwijania większej prędkości⁷.

Motorowery są tak zwanym wyśrodkowaniem pomiędzy rowerem a motocyklem. Z początku były to zwykłe rowery z dodatkowym niedużym silnikiem napędzającym tylną lub przednią oś pojazdu. Są to małe konstrukcyjnie pojazdy, bardziej przypominające motocykl niż skuter, w przeciwieństwie do nich pojemność silnika spalinowego ograniczona jest przepisami do 50 cm³, a w przypadku silnika elektrycznego moc nie może przekraczać 4 kW. Motorowery popularne są szczególnie wśród młodzieży, której ustawowy wiek nie pozwala na kierowanie pojazdami o większej pojemności⁸.

W polskim ustawodawstwie motocykl definiowany jest jako pojazd samochodowy, zazwyczaj jednokołowy (wyjątek trzykołowy lub czterokołowy) z możliwością wyposażenia w boczny wózek. Ogólne przedstawienie definicji spowodowane jest tym, iż konstrukcja oraz pojemność silnika w motorach jest zróżnicowana, dlatego też niezbędne jest wyodrębnienie odpowiedniego podziału. Podstawowa klasyfikacja wyodrębnia motocykle szosowe i terenowe, jednakże jest to podział zbyt ogólny i niekiedy przyporządkuje dane rodzaje pojazdów do obu grup. Najbardziej adekwatny będzie podział motocykli na dwie grupy⁹:

⁶ M. Olsza, *Charakterystyczne budowy pojazdów samochodowych*, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy w Radomiu, Radom 2007, s. 34.

⁷ R. Dmowski, *Diagnostowanie podzespołów i zespołów motocykli*, Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, Warszawa 2019, s. 19–21.

⁸ Art. 2. ustawy Prawo o ruchu drogowym.

⁹ R. Dmowski, *Diagnostowanie podzespołów...*, dz. cyt., s. 7–17.

- Wyczynowe:
 - wyścigowe,
 - rajdowe,
 - crossowe,
 - żużlowe,
 - do skoków,
 - do stuntu.
- Użytkowe:
 - sportowe,
 - sportowo-turystyczne,
 - turystyczne,
 - enduro,
 - supermoto,
 - z wózkami bocznymi,
 - choppery.

Motocykle wyczynowe to nie tylko pojazdy przeznaczone do wyścigów torowych oraz szosowych, lecz również są to maszyny wykorzystywane do uczestnictwa w zawodach na trasach w terenie. Motocykle użytkowe są przeznaczone do codziennego korzystania w celach transportowych, turystycznych czy wyczynowych, które odpowiadają przepisom ruchu drogowego.

Dzięki dużej różnorodności wśród rodzajów oraz podgrupach jednośladów, każdy uczestnik ruchu drogowego niezależnie od wieku, predyspozycji do jazdy oraz wymagań może dobrać odpowiednią maszynę do swoich oczekiwań. Rower w przypadku ekologicznego poruszania się na krótkich dystansach, skuter, aby sprawnie omijać zatłoczone ulice, motorower do nauki i rozpoczęcia przyszłej przygody z pojazdami o większej pojemności skokowej silnika, a także motocykle dla osób chcących rozwijać znaczne prędkości, podróżować, czy też poruszać się poza utwardzonymi drogami.

Techniczne aspekty pojazdów jednośladowych wpływające na bezpieczeństwo

Stan techniczny, a przede wszystkim konstrukcja pojazdu stanowi ważny czynnik wpływający na minimalizację zagrożeń osób poruszających się jednośladowymi. Rowerzyści, czy motocykliści podczas wystąpienia kolizji bądź też wypadku są najbardziej narażeni na utratę zdrowia lub życia. Spowodowane jest to budową pojazdu, która nie chroni uczestnika przed czynnikami zewnętrznymi, tak jak w przypadku samochodów. Kierujący jednośladem bezpośrednio styka się z czynnikami zewnętrznymi w trakcie jazdy, porusza się w jego obrębie bez bariery ochronnej takiej jak pasy, poduszki powietrzne czy też karoseria pojazdu

pozwalająca na częściowe wchłonięcie energii podczas zdarzenia drogowego, co nie jest możliwe w przypadku jednoślądów.

Dla zmniejszenia ryzyka wystąpienia sytuacji niebezpiecznej konstruktorzy jednoślądów skupiają swoje wysiłki na bezpieczeństwie czynnym, zwanym także aktywnym. Jest to zbiór mechanizmów i elementów konstrukcyjnych umożliwiających minimalizację powstania kolizji lub wypadku drogowego. Wśród elementów technicznych budowy pojazdu wpływających na stan bezpieczeństwa należy wymienić¹⁰:

- ramę pojazdu,
- układ hamulcowy,
- układ kierowniczy,
- elektroniczne systemy bezpieczeństwa.

Rama pojazdu stanowi jego główną oś konstrukcyjną, spaja ze sobą i łączy w całość wszystkie elementy jednoślądu. Przeważnie rama wykonywana jest z elementów stalowych (konstrukcja motocykli), jednak aby zmniejszyć jej masę coraz częściej używa się aluminium bądź karbonu (konstrukcja rowerów). Klasyczna rama motocyklu wykonana jest ze stali, jako głównego elementu konstrukcyjnego, jednak posiada również elementy wykończeniowe z aluminium, karbonu, czy też włókien szklanych. Wyróżnić można ramy otwarte, zamknięte, skrzyniowe, kratownicowe oraz typu delta¹¹.

Układ hamulcowy jest kluczowym elementem wyposażenia jednoślądów. Wpływa on na poziom bezpieczeństwa kierowców, a także wszystkich uczestników ruchu. Hamulce mają za zadanie zwolnić, wyhamować pojazd, a w przypadku wystąpienia zagrożenia, zatrzymać go w jak najkrótszym czasie, dlatego najważniejsza jest ich skuteczność i wytrzymałość. Hamulce dzieli się na bębnowe oraz tarczowe. Najbardziej rozpowszechnionym układem stosowanym w motocyklach jest układ hamulcowy tarczowy składający się w skrócie z tarczy, zacisku oraz klocków hamulcowych, które to w ekstremalnych przypadkach osiągają temperaturę nawet 1000°C. Największą zaletą hamulców tarczowych jest przede wszystkim wysoka skuteczność hamowania. Układ hamulcowy w motocyklach składa się z przedniego hamulca ręcznego oraz tylnego hamulca nożnego. Przedni hamulec jest hamulcem podstawowym używa się go w trakcie zwalniania oraz nagłego hamowania natomiast tylni jest hamulcem dodatkowym wykorzystywanym najczęściej do ruszania z wzniesienia¹².

¹⁰ T. Perzyński, D. Pietruszczak, Ł. Witczak, *Analiza bezpieczeństwa ruchu pojazdów jednoślądowych w latach 2010–2017 na przykładzie powiatu radomskiego*, Instytut Naukowo-Wydawniczy „SPATIUM” Czasopismo Autobusy: technika, eksploatacja, systemy transportowe, Radom 2018, s. 196.

¹¹ E. Płaczek, *Działania poprawiające bezpieczeństwo komunikacyjne*, „Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae” nr 4, t. I, Kielce 2017, s. 465–466.

¹² R. Dmowski, *Diagnozowanie podzespołów...*, dz. cyt., s. 26–27.

Głównym elementem układu kierowniczego jest kierownica wykonana przeważnie ze stalowej rury bądź też innych stopów lekkich metali. Znajdują się na niej, po lewej stronie: dźwignia sprzęgła, natomiast po prawej: dźwignia hamulca przedniego oraz manetka odpowiadająca za sterowanie przepustnicy gaźnika¹³. Zawieszenie motocykla w układzie kierowniczym zasadniczo dzieli się na widelec teleskopowy lub tak zwany upside-down. Jest to stabilny układ, jednak za jego główną wadę należy uznać to, iż podczas hamowania widelec opuszcza się ku dołowi co powoduje jednoczesne podnoszenie się tylnej osi pojazdu. Widełce w konstrukcji upside-down zamontowane są w jednoślądzie do góry nogami, również nastąpiły zmiany dotyczące korpusu amortyzatora, który został przymocowany do górnego odcinka zawieszenia. Sprawilo to zmniejszenie ciężaru zawieszenia oraz poprawienie stabilności podczas hamowania co przełożyło się na względy bezpieczeństwa¹⁴.

Poza elementami mechanicznymi jednoślądów również wspomagające systemy elektroniczne mają bezpośredni wpływ na poprawę bezpieczeństwa kierujących. System ABS wyposażony w większości w nowych motocyklach odpowiada za przeciwdziałaniu blokowania się kół. Współpracuje on z dwoma kołami dla dobrania odpowiedniej mocy podczas gwałtownego hamowania. Zastosowanie ABS-u sprawdza się podczas jazdy po śliskiej nawierzchni, gdzie stabilność jednoślądów podczas hamowania ulega znacznemu pogorszeniu. System ASC odnosi się do automatycznej kontroli trakcji w pojeździe. Działa on na zasadzie współpracy z systemem ABS, poprzez redukcję mocy silnika podczas gwałtownego hamowania lub przyspieszania. System ESP dotyczy stabilizacji pojazdu podczas wykonywania manewru skrętu. Odpowiada za przyhamowywanie tylnego lub przedniego koła w celu utrzymania stabilności podczas wchodzenia lub wychodzenia z zakrętów¹⁵.

Bezpieczeństwo kierowców, a odzież ochronna

Odzież ochronna kierujących jednoślądami odpowiada za zmniejszenie ryzyka utraty zdrowia lub życia w trakcie powstania kolizji bądź też wypadku drogowego. Również dzięki jej zastosowaniu rowerzyści i motocykliści są chronieni przed warunkami atmosferycznymi i oparzeniami wynikającymi przez dotknięcie gołej skóry rozgrzanych elementów pojazdu. Zastosowanie odzieży ochronnej odzwierciedla swój cel w wytycznych odnoszących się do jej konstrukcji, tak aby¹⁶:

¹³ M. Salvador, *Study of stability of a two wheeled vehicle through experiments on the road and in the laboratory*, Automobile Motori High-Tech, Modena 2004, s. 10–12.

¹⁴ <https://www.motocykl-online.pl/technika/Jak-dziala-motocykl-zawieszenie-przedniego-koła,8581,2> (dostęp: 23.04.2022 r.).

¹⁵ T. Perzyński, D. Pietruszczak, Ł. Witczak, *Analiza bezpieczeństwa ruchu...*, dz. cyt., s. 199–200.

¹⁶ I. Sudoł-Szopińska, A. Bogdan, A. Łuszczak, P. Pietrowski, *Wpływ mikroklimatu pod ka-*

- ciało kierującego było osłonięte, szczególnie stawy oraz zewnętrzne części nóg i rąk, gdzie występuje największe ścieranie materiału w trakcie poślizgu po asfalcie,
- szwy oraz klamry powinny być mocne i bezpieczne, oraz zabezpieczone przed możliwą stycznością z podłożem Elektroniczne systemy bezpieczeństwa,
- w odzieży ochronnej powinny zostać zastosowane odblaski oraz powinna izolować ciało przed warunkami zewnętrznymi.

Warto również podkreślić, iż wszelka odzież ochronna dopuszczona do sprzedaży odpowiada szeregom restrykcji, uzyskania certyfikatów oraz homologacji, aby spełniała przyjęte normy. Do elementów odzieży chroniącej kierujących jednośladami zaliczyć można:

- kask,
- kombinezon,
- rękawice,
- buty,
- inne elementy ubioru.

Kask stanowi najbardziej charakterystyczną część ubioru. Każdy z nich skierowany jest do innego rodzaju pojazdu od motocykla szosowego, crossowego do kierujących motorowerami oraz rowerami. Kaski ze względu na swoją budowę można podzielić na kilka grup takich jak: integralne, szczękowe i otwarte. Odróżnia ich od siebie konstrukcja, kask integralny charakteryzuje się zamkniętą budową chroniącą całą głowę wraz ze szczęką w którym ruchomy jest tylko wizjer. Kask szczękowy budową przypomina kask integralny z drobnym wyjątkiem, tutaj ruchomym elementem jest otwierana szczęka przesuwana w górę. Kask otwarty ochrania górną część głowy natomiast pozostawia niezabudowaną dolną część szczękową¹⁷. Oprócz wyglądu najważniejsza w kaskach jest konstrukcja, to właśnie ona stanowi główny czynnik poziomu ich bezpieczeństwa. Głównymi elementami budowy kasku jest skorupa, część pochłaniająca energię uderzenia, zapięcie oraz wyściółka. Nie każdy kask nadaje się do użytkowania przez kierującego, zdarzają się tanie zamienniki, które nie powinny zostać dopuszczone do obrotu rynkowego, ponieważ nie spełniają określonych norm bezpieczeństwa. Tylko przetestowane kaski posiadające homologację ECE 22.05 są w pełni bezpieczne dla użytkowników¹⁸.

skiem integralnym na sprawność psychofizyczną motocyklisty – badania pilotażowe, Centralny Instytut Ochrony Pracy, „Bezpieczeństwo Pracy – Nauka i Praktyka” 2008, Vol. 6, s. 8–9.

¹⁷ C. Orsi, A. Stendardo, A. Marinoni, M.D. Gilchrist, D. Otte, L. Chiliaouatkis, T. Lajunen, T. Ozkan, *Motorcycle riders perception of helmet use: Complaints and dissatisfaction*, „Accident Analysis & Prevention” Vol. 44 Issue 1, Irvine California 2012, s. 4–5.

¹⁸ Tamże, s. 6–8.

Kombinezon motocyklowy tudzież kurtka i spodnie odpowiadają za zabezpieczenie największej powierzchni kierującego jednośladem. Ubranie motocyklowe powinno chronić przede wszystkim miejsca najbardziej podatne na urazy typu stawy (łokcie, kolana), barki oraz zewnętrzne części nóg i rąk. Kombinezony można podzielić na jednoczęściowe i dwuczęściowe. Jednoczęściowe wykonane ze skóry lub tworzyw sztucznych jako jeden element zapinany suwakiem, jest on najbardziej bezpieczny, ponieważ nie istnieje możliwość podwinięcia lub zsunięcia się elementów ubioru, lecz jego główną wadą jest trudność w zakładaniu i ściąganiu kombinezonu. Kombinezony dwuczęściowe są najpopularniejsze wśród kierujących, składają się z odseparowanych od siebie spodni i kurtki. Materiał nie odbiega od konstrukcji kombinezonów jednoczęściowych (skóra, tworzywa sztuczne). Oba typy ubioru mogą zawierać elementy wzmacniane i ochronne umiejscowione w najbardziej narażonych miejscach na łokciach, kolanach oraz kręgosłupie¹⁹.

Rękawice najczęściej wykonane są ze skóry zwierzęcej lub tworzyw sztucznych, w zależności od rodzaju pojazdu tworzone są różne modele rękawic (sportowe, szosowe, crossowe). Ich głównym zadaniem jest ochrona rąk oraz nadgarstków przed urazami, przetarciami, a także czynnikami atmosferycznymi. Niektóre modele posiadają wzmacniane elementy na kostki i wewnętrznej części dłoni oraz dodatki takie jak nakładki na opuszki palców, aby korzystać z urządzeń z dotykowym ekranem, a także listwa umożliwiająca usuwanie wody z kasku podczas jazdy. Tak jak poprzednie elementy odzieży ochronnej rękawice również posiadają specjalne normy dopuszczenia ich do sprzedaży, takie jak PN-EN 13594 2005²⁰.

Buty przeznaczone do jazdy jednośladami wykonane są najczęściej ze skóry i rzadziej z materiałów sztucznych. Dzieli się je na niskie oraz wysokie; oba rodzaje odpowiedzialne są za ochronę stóp, jednak tylko buty wysokie ochraniają również stawy skokowe, łydki i golenie kierującego. Ważnym elementem konstrukcyjnym jest ich zapięcie, powinny być one zapinane na zamek albo klamry i należy unikać wiązań na sznurowadła, ponieważ mogą one doprowadzić do zaczepienia się o elementy konstrukcyjne pojazdu²¹.

Do innych elementów ochronnych ubioru kierujących jednośladami można zaliczyć ochraniacze zewnętrzne na kolana, łokcie oraz kręgosłup. Wykonane są

¹⁹ D. Hardyś, D. Fabiszewska, J. Leksy, *Ubiór motocyklisty jako środek zapewniający bezpieczeństwo*, Bezpieczeństwo pracy Środowisko Zarządzanie, t. III, red. nauk. D. Hardyś, Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach, Katowice 2015, s. 123–124.

²⁰ T. Perzyński, D. Pietruszczak, Ł. Witczak, *Analiza bezpieczeństwa ruchu...*, dz. cyt., s. 199.

²¹ D. Hardyś, D. Fabiszewska, J. Leksy, *Ubiór motocyklisty...*, dz. cyt., s. 126–127.

z wzmocnionych tworzyw sztucznych zakładane bezpośrednio na kombinezon motocyklowy za pomocą ściągaczy lub pasków.

Badania przyczyn wypadków pojazdów jednośladowych

Przeprowadzone badanie miało na celu wskazanie przez kierujących przyczyn powstawania wypadków z udziałem kierowców jednośladowych. Do przeprowadzenia badania została wykorzystana technika indywidualnego wywiadu pogłębionego. Badanie zostało przeprowadzone, aby skonfrontować otrzymane wyniki kierujących pojazdami samochodowymi z jednośladami. Miało to na celu pokazanie różnic postrzegania obu grup kierujących, a także ukazanie odmiennego dostrzegania niebezpieczeństw stwarzanych w ruchu drogowym.

Tabela 1. Charakterystyka badanej grupy

Lp.	Kod	Płeć	Wiek (lata)	Staż w prowadzeniu pojazdu (lata)	Prowadzony pojazd	Powiat
1	M1	Mężczyzna	23	5	samochód	rzeszowski
2	M2	Mężczyzna	37	15	skuter	łańcucki
3	K1	Kobieta	20	2	samochód	sanocki
4	K2	Kobieta	24	7	samochód	kolbuszowski
5	M3	Mężczyzna	30	15	motocykl	bieszczadzki
6	M4	Mężczyzna	25	20	rower	leżajski

Źródło: opracowanie własne.

Zadane pytania dotyczyły oceny drogowych barier ochronnych, zachowań zwiększających bezpieczeństwo kierujących jednośladami, czynnika mającego największy wpływ na bezpieczeństwo jednośladow, przyczyny wypadków oraz udział badanych w sytuacjach niebezpiecznych z udziałem kierujących jednośladami.

Odnośnie do oceny barier ochronnych w tym przypadku badana grupa podzieliła się równo na pół względem udzielanych odpowiedzi. Respondenci odpowiadający pozytywnie wskazali takie zalety jak: „bariery dla kierujących jednośladami stanowią ochronę ponieważ mogą wyhamować na nich swoją prędkość [M1]”, „zatrzymują kierujących przed wypadnięciem poza obręb drogi i stoczenie

się do rowy lub upadek w przepaść [K1]”, stanowią blokadę przed niebezpieczeństwem, ostrym zakretem, stoczeniem się do rowu lub wpadnięciem w przepaść [M4]”. Natomiast druga część była negatywnie nastawionych względem barier ochronnych. Wskazywała, iż zmniejszają one pole wykonywanych manewrów, przy czym skracając również pobocze, na które kierujący jednośladami mogą zjechać w sytuacji wystąpienia nagłego zdarzenia. Także badani odnieśli się do samych barier wskazując, że podczas zderzenia z nimi kierujący jednośladem dozna większych urazów zdrowotnych, a nawet w niektórych przypadkach może nastąpić zgon.

Co zwiększyłyby bezpieczeństwo kierujących jednośladami? – respondenci w tym pytaniu udzielili zróżnicowanych odpowiedzi, co świadczy o wielowarstwowości zaistniałego problemu. Wskazano trzy najważniejsze czynniki takie jak: prawo, mentalność i infrastruktura. Większość badanych wskazała na mentalność kierujących pojazdami samochodowymi i współpracy pomiędzy dwoma grupami, „świadomość społeczna innych uczestników ruchu, to, że do wypadku może łatwo dojść, wystarczy chwila nieuwagi a skutki względem jednośladów mogą być katastrofalne [M4]”, „współpraca pomiędzy kierowcami jednośladów i samochodów oraz wyrozumiałość obu grup [K2]”, „Mentalność kierujących przede wszystkim motocyklami, ponieważ czują się bezkarni i za pewnie na drogach, nie są świadomi tego co może im się stać podczas wypadku [M2]”, „brawura wśród jednośladów, a szczególnie skuterów, którzy to nie zważają na innych uczestników ruchu [M1]”. Względem prawa, jedna badana osoba uznała, że powinien być kładziony nacisk przez Policję na większe egzekwowanie przepisów drogowych przez kierujących jednośladami, ponieważ często je łamią, a rzadko są kontrolowani i zatrzymywani przez służby. Respondent wskazał również, iż rowerzyści stanowią grupę, mającą największy wpływ na bezpieczeństwo jednośladów, gdyż ich zachowanie na drodze powoduje najwięcej niebezpieczeństw. Natomiast dwoje badanych wybrało infrastrukturę drogową ze względów na odbywanie się po niej ruchu oraz możliwości jej rozbudowy, „budowa ścieżek rowerowych ponieważ rowerzyści jeżdżący po chodniku stanowią zagrożenie dla pieszych (...) zwiększenie liczby skrzyżowań bezkolizyjnych i poprawa jakości dróg [M1]”, „Jakość dróg, lecz w kontekście ich konstrukcji czyli większa liczba pasów ruchu, a także szersze asfaltowe pobocza [M3]”.

W kontekście czynnika mającego największy wpływ na bezpieczeństwo kierujących jednośladami badani głównie wymieniali mentalność i infrastrukturę drogową. Mentalność kierujących odgrywała największą rolę, wskazano, że kierujący jednośladami nie są świadomi zagrożeń, jakie na nich czekają w ruchu drogowym, poruszają się nie zważając na innych kierujących, tak jakby tylko oni byli uczestnikami ruchu, a także zachowanie pojazdów samochodowych w pozytywnym znaczeniu, którzy to widząc w lusterku nadjeżdżający pojazd jednośladowy usuwają się lekko na bok, aby umożliwić mu bezpieczny przejazd, a w ne-

gatywnym znaczeniu kierowcy zajeżdżający specjalnie drogę, co może spowodować wystąpienie sytuacji niebezpiecznej. Infrastruktura także odgrywa niemałe znaczenie szczególnie dla kierujących jednośladami, „jakość dróg, jeżdżąc motocyklem należy patrzeć jeszcze uważniej na drogę, ponieważ istnieje więcej niebezpieczeństw mogących doprowadzić do wypadku [M3]”, Infrastruktura drogowa, ponieważ przy większych prędkościach negatywnie wpływa na bezpieczeństwo kierujących jednośladów, nierówności oraz dziury mogą łatwo doprowadzić do wypadku [K2]”.

Aby doszło do wypadku drogowego musi istnieć odpowiednia przyczyna go powodująca i takie pytanie zadano badanym o wskazanie właśnie najczęstszych przyczyn, które powodują wypadki wśród kierujących jednośladami. Respondenci na przedstawione zagadnienie odpowiedzieli zróżnicowanie, tylko w jednej kwestii byli jednogłośni odnosząc się do wymuszeń pierwszeństwa. Badani wskazali, że jest to najczęstszy powód wypadków z udziałem jednośladów, podkreślając, że wina leży po obu stronach, a mianowicie kierujących jednośladami oraz pojazdami samochodowymi. Kolejną przyczyną jest niezachowywanie szczególnej ostrożności. W tym pytaniu została wskazana grupa, której najbardziej dotyczy ten problem, a mianowicie rowerzystów „nieuwaga rowerzystów na przejściach i przejazdach rowerowych oraz wykonywanie niebezpiecznych manewrów [K1], „przejeżdżanie na przejściach dla pieszych i rowerowych nie rozglądając się i nie zachowując szczególnej ostrożności [M4]”. Większość negatywnych opinii w stosunku do kierujących rowerami odnosiła się do ich poruszania w obrębie wyznaczonych ścieżek rowerowych, co ukazuje skalę problemu, że pomimo odrębnego pasa ruchu inni uczestnicy wskazują właśnie to miejsce jako najbardziej newralgiczne. Pozostałymi przyczynami wypadków z udziałem jednośladów badani wybrali:

- niedostosowanie odpowiedniej prędkości do panujących warunków,
- prędkość i brawura uczestników ruchu drogowego,
- nietrzymanie się swojego pasa ruchu przez poruszające się pojazdy,
- wymijanie pojazdów w korkach i przy powolnej jeździe.

Z przytoczonych powyżej przyczyn klarują się dwie grupy zagrożeń: prędkość i manewry na drodze. Pierwsza z nich stanowi poważny problem względem bezpieczeństwa, nawet w dobrych warunkach pogodowych, gdy jest ona nadużywana może skoczyć się tragedią. Dlatego też przestrzeganie obowiązującej prędkości jest kluczowe względem bezpiecznej jazdy. Przy wykonywaniu odpowiednio wszystkich manewrów takich jak wyprzedzanie, wymijanie, skręcanie należy zachować szczególną ostrożność i nie śpieszyć się. Lepiej poczekać dłużej niż w trakcie pośpiechu wykonać niebezpieczny manewr, który może skutkować powstaniem niebezpieczeństwa lub wystąpieniem wypadku drogowego.

Ostatnie pytanie dotyczyło uczestnictwa ankietowanych w wypadku lub sytuacji niebezpiecznej z udziałem jednośladu bądź też, gdy sami prowadzili rower,

motocykl albo skuter. 6 na 5 badanych odpowiedziało twierdząco, a tylko 1 przecząco. Najczęściej pojawiającym się zagrożeniem było wymuszenie pierwszeństwa przez kierujących pojazdami samochodowymi „Kierując samochód raz wymusiłem pierwszeństwo rowerzyście na przejeździe rowerowym (...) nastąpiła lekka stłuczka, ale nic się nie stało [M1]”, jechałem ścieżką rowerową i nagle samochód chciał się włączyć do ruchu i prawie się z nim zderzyłem, bo mnie nie zauważył, na szczęście samochód zdążył zahamować [M4]”, „kierujący samochodem wymusił na mnie pierwszeństwo i musiałem wyhamować pojazd do zera [M3]”. Wymuszanie pierwszeństwa również następowało z winy kierujących jednoślādami, a szczególnie rowerzystów „Gdy przejeżdżałam koło przejścia dla pieszych rowerzysta zjechał z drogi i przejechał na drugą stronę przed maską przez przejście dla pieszych [K1], Kilkakrotnie jak jechałem rowerem zdarzyło mi się wymusić pierwszeństwo kierującym samochodami, a także przejeżdżałem przez przejścia dla pieszych i zjeżdżałem z chodnika na drogę przed maskami pojazdów [M4]”. Nie tylko jednoślady oraz pojazdy samochodowe potrafią wymusić pierwszeństwo. Piesi także stanowią w niektórych przypadkach realne zagrożenie, przede wszystkim dla samych siebie; „pieszy przeszedł przez drogę patrząc w telefon i słuchając muzyki nie zważając, czy jakieś pojazdy poruszają się po tej drodze [M3]”. Przechodząc przez drogę należy korzystać z przejść dla pieszych, zachowując przy tym szczególną uwagę, ponieważ nawet, gdy pieszy posiada pierwszeństwo przejścia, kierujący nie zawsze jest w stanie go dostrzec lub sam może popełnić błąd. Podczas badania tylko jedna osoba była poszkodowana w wyniku zaistniałej stłuczki. Do zdarzenia doszło podczas poruszania się skuterem na drodze, „uczestniczyłem w zderzeniu z samochodem osobowym, chciałem wyprzedzić pojazd, gdy byłem na wysokości drzwi kierowcy nagle skręcił w lewo bez kierunku i bez spojrzenia w lusterko, przerysowałem bok samochodu i urwałem mu lusterko na szczęście obyło się bez uszczerbku na zdrowiu [M2]”. Podany przykład dobitnie pokazuje nie zachowanie szczególnej ostrożności przez kierującego samochodem osobowym. Popełnił on dwa karygodne błędy, nie ocenił, czy manewr skrętu jest możliwy i bezpieczny do wykonania oraz nie zasignalizował, co zamierza zrealizować. Niezachowanie szczególnej uwagi kierujących może skończyć się poważną tragedią. Również jednemu z badanych przytrafiło się spotkanie z dziką zwierzyną. Podczas jazdy przy terenie leśnym sarna przebiegła drogę tuż przed pojazdem motocyklowym, dzięki szybkiej reakcji i przyhamowaniu nie doszło do tragedii.

Należy pamiętać, iż nie tylko zachowanie innych uczestników ruchu ma wpływ na bezpieczeństwo poruszania się, ale także czynniki zewnętrzne takie jak dzika zwierzyna. Świadczy to o tym, że cały czas w trakcie jazdy należy zachowywać szczególną ostrożność.

Wnioski końcowe

Przeprowadzony wywiad i skonfrontowanie ze sobą dwóch grup: pojazdów samochodowych i jednośladowych odnośnie do poziomu bezpieczeństwa oraz wpływu pojazdów jednośladowych względem ruchu drogowego przyniosły nieoczywiste i momentami niespodziewane wnioski. Zwracając uwagę na infrastrukturę drogową poważnym problemem są bariery ochronne, stawiane w miejscach utrudniających wykonywanie manewru. Pomimo tego, iż badani nie byli w tej kwestii jednomyślni, bariery ochronne projektowane i budowane są przede wszystkim dla zachowania bezpieczeństwa kierowców samochodów, a nie jednośladowców. Bariery ochronne w Polsce powodują to, że gdy podczas incydentu najczęściej motocyklista lub motorowerzysta wpada na taką barierę zwiększa się ryzyko wystąpienia ciężkiego kalelectwa, a nawet śmierci. Największy wpływ na bezpieczeństwo kierowców jednośladowych ma mentalność wszystkich uczestników ruchu. Skutkuje ona popełnianiem błędów na drodze, spadkiem uważności i ostrożności, a przede wszystkim brakiem wiedzy i doświadczenia. Tyczy to się obu grup, ponieważ kierowcy pojazdów samochodowych wielokrotnie nie zauważają kierujących jednośladowcami lub też nie respektują ich obecności na drogach. Właśnie kierujący rowerami zostali wskazani jako grupa mająca największy wpływ zazwyczaj negatywny na bezpieczeństwo. Poprzez swoje zachowanie, nieostrożność i stosunkową bezkarność, stanowią oni realne zagrożenie, jednak najbardziej względem siebie niż innych uczestników. Przyczyny wypadków z udziałem jednośladowców skonfrontowano z sytuacjami niebezpiecznymi, w jakich uczestniczyli badani. Rezultat był jednoznaczny, w obu przypadkach dochodziło do tych samych zdarzeń. Najczęstszym powodem były wymuszenia pierwszeństwa oraz niezachowanie szczególnej ostrożności przez innych uczestników ruchu drogowego. Ankietowani wskazali sytuacje, w których to najczęściej samochody osobowe wymuszały pierwszeństwo wobec kierowców jednośladowców, a w szczególności motocyklistów poruszających się po drodze. Drugą przyczyną odnoszącą się do niezachowywania szczególnej ostrożności dotyczyła również kierujących pojazdami samochodowymi, ale także rowerzystów. Obie grupy zostały wskazane jako naprzemiennie stwarzające zagrożenie, niezwracanie uwagi na innych uczestników oraz nieuważną jazdę na drodze.

Bibliografia

1. Chomka G., Chudy J., *Modelowanie konstrukcji ramy motocykla o napędzie elektrycznym*, Instytut Naukowo-Wydawniczy „SPATIUM” Czasopismo Autobusy: technika, eksploatacja, systemy transportowe, Vol. 6, Radom 2014.
2. Dmowski R., *Diagnostowanie podzespołów i zespołów motocykl*, Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, Warszawa 2019.

3. Dunin B., *Historia roweru. Praca dyplomowa*, Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, Kraków 2008.
4. Hardyś D., Fabiszewska D., Leksy J., *Ubiór motocyklisty jako środek zapewniający bezpieczeństwo*, „Bezpieczeństwo Pracy. Środowisko. Zarządzanie”, t. III, red. nauk. D. Hardyś, Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach, Katowice 2015.
5. Olsza M., *Charakterystyczne budowy pojazdów samochodowych*, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy w Radomiu, Radom 2007.
6. Orsi C., Stendardo A., Marinoni A., Gilchrist M. D., Otte D., Chiliaouakis L., Lajunen T., Ozkan T., *Motorcycle riders perception of helmet use: Complaints and dissatisfaction*, „Accident Analysis & Prevention”, Vol. 44 Issue 1, Irvine California 2012.
7. Perzyński T., Pietruszczak D., Witczak Ł., *Analiza bezpieczeństwa ruchu pojazdów jednośladowych w latach 2010–2017 na przykładzie powiatu radomskiego*, Instytut Naukowo-Wydawniczy „SPATIUM” Czasopismo Autobusy: technika, eksploatacja, systemy transportowe, Radom 2018.
8. Płaczek E., *Działania poprawiające bezpieczeństwo komunikacyjne*, „Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae” nr 4, t. I, Kielce 2017.
9. Salvador M., *Study of stability of a two wheeled vehicle through experiments on the road and in the laboratory*, Automobili Motori High-Tech, Modena 2004.
10. Sudoł-Szopińska I., Bogdan A., Łuszczak A., Pietrowski P., *Wpływ mikroklimatu pod kaskiem integralnym na sprawność psychofizyczną motocyklisty – badania pilotażowe*, Centralny Instytut Ochrony Pracy, „Bezpieczeństwo Pracy – Nauka i Praktyka” Vol. 6, Warszawa 2008.

Prawodawstwo

1. Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 450 ze zm.).

Netografia

1. <https://sjp.pwn.pl/szukaj/pojazd%20jedno%C5%9Bladowy.html>
2. <https://www.motocykl-online.pl/technika/Jak-dziala-motocykl-zawieszenie-przedniego-kola,8581,2>.

STRAŻ GRANICZNA A ŚWIADOMOŚĆ POLAKÓW W CZASIE PANDEMII COVID-19

Benedykt STEC¹

Wstęp

W obecnych czasach formacje mundurowe mają szereg rozmaitych obowiązków do wypełnienia. Jednym z głównych zadań jednostek mundurowych jest zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom RP. Mimo to z upływem czasu pojawiają się nowe zagrożenia, którym między innymi formacje mundurowe muszą wyjść naprzeciw. Do takich zagrożeń można zaliczyć między innymi pojawiające się wirusy, których rozprzestrzenianie się wiąże się z przekraczaniem granic państwowych. Ponadto w czasie powszechnej cyfryzacji można natknąć na wszelkiego rodzaju fake newsy, które mogą przyczyniać się do sposobu postrzegania formacji mundurowych przez obywateli RP. W związku z tym tak ważne jest, aby społeczeństwo polskie miało podstawową świadomość na temat funkcjonowania jednostek mundurowych, w tym Straży Granicznej. Obecnie Straż Graniczną definiuje się jako mundurową formację o charakterze jednolitym, której jednym z głównych celów jest ochrona granic Rzeczypospolitej, zarówno granic lądowych, jak i granic morskich.

Historia Straży Granicznej

W 1928 roku w efekcie rozporządzenia ówczesnego prezydenta Ignacego Mościckiego powołano Straż Graniczną. Była to jednostka przypominająca wojsko polskie, będąca podległa Ministrowi Skarbu. Jednostka ta została powołana głównie po to, aby chronić południową, zachodnią i południowo-zachodnią granicę RP. Zgodnie z wcześniej wspomnianym rozporządzeniem do podstawowych zadań jednostki Straży Granicznej należało: śledzenie przemytu na granicach państwowych, niedopuszczanie do nielegalnych przekroczeń granicy państwa, pełnienie służby wartowniczej i konwojowej, stanie na straży bezpieczeństwa oraz współpracę z wojskiem polskim w zakresie bezpieczeństwa. Poza Ministerstwem Skarbu ówczesna Straż Graniczna podlegała Ministerstwu Spraw Wewnętrznych oraz Ministerstwu Spraw Wojskowych.

¹ Benedykt Stec, student Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

Oprócz zadań, które Straż Graniczna wykonywała obowiązkowo, przysługiwały jej również prawa do: używania broni oraz psów służbowych, jej funkcjonariusze posiadali prawo do legitymowania osób na granicach, mogli dokonywać tymczasowych zatrzymań osób, jak również przemyconych towarów. Warto dodać, że ówczesnej Straży Granicznej nadano charakter instytucji policyjnej. Ponadto formacja ta miała status zawodowej formacji granicznej, w związku z tym w celu zorganizowania stałego naboru, jak również dla rekompensaty za nieprzyjemności wynikające ze służby, próbowano reklamować warunki pracy na szeroka skalę².

W 1938 roku Straż Graniczna zapoczątkowała przekazanie odcinek granicy rumuńskiej Korpusowi Ochrony Pogranicza. Po najeździe Niemiec na Czechy i Morawy granica miała długość około 2500 kilometrów. W kwietniu 1939 r. zarządono wzmocnienie straży granicznej. Na rozkaz Komendanta Głównego Straży Granicznej z wyznaczonych rezerw utworzono jednostki zbrojeniowe. Zgodnie z planem na każdej stacji miałyby znajdować się oddział 1 oficera i 60 szeregowych. Według ówczesnych przepisów straż graniczna wchodziła w skład Sił Zbrojnych RP na wypadek mobilizacji, a więc wchodziła w skład oddziałów taktycznych i grup operacyjnych. Wkrótce wszystkie oddziały i straże graniczne zostały podporządkowane dowódcom wojskowym.

Tuż przed wybuchem II wojny światowej Straż Graniczna liczyła 445 oficerów, 6241 podoficerów i 9315 szeregowych, w tym 334 oficerów, 5380 podoficerów i 9315 szeregowych na granicy niemieckiej. Na kilka miesięcy przed wybuchem wojny nastąpiło więcej prowokacji i działalności dywersyjnej, zwłaszcza na pograniczu polsko-niemieckim. W tym czasie dochodziło do licznych strzelanin na posterunkach Straży Granicznej ze stacjonującą tam strażą. W wyniku ww. akcji zginęło kilkunastu oficerów, a kilku dziesięciu zostało rannych. Dochodziło do licznych naruszeń granicy państwowej na wielu jej odcinkach co stanowiło wyraźny sygnał o pogłębiającym się kryzysie politycznym na linii Polski i Niemiec³.

Po wybuchu wojny Straż Graniczna została przeformowana w Wojsko Ochrony Pogranicza. Jednostkę tę należy zdefiniować jako formację wojskową, powołaną do ochrony granic polski ludowej. Wojsko Ochrony Pogranicza (WOP) służyło ministerstwu bezpieczeństwa publicznego oraz ministerstwu spraw wewnętrznych, stanowiło również część wojska ludowego wojska polskiego. W czasie swojego istnienia Wojsko Ochrony Pogranicza kilkakrotnie zmieniało swoją podległość. Pierwotnie podlegało Ministerstwu Obrony Narodowej, następnie Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego i Ministerstwu Spraw Wewnętrznych.

² K. Piekarz, *Polskie formacje graniczne 1918–1924*, „Mówią Wieki”, 2/2017, s. 20.

³ Tamże, s. 42.

nych, pod sam koniec swojego istnienia WOP podlegało Ministerstwu Spraw Wewnętrznych jako formacja wojskowa⁴.

Genezę powstania WOP datuje się na 17 maja 1945 roku, wtedy to naczelny dowódca Wojska Polskiego wydał rozkaz obsadzenia wschodniego brzegu Bystrzycy i Odry siłami pięciu dywizji piechoty. Podczas wykonywania tego rozkazu, wydano kolejną decyzję o przesunięciu kolejnych dywizji dalej na zachód, na linię Odry i Nysy Łużyckiej. Całość zaplanowanych operacji miały się zakończyć z dniem 10 czerwca 1945 roku. To właśnie 10 czerwca 1945 roku uznaje się za święto WOP. Problem ochrony granic państwowych przez wyspecjalizowane jednostki był traktowany jako stan przejściowy. Przed utworzeniem jednostki, której głównym celem byłoby wyspecjalizowane ochranianie granic państwowych dochodziło do licznych dyskusji na tematy takie jak: model organizacji jak również ministerstwa, którym miałaby ta jednostka podlegać. Skupiano się głównie na paru czynnikach, przede wszystkim utworzeniu formacji, która miała przypominać przedwojenną Straż Graniczną, która pracowałaby dla Ministerstwa Skarbu oraz ministerstwom administracji i bezpieczeństwa publicznego. Następnie utworzenie w ramach wcześniej wspomnianego Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego formacji podobnej do Korpusu Ochrony Pogranicza. Na koniec skupiano się na tym, aby nowa formacja miała charakter tylko i wyłącznie wojskowy, jednak podobny do wcześniej wspomnianego Korpusu Ochrony Pogranicza, uwzględniając przy tym aktualnie panujące zasady ustrojowe państwa, jak i relacji politycznych z państwami ościennymi⁵.

Ta formacja sprawowała swoją służbę do 1965 roku. Zgodnie z zarządzeniem z dnia 24 czerwca 1965 roku dotyczącym zmian podporządkowania wojsk wewnętrznych jednostki wojsk ochrony pogranicza i korpusu bezpieczeństwa wewnętrznego przeszły do resortu obrony narodowej. Zgodnie z decyzją prezydium rządu z 31 lipca 1971 roku Wojska Ochrony Pogranicza znów podporządkowane zostały Ministerstwu Spraw Wewnętrznych⁶.

Zadania i funkcje Straży Granicznej

Do tej pory ustanawianie i ochrona granic państwowych nie straciły na aktualności oraz na znaczeniu teoretycznym i praktycznym. Pełniąc ważną funkcję kontrolną, stają się jednocześnie mniej lub bardziej przeszkodami w ograniczaniu przepływu ludzi, swobodnej wymiany dóbr, zasobów finansowych, a czasem

⁴ H. Dominiczak, *Wojsko Ochrony Pogranicza w latach 1845–1948*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1985, s. 10.

⁵ J. Prochowicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1965*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2011, s. 64.

⁶ H. Dominiczak, *Wojsko Ochrony Pogranicza w latach 1845–1948*, Wojskowa drukarnia Łódź, Warszawa 1985, s. 107.

możliwości wymiany kultur i idei. Stopień, w jakim granice stanowią przeszkodę, zależy od wzajemnych stosunków sąsiednich państw. Granica państwowa to wydłużony kawałek ziemi o różnej szerokości, który oddziela co najmniej dwa odrębne terytoria, fizycznie lub prawnie, gospodarczo i społecznie, politycznie lub kulturowo. Istnieją dwa podstawowe typy granic: ocean i ląd. Ponadto stosuje się podział granic: zewnętrzna – linia oddzielająca terytorium państwa od innych państw lub od nikogo, wewnętrzna – granica oddzielająca poszczególne terytoria i jednostki administracyjne na terenie danego państwa, naturalne – biegnące wzdłuż naturalnych przeszkód terenowych (góry, rzeki, wybrzeża oceanów, ewentualne wododziały)⁷.

Podstawą prawną ustalania granic państwowych są zazwyczaj umowy międzynarodowe. Wyznaczanie granic państw odbywa się poprzez ich opisanie i określenie na mapie ogólnego przekroju granicy. Kolejne kroki to demarkacja, czyli oznaczenie granic na ziemi. Prawo do swobodnego przemieszczania się w obrębie Wspólnoty nie jest absolutne, ponieważ państwo Wspólnoty nie przyznało cudzoziemcom absolutnego prawa wjazdu na ich terytorium⁸.

Inne są również przepisy wynikające z prawa państwowego lub międzynarodowego poszczególnych państw inne dotyczą dyplomatów, inne turystów, studentów lub naukowców, osób wyjeżdżających za granicę w celu znalezienia pracy zarobkowej, uchodźców, osób przekraczających granice w ramach małego ruchu granicznego. W innym przypadku są ludzie, którzy nielegalnie przekraczają granice państwowe⁹.

Podstawą prawną działalności Straży Granicznej jest ustawa, która została uchwalona 12 października 1990 roku o Straży Granicznej¹⁰. Poza tym dokumentem istotną rolę odgrywają także akty wykonawcze do przyjętej przez parlament ustawy.

Ważnym z punktu widzenia działań Straży Granicznej aktem prawnym jest ustawa przyjęta tego samego dnia o ochronie granicy państwowej¹¹. Ustawa ta przede wszystkim wskazywała instytucje, które odpowiadają za ochrony granicy państwowej oraz jakie z tego zakresu wynikają zadania i obowiązki.

Kolejnym aktem prawnym, który wpływa na działalność funkcjonariuszy Straży Granicznej są zapisy kodeksu postępowania karnego, kodeksu postępowania

⁷ A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Ochrona granic i obsługa ruchu granicznego*, Lexis Nexis, Warszawa 2007, s. 64.

⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa (Dz.U. z 1927 r., nr 117, poz. 996).

⁹ A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Ochrona granic...*, dz. cyt., s. 84.

¹⁰ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. z 1990 r., nr 78, poz. 462 ze zm.).

¹¹ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz.U. z 1990 r., nr 78, poz. 461 ze zm.).

nia karnego skarbowego oraz Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczeniach. Wynika to z faktu realizowanych przez funkcjonariuszy zadań z zakresu postępowania karnego, karnego skarbowego oraz w sprawach o wykroczeniach¹².

Przyglądając się Straży Granicznej jako formacji o charakterze policyjnym podobnie jak inne służby takiego typu ważnym elementem ich działania są akty prawne o charakterze normatywnym, które są wydawane przez jej Komendanta Głównego. Dokumenty takie skierowane są do wszystkich funkcjonariuszy i obowiązują każdego niezależnie od zajmowanego stanowiska zgodnie z zasadą hierarchicznego podporządkowania.

Współczesna Straż Graniczna funkcjonuje w ramach przedstawionych powyżej regulacji prawnych. Co ważne, rozwiązania ustawowe pozwalają na realizowanie przez tę formację powierzonych im zadań zgodnie z oczekiwaniami władz państwowych.

Współpraca Straży Granicznej z innymi służbami

Organy administracji państwowej, jednostki samorządu terytorialnego oraz jednostki państwowe i inne są zobowiązane do współdziałania z organami SG i zapewnienia im warunków niezbędnych do wykonywania zadań określonych w ustawie. Współpraca ta powinna być rozumiana jak najszerzej w celu realizacji ustawowych zadań tych agencji i jednostek. Jedną z agencji, w której ta współpraca będzie realizowana, są organy Straży Granicznej. Wspomniana powyżej zasada współpracy została już zakotwiczona w preambule Konstytucji RP. Obecna skomplikowana rzeczywistość sprawia, że żadna, nawet najlepiej umundurowana formacja nie może liczyć na sukces, jeśli nie będzie współpracować z innymi strukturami. Współpraca i wymiana informacji zarówno z innymi służbami, jak i organami administracji publicznej jest warunkiem prawidłowego wykonywania podstawowych zadań tej służby w postaci ochrony granic państwowych, kontroli granic oraz zapobiegania i zwalczania nielegalnej migracji. W realizacji swoich ustawowych zadań Straż Graniczna współpracuje z innymi jednostkami i służbami państwa. Najbardziej oczywistą i najczęstszą jest współpraca z funkcjonariuszami Służby Celnej. Nie ogranicza się do kontroli i czynności na przejściach granicznych, ale obejmuje całe terytorium Polski. Właściwie przeprowadzona wspólna kontrola może pomóc w wykryciu zarówno osób przebywających nielegalnie na terenie Polski, jak i przemyconych przez nich towarów.

Drugą służbą, która ściśle współpracuje ze strażą graniczną, jest Policja. Wspólne procedury przygotowawcze umożliwiają prowadzenie dochodzeń i likwidację zorganizowanych grup przestępczych, których działalność przekracza granice państw. W tym celu w dniu 17 czerwca 2004 r. została podpisana umowa

¹² B. Szmulik, M. Paździor, *Instytucje bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2012, s. 203–204.

między Komendantem Głównym Policji a Komendantem Głównym Straży Granicznej o współpracy Policji ze Strażą Graniczną¹³. Zdarzają się również sytuacje, w których obie służby – SG i Policja – wymieniają funkcjonariuszy-specjalistów do wykonywania określonych zadań. Na tej podstawie można obserwować funkcjonariusza SG z wyszkolonym psem służbowym do wykrywania narkotyków, który na żądanie Policji sprawdza podejrzane przedmioty. Inne sytuacje mają miejsce, gdy specjalny pluton jednej służby pomaga drugiej w dokonywaniu aresztowań.

Widoczne są również działania w postaci punktów kontrolnych na drogach dojazdowych do granicy państwowej oraz wspólnych patroli i kontroli legalności pobytu cudzoziemców przeprowadzanych na terenie całego państwa. Dzięki tym działaniom Straż Graniczna i Policja mogą skutecznie zwalczać różne zjawiska patologiczne, w tym handel przemycanymi towarami. W ramach swoich działań funkcjonariusze Straży Granicznej współpracują również ze Służbą Ochrony Kolei, Ochotniczym Górkim i Tatrzańskim Pogotowiem Ratunkowym, strażą miejską, inspekcją weterynaryjną, służbami ochrony portów lotniczych oraz innymi wyspecjalizowanymi instytucjami, których zadaniem jest ochrona ludzi i ochrona ogólna w szerokim znaczeniu. Intensyfikacja tej współpracy następuje zwłaszcza w okresie świątecznym, kiedy wszystkie służby wspólnie zapewniają bezpieczny wypoczynek wczasowiczów i integralność ich majątku. Rozwinięta współpraca międzynarodowa jest jednym z podstawowych elementów determinujących sprawność służb granicznych, dlatego SG przywiązuje dużą wagę do jej doskonalenia.

Współpraca międzynarodowa odgrywa również ważną rolę w europejskiej koncepcji zintegrowanego zarządzania granicami określonej w art. 4 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady 2016/1624 z dnia 14 września 2016 roku¹⁴ w sprawie Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej oraz określonej operacyjnie Europejskiej Strategii Zintegrowanego Zarządzania Granicami przez Radę Frontexu w dniu 27 marca 2019 roku¹⁵, której warunki są stosowane w praktyce przez Straż Graniczną. Ciągła współpraca Straży Granicznej ze służbami granicznymi państw ościennych jest niezbędnym wymogiem ochrony granic i trudno przecenić znaczenie zapobiegania i zwalczania przestępczości. Ta współpraca jest realizowana na wszystkich poziomach dowodzenia również przybiera formy zinstytucjonalizowane.

W Polsce służby graniczne ściśle współpracują z oficerami łącznikowymi z państw sąsiednich, a także z wieloma funkcjonariuszami z innych państw, m.in.

¹³ Porozumienie Komendanta Głównego Policji i Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 17 czerwca 2004 r. w sprawie współdziałania Policji i Straży Granicznej (Dz. Urz. KGP z 2004 r., nr 11, poz. 58).

¹⁴ Dz.U. UE. L.2016.251.1.

¹⁵ Dz.U. UE. L. 2019. 295.1.

ze Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Francji, Rumunii, Austrii i innych państw członkowskich UE oraz państw trzecich. Bardzo ważnym obszarem współpracy SG na forach międzynarodowych jest współpraca w ramach unijnych agencji i organizacji. Tu powstają projekty regulacyjne dotyczące rozwiązań prawnych i organizacyjnych w obszarze kontroli granicznej w UE. W tym przypadku państwa członkowskie otrzymują również znaczną praktyczną pomoc w zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości granicznej. To także miejsce szerokiej wymiany informacji, doświadczeń i dobrych praktyk. Zakres współpracy również stale się poszerza¹⁶.

Polska Straż Graniczna, współzałożyciel, aktywnie uczestniczy w działaniach Europejskiej Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej – Frontex – w szczególności: udział we wspólnych operacjach granicznych, zwłaszcza w regionach europejskich narażonych na wzrost nielegalnej migracji, m.in. działalność Europejskiej Straży Granicznej, wyposażenie techniczne, wymiana informacji i analiza ryzyka, udział w warsztatach i różnego rodzaju szkoleniach, a także udział we wspólnych operacjach readmisyjnych cudzoziemców i działaniach z tym związanych. W ramach działań Frontexu utworzono platformę skupiającą analityków/policję graniczną z państw członkowskich UE. Ich współpraca skupia się głównie na regularnej wymianie informacji oraz analizie wydarzeń i zagrożeń związanych ze zjawiskiem nielegalnej migracji.

Działania służą zarówno wspieraniu bieżącej kontroli granicznej na obszarach szczególnego ryzyka, walce z przestępczością graniczną, jak i zapobieganiu, usprawnianiu współpracy i wymianie najlepszych praktyk. Straż Graniczna przyjmuje również wyspecjalizowanych funkcjonariuszy z innych państw UE oraz państw trzecich w Polsce. Po polskiej stronie zewnętrznej granicy UE bardzo ważne dla sił granicznych jest 9 przejść granicznych, które mają status tzw. do ochrony szczególnie długiego odcinka zewnętrznej granicy UE. Od 2017 roku współpraca sił granicznych z Europolem odbywa się bezpośrednio z wykorzystaniem systemu informatycznego Europol – SIENA i polega na wymianie informacji o zorganizowanych grupach przestępczych zaangażowanych w organizację migracji, nielegalnej imigracji oraz innych przestępstw podlegających jurysdykcji SG. Ze względu na zaangażowanie służb granicznych w projekty analityczne Europolu dotyczące dodatkowo nielegalnej imigracji, handlu ludźmi, narkotyków, produkcji i dystrybucji tytoniu czy terroryzmu, siły Straży Granicznej stale wymieniają informacje o grupach przestępczych związanych z ww. organizacjami przestępczymi¹⁷

¹⁶ Komenda Główna Straży Granicznej Główny obszary współpracy międzynarodowej <https://www.strazgraniczna.pl/pl/strazgraniczna/wspolpraca/1647,Glowne-obszary-wspolpracy-miedzynarodowej-Strazy-Granicznej.html> (dostęp: 15.04.2022 r.).

¹⁷ Tamże.

Świadomość społeczna na temat Straży Granicznej w czasach pandemii COVID-19

Dzięki działalności służb mundurowych, w tym Straży Granicznej zdecydowana większość Polaków czują się bezpiecznie. Poprzez analizę kryzysu migracyjnego na granicy z Białorusią Polacy wierzą, że w obliczu zagrożenia granic państwowych Straż Graniczna oraz inne służby zapewnią odpowiednie zabezpieczenie granic. Połowa Polaków obawia się nielegalnych migracji a pozostałe pół nie. Prawdopodobnie jest to spowodowane dezinformacją na temat migrantów. Pomimo działalności mediów w związku z kryzysem na granicy wschodniej znaczna część Polaków nie zaznajomiła się z podstawowymi obowiązkami Straży Granicznej. Część Polaków nie interpretuje zjawiska nielegalnego przekraczania granic za zagrożenie. Mimo medialnego spopularyzowania Straży Granicznej w związku z kryzysem na wschodniej granicy spora część Polaków nie posiada wiedzy na temat stanu kadrowego Straży Granicznej. Pomimo "zamieszania" medialnego, propagandy białoruskiej oraz działalności poszczególnych osób publicznych, sposób postrzegania Straży Granicznej przez Polaków nie uległ pogorszeniu. Mimo napięć politycznych oraz ogromnej pracy funkcjonariuszy Straży Granicznej, jak również sporej liczby migrantów z Ukrainy, postrzeganie działalności Straży Granicznej przez Polaków nie uległo pogorszeniu. Pomimo tego, iż pandemia COVID-19 miała znaczący wpływ na normalne funkcjonowanie praktycznie całego społeczeństwa, to wpływ pandemii na działalność Straży Granicznej nie był znany części Polaków. Mimo tego, iż przemieszczanie się osób przez granice państwowe przyczyniało się do rozprzestrzeniania się wirusa, znaczna część Polaków nie łączy tego faktu z działalnością Straży Granicznej. Pomimo tego, że Polacy uważają, iż funkcjonowanie Straży Granicznej nie przyczyniło się do zmniejszenia rozprzestrzeniania się wirusa oceniają działalność tej jednostki za wystarczającą.

Większość Polaków słusznie wzięła pod uwagę fakt, że w związku z wprowadzonymi obostrzeniami oraz przez strach ludzi przed zarażeniem ruch na granicach zmniejszył się. Pandemia miała znaczący wpływ na działalność praktycznie każdej służby mundurowej w tym Straży Granicznej. Większość Polaków uważa, że dobrze zabezpieczone granice państwowe mają kluczowy wpływ na bezpieczeństwo państwa. Polskie społeczeństwo spostrzega współpracę Straży Granicznej z pozostałymi służbami za dobrą. Wiedza Polaków na temat obowiązków Komendanta Głównego Straży Granicznej jest ograniczona, prawdopodobnie jest to spowodowane tym, iż przeciętny obywatel Polski posiada cząstkową wiedzę na temat Straży Granicznej. Polacy zauważyli, iż media poprzez nieustanne stroniczne relacjonowanie wydarzeń na granicy przyczyniały się do napięć politycznych w państwie oraz wizerunku Straży Granicznej oraz innych służb mundurowych, przez co społeczeństwo podzieliło się na tych co „stali murem na

mundurem”, jak również tych, którzy uważali funkcjonariuszy za zbrodniarzy. Świadomość społeczeństwa polskiego na temat funkcjonowania Straży Granicznej jest na zadowalającym poziomie. Co więcej, analizując sposób funkcjonowania Straży Granicznej w czasie pandemii COVID-19 można ocenić działalność tej jednostki jako właściwe.

Wnioski końcowe

Świadomość społeczna na temat funkcjonowania Straży Granicznej jest na dostatecznym poziomie. Mimo wszystko, z pewnymi kwestiami obywatele RP nie są do końca zaznajomieni. W związku z tym warto byłoby przeprowadzić programy uświadamiające dla społeczeństwa na temat działania nie tylko Straży Granicznej, ale również pozostałych formacji mundurowych. Zwłaszcza analizując wcześniejsze wydarzenia przeciętny obywatel RP może być narażony na pewnego rodzaju dezinformacje jaką można było zauważyć w przypadku działań na granicy wschodniej z jesieni 2021 roku. A jak zauważono między innymi w badaniu ankietowym, działalność mediów ma ogromny wpływ na sposób postrzegania poszczególnych jednostek przez obywatela RP. Jak wiadomo powszechna dezinformacja, jak i wrogość społeczeństwa do służb mundurowych, w tym Straży Granicznej mogą być tragiczne w skutkach dla bezpieczeństwa państwa jak również jego mieszkańców.

Dobrym pomysłem mogłaby być edukacja z zakresu działalności służb mundurowych, w tym Straży Granicznej w szkołach. Następnie można by wprowadzić powszechnie dostępne wszelkiego rodzaju spoty, programy uświadamiające z zakresu działalności wcześniej wspomnianej służby. Kolejnym krokiem mogłoby być zwalczanie dezinformacji medialnej oraz edukacja z zakresu działania tak zwanych fake newsów.

W oparciu o powyższe treści można pokusić się o stwierdzenie, że służba mundurowa, jaką jest Straż Graniczna, odgrywa znaczącą rolę dla bezpieczeństwa państwa poprzez między innymi zabezpieczanie granic państwowych. Co więcej, nawet w obliczu nasilającej się pandemii COVID-19, a co za tym idzie powstania nowych zagrożeń, formacja ta nieustannie wywiązuje się z powierzonych jej obowiązków. W związku z tym bardzo ważne jest, aby społeczeństwo polskie miało świadomość, jak wygląda w rzeczywistości działalność tej formacji, a także, z jakim trudem wiąże się służba w Straży Granicznej. Dlatego ważne jest przeciwstawianie się dezinformacji oraz negatywnemu wpływowi działalności mediów.

Bibliografia

Dominiczak H., *Wojsko Ochrony Pogranicza w latach 1845–1948*, Bellona, Warszawa 1985.

Maksimczuk A., Sidorowicz L., *Ochrona granic i obsługa ruchu granicznego*, Lexis Nexis, Warszawa 2007.

Piekarz K., *Polskie formacje graniczne 1918–1924*, „Mówią Wieki” 2/2017,

Prochowicz J., *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1965*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2011.

Szmulik B., Paździor M., *Instytucje bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2012.

Prawodawstwo

Ustawa z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. z 1990 r., nr 78, poz. 462 ze zm.).

Ustawa z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz.U. z 1990 r., nr 78, poz. 461 ze zm.).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie kontroli granicznej dokonywanej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej (Dz.U. z 2002 r., nr 96, poz. 862).

Porozumienie Komendanta Głównego Policji i Komendanta Głównego Straży Granicznej z 17 czerwca 2004 w sprawie współdziałania Policji i Straży Granicznej (Dz. Urz. KGP z 2004 r., nr 11, poz. 58).

Netografia

<https://www.strazgraniczna.pl/pl/strazgraniczna/wspolpraca/1647,Glowne-obszary-wspolpracy-miedzynarodowej-Strazy-Granicznej.html>.

KOMPETENCJE I ZADANIA POLSKIEJ I AMERYKAŃSKIEJ POLICJI

Kacper ŚLĘZAK¹

Wstęp

Poczucie bezpieczeństwa jest problematyką, która znana jest od początku cywilizacji ludzkiej. Już od prastarych dziejów ludzie łączyli się w gromady i tworzyli nowe metody pozwalające im zwiększyć poziom swojego bezpieczeństwa, chroniące ich przed zagrożeniami zewnętrznymi jak i wewnętrznymi. Słynny psycholog Abraham Maslow, w swojej piramidzie sklasyfikował i podzielił potrzeby ludzkie na wyższego i niższego rzędu, gdzie niemożliwe jest spełnienie potrzeb wyższych bez spełnienia tych niższego rzędu. Maslow umieścił poczucie bezpieczeństwa jako jeden z elementarnych potrzeb zaraz po potrzebach fizjologicznych. Hierarchia Masłowa pokazuje, jak ważne w życiu każdej jednostki społecznej, jaką jest człowiek, potrzeba spełnienia bezpieczeństwa. W dzisiejszych czasach również możemy zauważyć tę potrzebę, a także próby jej zaspokojenia. Jedną z omawianych prób jest powstanie Policji, który ma za zadanie zapewnić przestrzeganie obowiązującego w społeczeństwie porządku prawnego wynikłego z norm panujących w społeczeństwie, a także dbaniem o bezpieczeństwo przed wszelkimi czynnikami kryminogennymi występującymi w społeczeństwie.

Historia policji polskiej w okresie II i III RP

Policja jest strukturą, której działanie jest nieoderwalnie związane z dbaniem o wysoki stopień bezpieczeństwa i ładu społecznego. Podstawowym aktem prawnym, który normuje całokształt organizacyjny wyżej omawianej instytucji jest ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji². Według Eugeniusza Moczuka strukturę Policji możemy interpretować dwojako, czyli z punktu widzenia socjologicznego i prawnego. Z punktu widzenia socjologicznego policja jest grupą dyspozycyjną stanowiącą segment danego społeczeństwa, taką samą jak wojsko,

¹ Kacper Ślęzak, student Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

² Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji (Dz.U. z 2021 r. poz. 1882, 2333, 2447, 2448).

straż pożarna, straż miejska, Straż Graniczna i inne rodzaje służb, których elementem wyróżniającym jest czerpanie podstawowych środków finansowych do spełnienia podstawowych potrzeb z tytułu pełnienia wyszczególnionych ról grupowych, daleko posunięta dyspozycyjność kosztem życia osobistego i rodzinnego³.

Wysoka dyspozycyjność kosztem życia osobistego i rodzinnego jest rozumiana jako dobrowolne przyzwolenie funkcjonariusza na poświęcenie czasu prywatnego, w celu możliwości pełnienia przez Policję płynnej i całodobowej ochrony społeczeństwa przed zjawiskami kryminogennymi i patologiami społecznymi.

Według Katarzyny Borowskiej Policja jako grupa dyspozycyjna zalicza się w strukturze grup paramilitarnych z racji podległości tej formacji strukturze administracyjnej państwa. Katarzyna Borowska podkreśla trudność w wyselekcjonowaniu grup przynależnych do sekcji paramilitarnej, ponieważ wiele z tych struktur, zorganizowanych jest na wzór wojskowy, to jednak oficjalnie nie mają one statusu militarnego⁴. Elementem łączącym wojsko i Policję jest fakt posiadania stałego umundurowania, uzbrojenia w postaci broni palnej i środków przymusu bezpośredniego, jak i podległość służbowa funkcjonariuszy⁵. Natomiast z punktu widzenia prawnego, Policja jest umundurowaną i uzbrojoną formacją służącą społeczeństwu, której to przeznaczeniem jest ochrona bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymywania porządku publicznego⁶. Wykonuje wiele zadań zarówno związanych ze ściganiem różnorodnych przestępstw i wykroczeń (zawartych w kodeksie karnymi⁷ i kodeksie wykroczeń⁸), jak i mających charakter prewencyjny. Najpopularniejszym środkiem oddziaływania prewencyjnego są patrole policyjne⁹.

Samo kształtowanie się Policji w Polsce możemy dostrzec już w okresie międzywojennym, kiedy to 9 stycznia 1919 roku, obok Milicji Ludowej (ML) powstała pierwsza formacja, która nazywała się Policją Komunalną. Policję Komunalną stworzono na wzór jednostek ML, a jej podstawową różnicą było to, że

³ E. Moczuk, *Policja Socjologiczne studium funkcjonowania instytucji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013, s. 7.

⁴ K. Borowska, *Charakterystyka policji jako grupy dyspozycyjnej w systemie bezpieczeństwa państwa*, EUNOMIA, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, Racibórz 2018, s. 119.

⁵ M. Rudnicka, *Ogólna charakterystyka policji jako formacji uzbrojonej i umundurowanej oraz jej wielowymiarowość*, „De Securitate et Defensione O Bezpieczeństwie i Obronności”, nr 2(2), Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2016, s. 165.

⁶ Art. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2021 r., poz. 1882, 2333, 2447, 2448).

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2021 r., poz. 2345, 2447).

⁸ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2021 r., poz. 2008, 2052, 2269, 2328).

⁹ E. Moczuk, *Policja. Socjologiczne studium...*, dz. cyt., s. 8–9.

Policja Komunalna była organem samorządu mająca zapewnić bezpieczeństwo publiczne i wykonywać zadania zlecone przez władze państwowe i samorządowe. Wraz z wejściem w życie PK, władze państwowe postanowiły zlikwidować wszystkie inne formacje odpowiedzialne za bezpieczeństwo publiczne, z wyjątkiem Milicji Ludowej.

Następnym etapem historii o Policji jest data 24 lipca 1919 r., kiedy to Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił ustawę o Policji Państwowej¹⁰. Policja ta miała być państwową organizacją służby bezpieczeństwa, której główne zadanie stanowiła ochrona bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego, a więc Policja spełniać miała w tej dziedzinie rolę organów wykonawczych władz państwowych i samorządowych¹¹. Swoim zasięgiem obejmowała cały państwo z wyjątkiem Śląska, który to w tym okresie miał autonomiczność od reszty państwa.

W czasie II wojny światowej polski system policyjny zmagiał się z kryzysem, a także można powiedzieć, że nie istniał z powodu okupantów niemieckich, jak i sowieckich. Szacuje się, że podczas II wojny światowej 10 000 funkcjonariuszy pozostało w państwie, pełniąc służbę policyjną w Generalnej Guberni. Na miejsce Policji Państwowej wkroczyły nowe formacje Policji Polskiej i Policji Kryminalnej. Nowo powstałe korpusy na ziemiach Generalnego Gubernatorstwa działały w podobny sposób, a mianowicie były one podległe okupantom (czyli Schutzpolizei i Kriminalpolizei). PP i PK w nowej rzeczywistości spełniały głównie zadania wspomagające Schupo i Kripo, a także kontrolne w stosunku do polskich obywateli na ziemiach Generalnego Gubernatorstwa. W czasie okupacji niemieckiej nowe władze zezwalały na przechodzenie funkcjonariuszy Policji Państwowej do Policji Polskiej i Policji Kryminalnej¹².

Zmiany odnośnie do funkcjonowania Policji nastąpiły dopiero 15 lipca 1944 r., kiedy to dekretem PKWN, formalnie rozwiązano Policję Państwową, uzasadniając to faktem, iż jej funkcjonariusze w czasie wojny czynnie kolaborowali z niemieckim okupantem. W zamian, niedługo, w 1944 roku utworzono Milicję Obywatelską, która to razem z Służbą Bezpieczeństwa spełniała zadania pokrywające się z ich poprzedniczką, czyli Policją Państwową, lecz zasadniczą różnicą był obowiązek zwalczania zbrojnego podziemia przez te formacje. Milicja Obywatelska składała się głównie z partyzantów Armii Ludowej, żołnierzy oddelegowanych z ludowego Wojska Polskiego, członków Polskiej Partii Robotniczej, a także Polskiej Partii Socjalistycznej i Stronnictwa Ludowego. Funkcjonariuszami MO zostawali także byli członkowie podziemia starający się w ten sposób zapewnić sobie wpływ na życie codzienne.

¹⁰ Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o policji państwowej (Dz. Pr. P.P. z 1919 r., nr 61, poz. 363).

¹¹ E. Moczuk, *Policja. Socjologiczne studium...*, dz. cyt., s. 13.

¹² A. Misiuk, *Historia Policji...*, dz. cyt., s. 161–165.

Następne gwałtowne zmiany w sferze funkcjonowania systemu ochrony publicznej nastąpiły wraz z upadkiem bloku wschodniego, a także odzyskaniem przez Polskę suwerenności. Po roku 1990 wraz z powstaniem Ustawy o Policji rozpoczęła się nowa era funkcjonowania formacji znanej jako policja, która trwa po dzisiejszy dzień. W okresie III RP nastąpiło wiele zmian reformujących strukturę policji, do takich należy ściśle określenie zadań i kompetencji funkcjonariusza, a także zasad przyjęcia do formacji, zasad użycia i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej zgodnie z ustawą z dnia 24 maja 2013 r.¹³, a także rozwiniecie kompetencji funkcjonariuszy o ochronę kontrterrorystyczną zgodnie z ustawą z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych¹⁴.

Historia amerykańskiej policji w XX i XXI wieku

Dokładne zdefiniowanie amerykańskiego pojęcia definicji Policji, tak jak ma to miejsce w polskim systemie prawnym, jest niemożliwe. W amerykańskiej terminologii prawniczej obowiązuje i wykorzystuje się zwrot „służb porządkowych” (z ang. *Law Enforcement*). Według BJS (*Bureau of Justice Statistics*), rządowego organu wchodzącego w skład ministerstwa sprawiedliwości USA, które jest głównie odpowiedzialne za prowadzenie statystyk kryminalnych w USA, definiuje „służby porządkowe” „to agencje i pracownicy odpowiedzialni za egzekwowanie prawa, utrzymanie porządku publicznego i zarządzanie bezpieczeństwem publicznym. Podstawowe obowiązki organów ścigania obejmują prowadzenie dochodzeń, aresztowanie i zatrzymanie osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa”. Biorąc pod uwagę wyżej przytoczoną definicję, możemy dostrzec wiele podobieństw z definicją obowiązującą w polskim porządku prawnym. Zasadniczą różnicą pomiędzy obiema definicjami jest fakt, że w Polsce występuje również sformułowanie, iż Policja jest uzbrojoną i umundurowaną formacją.

Historia policji Stanów Zjednoczonych w porównaniu do Polski jest znacznie dłuższa. Rozwój policji w Stanach Zjednoczonych był ściśle związany z rozwojem policji w Anglii. We wczesnych koloniach działania policyjne przybierały dwie formy. Było to zarówno nieformalne, jak i wspólnotowe działania, które określano mianem „*Watch*” co, można przetłumaczyć jako wartowników, lub prywatnej policji nastawionej na zysk, zwanej „*The Big Stick*”. Pierwsze „warty” zostały zorganizowane w Bostonie w 1636 roku. Sytuacja strażników w kolonialnej Ameryce nie spotykała się ze stałym zarobkiem ze strony rządu, lecz byli oni zależni od prywatnych osób, którzy opłacali ich usługi. Wyjątkiem była sytuacja

¹³ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2019 r., poz. 2418, z 2021 r., poz. 2447).

¹⁴ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz.U. z 2021 r., poz. 2234).

w Bostonie i w Nowym Yorku, w których to praca wartownicza wiązała się ze stałą pensją wpieraną przez rząd tamtejszych miast¹⁵. Osoby pełniące służbę wartowników były najczęściej wybierani spośród ochotników, lecz głównym powodem pełnienia przez ochotników warty było uchylene się od przymusowego poboru do wojska lub pełnili służbę w ramach kary. Rozszerzeniem systemu wartowniczego był system posterunkowego (ang. *Constable*), funkcjonariuszy organów ścigania, zwykle opłacanych przez system opłat za nakazy, którym służyli. Posterunkowi pełnili również różne funkcje poza egzekwowaniem prawa, w tym służyli jako geodeci i weryfikowali dokładność wag i miar. W wielu miastach posterunkowi powierzono nadzór nad działalnością straży nocnej¹⁶. Szeryf był kolejną ważną postacią policji we wczesnej Ameryce. Pomysł szeryfa został zażyczoney ze starego systemu angielskiego. Szeryf był amerykańską wersją wójta. Zwykle gubernator wyznaczał szeryfa i pracował na mniej zaludnionym obszarze niż wartownicy. Do podstawowych obowiązków szeryfa należało zatrzymywanie przestępców, pomoc sędziom, zbieranie podatków i nadzorowanie wyborów¹⁷.

Zmiany korygujące tę nieformalną służbę ochrony nastąpiły dopiero w latach 30. XIX wieku. Pierwszą oficjalną formację policji w Stanach Zjednoczonych utworzono w 1838 r. w Bostonie. Według Stevena G. Brandla do zaistnienia zmian odnośnie do systemu policyjnego w Stanach Zjednoczonych doszło dzięki skumulowaniu się takich czynników jak chęć rozwoju na wzór Angielskiej rewolucji przemysłowej, rozwój dużych aglomeracji miejskich, a także obalenie systemu niewolnictwa. W latach 80. XIX wieku we wszystkich większych miastach USA działały służby policji miejskiej. Oficjalny urząd funkcjonariusza policji w USA charakteryzował się cechami takimi jak: były wspierane publicznie i miały biurokratyczną formę; funkcjonariusze policji byli pracownikami pełnoetatowymi, a nie wolontariuszami społecznymi lub osobami pobierającymi opłatę w poszczególnych przypadkach; wydziały miały stałe zasady i procedury, a zatrudnienie w charakterze policjanta było ciągłe; wydziały policji podlegały centralnemu organowi rządowemu. Pomimo oficjalnego odcięcia się od niewolnictwa przez społeczeństwo, rasizm był dalej realnym problemem nie tylko systemu policyjnego, lecz panującym w całym społeczeństwie.

Od połowy XIX wieku do początku XX wieku znana jest jako polityczna era amerykańskiej policji. Działania policyjne w tamtych czasach dotyczyły wyłącznie polityki. Politycy, zwłaszcza burmistrz, kontrolowali wszystko, co związane

¹⁵ M. Parker Banton, *Police, Law Enforcement*, <https://www.britannica.com/topic/police/Early-police-in-the-United-States> (dostęp: 17.02.2022 r.).

¹⁶ G. Potter, *The History of Policing in the United States*, part 1, <https://ekuonline.eku.edu/blog/police-studies/the-history-of-policing-in-the-united-states-part-1/> (dostęp: 17.02.2022 r.).

¹⁷ S.G. Brandl, *Police in America*, Wydawnictwo SAGE, Los Angeles 2021, s. 22.

z policją, w tym, kto został zatrudniony, kto został zwolniony, a także jakie zadania spełniali funkcjonariusze policji podczas wykonywania pracy. Szkolenie było niewielkie lub żadne. Dzięki czemu przyszli funkcjonariusze publiczni nie posiadali żadnych faktycznych kompetencji do radzenia sobie z utrzymaniem porządku publicznego. Funkcjonariusze odgrywali rolę aparatu represji społecznej, której celem było kontrolowanie społeczeństwa pod rządami najczęściej władz lokalnych. Nie było praktycznie żadnych standardów selekcji poza przynależnością do partii politycznych i koneksjami. W miarę jak politycy odchodzili i kończyli swój urząd, tak samo robili policjanci, jak i szefowie policji¹⁸. W XX wieku, w obliczu skorumpowanych i nieefektywnych organów policji miejskiej, utworzono państwowe organy ścigania, które miały pomagać lokalnym wydziałom policji w spełnianiu nowych zadań, z jakimi się borykały.

W 1905 roku Pensylwania stworzyła pierwszą państwową agencję policji. Został zaprojektowany w celu zapewnienia obecności policji w całym stanie, pomocy lokalnej policji i świadczenia usług policyjnych na mniej zaludnionych obszarach wiejskich. W okresie tym powstało także Federalne Biuro Śledcze znane jako FBI. W latach 80. wiele wydziałów policji zaczęło rozważać nową strategię, działania policji środowiskowej¹⁹. Działania policji środowiskowej kładły nacisk na bliskie stosunki robocze ze społecznością, reakcję policji na społeczność oraz wspólne wysiłki mające na celu złagodzenie szerokiej gamy problemów społeczności, z których wiele miało charakter społeczny. Amerykańska policja od początku była ściśle związana nie z problemem przestępczości, ale z wymogami i żądaniami amerykańskiej ekonomii politycznej.

Zadania i struktura polskiej policji

Artykuł 5. Konstytucji RP stanowi, że państwo polskie jest odpowiedzialne między innymi za bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska. Zadania związane z tym zapisem są realizowane przez wiele służb i instytucji funkcjonujących w Polsce. W grupie tychże podmiotów władzy państwowej możemy wyłonić organizację Policji. Do podstawowych, jak i żywotnych wynikających z art. 1 ust. 2 aktu normatywnego, jakim jest ustawa o Policji, możemy zaliczyć:

- ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra,
- ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania,

¹⁸ S.G. Brandl, *Police in America...*, dz. cyt., s. 22.

¹⁹ Tamże, s. 29–31.

- inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi,

Policja jako organizacja zobowiązana jest także do inicjowania, jak i organizowania wszelkich działań i aktywności, których celem jest zwalczanie występowania zjawiska popełniania przestępstw i wykroczeń. Z racji, iż jest to organizacja nastawiona na nadzór nad przestrzeganiem prawa, a także egzekwowanie zasad prawem przewidzianych, Policja wykrywa, a także ściga sprawców przestępstw lub wykroczeń z urzędu lub na wniosek prywatny obywatela. Do zadań funkcjonariuszy należy kontrola i nadzór nad strażami miejskimi oraz specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami, których to dokładne zasady określa inne przepisy prawa²⁰. Przynależność państwa polskiego do Unii Europejskiej wiązała się z nowymi zagrożeniami dla społeczeństwa, przez co struktura Policji zyskała nowe zadania, jakimi było gromadzenie, eksploatacja i utrzymanie Systemu Informacyjnego Schengen (SIS), organizowanie współpracy z organami policyjnymi państw Unii Europejskiej na podstawie porozumień między tym państwami, a także współpraca ze światowymi organizacjami jak Europol²¹. Wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, Policja jako główny organ odpowiedzialny za bezpieczeństwo społeczne zyskała nowe obowiązki i uprawnienia z zakresu działań antyterrorystycznych i kontrterrorystycznych, za realizację tych zadań odpowiedzialnie głównie jest struktura kontrterrorystyczna Policji, w skład której wchodzi Centralny Pododdział Kontrterrorystyczny Policji „BOA”²², jak i inne policyjne pododdziały zwarte do tychże działań.

Aktualna struktura organizacyjna Policji została ukształtowana zgonie z obowiązującym podziałem terytorialnym Polski. Na czele Policji stoi Komendant Główny Policji, który to jest centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach ochrony bezpieczeństwa ludzi i bezpieczeństwa. Jest on przełożonym wszystkich funkcjonariuszy. Według ustawy jest on odpowiedzialny między innymi za „szczegółowe określenie zasady organizacji i zakres działania ko-

²⁰ Art. 1, ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji.

²¹ R. Socha, A. Letkiewicz, P. Guła, *Policyjne oddziały i pododdziały zwarte w Polsce historia i teraźniejszość*, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Policyjna w Szczytnie, Szczytno 2010, s. 55.

²² Pododdział wykonuje zadania specjalnej jednostki interwencyjnej, o której mowa w decyzji Rady 2008/617/WSiSW z dnia 23 czerwca 2008 r. w sprawie usprawnienia współpracy pomiędzy specjalnymi jednostkami interwencyjnymi państw członkowskich Unii Europejskiej w sytuacjach kryzysowych (Dz. Urz. UE L 210 z 06.08.2008 r., s. 73), <https://policja.pl/pol/boa/332,Centralny-Pododdzial-Kontrterrorystyczny-Policji-quotBOAquot.html>.

mend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji”²³. Na szczeblu wojewódzkim jako organ odpowiedzialny za bezpieczeństwo społeczne funkcjonuje wojewoda przy pomocy komendanta wojewódzkiego Policji. Komendant wojewódzki w imieniu własnymi lub na zlecenie przełożonego realizuje czynności operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i administracyjno-porządkowe, podejmuje odpowiednie czynności w stosunku do osób, które popełniły przestępstwo, a także jest organem właściwym do wydawania indywidualnych aktów administracyjnych. Oprócz wojewody i komendanta wojewódzkiego, na szczeblu województwa funkcjonują również komendanci powiatowi, jak i komendanci komisariatów²⁴.

Na przestrzeni lat ustawa o Policji była zmieniana i reformowana przez władze państwa. Wraz ze zmianami ustawowymi dochodziło do zmian strukturalnych i służbowych w tej służbie. Aktualny podział Policji różni się od tego, który obowiązywał do 1995 roku. Aktualnie w Policji możemy wymienić służby:

- kryminalną;
- dochodzeniowo-śledczą;
- spraw wewnętrznych;
- prewencyjną;
- kontrterrorystyczną;
- zwalczania cyberprzestępczości;
- wspomagającą.

Zadania i struktura amerykańskich organów policyjnych

Stany Zjednoczone Ameryki w porównaniu do państw kontynentu europejskiego są państwem o stosunkowo niedługiej historii funkcjonowania. Młodość tego państwa nie stanęła na przeszkodzie w jego rozwoju i osiągnięciu hegemonii na arenie międzynarodowej, z którym liczą się niemalże wszystkie państwa na świecie. Niewątpliwie jest, że charakterystyczne dla USA jest jego federacyjna struktura organizacyjna, która daje samorządom lokalnym dużą autonomię w stosunku do zarządzania sprawami wewnętrznymi poszczególnych stanów²⁵.

Jednym z priorytetów, jakie władze USA utrzymują mocny nacisk, jest zabezpieczenie suwerenności i poczucia bezpieczeństwa przez obywateli, jak i samego państwa. Dzięki temu naciskowi, samo pojęcie bezpieczeństwa i porządku publicznego jest rozumiany w znacznie szerszej skali, niż jest to obecne w państwach europejskich. System policyjny, z jakim się spotykamy w Ameryce, jest

²³ Art. 7 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji.

²⁴ R. Socha, A. Letkiewicz, P. Guła, *Policyjne oddziały...*, dz. cyt., s. 57.

²⁵ S. Pieprzny, *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 140.

dostosowany do federacyjnej struktury państwa i zdecentralizowanej administracji publicznej i samorządowej. Gdy w Polsce funkcjonuje jedna instytucja Policji przewidziana ustawą, tak w Stanach Zjednoczonych możemy spotkać się z 20 tysiącami samodzielnych formacji, które działają w charakterze instytucji policyjnych. Organy policyjne funkcjonują na szczeblach federalnych, stanowych i lokalnych. Model funkcjonowania policji diametralnie różni się od tego, z jakim możemy się spotkać w państwach Europy. Organizacje policyjne na stopniu federalnym zajmują się sprawami dotyczącym zwalczania poważnej przestępczości, których to działanie mogłoby zakłócić prawidłowe funkcjonowanie całej federacji. Policji federalnych jest ok. 50, a do najważniejszych z nich można zaliczyć:

- FBI (*Federal Bureau of Investigation*);
- DEA (*Drug Enforcement Administration*);
- ATF (*Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosive*);
- USMS (*United States Marshal Service*);
- IRS (*Internal Revenue Service*);
- SS (*Secret Service*)²⁶.

Federalne Biuro Śledcze (FBI) jest agencją bezpieczeństwa narodowego i organów ścigania, która wykorzystuje, gromadzi i udostępnia informacje wywiadowcze we wszystkich podejmowanych przez siebie działaniach. Podstawą prawną do funkcjonowania agencji, jako organu policyjnego możemy znaleźć w rozdz. 28, par. 533 kodeksu Stanów Zjednoczonych²⁷. Agencja FBI oprócz uprawnień z zakresu działalności policyjnej spełnia również zadania prowadzenia wywiadu. Jako jedyny członek Amerykańskiej Wspólnoty Wywiadowczej mający szeroki autorytet w sprawach przestępczych i terrorystycznych na terytorium USA. Zadania realizowane przez Federalne Biuro Śledcze składają się z takich elementów jak ochrona USA przed bezprawnymi atakami terrorystycznymi, zwalczanie przestępczości związanej z działalnością wywiadowczą, a także walka z przestępstwami mającymi miejsce w cyberprzestrzeni, zwalczanie transnarodowych przedsięwzięć przestępczych, jak i również poważnej przestępczości w białych kołnierzykach. Misją FBI jest przestrzeganie konstytucji i ochrona narodu amerykańskiego²⁸.

DEA jest organem na szczeblu stanowym odpowiedzialnym za egzekwowanie prawa i przepisów dotyczących substancji kontrolowanych w Stanach Zjednoczonych oraz wniesienie do systemu sądownictwa karnego i cywilnego Stanów Zjednoczonych. Biuro do spraw zwalczania przestępczości narkotykowej jest nadrzędnym organem kontrolnym, nadzorującym działalność instytucji odpowiedzialnych za zwalczanie podobnych zjawisk na szczeblu regionalnym i lokalnym.

²⁶ Tamże, s. 141.

²⁷ 28 U.S. Code § 533, *Investigative and other officials, appointment*.

²⁸ Federal Bureau of Investigation, <https://www.fbi.gov/about/mission> (dostęp: 13.04.2022 r.).

Najprostszym określeniem działalności tej instytucji jako formacji o charakterze policyjnym jest prowadzenie wszelkich działań zmierzających do zwalczania przestępców i gangów narkotykowych, które handlują narkotykami, jak i zmniejszenie obrotu nielegalnych substancji na terenie Stanów Zjednoczonych i poza jego granicami. Pozostałym zakresem działań biura do spraw narkotyków jest regulowanie produkcji i dystrybucji kontrolowanych środków farmaceutycznych w postaci leków na receptę i wymienionych przez DEA chemikaliów, gromadzenia, analiza i rozpowszechniania światowej klasy informacji wywiadowczych związanych z narkotykami, a także inicjowanie i wspieranie programów mających na celu ograniczenie popytu na nielegalne substancje psychoaktywne²⁹.

USMS jest najstarszą i najbardziej wszechstronną federalną agencją ścigania w państwie. Nazwę tej organizacji można przetłumaczyć jako urząd szeryfa. Osoby piastujące urząd szeryfa federalnego służą państwu od 1789 roku, często w niewidoczny sposób. Jest organem egzekucyjnym sądów federalnych i jako taki jest zaangażowany w praktycznie każdą federalną inicjatywę egzekwowania prawa. Według Stanisława Pieprznego, z powodu dużej roli, jaką odgrywają władze lokalne i terytorialne Stanów Zjednoczonych, równie ważną rolę w poprawnym funkcjonowaniu odgrywa urząd szeryfa. Zakres zadań i kompetencji tego organu policyjnego, S. Pieprzny określił jako zróżnicowany ze względu na różnorodność potrzeb lokalnej władzy. Istotę temu stanowisku dodaje fakt, że szeryfa nie mianuje żaden organ nadrzędny, jak ma to miejsce w polskim systemie policyjnym, lecz jest on wybierany przez władze lokalne, dzięki czemu osoby pełniące stanowisko szeryfa posiadają nie tylko wiedzę teoretyczną, lecz i praktyczną, pomagającą w jak najlepszy sposób wykonywać zadania na terenie gminy czy hrabstwa³⁰.

Wnioski końcowe

Organy o charakterze policyjnym towarzyszą człowiekowi od dawnych czasów. Już w starożytnym Rzymie możemy dostrzec kształtowanie się ochotniczych zgrupowań ludności, patrolującej okolice swego zamieszkania w celu utrzymania ładu społecznego. Od tamtych czasów zgrupowania te zaczęły proces gwałtownych zmian i ewolucji od zbiorowisk ochotniczych, samodzielnych, często pełniących swoje zadania bez żadnego wynagrodzenia, aż po twory, bez których nie wyobrażalibyśmy sobie życia codziennego. Mechanizm napędowy, zachęcający do rozwoju tych instytucji był ten sam, czyli wystosowanie odpowiedzi na zmieniające się społeczeństwo i rozwoju nowych zagrożeń ze sfery przestępczej. Szczególnie drugi powód zachęca do inicjowania nowych pomysłów i szukania nowych lepszych rozwiązań na ciągle zmieniającą się strukturę przestępczości. Wiek XXI zaowocował gwałtownym rozwojem wielu dziedzin życia. W tym

²⁹ Drug Enforcement Administration, <https://www.dea.gov/> (dostęp: 13.04.2022 r.).

³⁰ S. Pieprzny, *Policja. Organizacja...*, dz. cyt., s. 142–143.

okresie rozpowszechniony został do codziennego użytku między innymi Internet, dzięki któremu możliwe jest pozyskiwanie informacji z całego świata, dosłownie w okamgnieniu. Gwałtowny postęp cywilizacyjny zaowocował rozwojem nowych zagrożeń, z którymi Policja zмага się na co dzień.

Policja, mimo jej uniwersalnego rozumienia na świecie, różni się w pojmowaniu, a także w procesie kształtowania na świecie. Historyczne tworzenie organów Policji w Polsce i USA różni się czy to ze względu na okres, kiedy były tworzone, czy też ze względu na przyczynę i charakter organizacji. Kształtowanie policji w Polsce, ze względu na przyczyny historyczne, nastąpiło dopiero w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Okres, na jaki przypadła geneza organów policyjnych, spowodowany był odzyskaniem niepodległości przez Polskę, a co za tym idzie – wymogiem posiadania organów odpowiadających, za utrzymanie bezpieczeństwa i przestrzegania porządku prawnego w państwie. Model na jakim oparta była idea Policji, był wzorowany na tym pochodzącym z Francji, czyli Policji jako organizacji podległej państwu. Koncepcja ta różni się od tej, na której wzorował się model amerykański. Organy policyjne mające swoją genezę w USA, w bardzo dużej mierze były tworzone na model angielski. Jak powszechnie wiadomo, dzisiejsze Stany Zjednoczone, powstały poprzez napływ wielu różnych państwowości pochodzących z Europy. Państwo, które w szczególnym stopniu miało wpływ na tamtejszą Amerykę, była Anglia. Dlatego też, początkowo organy policyjne wzorowane były na prywatnych organizacjach, wynajmowanych przez społeczeństwo w celu dbania o bezpieczeństwo ludzi. Prywatyzacja policji w USA miała bardzo mocny wpływ na kształtowanie się organizacji, aż do początków XX wieku.

Bibliografia

- Borowska K., *Charakterystyka policji jako grupy dyspozycyjnej w systemie bezpieczeństwa państwa*, EUNOMIA, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, Racibórz 2018.
- Brandl S.G., *Police in America*, Wydawnictwo SAGE, Los Angeles 2021.
- Misiuk A., *Historia Policji w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2012.
- Moczuk E., *Policja. Socjologiczne studium funkcjonowania instytucji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013.
- Pieprzny S., *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- Socha R., Letkiewicz A., Guła P., *Policyjne oddziały i pododdziały zwarte w Polsce historia i teraźniejszość*, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Policyjna w Szczytnie, Szczytno 2010.

Rudnicka M., *Ogólna charakterystyka policji jako formacji uzbrojonej i umundurowanej oraz jej wielowymiarowość*, „De Securitate et Defensione O Bezpieczeństwie i Obronności”, Nr 2(2), 2016.

Prawodawstwo

Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o policji państwowej (Dz.Pr.P.P. 1919 r., nr 61, poz. 363).

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2021 r., poz. 2008, 2052, 2269, 2328).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji (Dz.U. z 2021 r., poz. 1882, 2333, 2447, 2448).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2021 r., poz. 2345, 2447).

Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2019 r., poz. 2418, z 2021 r., poz. 2447).

Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz.U. z 2021 r., poz. 2234).

Kodeks Stanów Zjednoczonych, Tytuł 28 Sądownictwo i postępowanie sądowe z dnia 25 czerwca 1948 (28 U.S. Code).

Netografia

<https://ekuonline.eku.edu/blog/police-studies/the-history-of-policing-in-the-united-states-part-1/>.

<https://bjs.ojp.gov/topics/law-enforcement>.

<https://www.fbi.gov/about/mission>.

<https://www.dea.gov/>.

<https://www.usmarshals.gov/duties/>.

POZYSKIWANIE INFORMACJI PRZEZ POLSKIE SŁUŻBY SPECJALNE W XXI WIEKU

Karol STEC¹

Wstęp

W dzisiejszych czasach powszechnego dostępu do Internetu, smartfonów, mediów społecznościowych itp. dochodzi do przetwarzania oraz przetrzymywania na masową skalę informacji począwszy od informacji na temat pojedynczych osób, firm, organizacji, organów państw itp. Informacje te mogą stanowić cel dla służb specjalnych państw, w tym Polski, gdyż ich pozyskanie, przetworzenie oraz użycie może przynieść bardzo duże efekty relatywnie małym kosztem. Informacje, które mogą znajdować się w obszarze zainteresowania służb specjalnych mogą być prywatne, co za tym są nie upublicznianie, a dostęp do nich może mieć właściciel urzędu, na którym się znajdują lub osoby to tego upoważnione. Metodę tę służby wykorzystują, aby uzyskiwać informacje. Służą do tego programy szpiegowskie takie jak Pegasus², które umożliwiają w sposób niezauważony przez ofiarę uzyskać dostęp do wszelkich jej informacji na danym sprzęcie czy też kont na platformach internetowych. Potencjalnym celem takich ataków są nie tylko politycy, celebryci dyplomacji, inne państwa, ale też zwykli ludzie, a inwigilacja tą metodą może być wykonywana na własnych obywatelach co pozwala efektywniej na nich wpływać dzięki pozyskanym w ten sposób prywatnymi danymi, dlatego też ukuto hipotezę, a mianowicie że „polskie państwo wykorzystuje nielegalne oprogramowanie do pozyskiwania informacji”.

¹ Karol Stec, student Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

² Pegasus jest to oprogramowanie szpiegujące przeznaczone do instalacji na systemach iOS i Android opracowane i dystrybuowane przez izraelską firmę NSO Group. Oprogramowanie po raz pierwszy zostało wykryte w 2016 r. Ahmed Mansur – aktywista działający na rzecz ochrony praw człowieka w Zjednoczonych Emiratach Arabskich – otrzymał wiadomość SMS z linkiem, który miał zawierać informacje o przetrzymywaniu i torturach w więzieniach w ZEA^[4]. Przed otwarciem linku Mansur poprosił o jego sprawdzenie organizację Citizen Lab. Śledztwo rozpoczęte przez Citizen Lab we współpracy z Lookout – prywatną firmą zajmującą się cyberbezpieczeństwem, ujawniło, że otwarcie linku spowodowałoby zainfekowanie telefonu Mansura oprogramowaniem szpiegującym oraz wskazało jako producenta izraelską firmę NSO Group, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Pegasus_\(oprogramowanie_szpiegujace\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Pegasus_(oprogramowanie_szpiegujace)).

Pierwsze doniesienia o nielegalnym wykorzystaniu oprogramowania szpiegowskiego na terenie Polski pochodzą z roku 2018, organizacja, która wykryła jego wykorzystanie, to „Citizen Lab”³. Program szpiegowski, jaki został wtedy wykryty, to Pegasus, którego twórcami jest firma pochodząca z Izraela, a mianowicie NSO Group. Jego operator, podpisany jako „ORZELBIALY”, miał prowadzić działania od listopada 2017 r. W tym samym roku, jak wynika ze śledztwa TVN24, CBA miało kupić dostęp do izraelskiego systemu za 34 mln zł, ślady tego zakupu znalazły się w raporcie NIK, to, że jest taka faktura, potwierdził przed kilkoma dniami prezes NIK Marian Banaś⁴. Osoby, które miały być inwigilowane za pomocą tego oprogramowania to senator Roman Giertych, a także senator Krzysztof Brejza. Oni to mieli paść ofiarą tych ataków w 2019 roku, a także z ich telefonów miały wyciec informacje, które potencjalnie mogły wpłynąć na opinię publiczną Polaków oraz na ich wizerunek medialny. Ostatnią osobą, która miała paść ofiarą ataku z wykorzystaniem Pegasusa, jest prokurator Ewa Wrzosek, która została poinformowana o tym, że jej telefon został zinwigilowany za pomocą Pegasusa dzięki funkcji Apple, która wykryła takie zajście na jej urządzeniu. E. Wrzosek postanowiła działać i skierowała sprawę do prokuratury, lecz prokuratura nie podjęła żadnych działań w tym kierunku tłumacząc się tym, że dowody są niewystarczające. Z przedstawionych przez Citizen LAB danych wynika, że celami użycia programów szpiegowskich częściej są osoby prywatne, które posiadają ważne informacje, jak i politycy oraz osoby piastujące ważne stanowiska w państwie, nie jak to starają się tłumaczyć państwa korzystające z tego typu oprogramowania grupy terrorystyczne, mafia, przestępczość zorganizowana itp., oznacza to, że jeżeli na terenie Polski działało lub nadal działa takie oprogramowanie, to na atak z jego pomocą są narażeni również zwykli obywatele.

Pojęcie wywiadu i służb specjalnych

Wywiad posiada wiele definicji, ale ogólnie rzecz ujmując, jest to szereg procesów oraz przedsięwzięć podejmowanych przez cywilne, jak i wojskowe agencje wywiadowcze, których celem jest pozyskiwanie oraz zabezpieczanie informacji, jak i sianie tak zwanej dezinformacji w strukturach nieprzyjanych

³ Interdyscyplinarne laboratorium z siedzibą w Munk School of Global Affairs & Public Policy znajdującej się w strukturach Uniwersytetu Toronto. Specjalizuje się w badaniach, rozwoju i polityce strategicznej wysokiego szczebla oraz zaangażowaniu prawnym na skrzyżowaniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych, praw człowieka oraz globalnego bezpieczeństwa. Laboratorium zostało założone w 2001 roku przez prof. Ronalda Deiberta i jest nadal przez niego prowadzone.

⁴ S. Czubkowska, *Czy na pewno doszło do inwigilacji Pegasusem? „Jesteśmy pewni wyników” – zapewnia ekspert Citizen Lab*, <https://spidersweb.pl/plus/2022/01/pegasus-w-polsce-citizen-lab-inwigilacja-brejza-giertych-wrzosek> (dostęp: 05.05.2022 r.).

państw oraz zabezpieczanie własnych struktur przed dezinformacją nieprzyjaciela. Wywiad, aby pozyskać takie informacje wykorzystuje wiele różnych narzędzi, w dobie powszechnej cyfryzacji są to między innymi programy szpiegowskie, Internet, media społecznościowe itp. Wywiad, aby osiągnąć taką formę, jaką znamy, przeszedł długą ewolucję; w starożytności w ogóle nie istniało takie pojęcie jak wywiad. Pierwszym zapisanym przykładem tego, jak należy pozyskiwać informacje, jest opracowana w Chinach przez Sun Tzu sztuka wojny. W kolejnych wiekach metody i koncepcje wywiadu nie zmieniały się prawie w ogóle, a jedynie lekko dostosowywały do aktualnych potrzeb. Wielką zmianę na tym polu przyniosła pierwsza wojna światowa, która przyniosła takie nowe narzędzia pozyskiwania informacji jak komunikacja kablowa czy lotnictwo. Pomimo tych zmian w koncepcji wywiadu, jakie zaszły podczas pierwszej wojny światowej, w drugiej wojnie światowej metody te zostały głównie ulepszone niż zmienione. Prawdziwą rewolucję przyniosła zimna wojna oraz rozwój technologii w tamtym czasie. W czasie konkurowania ze sobą ZSSR i USA stworzono wiele technologii, które kompletnie zmieniły zasady działania wywiadu, należy tu wspomnieć o takich rzeczach jak zdjęcia satelitarne, samoloty szpiegowskie czy też przechwytywanie/podsłuchiwanie wiadomości radiowych.

Termin „służby specjalne” jest obecny w polskiej przestrzeni publicznej właściwie od początku lat 90. XX wieku i pomimo że z czasem został włączony do języka aktywów prawnych, do dzisiaj nie został na gruncie prawa zdefiniowany. W efekcie mianem tym dość arbitralnie i bez faktycznego uzasadnienia objęto pięć służb, o całkowicie odmiennych zadaniach i metodach pracy jak CBA, AW, ABW, SWW i SKW. W debacie politycznej i publicystyce często jest rozszerzane na jeszcze bardziej odmienne zadaniowo służby jak SG, Policja, Wywiad Skarbowy, ŻW. W sumie niektórzy nawet naliczyli aż 11 służb/instytucji⁵.

Istota pozyskiwania informacji przez służby specjalne

Określanie pozyskanych informacji, tego jak dana informacja jest ważna, co ją stanowi oraz to, jak zostanie wykorzystana zajmuje się analiza wywiadowcza. Analiza ta wiąże się z procesem transformacji zebranych „surowych” informacji, danych, pogłosek itp. w ich konkretyzację w postaci opisów, wyjaśnień, interpretacji, hipotez, ocen, prognoz, konkluzji, scenariuszy, rekomendacji itp., tworzonych zgodnie z zaspokojeniem potrzeb informacyjnych decydentów⁶. War-

⁵ I. Dudzik, *Jak nazwa determinuje obraz służb specjalnych w oczach społeczeństwa, mediów czy polityków?*, <https://www.swbn.pl/jak-nazwa-determinuje-obraz-sluzb-specjalnych-w-oczach-spoleszenstwa-mediow-czy-politykow/> (dostęp: 05.05.2022 r.).

⁶ M. Kwieciński. *Wykorzystanie analizy wywiadowczej i osłony kontrwywiadowczej w ocenie zagrożeń zagranicznej ekspansji działalności przedsiębiorstwa* [w:] *Wywiad*

to zaznaczyć, że analiza informacyjna jest jednym z elementów cyklu wywiadowczego; cykl ten składa się z kilku elementów. Pierwszy element stanowi określenie ram informacji oraz jej zapotrzebowania, element ten określany jest ogólnie rzecz biorąc przez państwo, a mianowicie przez organy, które mają podstawę prawną do podejmowania takich właśnie działań.

Warto zaznaczyć, że element ten jest odzwierciedleniem geopolityki, czyli między innymi wydarzeń, jakie miały miejsce na świecie, a do nich możemy zaliczyć wojny (jak ta w Ukrainie), ataki terrorystyczne, ataki walutowe itp. Drugim elementem cyklu wywiadowczego jest pozyskiwanie przez służby specjalne informacji. Historycznie takimi informacjami były mapy wroga, wysokość morale armii, znajomość powiązań pomiędzy ważnymi postaciami innych państw, ich mocne, jak i słabe strony, nastawienie ludu, jak i siłą opozycji. Ważne były też informacje na temat topografii terenu, informację wykorzystywano także do strategii i taktyki w ostatnich wojnach. Wraz z rozwojem myśli technicznej rozszerzało się to, co mogło być informacją. Służby pozyskując informacje korzystają z wielu źródeł; jednym z nich jest tak zwany „Biały wywiad”, a jest to nic innego jak korzystanie z otwartych źródeł informacji. Do takich źródeł możemy zaliczyć prasę, radio telewizję, dokumenty państwowe publiczne, a w szczególności Internet⁷. W dzisiejszych czasach Internet jest istną kopalnią informacji, jakie mogą wykorzystywać służby specjalne państw na całym świecie, korzystając np. z: *facebooka*, *tiktoka*, *snapchat*, *youtuba* oraz wielu innych portali społecznościowych, gdzie ludzie sami wrzucają na te strony informacje, które kiedyś szpieg pozyskiwał z narażeniem życia.

Można te źródło informacji nazwać „źródłem otwartym” rozumianym jako podmiot lub przedmiot, który posiada specyficzne walory umożliwiające generowanie informacji w postaci pozwalającej na ich legalne (ale także etyczne) utrwalanie, przetwarzanie, przesyłanie oraz gromadzenie⁸. Internet umożliwia także obserwację stron państwowych innych państw oraz przeglądanie udostępnionych dokumentów. Mimo że państwa starają się tam nie podawać ważnych informacji, to zdarzają się błędy ludzkie, gdzie przez taki błąd ważne dokumenty trafiają do sieci. Kolejnym źródłem informacji dla służb specjalnych są agenci, szpiedzy czy też osoby na ważnych strategicznych stanowiskach w danym państwie, posiadające potwierdzoną wiedzę, która nie jest powszechnie znana na interesujące nas

i kontrwywiad gospodarczy, red. H. Szafran, J.W. Wójcik, Wszechnica Polska Szkoła Wyższa, Warszawa 2019, s. 88.

⁷ L. Wiszniewski, *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego* [w:] *Rola i znaczenie analizy informacji wywiadowczej w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa*, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2020, s. 68.

⁸ B. Sarmak, *Wykorzystanie otwartych źródeł informacji w działalności wywiadowczej: historia, praktyka, perspektywy*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 23.

tematy, a które są następnie nakłaniane do współpracy przy użyciu narzędzi wywiadowczych. Trzecim źródłem informacji dla służb są wszelkiego rodzaju podsłuchy poczynając od nagrywania rozmów, aż do przejmowania odczytów radarowych innych państw.

Kolejnym ważnym źródłem informacji są zdjęcia wykonywane przez wojskowe samoloty szpiegowskie, satelity czy też drony; umożliwiają one pozyskanie informacji na temat infrastruktury innych państw wojskowej jak i cywilnej, mogą ukazać ruch wojsk czy też testy nowych eksperymentalnych tajnych broni oraz ukazywać ilość sprzętu wojskowego oraz rozkład ośrodków wojskowych na terenie całego kraju. Ostatnim źródłem potencjalnych informacji są informacje wywiadowcze o charakterze naukowym i technicznym, otrzymywane przez jakościową i ilościową analizę danych (metryczną, kątową, przestrzenną, długości fal, zależności czasowych, modulacji, hydromagnetyczną), pochodzące z wyspecjalizowanych sensorów technicznych⁹. Kolejnym już trzecim krokiem w cyklu wywiadowczy jest przeanalizowanie zebranych informacji, wyszczególnić można tutaj dwie typy analiz. Pierwszą jest analiza strategiczna – rozumiana jako kompleksowa diagnoza wydarzeń z przeszłości i teraźniejszości, która umożliwia przygotowanie prognozy dotyczącej szeroko pojmowanych zagrożeń bezpieczeństwa oraz wniosków i rekomendacji¹⁰. Charakteryzuje się tym, że w sposób znaczący poprawia decyzyjność osoby, której materiał przetworzony w ten sposób został przedstawiony. Drugim typem analizy jest analiza sygnałna – przygotowywana na podstawie bieżącej pracy służb. Zazwyczaj przybiera formę tzw. kostki informacyjnej jedno- lub dwuakapitowej¹¹. Ten typ analizy charakteryzuje się zwięzłością oraz bardzo rzeczowym ukazaniem informacji przeważnie w formie skrótowej, przedstawia się w niej najważniejsze fakty, czyli kto, co, kiedy oraz jak. Ostatnim punktem w cyklu wywiadowczym jest przekazanie dokumentu do wcześniej zlecającego całe przedsięwzięcie już w formie ostatecznej, cały cykl jest wtedy zamykany, chyba że w konsekwencji przedstawionych rezultatów pracy zostanie wydane nowe zlecenie cykl pozostaje ciągle otwarty.

Podstawa prawna funkcjonowania służb specjalnych w Polsce

Służby specjalne funkcjonują na podstawie ustaw, ABW i SW prowadzą swoją działalność na podstawie ustawy stanowiącej o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu z dnia 24 maja 2002 r.¹². CBA działa zaś

⁹ L. Wiszniewski, *Przegląd bezpieczeństwa wewnętrznego* [w:] *Rola i znaczenie...*, dz. cyt., s.73.

¹⁰ Tamże, s. 73.

¹¹ Tamże s.74.

¹² Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2022 r., poz. 557).

na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r.¹³ o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym. SKW i SWW prowadzi swoją działalność na podstawie ustawy o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu z dnia 24 maja 2002 r.¹⁴.

Polskie służby specjalne nie działają tylko i wyłącznie na podstawie ustawy założycielskiej, ale też na wielu innych, jedną z takich ustaw jest ustawa o działaniach antyterrorystycznych z dnia 10 czerwca 2016 r., a określa ona to, jak powinny być prowadzone poczynania antyterrorystyczne, a także to, jak powinna przebiegać współpraca w tym temacie pomiędzy podmiotami to tego uprawnionymi, na jej podstawie działa ABW i AW. Kolejną ustawą, na podstawie której operują polskie służby jest ustawa o ochronie informacji niejawnych z dnia 5 sierpnia 2010 r.¹⁵. Określa ona zasady ochrony informacji, których nieuprawnione ujawnienie spowodowałoby lub mogłoby spowodować szkody dla Rzeczypospolitej Polskiej albo byłoby z punktu widzenia jej interesów niekorzystne, także w trakcie ich opracowywania oraz niezależnie od formy i sposobu ich wyrażania, zwanych dalej „informacjami niejawnymi”¹⁶. Działają na jej podstawie wszystkie polskie służby specjalne. Kolejną ważną ustawą, na której opierają swoją działalność służby specjalne jest ustawa o „środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej” z dnia 24 maja 2013 r. Określa ona to, jakie metody przymusu mogą zostać użyte, przez kogo oraz kiedy, to samo dotyczy broni palnej oraz obejmuje także dokumentację odnoszącą się do użycia i wykorzystania siły fizycznej, jak i broni palnej. Operuje na tej ustawie ABW jak i SW. Jednym z ważniejszych dokumentów dla bezpieczeństwa państwa jest ustawa o wymianie informacji z organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej, państw trzecich, agencjami Unii Europejskiej oraz organizacjami międzynarodowymi z dnia 16 września 2011 r. Określa ona zasady i warunki wymiany informacji z organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej, organami ścigania państw trzecich, agencjami Unii Europejskiej, organizacjami międzynarodowymi w celu rozpoznawania, wykrywania lub zwalczania przestępstw lub przestępstw skarbowych, w tym zagrożeń dla bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz zapobiegania takim przestępstwom i zagrożeniom, a także ścigania sprawców przestępstw lub przestępstw skarbowych¹⁷. Na jej podstawie operuje jedynie ABW tak jak na ustawie o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa z dnia 5 lipca

¹³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz.U. z 2006 r., nr 104, poz. 708 ze zm.).

¹⁴ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, (Dz. U. z 2006 r., nr 104, poz. 709).

¹⁵ Ustawa o ochronie informacji niejawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 742 ze zm.).

¹⁶ Tamże, art. 1 ust. 1.

¹⁷ Ustawa o wymianie informacji z organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej, państw trzecich, agencjami Unii Europejskiej oraz organizacjami międzynarodowymi (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 158, z 2022 r., poz. 350).

2018 r. Ustawa ta określa między innymi to, jak ma wyglądać struktura krajowego systemu cyberbezpieczeństwa, a także cele i obowiązki podmiotów, które są jego częścią, to jak przepisy ustawowe są nadzorowane a także sprawdzane. Ustawą, na której bazuje SKW i SWW to ustawa o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego z dnia 9 czerwca 2006 r. a określa ona między innymi: to jak zawierany jest stosunek wojskowy, przebieg lat służby, to jaka jest pensja oraz pozostałe świadczenia pieniężne, prawa i obowiązki a także to, jakie występują w niej korpusy, a także stopnie.

Kolejną ustawą, która jest podstawą prawną tylko SKW i SWW jest ustawa o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych z dnia 11 września 2003 r. Określa ona między innymi: to jak zostaje się powołanym do zawodowej wojskowej służby, jak wygląda jej przebieg, jakie posiadamy uprawnienia oraz obowiązki, to w jaki sposób odbierzemy wszelkie przysługujące nam należności finansowe oraz przedstawia rozwój w wojsku podczas powszechnej mobilizacji i stanu wojennego. Ustawa o ochronie danych osobowych z 10 maja 2018 r. dotyczy jedynie CBA. Ustawa ta określa podmioty publiczne obowiązane do wyznaczenia inspektora ochrony danych oraz tryb zawiadamiania o jego wyznaczeniu warunki i tryb akredytacji podmiotu uprawnionego do certyfikacji w zakresie ochrony danych osobowych, akredytowanego przez Polskie Centrum Akredytacji, zwanego dalej „podmiotem certyfikującym”, podmiotu monitorującego kodeks postępowania oraz certyfikacji¹⁸.

CBA operuje też na ustawie o ochronie danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości z dnia 19 stycznia 2018 r. Określa ona między innymi to, na jakich warunkach oraz zasadach zabezpiecza się dane osobowe, które są wykorzystywane przez upoważnione do tego podmioty w celu identyfikowania, kontr działania, zwalczania przestępstw oraz do wykonywania określonych kar. Ustawa o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin, jak sama nazwa wskazuje obejmuje wszelkie służby specjalne oraz określa to, jakie warunki należy spełnić, żeby można było się ubiegać o świadczenia emerytalne przez funkcjonariusza czy jego rodzinę. Kolejną ustawą, która dotyka wszystkie polskie służby specjalne jest ustawa o odpowiedzialności majątkowej funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Celno-Skarbowej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego

¹⁸ Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2018 r., poz. 1000).

go, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego, określa ona, jakie konsekwencje pieniężne mogą ponosić funkcjonariusze wymienieni w nazwie ustawy oraz to za co mogą je spotkać.

W Polsce istnieją cztery służby specjalne, a mianowicie: Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego¹⁹, Agencja Wywiadu²⁰, Centralne Biuro Antykorupcyjne²¹, Służba Kontrwywiadu Wojskowego²² oraz Służba Wywiadu Wojskowego²³. Służby te w celu wykonywania swoich zadań współpracują z sobą nawzajem oraz z innymi służbami państwowymi takimi jak Policja, wojsko, Żandarmeria Wojskowa, które posiadają własne grupy do działań specjalnych tak jak np.: jednostki antyterrorystyczne w Policji. Istotą służb specjalnych jest prowadzenie działalności wywiadowczej oraz niejako jej przeciwieństwa, tj. działalności kontrwywiadowczej, najczęściej jednak mianem tym określa się wywiad danego państwa²⁴.

Działalność wywiadowcza skupia się na pozyskiwaniu informacji, które mogą stanowić zagrożenie dla funkcjonowania państwa takie jak: planowane zamachy terrorystyczne, działania zorganizowanych grup przestępczych, ataków finansowych na gospodarkę państwa itp. Pozyskiwane informacje nie zawsze dotyczą niebezpieczeństwa, ale również takich rzeczy jak nastroje społeczne, sytuacja ekonomiczna, polityczna, militarna, ideologiczna kraju, informacje mogą być pozyskiwane na terenie własnego państwa i obcego państwa zależnie od polecenia osoby decyzyjnej w tej kwestii. Tak pozyskane i przetworzone informacje mają przynosić rezultat w postaci zachęcenia polityków, dysponentów wywiadu i jedynych użytkowników jego produktów, do opierania się w swoich działaniach na faktach i analizach, a nie na przekonaniach czy intuicji, wywiad ma racjonalizować proces decyzyjny, ma eliminować z niego emocje, fobie i uprzedzenia decydentów, ma nie pozwalać, by ważne fakty zniknęły w powodzi innych, mało dla kraju istotnych, o których informacje codziennie docierają na ich biurka²⁵.

¹⁹ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2022 r., poz. 557).

²⁰ Tamże.

²¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2006 r., nr 104, poz. 708).

²² Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz.U. z 2006 r., nr 104, poz. 709).

²³ Tamże.

²⁴ K. Chochowski, *Służby specjalne w Polsce*, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia 2021, s. 128.

²⁵ Z. Siemiątkowski, *Rola i miejsce wywiadu w procesie podejmowania decyzji politycznych w obszarze bezpieczeństwa państwa* [w:] *Służby specjalne we współczesnym państwie*, red. Z. Siemiątkowski, A. Zięba, Elipsa, Warszawa 2016, s. 37–38.

Wywiad pomimo pełnienia roli obronnej czy też wczesno ostrzegawczej pełni również rolę ofensywną, która objawia się w rozprzestrzenianiu dezinformacji w innych krajach, sabotowania działań wywiadowczych w innych państwach. Ofensywne działania wywiadu mogą też przejawiać się w postaci propagowania w innych krajach poglądów czy idei, które godzą w interes tego państwa, co za tym idzie osłabiają go, im większa liczba jego obywateli zacznie propagować te poglądy tym potencjalne korzyści oraz skuteczność prowadzonych w ten sposób działań jest większa. Wywiad może wprowadzać przychylnie dla niego idee poprzez media, gazetę oraz w dobie powszechnego dostępu do Internetu media społecznościowe takie jak: facebook, instagram, tweeter, czy też różnego rodzaju internetowe źródła informacyjne czy plotkarskie. Rządy nie przyznają się do prowadzenia takich działań gdyż przyznanie się do nich niosłoby za sobą znaczące konsekwencje polityczne, społeczne oraz takie działania łamałyby prawo międzynarodowe gdyż podejmowanie tych działań wpływa na prawo oraz korzyści ekonomiczne innych państw, dlatego te działania są prowadzone w tajemnicy. Prowadzenie takich działań oraz utrzymywanie ich jest bardzo drogie, dlatego też na ofensywny wywiad stać tylko niektóre państwa – te, które mając globalne interesy, realizują globalną politykę. Pozostałe zadowolają się prowadzeniem wywiadu pasywnego, polegającego na zbieraniu różnymi środkami i metodami informacji²⁶. Znaczenie wywiadu określa to, jak mocno jego praca wpływa na decyzje polityków oraz podejmowane przez nich działania, choć wywiad działa na polecenie rządów, co za tym idzie polityków nie powinien ulegać ich presjom, powinien działać apolitycznie. Zadaniem przeciwdziałaniem obcego wywiadu zajmuje się kontrwywiad, a według *słownika NATO* kontrwywiad to przedsięwzięcia związane z identyfikacją i przeciwdziałaniem zagrożeniu bezpieczeństwa ze strony wrogich agencji i organizacji wywiadowczych lub osób zaangażowanych w szpiegostwo, sabotaż, dywersje lub terroryzm²⁷. Działania w celu zlikwidowania dzieli się na trzy zakresy²⁸:

- 1) prewencyjne przeciwdziałanie szpiegostwu, co wiąże się z ochroną tajemnic oraz obiektów istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa i obronności,
- 2) ofensywne przeciwdziałanie szpiegostwu, polegające na zbieraniu informacji dotyczących operacji instytucji wywiadowczych obcego państwa oraz neutralizowaniu tych operacji, często przy wykorzystaniu tej samej agenty, którą zwerbował wywiad przeciwnika,

²⁶ Tamże, s. 41.

²⁷ *Słownik terminów i definicji NATO- AAP-6 (2017)*, Wojskowe Centrum Normalizacji, Jakości i Kodyfikacji, <https://wcnjik.wp.mil.pl/u/AAP6PL.pdf> s. 133 (dostęp: 22.05.2022 r.).

²⁸ Z. Siemiątkowski, *Rola i miejsce wywiadu w procesie podejmowania decyzji politycznych...*, dz. cyt., s. 53–54.

- 3) represywne przeciwdziałanie szpiegostwu przez wykrywanie szpiegów i współpracowników danej służby wywiadowczej oraz doprowadzenie do ich postawienia przed sądem.

W XXI w., w którym dostęp do Internetu jest powszechny i łatwy, kontrwywiad mierzy się z nowymi zagrożeniami takimi jak wpływ wrogiej agentury nie tylko na tajemnice państwowe, których ujawnienie niesłoby za sobą narażenie kraju na niebezpieczeństwo, ale także z negatywnym wpływaniem na opinię publiczną. Dobrym przykładem, jak nastroje opinii publicznej mogą przełożyć się na zmiany w państwie oraz jego bezpieczeństwo, jest afera podsłuchowa, jaka miała miejsce w 2014 r. Kontrwywiad podobnie jak wywiad korzysta z dezinformacji, tylko w przeciwieństwie do niego jest skierowany nie do zewnątrz a do wewnątrz²⁹. Dezinformacje można rozumieć jako wszelkie przedsięwzięcia, mające na celu wprowadzenie przeciwnika w błąd poprzez manipulowanie, działania pozorujące i preparowanie dowodów, prowokujące działania szkodzące jego własnym interesom³⁰.

W Polsce jednym z podmiotów pełniących rolę służb specjalnych jest Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW). Została ona powołana do życia w dniu 29 czerwca 2002 rok wraz z AW. Zostały one stworzone w miejsce wcześniej rozwiązanego UOP, czyli Urzędu Ochrony Państwa³¹. Celem powstania ABW jest zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego kraju, a także porządku konstytucjonalnego. Misja Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego obejmuje: identyfikowanie, zapobieganie, zwalczanie zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz jego porządku konstytucyjnego, w szczególności suwerenność, statusu międzynarodowego, niepodległość, nienaruszalność jego terytorium oraz obrony narodowej. Do zadań ABW należy również rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw takich jak:

- różnego rodzaju działania szpiegowskie, terrorystyczne, działania, których celem jest nieuprawnione upublicznienie bądź też wykorzystywanie informacji, które są tajne lub niejawne. Do takich działań należy zaliczyć też wszelkie bezprawne działania, które zagrażają bezpieczeństwu wewnętrznego kraju lub jego podstawie ekonomicznej,
- korupcja osób pełniących funkcje publiczne³²,
- produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa³³,

²⁹ Tamże. s. 54.

³⁰ *Słownik terminów i definicji NATO- AAP-6 (2017)...*, dz. cyt.

³¹ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2022 r., poz. 557).

³² Tamże, art. 5 ust. 2c (Dz.U. z 2022 r., poz. 557).

³³ Tamże art. 5 ust. 2d.

- wytwarzanie, obracanie towarami, wszelaką technologią czy też świadczeniami, które mogą mieć dla bezpieczeństwa państwa wartość strategiczną,
- nielegalne wytwarzanie, posiadanie i obrót bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, bronią masowej zagłady oraz środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, w obrocie międzynarodowym³⁴, należy też wspomnieć o przestępstwach skierowanych wobec wymiaru sprawiedliwości, które są zawarte w kodeksie karnym pod warunkiem, że są powiązane z wcześniej wymienionymi zadaniami.

W ramach zadań ABW leży także identyfikowanie, kontrdziałanie i wykrywanie niebezpieczeństw odnoszących się do systemów teleinformatycznych, organów administracji publicznej lub systemu sieci teleinformatycznych, których zniszczenie bądź też uszkodzenie wpłynęłoby na bezpieczeństwo kraju. Do tego grona należy zaliczyć także różne instalacje, urządzenia oraz usługi, które mieszczą się w obrębie infrastruktury krytycznej, a także systemów teleinformatycznych właścicieli i posiadaczy obiektów, instalacji lub urządzeń infrastruktury krytycznej. Zakres działań ABW obejmuje również wypełnianie zadań z zabezpieczeniem informacji tajnych oraz niejawnych, a także zajmuje się wypełnianiem zadania krajowej władzy bezpieczeństwa w ramach ochrony informacji niejawnych w stosunkach międzynarodowych. Jednym z bardziej kojarzonych z tą agencją zadaniem jest uzyskiwanie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji mogących mieć istotne znaczenie dla ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i jego porządku konstytucyjnego³⁵. Należy zauważyć, że Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego jest zobowiązana do prowadzenia innych działań przewidzianych w umowach międzynarodowych i aktach innych niż te, do których jest powołana przez ustawę założycielską.

Kolejnym organem pełniącym w RP funkcję służb specjalnych jest Agencja Wywiadu (AW). Powstała ona w tym samym czasie co Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, a celem jej powstania jest zapewnienie bezpieczeństwa zewnętrznego państwa. Do zadań AW należy³⁶:

- gromadzenie, analizowanie, przetwarzanie oraz przekazywanie właściwym podmiotom informacji, które mogą mieć znaczenie dla bezpieczeństwa i pozycji międzynarodowej RP oraz jej potencjału gospodarczego, jak i obronnego,

³⁴ Tamże art. 5 ust. 2e.

³⁵ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, art. 5 ust. 4 (Dz.U. z 2022 r., poz. 557).

³⁶ Tamże. art. 6 ust. 1.

- rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom zewnętrznym godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niepodległość i nienaruszalność terytorium Rzeczypospolitej Polskiej³⁷,
- chronienie placówek zagranicznych RP i ich pracowników przed działalnością zagranicznych służb specjalnych oraz przed innymi działaniami mogącymi zaszkodzić interesom RP,
- zagwarantowanie bezpieczeństwa kryptograficznej łączności z polskimi placówkami dyplomatycznymi, jak również z konsularnymi oraz poczty tradycyjnej,
- rozpoznawanie międzynarodowego terroryzmu, ekstremizmu, a także międzynarodowych grup przestępczości zorganizowanej,
- identyfikacja obrotu między krajami bronią, amunicją, jak również materiałami wybuchowymi, środkami odurzającymi oraz substancjami psychotropowymi jak również towarami, technologiami, a także usługami o znaczeniu strategicznym względem bezpieczeństwa kraju. Identyfikacja międzykrajowego obrotu bronią masowego rażenia oraz zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem tej broni i środków jej przenoszenia,
- identyfikowanie, jak również analizowanie zagrożeń mających miejsce w rejonach napięć, konfliktów oraz kryzysów międzynarodowych, mających możliwość oddziaływania na bezpieczeństwo kraju, a także podejmowanie działań mających za zadanie eliminowanie tych zagrożeń,
- identyfikowanie, osłanianie oraz przeciwdziałanie zdarzeniom posiadającym charakter terrorystyczny wymierzonym wobec obywateli czy dobrom RP poza granicami państwa, z nieuwzględnieniem zdarzeń posiadających charakter terrorystyczny wymierzonych przeciw personelowi czy mieniu Sił Zbrojnych RP,
- wykorzystywanie oraz ciągłe prowadzenie szeroko pojętego wywiadu elektronicznego,
- AW podobnie jak ABW jest zobowiązane do wypełniania innych działań przewidzianych w umowach międzypaństwowych i ustawach innych niż ustawa założycielska.

AW może prowadzić na terenie terytorium Polski działania tylko wtedy, kiedy jest to powiązane z jej działalnością poza granicami państwa.

Służba Kontrwywiadu Wojskowego (SKW) powstała 1 października 2006 r. Warto nadmienić, że podczas nieprowadzenia przez RP wojny jest ona wyłączona poza struktury wojskowe, zmienia się to w chwili częściowej bądź masowej mobilizacji oraz gdy zostanie wypowiedziana przez państwo wojna. Celem funkcjonowania SKW jest ochrona przed zagrożeniami wewnętrznymi dla obronności państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej

³⁷ Tamże art. 6 ust. 2.

Polskiej (SZ RP) oraz innych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej³⁸.

Zadania, jakie wypełnia SKW, to między innymi rozpoznawanie, zapobieganie oraz wykrywanie przestępstw, których mogą dokonać pełniący służbę żołnierze, pracownicy SKW oraz SWW, a także pracownicy jednostek organizacyjnych MON.

Czyny zabronione, jakie leżą w obrębie kompetencji SKW, to między innymi czyny z kodeksu karnego, a mianowicie z rozdziału XVI, XVII, XXXIII oraz art. 140³⁹, art. 228–230⁴⁰, należy zaznaczyć, że wliczają się w to też czyny z art. 232 k.k.⁴¹, art. 233 k.k.⁴², art. 234 k.k.⁴³, art. 235 k.k.⁴⁴, art. 236 ustęp 1 k.k.⁴⁵ oraz art. 239 ustęp 1 k.k.⁴⁶, jeśli są powiązane z wcześniej przytoczonych czynami zabronionymi, należy dodać do tego też art. 33 z ustawy o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Inne zadania, jakie zostały postawione przed SKW, to między innymi:

- współpracowanie oraz działanie z podmiotami, które posiadają kompetencję do ścigania przestępstw wcześniej wymienionych, a które ściga też SWK, a te organy to np. Żandarmeria Wojskowa,
- identyfikowanie, osłanianie oraz przeciwdziałanie zdarzeniom posiadającym charakter terrorystyczny wymierzonym bezpieczeństwo kraju, jego wojsk wszelkiego rodzaju, a także jednostek organizacyjnych MON,
- wykonywanie w ramach swoich kompetencji zadań określone w art. ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych⁴⁷,
- gromadzenie, analizowanie, zdobywanie oraz przekazywanie właściwym podmiotom informacji, które mogą mieć znaczenie dla bezpieczeństwa kraju oraz dla potencjału bojowego SZ RP bądź też dla jednostek organizacyjnych MON,
- prowadzenie działań kontrwywiadowczych z zakresu radioelektronicznego, a także działań w obrębie zabezpieczania kryptograficznego i kryptoanalizy,

³⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz.U. z 2006 r., nr 104, poz. 709 ze zm.).

³⁹ Atak na jednostki Sił Zbrojnych RP.

⁴⁰ Art. 228 k.k. – łapownictwo bierne, art. 229 k.k. – łapownictwo czynne, art. 230 k.k. – płatna protekcja bierna.

⁴¹ Art. 232 k.k. – zastraszanie sądu.

⁴² Art. 233 k.k. – zeznawanie nieprawdy.

⁴³ Art. 234 k.k. – fałszywe oskarżenie.

⁴⁴ Art. 235 k.k. – tworzenie fałszywych dowodów.

⁴⁵ Art. 236 ustęp 1 k.k. – zatajanie dowodów.

⁴⁶ Art. 239 ustęp 1 k.k. – utrudnianie postępowania karnego.

⁴⁷ Dz.U. z 2019 r., poz. 742.

- uczestniczenie w planowaniu oraz branie udziału w kontrolach odnośnie do realizacji umów międzynarodowych, których przedmiotem są zbrojenia,
- zapewnianie ochrony jednostek wojskowych, innych jednostek organizacyjnych MON, a także wypełnianym zlecone z tytułu służby zadania żołnierzom, którzy wykonując je, znajdują się poza granicami kraju,
- ochroną bezpieczeństwa badań naukowych, prac rozwojowych, produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami, które mają zastosowanie wojskowe, a których zleceniodawcami jest Wojsko Polskie czy też inne jednostki organizacyjne MON,
- SKW, tak samo jak pozostałe służby specjalne w Polsce, jest zobowiązane do wypełniania innych działań przewidzianych w umowach między państwowych i ustawach innych niż ustawa założycielska.

Służba Wywiadu Wojskowego (SWW), tak samo jak SKW została powołana do życia 1 października 2006 r. mocą ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o SKW oraz o SWW. Jej działalność ukierunkowana jest na ochronę przed zagrożeniami zewnętrznymi dla obronności państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej SZ RP oraz innych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej⁴⁸. Zadania, jakie wypełnia SKW to:

- uzyskiwanie, zbieranie, analizowanie, przetwarzanie i udostępnianie kompetentnym do tego podmiotom informacji, które potencjalnie mogą wywierać negatywny efekt na bezpieczeństwo potencjału wojska, jego możliwości bojowych oraz tego, w jakich warunkach będzie wypełniać powierzone zadania poza granicami kraju,
- wykrywanie i kontradziałanie przeciw światowemu terroryzmowi oraz wobec działań, które z zewnątrz zagrażają militarnemu bezpieczeństwu Polski,
- identyfikacja międzykrajowego obrotu bronią, amunicją, jak również materiałami wybuchowymi, a także towarami, technologiami, jak również usługami o znaczeniu strategicznym względem bezpieczeństwa kraju,
- identyfikacja międzykrajowego obrotu bronią masowego rażenia oraz zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem tej broni i środków jej przeniesienia,
- identyfikowanie, kontradziałanie, zapobieganie sytuacjom, które posiadają znamiona terrorystyczne, a które są skierowane wobec obywateli RP i wszelkiego rodzaju wojsk zbrojnych poza granicami kraju,

⁴⁸ K. Chochowski, *Służby specjalne w Polsce*, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia 2021, s. 173.

- SKW, podobnie jak AW, identyfikuje, jak również analizuje zagrożenia mające miejsce w rejonach napięć, konfliktów oraz kryzysów międzynarodowych, mających możliwość oddziaływania na bezpieczeństwo kraju, a także podejmowanie działań, których celem jest eliminowanie tych zagrożeń,
- współdziałanie w organizowaniu polskich przedstawicielstw wojskowych za granicą⁴⁹,
- uczestniczenie w planowaniu oraz braniu udziału w kontrolach odnośnie do realizacji umów międzynarodowych, których przedmiot dotyczy rozbrojenia,
- z faktu bycia przez SWW służbą specjalną, jest ona zobowiązana do wypełniania innych działań przewidzianych w umowach międzykrajowych i ustawach innych niż ustawa założycielska.

SWW może wypełniać powierzone jej zadania na terytorium RP tylko wtedy, kiedy jest do niego niezbędne oraz jest powiązane z wykonywaniem przez nie zadań poza granicami kraju, a działania wykonywane na terenie kraju realizuje za pośrednictwem SKW czy też ABW, zależnie od potrzeb czy możliwości oraz uprawnień, jakie posiadają te służby.

Centralne Biuro Śledcze skrótkowo CBA zostało powołane do funkcjonowania w dniu 9 czerwca 2006 r.⁵⁰ Celem CBA jest zwalczanie korupcji w życiu publicznym i gospodarczym, w szczególności w instytucjach państwowych i samorządowych, a także do zwalczania działalności godzącej w interesy ekonomiczne państwa⁵¹. Misje, jakie stoją przed CBA, to między innymi identyfikowanie, zapobieganie i odkrywanie przestępstw, a są to między innymi art. 228–235⁵², 236 § 1⁵³ i art. 239 § 1⁵⁴, 250a⁵⁵, art. 258⁵⁶, 270–273⁵⁷ i art. 277a § 1⁵⁸,

⁴⁹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, art. 6 ust. 6 (Dz.U. z 2006 r., nr 104, poz. 709).

⁵⁰ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz.U. z 2006 r., nr 104, poz. 708).

⁵¹ Tamże.

⁵² Art. 228 k.k. – łapownictwo bierno, art. 229 k.k. – łapownictwo czynne, art. 230 k.k. – płatna protekcja bierna, art. 231 k.k. – przekroczenie uprawnień przez funkcjonariusza publicznego, art. 232 k.k. – groźenie sędziemu, art. 234 k.k. – fałszywe oskarżenie, art. 235 k.k. – tworzenie fałszywych dowodów.

⁵³ Art. 236 § 1 k.k. – zatajanie dowodów.

⁵⁴ Art. 239 § 1 k.k. – utrudnianie postępowania karnego.

⁵⁵ Art. 250a k.k. – głosowanie w związku z korzyścią majątkową.

⁵⁶ Art. 258 k.k. – działanie w zorganizowanej grupie przestępczej.

⁵⁷ Art. 270 k.k. – fałszowanie dokumentów, art. 271 k.k. – poświadczenie nieprawdy, art. 272 k.k. – wyłudzenie, poświadczenia nieprawdy, art. 273 k.k. – używanie fałszywego dokumentu.

⁵⁸ Art. 277a § 1 k.k. – podrabianie faktur.

art. 286⁵⁹, art. 296–297⁶⁰, art. 299⁶¹, art. 305⁶² i w art. 310⁶³ kodeksu karnego. Do pozostałych zadań CBA należy:

- ujawnianie i przeciwdziałanie przypadkom nieprzestrzegania przepisów ustawy o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne oraz dokumentowanie podstaw i inicjowanie realizacji przepisów ustawy o zwrocie korzyści uzyskanych niesłusznie kosztem Skarbu Państwa lub innych państwowych osób prawnych⁶⁴,
- demaskowanie zdarzeń odnoszących się do niewykonywania określonych przepisami prawa procedur zatwierdzania i wypełniania decyzji, które dotyczą prywatyzacji oraz komercjalizacji, pomocy pieniężnej, zapewniania zamówień publicznych,
- sprawdzanie poprawności wypełnianych umów, których przedmiotem są partnerstwa publiczno-prywatne,
- sprawdzanie poprawności i autentyczności oświadczeń majątkowych bądź też oświadczeń o zarządzaniu działalnością gospodarczą ludzi, którzy piastują funkcję publiczną,
- sprawowanie działalności analitycznej, której przedmiot obejmuje kompetencje CBA oraz zdawanie raportów z tego premierowi, Prezydentowi, Sejmowi i Senatowi,
- Przez bycie w gronie służb specjalnych CBA jest ona zobowiązana do wypełniania innych działań przewidzianych w umowach między krajowych i ustawach innych niż ustawa założycielska.

Należy też nadmienić, że aby w pełni realizować swoje zadania szef CBA może współdziałać z innymi organami krajowymi, służbami innych państw oraz z organizacjami międzynarodowymi. CBA posiada również uprawnienia do prowadzenia postępowania przygotowawczego, którego zakres dotyczy zdarzeń, które zostały ujawnione w trakcie jego przebiegu w przypadku, gdy podmiot lub przedmiot pozostają w związku z powodem jego rozpoczęcia. CBA może wypełniać swoje zadania poza granicami kraju, ale muszą być spełnione dwa warunki, a mianowicie – zadania te muszą być wypełniane w powiązaniu z pracą w obrębie kraju oraz dotyczyć art. 2 ustęp 1 ustawy o CBA.

⁵⁹ Art. 286 k.k. – oszustwo.

⁶⁰ Art. 296 k.k. – nadużycie zaufania, art. 297 k.k. – oszustwo kredytowe.

⁶¹ Art. 299 k.k. – pranie pieniędzy.

⁶² Art. 305 k.k. – udaremnienie przetargu.

⁶³ Art. 310 k.k. – fałszowanie pieniędzy i papierów wartościowych.

⁶⁴ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, art. 2, ust. 4 (Dz.U. z 2006 r., nr 104, poz. 708).

Wnioski końcowe

Podsumowując należy stwierdzić, że pozyskiwanie informacji przez służby specjalne odgrywa kluczową rolę w bezpieczeństwie państwa. Należy stwierdzić, że informacja w dobie powszechnego dostępu do Internetu, mediów społecznościowych oraz faktu, że każdy ma przy sobie telefon, który jest kopalnią wiedzy o jego użytkowniku jest bardzo cenna. Polskie służby specjalne zdają sobie sprawę z tego oraz widzą w tym szansę na jeszcze lepsze pozyskiwanie informacji. Jednak podejmowane przez nie działania nie są w tej materii wystarczające, gdyż przez ciągłe zmiany kadrowe na najwyższych szczeblach utrudniają im podejmowanie bardziej rozbudowanych i dalekoterminowych działań. Polskie służby specjalne pomimo dostrzegania szansy w nowoczesnych źródłach informacji dostrzegają również zagrożenia, które z nich wynikają. Zagrożenia takie to między innymi narażenie na cyberataki, dezinformacja, inwigilacja za pomocą programów szpiegowskich takich jak Pegasus oraz wiele innych. Podejmowane kroki przez polskie służby specjalne w zabezpieczanie ważnych informacji oraz osób je posiadających jest na stosunkowo niskim poziomie, który ma wiele przyczyn, jedną z nich jest wspomniana rotacja kadrowa. Kolejną przyczyną jest brak posiadania odpowiednio wyszkolonej kadry oraz infrastruktury, która zapobiegałaby takim incydentom. Kolejnym dobrym rozwiązaniem byłaby zwiększona współpraca służb z uczelniami wyższymi a w szczególności z tymi, które w swojej ofercie posiadają kierunki informatyczne oraz związane z bezpieczeństwem wewnętrznym. Pomimo tego, że służby specjalne dążą do zwiększenia świadomości na ich temat wśród ludzi, to jednak przez to, że ich kompetencje częściowo pokrywają się z organami, które nie należą do służb, to prezentowane przez nie działania zwykłym obywatelom kojarzą się z działaniami innych organów państwowych. Najlepszym przykładem jest tu mylenie działań CBA z działaniami Policji.

Bibliografia

- Chochowski K., *Służby specjalne w Polsce*, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia 2021.
- Kwieciński M., *Wykorzystanie analizy wywiadowczej i osłony kontrwywiadowczej w ocenie zagrożeń zagranicznej ekspansji działalności przedsiębiorstwa* [w:] *Wywiad i kontrwywiad gospodarczy. Materiały z konferencji naukowych*, red. H. Szafran, J.W. Wójcik, Wszechnica Polska Szkoła Wyższa w Warszawie, Warszawa 2019.
- Sarmak B., *Wykorzystanie otwartych źródeł informacji w działalności wywiadowczej: historia, praktyka, perspektywy*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2015.

- Siemiątkowski Z., *Rola i miejsce wywiadu w procesie podejmowania decyzji politycznych w obszarze bezpieczeństwa państwa* [w:] *Służby specjalne we współczesnym państwie*, red. Z. Siemiątkowski, A. Zięba, Elipsa, Warszawa 2016.
- Wiszniewski L., *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego* [w:] *Rola i znaczenie analizy informacji wywiadowczej w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa*, ABW 2020.

Prawodawstwo

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).
- Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. z 2022 r., poz. 557).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz.U. z 2006 r., nr 104, poz. 708).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz.U. z 2006 r., nr 104, poz. 709 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2019 r., poz. 742 ze zm.).
- Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o wymianie informacji z organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej, państw trzecich, agencjami Unii Europejskiej oraz organizacjami międzynarodowymi, (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 158, Dz.U. z 2022 r., poz. 350).
- Ustawa o ochronie danych osobowych z dnia 10 maja 2018 r. (Dz.U. z 2018 r., poz. 1000).

Netografia

- Czubkowska S. *Czy na pewno doszło do inwigilacji Pegasusem? „Jesteśmy pewni wyników” – zapewnia ekspert Citizen Lab*, <https://spidersweb.pl/plus/2022/01/pegasus-w-polsce-citizen-lab-inwigilacja-brejza-giertych-wrzosk>.
- Dudzik I., *Jak nazwa determinuje obraz służb specjalnych w oczach społeczeństwa, mediów czy polityków?*, <https://www.swbn.pl/jak-nazwa-determinuje-obraz-sluzb-specjalnych-w-oczach-spoleczenstwa-mediow-czy-politykow>.
- Słownik terminów i definicji NATO- AAP-6 (2017)*, Wojskowe Centrum Normalizacji, Jakości i Kodyfikacji, <https://wcnjik.wp.mil.pl/u/AAP6PL.pdf>.

PRZECIWDZIAŁANIE ZAGROŻENIOM NA TERENACH GÓRSKICH

Kamila KASPRZYK¹

Wstęp

Bezpieczeństwo niewątpliwie jest bardzo ważnym elementem ludzkiego życia, bowiem jest ono podstawową potrzebą każdego i gdy nie jest ono zapewnione, istnieje poczucie niepewności w różnego rodzaju warunkach. Podobnie bywa z bezpieczeństwem w górach. Za zapewnienie bezpieczeństwa w górach odpowiadają różnego rodzaju instytucje, których zadaniem jest ratowanie życia i zdrowia ludzkiego w różnych warunkach. Góry to szczególnie obszar, bowiem tylko specjalnie wyszkoleni ratownicy mogą się przedostać do poszkodowanego.

Turystyka górską w XXI wieku stała się bardzo popularna, szczególnie w 2020 roku za sprawą pandemii COVID-19, kiedy Polacy nie wyjeżdżali za granicę, tylko eksplorowali rodzime góry. Turystyka górską jest to forma aktywności na terenach wyżynnych bogatych w walory przyrodnicze i kulturowe. Istnieje kilka rodzajów turystyki od turystyki pieszej, jaskiniowej, poznawczej po rowerową, uzdrowską i wodną².

Góry każdego roku przyciągają mnóstwo turystów. W górach jednakże co roku dochodzi do wielu wypadków. Zagrożenia, jakie panują w górach można podzielić na zależne i niezależne od człowieka. Człowiek w aspekcie bezpieczeństwa odgrywa bardzo istotną rolę, bowiem to jego zachowanie powoduje, czy ulegnie któremuś zagrożeniu bądź im zapobiegnie.

Zagrożenia zależne od człowieka, czyli:

- odpowiednie przygotowanie do wędrowki, umiejętności – efekt wypadków to: stłuczenia, upadki, skręcenia kończyn i stawów, utrata przytomności, wychłodzenie oraz ocena zagrożeń niezależnych.

Zagrożeniami niezależnymi są:

- warunki pogodowe, czyli burza, wiatr, upalne słońce, mgła, zmrok, lawiny, oblodzenia i dzikie zwierzęta.

¹ Mgr Kamila Kasprzyk, absolwentka Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej.

² <https://www.e-horyzont.pl/blog/turystyka-gorska-w-polsce-gdzie-sie-udac#czym-jest-turystyka-gorska> (dostęp: 25.04.2022 r.).

Zagrożenia na terenach górskich i narciarskich

Zbagatelizowanie prognozy pogody, komunikatów lawinowych ogłaszanych przez odpowiednie służby może narazić nie tylko zdrowie bądź życie jednej osoby, ale i innych przebywających w tym samym momencie na szlaku³. Warunki pogodowe są jednym z poważniejszych zagrożeń. Odpowiednie ubranie oraz pożywienie i woda są istotne podczas upałów, ale i też mrozu. Długotrwałe narażenie na mróz wiąże się z odmrożeniami i wychłodzeniem organizmu, który może doprowadzić do hipotermii i śmierci człowieka. Długotrwałe przebywanie na chłódzie wraz z wysiłkiem fizycznym w postaci marszu czy jazdy na nartach skutkuje osłabieniem organizmu⁴. Do wychłodzenia może przyczynić się wiele czynników, m.in.: wyczerpanie, schorzenia towarzyszące, wypadek powodujący brak możliwości poruszania się, nadmierne spożycie alkoholu, niedożywienie, wysoka wilgotność powietrza, nieodpowiedni ubiór i przygotowanie do wędrówki⁵.

Słońce także może być zagrożeniem, bo przy długiej ekspozycji może spowodować oparzenia skóry, udar słoneczny czy też udar słoneczny. Bardzo niebezpieczne jest zimą i wiosną, kiedy odbija się od śniegu w kotłach i dolinach, bez zabezpieczenia może uszkodzić wzrok oraz spowodować udar cieplny. Równie niebezpieczny jest brak słońca, który sprawia, że nie jest dostrzegany kontrast krajobrazu⁶.

Burza w górach jest jednym najpoważniejszych zagrożeń, a latem burze są bardzo częstym zjawiskiem i wiążą się z porażeniem piorunem prowadzącym nawet śmierci. Aby uniknąć burz powinno się sprawdzić pogodę oraz wyruszyć wcześniej, aby zmniejszyć ryzyka pojawienia się burzy na górskiej grani. W przypadku wystąpienia burzy należy zejść z eksponowanych i wysokich terenów poniżej grani, ale także znaleźć miejsce, które będzie oddalone od wszelkich metalowych, sztucznych ułatwień takich jak łańcuchy i drabinki. Metalowe elementy stanowią zagrożenie szczególnie podczas burzy w postaci porażenia prądem nie tylko jednej osoby, ale i wszystkich mających kontakt w tym samym momencie z metalowymi przedmiotami, np. sztucznymi ułatwieniami takimi jak łańcuchy czy drabinki. Podczas burzy w górach należy odsunąć się od skał, kucnąć odizolowując się od podłoża używając w tym celu plecaka. Powinno się wyłączyć telefon komórkowy umieszczając go z dala od siebie oraz rozproszyć się w grupie

³ W. Szczęsny, *Bezpieczeństwo turystów podczas pobytu w górach*, Zeszyty Naukowe Turystyka i Rekreacja, t. 2, Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych w Warszawie, Warszawa 2019, s. 168.

⁴ <http://www.gopr-krynica.pl/pl/niebezpieczenstwa-w-gorach.html> (dostęp: 23.03.2022 r.).

⁵ <https://portaltatrzański.pl/porady/zdrowie/wychlodzenie-i-hipotermia-w-gorach,189> (dostęp: 23.03.2022 r.).

⁶ <https://tpn.pl/zwiedzaj/bezpieczenstwo> (dostęp: 23.03.2022 r.).

unikając cieków wodnych i drzew. Należy wycofać się także ze zjazdów po linie podczas wspinaczki, ponieważ lina może być także nośnikiem pioruna rażąc osobę, która jej dotyka⁷.

Mgła na szlaku może powodować utratę orientacji w terenie, co może skutkować zgubieniem się na szlaku bądź zejściem z niego. Podczas mgły nawoływanie i dźwięki są słabo słyszalne przez człowieka i dochodzą zupełnie z innej strony niż jest ich źródło, co może dodatkowo zmylić wędrowca. W takim wypadku należy za pomocą kompasu bądź GPS w telefonie komórkowym kierować się w wybranym kierunku⁸.

Poważnym zagrożeniem w górach są lawiny. Zagrożenie lawinowe w Polsce można spotkać zimą i wczesną wiosną wraz ze wzrostem temperatur i topniejącym śniegiem w Tatrach i Karkonoszach. Pasmami, gdzie rzadziej występują lawiny są Bieszczady, Babia Góra, Beskidy czy też Masyw Śnieżnika.

Lawina jest to masa śniegu wraz z lodem, który spada ze zbocza lub góry z dużą prędkością zagrażająca życiu ludzi oraz zwierząt. Występują, gdy istnieje wysoka różnica temperatur pomiędzy powietrzem a ziemią. Zachodzi wówczas rozpuszczanie kryształów śniegu i powoduje to stworzenie niestabilnej masy śnieżnej a poruszenie jej skutkuje powstaniem lawiny. Występuje kilka typów lawin: lawina z luźnym śniegiem, lawina płyt śnieżnych, lawina płynąca, pył lawinowy⁹.

W Polsce, jak i w całej Europie istnieje pięciostopniowa międzynarodowa skala zagrożenia lawinowego. Ogłaszana jest w skali rosnącej, czyli im wyższe zagrożenie, tym wyższy jest jego stopień oznaczony odpowiednim piktogramem. Wyróżnia się pierwszy, drugi, trzeci, czwarty i piąty stopień zagrożenia lawinowego.

Rys. 1. Piktogramy zagrożenia lawinowego

Źródło: *Zasady bezpieczeństwa w górach*, Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa 2021.

⁷ <https://8a.pl/8academy/burza-w-gorach/> (dostęp: 23.03.2022 r.).

⁸ <https://portaltatrzański.pl/wiedza/przyroda/mgla-w-tatrach,973> (dostęp: 23.03.2022 r.).

⁹ <https://www.snowtrex.pl/magazyn/bezpieczna-jazda-na-nartach/lawiny/> (dostęp: 23.03.2022 r.).

Skala stopnia zagrożenia lawinowego zależna jest od stabilności pokrywy śnieżnej, nachylenia stoku i prawdopodobieństwa zejścia lawiny. Lawina może zejść samoistnie poprzez temperaturę, wiatr, rodzaj terenu, ilość śniegu i jego charakter bądź może zostać wywołana przez człowieka¹⁰. Szczególnie niebezpieczne są nawisy oraz płyty śniegu. W wyniku obserwacji pokrywy śnieżnej zostaje ogłoszony stan zagrożenia lawinowego, w Tatrach odpowiedzialny jest za to TOPR, a w pozostałych górach GOPR. Aktualne informacje co do stopnia zagrożenia lawinowego można znaleźć na stronach internetowych GOPR, TOPR, parków narodowych oraz lokalnych stronach samorządowych czy też w schroniskach¹¹.

Góry stanowią dla dzikich zwierząt naturalne otoczenie i mogą stać się dla człowieka potencjalnym zagrożeniem. W przypadku konfrontacji człowieka ze zwierzęciem nie wolno zaczepiać go, bo to może spowodować atak. Należy zachować spokój oraz wycofać się, ponieważ zwierzę może uważać człowieka za zagrożenie. Broniąc się może zaatakować i zarazić wścieklizną. W górach można spotkać dzikie zwierzęta takie jak: żmije, wilki, niedźwiedzie, jelenie, kozice. W okresie od marca do października obowiązuje zakaz poruszania się po zmroku góorskimi szlakami, aby zapewnić zwierzętom spokój oraz ograniczyć spotkanie z człowiekiem¹².

Turystyka górską niejednokrotnie kojarzy się z kontuzjami i wypadkami. Najczęstszymi kontuzjami na szlaku są urazy kostno-stawowe, zwłaszcza kończyn dolnych. Urazy mogą powodowane być złym stawianiem kroków, złym dopasowaniem obuwia, czy też złym przygotowaniem do przejścia szlaku, w wyniku, czego może dojść do złamań bądź skręceń stawów. Kolejną sprawą mogą być upadki z dużej wysokości ze stromych odcinków, przy których można doznać urazu głowy, szyi, kręgosłupa, narządów wewnętrznych. Spowodowane mogą być nieprawidłową asekuracją i mogą przyczynić się do poważnego wypadku czy też śmierci¹³. Będąc świadkiem wypadku powinno się udzielić pomocy poszkodowanemu przed przyjazdem ratowników górskich. W tym celu każdy powinien posiadać w plecaku apteczkę ratunkową. Apteczka powinna zawierać m.in.: plastry z opatrunkiem, bandaże, bandaż elastyczny, wodę utlenioną lub gaziki nasączone alkoholem, chustę trójkątną, opatrunki jałowe, folię termiczną, rękawiczki lateksowe¹⁴.

¹⁰ *Zasady bezpieczeństwa w górach*, POT, Warszawa 2021, s. 11–16.

¹¹ <http://www.gopr-krynica.pl/pl/niebezpieczenstwa-w-gorach.html> (dostęp: 23.03.2022 r.).

¹² <https://www.addnature.pl/info/niebezpieczne-sytuacje-w-gorach-na-co-uwazac/> (dostęp: 23.03.2022 r.).

¹³ <https://www.findbed.pl/blog/urazy-na-szlaku-jak-sobie-pomoc-w-gorach> (dostęp: 23.03.2022 r.).

¹⁴ <https://www.gopr.pl/poradnik/co-warto-zabrac-w-gory> (dostęp: 24.03.2022 r.).

Okres zimowy przyczynia się do wzrostu wypadków w górach zarówno z powodu turystyki górskiej, ale także uprawiania sportów zimowych¹⁵. Narciarstwo należy do grupy sportów ekstremalnych narażonych na ryzyko wystąpienia zagrożeń. Narciarstwo w ostatnim czasie przeszło rewolucję odnośnie do technologii sprzętu, techniki jazdy czy też upowszechnienia z powodu sztucznego nśnieżania i zwiększenia liczby stoków narciarskich¹⁶. Najczęstszymi zagrożeniami na terenach narciarskich są upadki, kolizje, zła widoczność, niedostosowanie się do warunków pogodowych, niedopasowany sprzęt, lawiny, upadek z wyciągu. Często wypadkom towarzyszy przemęczenie narciarza, który może cierpieć na odwodnienie i mniejszą koncentrację. Dodatkowo złe przygotowanie fizyczne i teoretyczne czy też jeżdżenie na stokach niedostosowanych do umiejętności zwiększa ryzyko zagrożeń dla innych uczestników stoków¹⁷.

Poprzez rozwój sprzętu doszło do zwiększenia prędkości, zmiany pozycji ciała na niższą czy też bardziej agresywną jazdę. Wiąże się to z wypadkami, upadkami z powodu niedopasowania sprzętu do umiejętności narciarza. Nadmierna prędkość niesie zagrożenie urazów, które najczęściej zdarzają się w wyniku złamań kości udowych, urazy stawów kolanowych, urazy nadgarstków, złamania kręgosłupa i stłuczenia barków¹⁸. Zabezpieczenia w postaci kasków ochronnych oraz ochraniaczy kręgosłupa powoduje minimalizację urazów. Posiadanie kasku redukuje ryzyko urazów głowy od 15 do 60%¹⁹.

Przeciwdziałanie zagrożeniom na terenach górskich

Dla zwiększenia bezpieczeństwa i minimalizacji wypadków podczas uprawiania narciarstwa w 1967 roku Międzynarodowa Federacja Narciarstwa (FIS) wprowadziła Kodeks, w którym znajdują się przepisy regulujące zasady poruszania się po stoku narciarskim. Jest to Międzynarodowy Dekalog Narciarza FIS, a na jego podstawie w Polsce opracowano własny Kodeks narciarski²⁰.

¹⁵ R. Borkowski, *Czynniki ryzyka i bezpieczeństwa w uprawianiu narciarstwa*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2019, nr 2, s. 33.

¹⁶ G. Onik, A. Szopa, M. Domagalska-Szopa, K. Knapik, K. Sieroń-Stoły, *Skiing and snowboarding sport injures*, „Polish Annals of Medicine” 2014, nr 21, s. 36.

¹⁷ Prevention Works, *Skiing and snowboarding injuries*, Safekids/safe Communities, Northern New Jersey 2014, s. 1.

¹⁸ B. Hegel, *Skiing and Snowboarding Injures [w:] Epidemiology of Pediatric Sports Injuries. Individual Sports*. Med Sport Sci. red. D.J. Caine, N. Maffulli Karger, Basel 2005.

¹⁹ M. Mecias-Calvo, C. Lago-Fuentes, I. Munoz-Perez, J.M. Picambecka-Arburu, R. Navarro-Paton, *Protections in the Recreational Practice of Ski and Snowboard – An Age and Gender Discussion? A Case Study in Spain*, „Journal of Functional Morphology and Kinesiology”, MDPI, Basel 2021, s. 2.

²⁰ W. Lewkiewicz, A. Rozmarynowicz, *Kodeks narciarski, czyli narciarski savoir vivre*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1973, s. 10.

Kodeks FIS zawiera 10 podstawowych zasad, które powinien znać każdy uczestnik stoków narciarskich²¹:

1. Wzgląd na inne osoby – każdy narciarz powinien zachowywać bezpiecznie, aby nie stwarzać zagrożenia dla innych uczestników ruchu.
2. Panowanie nad szybkością – nadmierna prędkość przyczynia się w największym stopniu do kolizji na stoku. Niezapanowanie nad nartami oraz wjechanie w innego narciarza jest dużym zagrożeniem podczas dużej prędkości jazdy. Narciarz powinien jechać wolniej podczas zatłoczenia na stoku, wąskich przejazdów, złej widoczności oraz na końcu trasy.
3. Wybór kierunku jazdy – Narciarz powinien kierować się zasadą pierwszeństwa, która należy do narciarza, który jest niżej, narciarz wyżej powinien unikać kolizji z narciarzem, który jest przed nim.
4. Wyprzedzanie – Manewr powinien zostać przeprowadzony tak, aby zachować odpowiednią odległość od osoby wyprzedzanej czy też omijanej, tak, aby unikać kolizji.
5. Przejazd i krzyżowanie torów jazdy – Należy zachować ostrożność podczas ponownego włączania się do ruchu czy dopiero zaczynając jazdę na stoku zwracając uwagę na innych uczestników ruchu jadących z góry oraz będących poniżej.
6. Zatrzymanie się – Należy zatrzymać się na skraju trasy i w widocznych miejscach, aby nie powodować zagrożenia dla innych narciarzy.
7. Podchodzenie – Podchodzenie powinno odbywać się skrajem trasy, ponieważ trasy są jednokierunkowe, wygniecenia śniegu przez buty mogą powodować zagrożenie bezpieczeństwa jazdy.
8. Stosowanie się do znaków narciarskich – Narciarz powinien zwracać uwagę na oznakowanie znajdujące się na trasach narciarskich.
9. Wypadki – W razie wystąpienia wypadku, osoby w pobliżu powinny udzielić pomocy poszkodowanemu. Wiąże się to z zawiadomieniem odpowiednich służb, udzielenie pierwszej pomocy czy też zabezpieczeniem miejsca wypadku, aby nie było ono zagrożeniem dla innych uczestników ruchu. Z kolei nie udzielenie pomocy traktowane jest, jako wykroczenie drogowe regulowane przez odpowiednie przepisy.
10. Stwierdzenie tożsamości – Każdy świadek wypadku powinien przedstawić dokument tożsamości i brać udział w procedurach wyjaśniających zajście zdarzenia.

Narciarz przed rozpoczęciem jazdy powinien ocenić swoje umiejętności i wybrać trasę właściwą do swoich możliwości. Powinno się wykonać rozgrzewkę celem uniknięcia kontuzji oraz sprawdzić sprzęt żeby unikać wypadku spowodowanego niesprawnymi wiązaniami czy nartami. Inną zasadą jest posiadanie

²¹ <http://www.ski-service.pl/bezpieczenstwo-w-gorach/> (dostęp: 24.03.2022 r.).

odpowiedniego sprzętu narciarskiego. Dzieci do lat 15 zobowiązane są posiadać kask narciarski. Należy też posiadać odpowiednie okulary/gogle w celu zabezpieczenia wzroku, ponieważ światło odbijane od śniegu może spowodować problemy zdrowotne, a padający śnieg może skaleczyć gałki oczne. Ważne jest także stosowanie kremów z filtrem przeciwko oparzeniom słonecznym i szkodliwym promieniowaniem UV i UVB. Oparzenia mogą powstać w słoneczny, ale i też w pochmurny dzień²².

Kluczem do zachowania bezpieczeństwa na trasie jest koncentracja i obserwacja otoczenia, dlatego nie powinno się mieć założonych słuchawek. Poprzez to nieodebranie dźwięków ze stoku można nie usłyszeć nadjeżdżających narciarzy czy też ratowników GOPR. Właściwe jest także unikanie napojów alkoholowych wpływających na odpowiednią koncentrację, odbieranie otoczenia, ocenę sytuacji oraz utrzymanie równowagi²³.

Za przeciwdziałanie zagrożeniom na terenach górskich odpowiedzialne jest ratownictwo górskie. W Polsce jest to Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe.

Ratownictwo w górach jest bardzo ważne z punktu bezpieczeństwa. Dzięki niemu osoby poszkodowane mogą uzyskać pomoc w miejscach, w które nie przybędzie pomoc tradycyjnego pogotowia ratunkowego. Aby takie ratownictwo mogło funkcjonować, potrzebna jest podstawa prawna. Podmioty i ich uprawnienia jak również zakres funkcjonowania do ratownictwa w górach zostały określone w ustawie z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach na zorganizowanych terenach narciarskich²⁴. Ustawa ta określa podmioty, jakie mogą wykonywać swoje działania na terenach górskich i terenach narciarskich oraz ich obowiązki, zasady funkcjonowania oraz z jakich zasobów są finansowane. Ustawa traktuje również o obowiązkach osób, które przebywają na terenach narciarskich czy też omawia instytucje nadzorujące funkcjonowanie ratownictwa. W tym akcie prawnym została także przedstawiona rola ministra właściwego do spraw wewnętrznych, co do bezpieczeństwa w górach i ratownictwa górskiego²⁵.

Innym aktem prawnym, który określa funkcjonowanie ratownictwa górskiego, jako podmiotu działającego na zasadzie stowarzyszenia, jest ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach²⁶. Określa ona zasady tworzenia

²² <http://www.ski-service.pl/bezpieczenstwo-w-gorach/> (dostęp: 24.03.2022 r.).

²³ <https://www.c-and-a.com/pl/pl/shop/bezpieczenstwo-na-stoku> (dostęp: 26.03.2022 r.).

²⁴ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz.U. z 2021 r., poz. 2490 ze zm.).

²⁵ Art. 1. ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich z dnia 18 sierpnia 2011 roku.

²⁶ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2020 r., poz. 2261).

stowarzyszeń oraz zasady finansowania i możliwość funkcjonowania na podstawie własnego statutu.

Według ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i zorganizowanych terenach narciarskich²⁷, zapewnienie należytych warunków gwarantujących bezpieczeństwo na terenach górskich i narciarskich jest minister właściwy do spraw wewnętrznych, a także administracja samorządowa i dyrekcja parków narodowych. Ratownictwo górskie może być prowadzone za zgodą ministra spraw wewnętrznych i udzielane jest za pomocą decyzji administracyjnej²⁸. Wpisywane jest także do rejestru jednostek współpracujących z systemem Państwowego Ratownictwa Medycznego²⁹. W Polsce podmiotami uprawnionymi do ratownictwa górskiego jest Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe czy też Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe.

Ratownictwo to wykonywanie działań ratowniczych a są one niczym innym jak wykonywaniem zadań określonych w ustawie, czyli:

- przyjęcie zgłoszenia;
- dotarcie do poszkodowanego z odpowiednim sprzętem;
- zabezpieczenie poszkodowanego;
- udzielenie pierwszej pomocy przedmedycznej;
- ewakuacja osób narażonych na niebezpieczeństwo na terenach górskich;
- poszukiwanie osób zaginionych w górach;
- w skrajnych przypadkach transport zwłok ludzkich z gór³⁰.

Ponadto zadaniami podmiotów ratownictwa górskiego jest zajmowanie się bezpośrednio wszelką organizacją i koordynowaniem działań ratowniczych, prowadzenie szkoleń ratowników i psów ratowniczych, które pomagają ratownikom w akcjach ratunkowych. Podmioty te nadają również uprawnienia nowym ratownikom górskim, narciarskim i jaskiniowym. Ich obowiązkiem jest także prowadzenie rejestrów działań ratowniczych. Ratownicy górscy dysponowani są również do pełnienia zabezpieczenia na imprezach masowych na zorganizowanych terenach narciarskich czy też górach.

Wyszkoleni są również do prowadzenia działań ratowniczych uwięzionych osób w kolejach linowych. Na wniosek organu samorządowego wydają opinię odnośnie do stanu bezpieczeństwa osób uprawiających turystykę górską bądź sport na terenie tego organu samorządowego. Ratownicy górscy pomagają także w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej na wezwanie odpowiednich

²⁷ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i zorganizowanych terenach narciarskich (Dz.U. z 2021 r., poz. 2490 ze zm.).

²⁸ Art. 3. ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach.

²⁹ Art. 5. ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach.

³⁰ Art. 6. ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach.

służb³¹. Jak wynika z ustawy podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa górskiego mogą współpracować z organami administracji rządowej i innych jednostek zrzeszonych w Państwowym Ratownictwie Medycznym. Mogą również prosić o pomoc jednostki podległe ministrowi właściwemu ds. wewnętrznych, a także ministrowi obrony narodowej w przypadku prowadzenia akcji ratunkowej³². Ponadto podmioty na terenach narciarskich mogą wydawać zalecenia, podczas gdy wykryją zagrożenie bezpieczeństwa dla osób i nakazać usunięcie³³. Zadaniem ratowników górskich jest także oszacowanie poziomu zagrożenia lawinowego oraz opublikowanie komunikatu do informacji publicznej³⁴.

Działalność Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w zakresie bezpieczeństwa na terenie Beskidów

Grupa Beskidzka Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego to jedna z grup regionalnych i zarazem największa grupa ratownictwa górskiego w Polsce. Obszarem działania grupy jest południe Polski od Karkonoszy po Beskidy, a dokładnie teren Beskidu Żywieckiego, Beskidu Śląskiego, Beskidu Małego i Makowskiego. Grupa prowadzi działania na terenie województwa śląskiego oraz małopolskiego. Działania prowadzą na 21 600 km² terenu i 1450,1 km szlaków turystycznych. Grupa posiada 6 sekcji operacyjnych:

- Bielsko-Biała;
- Cieszyn;
- Wadowice;
- Babia Góra;
- Żywiec;
- Szczyrk.

Służba górską jest podstawową działalnością GOPR, kadra ratownicza nie składa się tylko i wyłącznie z ratowników etatowych, ale i z ochotników i kandydatów. Do Grupy Beskidzkiej należy 481 ratowników w tym 293 ochotników, 23 ratowników etatowych, 35 kandydatów i 130 ratowników pozasłużbowych.

Grupa Beskidzka nie tylko zajmuje się ratowaniem zdrowia i życia poszkodowanych w górach, ale także podejmuje liczne zadania, które mają na celu profilaktykę wśród dzieci i dorosłych w zakresie bezpieczeństwa w górach i udzielania pierwszej pomocy.

³¹ Art. 7. ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach.

³² Art. 8. ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach.

³³ Art. 9. ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach.

³⁴ Art. 15. ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach.

Ratownicy Grupy Beskidzkiej przeprowadzają prelekcje w ramach akcji „Bezpieczny Przedszkolak” oraz „Bezpieczne Wakacje”. Dotyczą one edukacji, jak bezpiecznie poruszać się z górach wraz ze wzywaniem pomocy, a także wyjaśniają najmłodszym specyfikę pracy ratowników górskich w terenie. Ratownicy w Grupie Beskidzkiej prowadzą też rajdy dla młodzieży oraz raz w roku organizowane są dni otwarte w stacji ratunkowej znajdującej się na Leskowcu w Beskidzie Małym. Podczas tego wydarzenia można poznać ratowników górskich, zobaczyć sprzęt, jakim dysponują podczas przeprowadzania akcji ratowniczych oraz zobaczyć psy ratownicze. Ratownicy prowadzą także pokazy udzielania pierwszej pomocy i uczą turystów, jak poprawnie przeprowadzać resuscytację krążeniowo-oddechową na specjalnie przystosowanym do tego fantomie. Najmłodsi mogą poznać także podstawy wspinaczki skalnej oraz poćwiczyć wspinanie pod opieką ratowników GOPR Beskidy na przenośnych ściankach wspinaczkowych.

Grupa Beskidzka nie tylko zajmuje się szeroko rozumianą profilaktyką bezpieczeństwa dzieci i dorosłych, ale również szkoleniem swoich ratowników, którzy biorą udział w różnego rodzaju symulacjach na trudnym górskim terenie lub w jaskiniach obejmujących organizację akcji poszukiwawczo-ratowniczych, by praca ratowników w różnego rodzaju warunkach była sprawna i efektywna. Ratownicy także odbywają szkolenia śmigłowcowe przy użyciu śmigłowca W-3 Sokół we współpracy z Policją. Celem takiego szkolenia jest poprawa umiejętności wysokościowych przydatnych podczas działań ratowniczych i bojowych, a także sprowadzania śmigłowca na ziemię³⁵.

W latach 2020 i 2021 wzrosło zainteresowanie górami w Polsce, a najbardziej zauważalne było to w Beskidach, Sudetach i Tatrach. Można to zaobserwować na przeprowadzonym badaniu danych zastanych w postaci sprawozdań, które dotyczą działalności ratownictwa górskiego w latach 2016–2021. Sprawozdania zawierają rodzaj, miejsce wypraw, akcji interwencji. W tym przypadku jest to: teren górski otwarty, jaskinie, stoki narciarskie, lawiny, poszukiwania i sprowadzenia oraz fałszywe alarmy. Sprawozdania określają też ogólną liczbę wypraw oraz akcji z uwzględnieniem użycia śmigłowca i psów ratowniczych czy też łączną sumę osób ratowanych, w tym liczbę ratowanych obcokrajowców. Statystyka określa także sumę rannych, zabitych, nagłych zachorowań, liczbę ratowników oraz osobogodzin uczestników wypraw. Dane zawierają też ogólną liczbę ratowników w Grupie Beskidzkiej, w tym ochotników, kandydatów i ratowników etatowych, oraz liczbę stacji ratunkowych. Lata 2017–2019 pokazują, w jakim stopniu wzrosła liczba wypadków w latach pandemicznych 2020–2021.

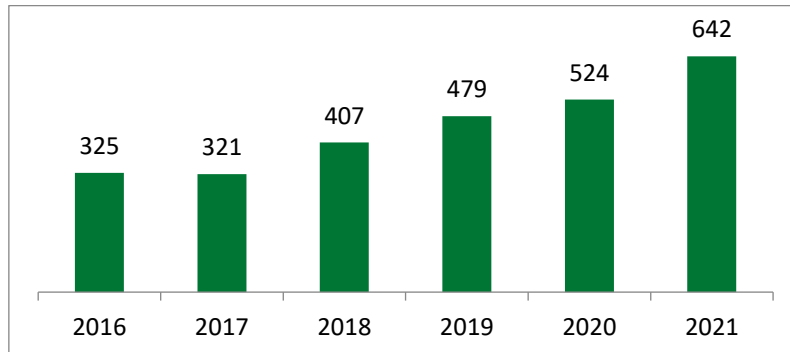
Analizie poddano lata 2016–2021 i wzięto czynniki takie jak:

- liczba wypraw, akcji i interwencji;

³⁵ <https://www.facebook.com/grupabeskidzkagopr> (dostęp: 29.05.2022 r.).

- porównanie wszystkich akcji ratowniczych i zestawienie akcji prowadzonych na terenie otwartym;
- liczba osób ratowanych z określeniem obywateli polskich i cudzoziemców;
- osoby ranne i zabite w Beskidach;
- udział psów w akcjach ratunkowych;
- liczba osobogodzin odbytych przez uczestników wypraw akcji i interwencji;
- ogólna liczba uczestników wypraw, akcji i interwencji.

Podczas analizy wypraw, akcji i interwencji przeprowadzonych w latach 2016–2021 (wykres 1.) można dojść do wniosku, iż w porównaniu lat 2016 a 2017 liczba nieznacznie spadła. Od 2017 r. do 2021 r. liczba wypraw wyraźnie rosła, co wpływa na liczbę poszkodowanych. Stan ten może być spowodowany wzrostem popularności turystyki górskiej za sprawą pandemii COVID-19, gdzie turyści wybierali rodzime góry, ale i również mniejszym przygotowaniem technicznym bądź nadużywaniem numerów alarmowych i wzywaniem służb w mało ważnych przypadkach.

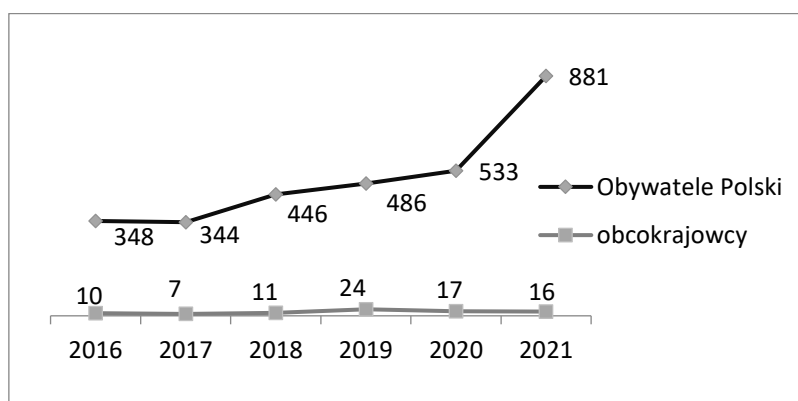

Wykres 1. Wyprawy, akcje i interwencje w latach 2016–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych statystycznych.

Na następnym wykresie przedstawione zostały osoby ratowane z rozróżnieniem obywateli Polski i obcokrajowców (wykres 2). Wyraźnie widać, iż większość przypadków poszkodowanych stanowią obywatele Polski. W latach 2016 i 2017 liczba poszkodowanych zmalała analogicznie jak liczba przeprowadzonych wypraw. Wyraźny wzrost liczby ratowanych widać już od 2017 roku i w porównaniu do roku 2021 liczba ta wzrosła o 61%. Lata 2020 i 2021 mogą

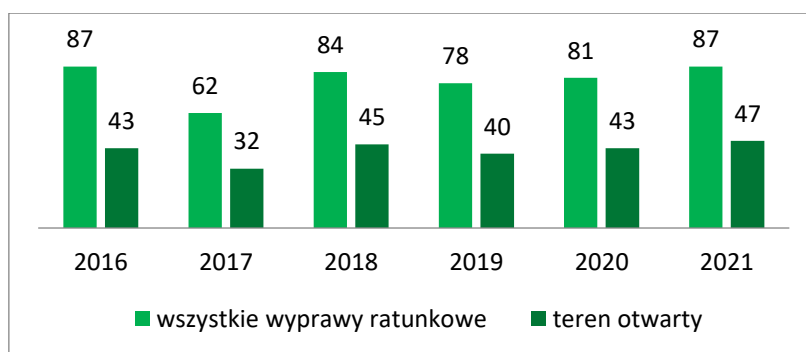
być szczególne z powodu pandemii COVID-19, ponieważ osoby wybierały turystykę krajową zamiast wyjazdów zagranicznych z powodu licznych utrudnień związanych z korona wirusem. Ten wzrost może mieć związek ze stratą kondycji oraz mniejszą sprawnością ruchową osób z tym związanych. Obcokrajowcy ratowani stanowią nieznaczny procent wszystkich ujętych w statystyce. Najwięcej poszkodowanych odnotowano, w 2019, co może świadczyć o popularności Beskidów przez osoby spoza Polski. W późniejszych latach liczba spadła w wyniku pandemii COVID-19.

Wykres 2. Osoby ratowane na terenie Beskidów w latach 2016–2021

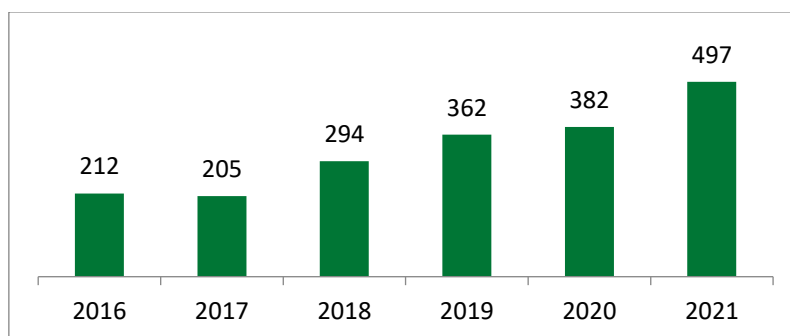
Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych statystycznych.

Statystyka GOPR dzieli wypadki na: tereny narciarskie, jaskinie, podczas poszukiwania i sprowadzenia osób, w wyniku powstania lawiny bądź fałszywe alarmy. Porównując liczbę wypadków, które miały miejsce na terenie otwartym, tj. w górach bądź halach, widać, iż stanowią prawie połowę wszystkich wypadków. W latach 2016 i 2021 ogólna liczba wypadków stanowiła taką samą liczbę 87, a suma wypadków z terenów otwartych różniła się o 5 (wykres 3.). Najmniej wypadków odnotowano w latach 2017, a w pozostałych latach widać wahania liczb, lecz w latach od 2019 do 2021 widać wzrost liczby wypadków zarówno wszystkich, jak i na terenie otwartym.

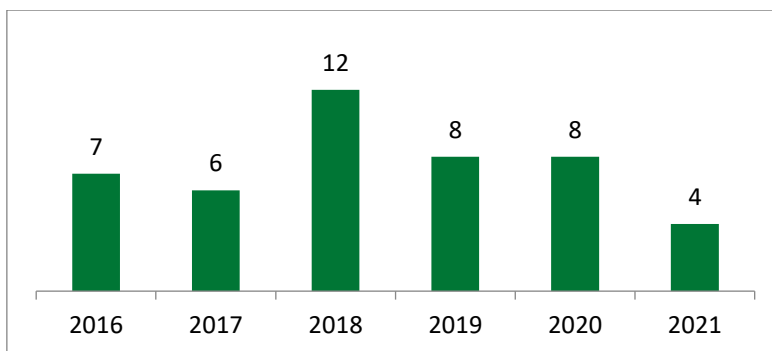

Wykres 3. Porównanie wszystkich akcji ratowniczych do akcji na otwartym terenie
Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych statystycznych.

Kolejnym aspektem wartym uwagi, jest liczba osób rannych (wykres 4.) oraz zabitych podczas wypadków w Beskidach (wykres 5.). Jak widać na tych wykresach, liczba zabitych i rannych rozkłada się podobnie jak pozostałe statystyki, czyli w roku 2017 liczba rannych jest mniejsza niż w roku 2016 a już w latach 2018–2021 ta liczba wzrasta. Największą różnicę można zauważyć porównując rok 2020 z rokiem 2021, gdzie w 2021 roku widać wyraźny skok i wzrost aż o 115 osób. Jeśli chodzi o osoby zmarłe, to najwięcej zmarłych podczas wypadku w górach było w roku 2018 i jest to liczba aż 12 osób, a najmniej w roku 2021, gdzie zmarły 4 osoby. Taką samą liczbę osób zmarłych można zauważyć w latach 2019 i 2020 – zmarło po 8 poszkodowanych.

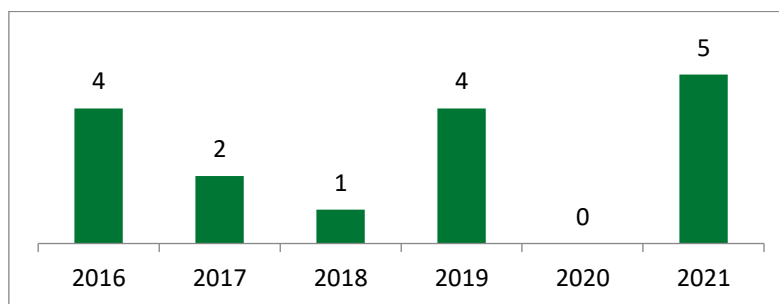
Wykres 4. Ranni w Beskidach w latach 2016–2021
Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych statystycznych.

Wykres 5. Zabici w Beskidach w latach 2016–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych statystycznych.

Ratownicy górscy do swoich zadań poszukiwawczych i ratunkowych wykorzystują pomoc psów ratowniczych (wykres 6.). Statystyki GOPR Beskidy pokazują liczbę takich wyjść z psami w ciągu roku. Lata, gdzie wystąpiła najmniejsza potrzeba wykorzystania psa ratunkowego, to 2018 i 2017. W roku 2020 nie odnotowano żadnej akcji z psami, a w latach 2016 i 2019 były to 4 akcje. Największa liczba udziału psów podczas akcji ratowniczych miała miejsce w roku 2021, może to świadczyć o liczbie przeszkolonych ratowników do prowadzenia akcji z psami ratunkowymi.

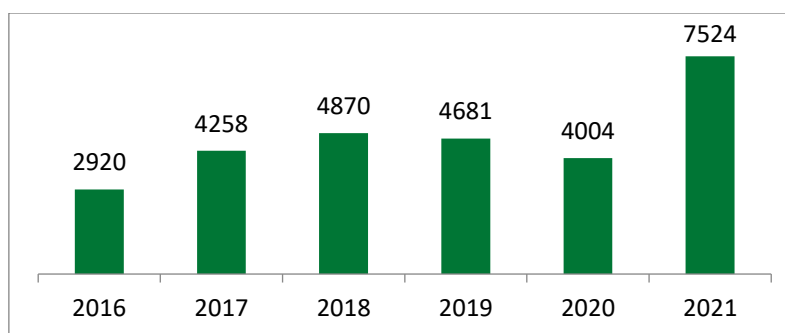

Wykres 6. Udział psów w akcjach ratunkowych w latach 2016–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych statystycznych.

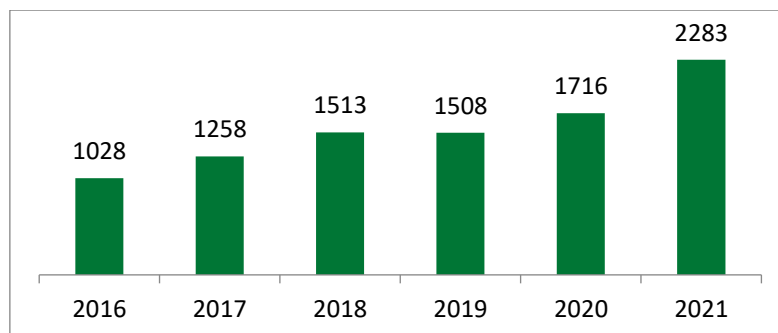
W ciągu roku zmianie ulega liczba ratowników i poświęconego czasu do ratowania zdrowia i życia poszkodowanych na terenach górskich, terenach narciarskich lub na takich terenach, gdzie nie może dotrzeć tradycyjne pogotowie ratunkowe lub policja czy straż pożarna. Do tego czasu także wliczane są akcje poszu-

kiwawcze nie tylko osób zaginionych w górach, ale także osób na terenach okołogórskich, do których ratownicy są dysponowani. W roku 2020 liczba osobogodzin spadła w porównaniu do roku wcześniejszego i wyniosła 4004 godziny wypracowanych przez wszystkich ratowników w GOPR Beskidy (wykres 7.). Może to świadczyć o mniejszej liczbie wypadków, co przekłada się na poprzednie statystyki zmniejszonej liczby poszkodowanych w Beskidach. Porównując lata 2016 do 2021 liczba wzrosła niemal o 75%, na co przekłada się widoczne zwiększenie liczby wypadków i ich trudność, ale i również zwiększenie liczby ratowników, gdzie im więcej ratowników, tym więcej wypracowanych osobogodzin dla całej grupy.

Wykres 7. Liczba osobogodzin uczestników wypraw, akcji i interwencji w latach 2016–2021
Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych statystycznych.

Ostatni wykres (wykres 8.) dotyczy liczby ratowników uczestniczących w akcjach ratunkowych. Oznacza to sumę dysponowania ratowników do uczestnictwa w akcjach w danym roku. Wyraźnie została zobrazowana różnica pomiędzy rokiem 2016 a rokiem 2021, gdzie można zauważyć wyraźny wzrost dysponowanych ratowników do akcji ratowniczych. Taka sytuacja może to świadczyć o potrzebie zwiększenia liczby ratowników do pracy w GOPR Beskidy. Najwięcej ratowników zadysponowano w roku 2021 i było ich 2283, a w 2016 roku liczba dyspozycji wynosiła zaledwie 1028, co może świadczyć o znaczącym wzroście wypadków w górach. Porównując liczbę ratowników oraz godzin z poprzedniego wykresu, w 2021 roku 2283 ratowników spędziło wypełniając swoje działania statutowe 7524 godziny, gdy tymczasem w 2016 roku liczba ta wyniosła 2920 godzin dla 1028 ratowników.

Wykres 8. Liczba uczestników wypraw, akcji i interwencji w latach 2016–2021
Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych statystycznych.

Wnioski z analizy statystycznej

Biorąc pod uwagę lata 2016–2021 można stwierdzić, iż wybrane lata mogą należeć do szczególnych, bowiem rok 2020 i 2021, to lata wyjątkowe pod względem pandemii COVID-19. W wyniku wystąpienia pandemii i zamknięcia granic zewnętrznych kraju wzrosło zainteresowanie rodzimymi górami. Rok 2021 był wyjątkowo owocny w wystąpieniu wypadków i tym samym wzrost interwencji oraz zadysponowania ratowników. Z przeprowadzonej analizy danych statystycznych wynika, że z każdym rokiem rośnie liczba wypraw i akcji ratowniczych, na które muszą wyruszyć ratownicy górscy, co wiąże się ze wzrostem wypracowanych osobogodzin. Wyjątkiem był rok 2017, gdzie można zauważyć najniższą wartość w spośród wybranych 6 lat. Głównymi ratowanymi osobami byli obywatele Polski, a obcokrajowcy stanowią niewielki procent wszystkich poszkodowanych. Akcje ratownicze występują najczęściej na górskich terenach otwartych, co może być spowodowane sprowadzeniami turystów z powodu zabłądzeń wynikających z trudnych warunków pogodowych, kontuzjami lub innymi czynnikami uniemożliwiającymi samodzielne kontynuowanie wędrówki górskiej przez turystę.

Ratownictwo górskie jest podstawą bezpieczeństwa ludzi poruszających się w górach. Istnienie ratownictwa w znaczący sposób wpływa na bezpieczeństwo w górach, ponieważ nikt inny nie mógłby ratować zdrowia i życia ludzkiego na tych terenach. Działania ratowników są skuteczne i efektywne. Tereny górskie nie są łatwo dostępne w dotarciu do poszkodowanych i niezbędny jest specjalny sprzęt i pojazdy do dotarcia na miejsce zdarzenia. Gdyby nie ratownicy, byłoby znacznie więcej osób zmarłych w górach, ponieważ nie miałyby kto udzielić specjalistycznej pomocy. Mimo że góry w Polsce występują tylko na południowym terenie kraju, to każde pasmo posiada różną charakterystykę i zagrożenia, niemniej jednak w każdym paśmie istnieją grupy ratownictwa górskiego, które gotowe są pomóc poszkodowanym.

Podczas analizy wypadków można odnieść wrażenie, iż mimo wzrostu wyniku wypadków zmniejszyła się liczba osób, które poniosły śmierć w górach. Ten fakt może wskazywać na większą liczbę ratowników, a tym samym zwiększenie ich szybkości dotarcia na miejsce zdarzenia lub wzajemną pomoc turystów i posiadanie przez nich lepszego wyposażenia, które może być pomocne podczas zabezpieczenia rannego w wyniku wypadku lub urazu. Przeprowadzona ankieta pokazała, że turyści mają dobrą opinię na temat funkcjonowania ratownictwa górskiego w Polsce, znają kompetencje tych organizacji, lecz ich zdaniem nie jest ono należycie finansowane. Według badania ankietowego, najczęstszą przyczyną wypadków jest brak umiejętności i doświadczenia do wyruszania w góry oraz brak odpowiedniego wyposażenia, bowiem w mediach najczęściej ukazywane wypadki dotyczą braku przyrządów do asekuracji oraz posiadania raków na butach i też w tym przypadku badani mają taką świadomość.

Reasumując, ratownictwo górskie w Polsce funkcjonuje dobrze, bezpieczeństwo osób na terenach górskich i narciarskich jest zapewnione w wyniku obowiązujących przepisów i dużej liczby jednostek GOPR i TOPR na terenach górskich w Polsce. Jednak jest zbyt mało ratowników etatowych, a ratownicy ochotnicy często nie dostają żadnego wynagrodzenia, bowiem pracują z potrzeby ratowania czyjegoś życia, często poświęcając swój wolny czas, a w niektórych przypadkach mogą poświęcić nawet swoje życie. Rząd powinien usprawnić przepisy, które regulują finansowanie ratownictwa górskiego i zwiększyć finansowanie dla wszystkich ratowników, którzy pełnią służbę.

Bibliografia

- Borkowski R., *Czynniki ryzyka i bezpieczeństwa w uprawianiu narciarstwa*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2019, nr 2.
- Hegel B., *Skiing and Snowboarding Injures* [w:] *Epidemiology of Pediatric Sports Injuries. Individual Sports*. Med Sport Sci. red. D.J. Caine, N. Maffulli Karger, Basel 2005.
- Lewkiewicz W., Rozmarynowicz A., *Kodeks narciarski, czyli narciarski savoir vivre*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1973.
- Mecias-Calvo M., Lago-Fuentes C., Munoz-Perez I., Picambea-Arburu J.M., Navarro-Paton R., *Protections in the Recreational Practice of Ski and Snowboard – An Age and Gender Discussion? A Case Study in Spain*, “Journal of Functional Morphology and Kinesiology”, MDPI, Basel 2021.
- Onik G., Szopa A., Domagalska-Szopa M., Knapik K., Sieroń-Stoły K., *Skiing and snowboarding sport injures*, “Polish Annals of Medicine” 2014, nr 21.
- Prevention Works, *Skiing and snowboarding injures*, Safekids/safe Communities, Northern New Jersey 2014.

Szczęśny W., *Bezpieczeństwo turystów podczas pobytu w górach*, Zeszyty Naukowe Turystyka i Rekreacja, t. 2, Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych w Warszawie, Warszawa 2019.

Zasady bezpieczeństwa w górach, POT, Warszawa 2021.

Prawodawstwo

Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz.U. z 2021 r., poz. 2490 ze zm.).

Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i zorganizowanych terenach narciarskich (Dz.U. z 2021 r., poz. 2490 ze zm.).

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2020 r., poz. 2261.).

Netografia

<http://www.gopr-krynica.pl/pl/niebezpieczenstwa-w-gorach.html>.

<http://www.gopr-krynica.pl/pl/niebezpieczenstwa-w-gorach.html>.

<http://www.ski-service.pl/bezpieczenstwo-w-gorach/>.

<http://www.ski-service.pl/bezpieczenstwo-w-gorach/>.

<https://8a.pl/8academy/burza-w-gorach/>.

<https://portaltatrzański.pl/porady/zdrowie/wychlodzenie-i-hipotermia-w-gorach,189> .

<https://portaltatrzański.pl/wiedza/przyroda/mgla-w-tatrach,973> .

<https://tpn.pl/zwiedzaj/bezpieczenstwo> .

<https://www.addnature.pl/info/niebezpieczne-sytuacje-w-gorach-na-co-uwazac/>.

<https://www.c-and-a.com/pl/pl/shop/bezpieczenstwo-na-stoku>.

<https://www.e-horyzont.pl/blog/turystyka-gorska-w-polsce-gdzie-sie-udac#czym-jest-turystyka-gorska> .

<https://www.facebook.com/grupabeskidzkagopr> .

<https://www.findbed.pl/blog/urazy-na-szlaku-jak-sobie-pomoc-w-gorach..>

<https://www.gopr.pl/poradnik/co-warto-zabrac-w-gory>

<https://www.snowtrex.pl/magazyn/bezpieczna-jazda-na-nartach/lawiny/>.

COVID-19 PANDEMIC AND OTHER CURRENT DILEMMAS STATE SECURITY

Summary

Security is a state of consciousness, resulting from the perception of objectively existing conditions of the international environment, determining the realization of values that are important for the existence, prosperity and development of nations and the state. In this sense, security is a real phenomenon, relative and not absolute. Its achievement can be more or less effective. What are "state security dilemmas"? How can we define them? These are a kind of paradigms and questions created under conditions of radical change in the international order. The answers to these questions are always important, both for theory and practice.

The COVID-19 pandemic, the Russian-Ukrainian war, as well as tremendous technological and informational development, problems in refugee and migration policies, climate policies contribute to a change in the political situation not only in Central and Eastern Europe, but also in the formation of a new order and balance of power in the world. For many years, security has been treated as the highest human value that guarantees stability, development and happiness. But this value is nothing certain, given to man once and for all. It requires a tremendous effort by states, alliances and international organizations in building lasting peace in the face of the threats and dilemmas of today's world.

Given the complexity of security and its unpredictability, as well as the challenges and threats caused by both nature and man, the assumed task of this monograph is to enable the identification of problems arising in the field of security and attempt to develop scenarios for action in the face of current threats to the security of the state, in which the dominant dilemma has become the threats caused by the COVID-19 pandemic. This publication is a collective work of a monographic nature, is interdisciplinary in nature, situating itself on the borderline of security science, legal science and sociology. It consists of 14 chapters.